

العلماء النجديون

الدُّرَرُ السَّيْنِيَّةُ
فِي الْأَجْوِبَةِ النَّجْدِيَّةِ

ED-DÜRERÜ'S-SENİYYE
Fİ'L-ECVİBETİ'N-NECDİYYE

MUHAMMED BİN ABDULVEHHAB
VE
NECD ULEMASI

VARAKAT
yayınları

3

**Ed-dürerü's-Senniye
fi'l Ecvibet'n-Necdiyye**

NECD ULEMASI

CİLT 3

**İsim ve Sıfat
Tevhidi**

VARAKÂT-2020

İÇİNDEKİLER

İSİM VE SIFAT KİTABI	1
Şeyh'e mabûdatların (kendisine ibadet edilen) erbâb (rabler) diye isimlendirilmesi hakkında soruldu.....	6
Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb ve Hamd b. Nasir'in (Allah onlara rahmet etsin) çocuklarına Allah'ın kitabındaki bazı ayetlerde varid olan sıfatlar hakkında soruldu: Allah Teâlâ'nın şu sözü gibi: "Rahman arşa istiva etti.".....	7
İhya kitabına gelince	12
Bize ulaştığına göre sizler önceki âlimleri tekfir ediyormuşsunuz.....	13
Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb'ın ve Hamd b. Nasir'in çocuklarına kıyamet günü Allah'ı görmek hakkında soruldu?	18
Şeyh Muhammed'in oğlu Abdullah'a (Allah ikisine de rahmet etsin) birbiriyle tartışan iki kişi hakkında soruldu. Birincisi dedi ki: Şüphesiz Allah, Musa ile konuşmuştur. Musa onu kulaklarıyla duymuş, kalbiyle hissetmiştir. Şüphesiz Allah Tevrat'ı eliyle yazmış ve onu elini uzatarak Musa'nın eline vermiştir. Diğer dedi ki: Allah, Musa ile aracı vasıtası ile konuşmuş, Tevrat'ı eliyle yazmamış ve onu elini uzatarak Musa'nın eline vermemiştir.....	20
Hamd b. Nasir b. Ma'mer (rahimehullah)a soruldu:.....	38
Allah ilminizle faydalı olmayı daimi kılsın! Sıfatlar ile ilgili varid olan ayetler ve hadisler hakkındaki görüşünüz nedir? Örneğin: "Rahman arşa istiva etti.".....	38
Şeyhu'l İslam Muhammed b. Abdulvehhâb'ın (rahimehullah) mezhebi:.....	40
İmam Ahmed'e teşbih hakkında sorulduğunda dedi ki:	41
FASL 1	46
FASL 2	62
FASL 3	65
FASL 4	74
Ebû Hanife'nin (rahimehullah) görüşlerinin zikredilmesi:.....	74
Dar'ul-Hicre (Medine) imamı, İmam Mâlik b. Enes'in (rahimehullah) görüşlerinin zikri:	76
Muhammed b. İdris eş-Şafîi'nin (rahimehullah) görüşlerinin zikri:	78
Ahmed b. Hanbel'in (rahimehullah) görüşlerinin zikri:	79
FASL 5	84
FASL 6	86
İmam, Hâfızu's-Şark ve Şeyhu'l İslam Osman b. Saîd ed-Dârimî, "en-Nakdu Alâ Bişrel-Merisî" kitabında şöyle demiştir:	86
İmam Şâfîi ile aynı vakitlerde yaşayan Ebû Abbâs b. Seric'in (radiyallâhu anh) sözlerinin zikri:	90
İmam Ebû Muhammed Abdullah b. Saîd b. Küllâb'ın sözlerinin zikri:	93

İmam Ebû Hasanel-Eş'ari'nin sözlerinin zikri:	95
Eş'ari'nin öğrencisi Ebû Hasan Ali b. Mehdi et-Taberi el-Mütekellim'in sözlerinin zikri:	103
İmâmu'z-Zâhid Ebû Abdullah b. Batta'nın sözlerinin zikri	105
Kendi zamanında Mâlikî mezhebinin şeyhi olan İmam Ebû Muhammed b. Ebî Zeydel-Kayravâni'nin sözlerinin zikri:	106
Kâdi Ebi Bekir b. Tayyib el-Bakullâni el-Eş'ari'nin sözlerinin zikri:	108
İmam Ebû Ömer Muhammed b. Abdullah el-Endulisi et-Talemenki el-Mâlikî'nin sözlerinin zikri:	110
İmam, Âlimu'l-Allâme, Mağribin hafızı, kendi zamanının hadis imamı, Temhid, İstizkâr ve psikolojik kitaplar sahibi Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdulber el-Nemri el-Endûlisi'nin sözlerinin zikri:	111
Ebû Kâsım Abdullah b. Halef el-Mukri el-Endûlisi'nin sözlerinin zikri:	115
Hâfız Ebi Bekir el-Hatib'in (rahimehullah) sözlerinin zikri:	116
İmam, Âlimu'l-Meşrik, Ebû Muâli Abdulmelik b. Abdullah el-Cüveynî eş-Şâfi'nin görüşlerinin zikri:	118
et-Tergîbu ve't-Terhîb kitabının sahibi İmâmu'l-Hâfız Ebû Kâsım İsmâil b. Muhammed b. Ebû Fadl et-Teymî el-İsbahânî'nin sözlerinin zikri:	119
İmam, Âlim, Allâme Ebû Abdullah el-Kurtubî'nin sözlerinin zikri:	120
İmam Muhyissünne Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'udel-Begavi'nin sözlerinin zikri:	122
İmam, Âlim, Allâme Hâfız İmâduddin İsmail b. Ömer b. Kesir'in sözlerinin zikri:	123
Şeyh Abdurrahman b. Hasan'a (rahimehullah) Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği kemal sıfatları ve celâl nitelikleri hakkında soruldu?	126
Şeyhu'l İslam Abdurrahman b. Hasan'a Cehmiyye, Rafıziler ve Mu'tezile hakkında soruldu?	164
Tüm bunlardan sonra; Umman'ın, yoldan çıkmış Cehmiler'den sadır olan soruları elimize ulaştı. Bazı Müslümanlar onlardan aciz olmuşlardır. O (rahimehullah) şöyle dedi:	169
O' Abdurrahman b. Hasan'dan kardeşi Râşid b. Matar'a... Allah Teâlâ onu selamette kılsın. Allah onun ilmini, imanını, tevfikini, doğruluğunu ve taatini artırsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.	178
Şeyh Abdurrahman b. Hasan'a (rahimehullah) Hatib'in şu sözü hakkında soruldu: Hamd; nurunun kaynağı karşısında akılların hayrete düştüğü ve samediyyeti ve zâtının kûnhü karşısında sağduyuların yok olduğu Allah'a olsun.	184
Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn (rahimehullah) şöyle dedi: Tüm bunlardan sonra, bizim ve sizin aranızda Allah'ın kelamının mahlûk olup olmadığı hakkında münazara gerçekleşmiştir.	188

FASL.....	195
FASL.....	196
FASL.....	201
FASL.....	205
Şeyh Abdullah Ebâ Butayn'a (kaddesallâhu rûhahu) bir şairin yazdığı şu şiire binaen Şeybânî'nin akidesini yorumlayan bazı şârihlerin sözleri hakkında soruldu:	209
Ve o (kaddesallâhi rûhahu) şöyle demiştir: Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, Şeyhin kardeşi Abdurrahman b. Hasan'a! Allah onu salih amele ve güzel söze muvaffak kılsın. Allah bizi ve onu hidayet ve hayır üzere sabit ve sünnete bağlı kılsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Tüm bunlardan sonra; bu yazıyı yazmamın sebebi, Şeyhe selam ulaştırmak ve hâl hatır sormaktır.	218
Abdurrahman Ebâ Butayn'a "Sizden biriniz ip sarkıtmış olsaydı Allah'a düşerdi" hadisi hakkında soruldu. Şöyle cevap verdi:.....	223
Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, kardeşlerim Muhammed Âli Ömer, Salih Âli Osmân ve Muhammed Âli İbrâhim'e! Tüm bunlardan sonra, bu mektubu yazmamın sebebi selam ulaştırmak ve Allah'ın sizlere ihsan ettiği tevhidin marifeti konusunda tavsiyede bulunmaktır.	226
Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan (Allah ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın) şöyle dedi: Abdullatif b. Abdurrahman'dan, kerim kardeşim Muhammed b. Avn'a. Allah onu selamette kılsın, Allah'ı zikretme ve Allah'ı şükretmede ona yardım etsin, Allah yolunda cihada onu muvaffak kılsın. Kendi zamanı ve asrındaki insanların kötü muameleleri, ikiyüzlülükleri ve dinden dönmeleri kendisini bu cihada mecbur etmiştir.	228
Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Sâlih Muhammed eş-Şesrî'ye Subuhât kelimesinin nur ile tefsir edilmesinin reddedilen bir te'vil olup olmadığı hakkında sordun....	234
Allah ona rahmet etsin ve onu bağışlasın Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b. Râşid el-Câbirî'ye. Allah'ın kitabında vârit olan istiva lafzına iman eden, lakin manası hakkında münakaşa ederek onun manasının istiyla olduğunu iddia kimse hakkındadır	236
Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b. Avn'a. Allah'ın sana lütfetmiş olduğu bid'at ehline karşı yaptığın cihad ve muattıl Cehmiyye'yi inkâr etmede sert oluşun bana ulaştı. En önemlisi de bu en yüce nimet ve en şerefli armağandır. Ve bu dinî vecibelerin en zorunlu olanıdır.	245
FASL.....	253
Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman'a (rahimehullah); sıfat hadisleri zahirine göredir ve sükût edilir, manalarına hakiki olarak itikad edilmez, Allah'a bırakılarak örtbas edilir, ila ahirihi... diyen kimse hakkında soruldu.....	259
Yine Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman (rahimehullah) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözleri hakkındaki "Senin vechinin nuruyla sana	

- sığınırım.” Yine Ebû Mûsâ hadisindeki şu sözü: “Allah’ın hicabı nurdur Bu nur tefsir edilir mi yoksa tefsir edilmez mi?..... 264
- Şeyh Abdullatif’in (Allah onun ruhunu mukaddes etsin ve kabrini nurlandırsın) Nasihati Düşmanlık ancak zalimler içindir..... 268
- İshâk b. Abdurrahman’dan Şerefli ve Saygın kardeşime. Esselâmualeykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu. Kitabın vaciplerinden biride Allah için nasihattir. 279
- Muhammed b. Abdüllatif b. Abdurrahman’a “Tebareke” lafzı Allah’tan başkasına itlak edilir mi?..... 287
- Şeyh Hamd b. Atik’in (rahimehullah) “Selef ve İbn Sebein ile kardeşleri olan mülhidler arasında farkı açıklayan risalesi. 292
- Şeyh Sad b. Hamd b. Atik’e (rahimehullah) Sefarani’nin Kavlından Soruldu. Sefarani der ki: Bizim rabbimiz cevher, araz ve cisim değildir. O yüce ve büyüktür. 302
- Süleyman b. Sehmân’dan Şeyh Ali b. Abdullah b. İsa’ya. Allah’ın selamı rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun. Bundan sonra, tuğyan ve küfrün imamı olan Dehlân üzerine reddiye için hazırladığım risaleye itiraz için yazılmış olan mektubun haberi bana ulaştı. 305
- Süleyman b. Sehmân’dan el-Alci’ye: Bir manzume hakkında..... 310
- Şeyh Süleyman b. Sehmân, Abdullah b. Abdulaziz el-Ankarî’ye yazdığı risale.... 316

İSİM VE SIFAT KİTABI

Sağlam hüccet, Müslümanların ve İslam'ın şeyhi, sünneti bütün dünyada canlandıran, büyük imam Muhammed b. Abdulvehhâb (Allah bol bol ecirini versin) dedi ki:

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM

Muhammed b. Abdulvehhâb'dan (Allah Teâlâ onu korusun) Abdullah b. Suhaym'a;

Es-Selamu Aleykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu. Kitabın bana ulaştı. Veşem halkına gönderilen Kitabu'l-Muveys'deki bazı şeylerin ne olduğunu öğrenmek istiyorsun. Ben sana kitap hakkında her şeyi anlatacağım. Eğer doğru olan kitaptakiler ise beni uyar hakka döneyim. Eğer mesele benim sana söylediğim gibi ve tutarsızlıktan uzak ise kısaca anlatayım.

Müslümanın her zaman haktan yana olması vaciptir. Onun kitabı üç çeşit ilmi kapsar. Birincisi, isim ve sıfat ilmidir ki bu aynı şekilde Usûlü'd-din ilmi ve akaid ilmi diye de isimlendirilir. İkincisi Tevhid ve şirk üzerine bazı bilgiler içerir. Üçüncüsü: İlim ehline uyma, delillere tabi olma ve bunun terki ile alakalıdır.

Birincisine gelince; Veşem halkı onu inkâr etti. Onların inkârları; cevher¹, cisim ve araz² değildir diyen kimse içindir. Bu inkâr kendisinde iki şeyi toplamıştır.

Birincisi: O, İbn İdân'ı ve arkadaşını anlamamıştır.

İkincisi: Meselenin kendisini anlamamıştır. Bunun için İmam Ahmed'in ve seleften diğerlerinin mezhebi bu meselede yalnızca Allah ve Rasûlünün söylediğini söylemek, Allah ve Rasûlünün ispat ettiğini ispat etmektir. İspat ettiklerine dair örnekler; yükseklik, istiva, kelam, gelmek ve

¹ **Cevher:** Kendi başına bulunan, değişmeyen, daima bir yüklem konusu olup kendisi yüklem olmayan öz varlık anlamında mantık, felsefe ve kelâm terimi.

² **Araz:** Cevher ve cismin gelip geçici niteliği anlamına gelen, cevher ve zâtın zıddı olarak kullanılan felsefe, mantık ve kelâm terimi.

bunun dışındakilerdir. Allah'ın kendisinden nefyettiğini ve Rasûlünün ondan nefyettiğini nefyederler. Ortak koşmak, isimlendirmek ve diğerleri gibi. Başka bir şey hakkında konuşmazlar.

Allah'tan ve Rasûlünden ne bir ispat ne de bir nefy bulunan şeylere gelince; cevher, cisim, araz, cihet³ ve bunun dışındakileri ne ispat ederler nede nefyederler. Kim bunları nefyederse (Örneğin, İbn İdân ve arkadaşının kendisini reddettiği batıl sözün sahibi kimse gibi) İmam Ahmed'in ve selefin yanında bid'atçı bir kişidir. Kim de bunları ispat ederse (Örneğin, Hişam b. Hakem ve diğerleri gibi) bu kimselerde selefin yanında bid'atçı kimselerdir. Selefin yanında vacip olan şey; bu meselede susmanın, peygambere ve onun ahabına uymanın gerektiridir. Bu, imam Ahmed'in El-Muveys risalesindeki sözünün anlamıdır. O şöyle demiştir: **"Nebiden (aleyhisselâm) varid olan söz dışında başka bir söz tanımıyorum."** Garip olan, kendi aleyhine olduğu halde İmam Ahmed'in sözünü delil getirmesidir. Onun bu işteki misali şöyle diyen hanefî kimse gibidir: Çok su, iki küllüye ulaşmış olsa bile ve kendisinde hiçbir değişiklik olmasa da sadece kendisine bulaşan şeyden ötürü kirlenir. Delil sorulduğunda Allah Rasûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözünü söyler: *"Su temizdir, onu bir şey kirletmez."* Böylece kendisinin aleyhine olacak bir delilden delil getirir. Bu kimseye bunun dediğini kim anlıyor denmez mi? Ben sana Hanbelilerin bu meselede ne dediğini söyleyeyim.

Şeyh Takıyyuddîn (İbn Teymiyye) Allah ona rahmet etsin, o cevher ve araz değildir diyen önceki sözün sahibi gibilerine söylediği sözden sonra şöyle der:

"Cevher, cisim, yer tutma, yön ve buna benzer lafızlar nefy ya da ispat edilmez. Bunun için İbn Sureyc'e tevhid hakkında sorulduğunda Müslümanların tevhidinden bahsetti ve şöyle dedi: Batıl ehlinin tevhidine gelince, onların tevhidi ancak cevherler ve arazlar hakkında konuşmaya dalmaktır. Muhakkak ki Nebi (aleyhisselâm) bunu reddetmek için gönderilmiştir. Selefin ve imamların önceden geçen sözleri de bunu inkâr eder. Burada zikredilmeyen daha pek çokları vardır."

Burada kastedilen İmam Ahmed ve diğer imamlar, bid'at ehline öz, cisim, yer tutma gibi lafızları özet olarak anlattıklarında ne ispat etmede nede nefyetmede onlara uymadılar."

Eğer bu meseleyi iyice düşünürsen şunu anlarsın:

³ Sözlükte "taraf, yön" manasına gelen cihet, kelam ve felsefede "bir hareketin doğrultusu, cisme ait boyutların son noktası; cismin dış yüzeyi" şeklinde tarif edilir. Varlık niteliklerinden biri olarak kabul edilen ve Allah'a nisbeti açısından itikadî tartışmalara yol açan felsefi bir kavramdır.

İbn İdân ve arkadaşının batıl iddia sahibine reddiyesi doğru olanın ta kendisidir. Bid'at ehline verdikleri bu reddiyede imamları olan Ahmed b. Hanbel ve diğer selef imamlarına uymuşlardır. Dostunuz buradan İbn İdân ve arkadaşının Allah'a cisim ve onun gibi şeyler ispat etmek istediklerini anlamıştır. Allah bu söylenenlerden yücedir. O şöyle zannetti: "Ehl-i Sünnet'in akidesi; Allah'ın cisminin, cevherinin ve hiçbir şeyinin olmadığına itikad etmektir." Artık doğru olan size açıklanmıştır. Ehl-i Sünnet'in akidesi susmaktır. Bunları ispat eden veya nefyeden kimseye bid'atçı dediler. Allah için cismi yoktur, o yoktur, bu yoktur diyen Cehmiyye veya Mu'teziledir. Bunları ispat eden ise Hişam ve arkadaşlarıdır. Selef ise bunların hepsinden beridir. Bu lafızları ispat veya nefyeden kimseye bid'atçı demişlerdir.

Muveys; ölülerinde, dirilerinde sözünü anlamamış, Mu'tezilenin ve Cehmiyye'nin mezhebi olan nefyetmeyi selefın mezhebi yapmış, nefyetmeyi reddeden kimseyi Hişam ve arkadaşları gibi ispat etmek isteyen kimse sanmıştır. Ancak bundan da tuhaf olanı İbn Akil, Ebû Vefa ve İmam Ahmed'in daha önce geçmiş olan sözünü kendi anladığı şeye delil getirmiş olmasıdır. Muveys şöyle dedi:

"Yakîn bir şekilde inanıyorum ki Ebû Bekir ve Ömer (radıyallâhu anhuma) ne cevher nede araz diye birşey bilmiyorlardı. Bu hal üzere öldüler. Eğer gördüysen senin için Ebû Ali El-Cübbâi ve Ebû Hâşim'in yolu Ebû Bekir ve Ömer'in yolundan daha hayırlıdır. Gördüğün şey ne kötüdür."

Arkadaşınız şunu iddia ediyor: "Bir kimsenin Ehl-i Sünnet'ten olabilmesi için Ebû Ali ve Ebû Haşim'e tabi olması, araz ve cevheri nefyetmesi gerekir." Şayet bu iki lafzı Ebû Bekir ve Ömer gibi nefyetmeyi reddederse ona göre Hişam Er-Rafîzî'nin mezhebındendir. İşte söylediğimiz şey açığa çıktı. Araz ve cevherin reddedilmesi ile ilgili sözün sahibi kimse bu görüşünü Mu'tezile'nin ve Cehmiyye'nin mezhebından almıştır. İbn İdân ve arkadaşı ise tıpkı İmam Ahmed ve diğer bütün Ehl-i Sünnet âlimlerinin bid'at ehlinin bu görüşünü reddettikleri gibi bunu reddetmiştir.

Muveys: "Ehl-i sünnet mezhebi; mekânlandırmadan, keyfiyetlendirmeden, cisimlendirmeden, iptal etmeden, ispat etmektir." demiştir. Bu onun Hanbelî mezhebinin akidesini anlamadığının ve batıl ehlinin akidesiyle Hanbelî mezhebinin akidesini ayırt edemediğinin en bariz delilidir. Bununla birlikte mekânın inkâr edilmesi batıl ehlinin akidesidir. Ehl-i Sünnet Allah Rasûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) uydukları için mekânı ispat etmişlerdir. Sahih'te geçen bir hadiste Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyeye şöyle demiştir: **"Allah nerede?"** Bu adam mekânın ispat edilmesini bid'at ehlinin akidesi zannetmiş, inkâr edilmesini ise Ehl-i Sünnet'in akidesi zannetmiştir. Şöyle denildiği gibi: Bir şeyin zıddı, zıddı ile bilinir. Cisme gelince daha önce sözü geçtiği gibi, hak ehli cismi ne ispat eder

nede reddeder. Onlar ise bunu ispat ederek hata ettiler. İptal etmeme ve keyfiyetlendirmeme hakkındaki sözüne gelince bunda doğru söylemiştir. Sizin için bu dört lafız bir araya getirilmiştir. Bunun yarısı haklı ve hak ehlinin akidesindendir. Diğer yarısı ise batıldır ve batıl ehlinin akidesindendir. Götüreceği yer ise tek bir yerdir. O bunu Ehl-i Sünnet akidesi zannetmiştir. Cahillik etmiş ve kendisiyle çelişmiştir. Aynı şekilde şu sözü söylemiştir:

"Ehl-i sünnet; işitme, görme, hayat, kudret, irade, ilim ve kelim gibi sıfatları Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ispat ettiği şekilde ispat ederler."

Buradaki cehaleti de çok gariptir. Şüphesiz bu görüş de bid'at ehli bir taifenin görüşüdür. Onlar bu yedi sıfatı kabul ederler bunun dışındakileri reddederler. Allah'ın kitabında olanları ise te'vil ederler. Ehl-i Sünnet'e gelince onlar Allah ve Rasûlünden gelen her şeyi kabul ederler. Bu sıfatlar ise çok fazladır. Ancak zannediyorum ki o bu sözünü bid'at ehlinin nakletmiştir. Çünkü hak ve batıl ehlinin sözlerini birbirinden ayıramıyor.

Hata sabit olup değişmezse birinci olarak hatası şu şekildedir:

Muhakkak o kendisine gönderilen peygamberi anlamamıştır.

İkincisi: O, Ehl-i Sünnet'e cisim ve diğer lafızların ispatı ile ilgili iftira atmıştır.

Üçüncüsü: O, Ehl-i Sünnet'i Rafizilere nispet etmiştir. Rafiziler ise bu mezhebe ve bu mezhepten olanlara en uzak olanlardır.

Dördüncüsü: O, bu lafızları inkâr eden kimseyi, Rafizi'ye ve Mücessime'ye nispet etmiştir. Daha önce açıklandığı gibi İmam Ahmed ve bütün selef bu lafızları tanımıyorlardı. Onun sözünden anlaşılan İmam Ahmed'in mezhebi ve bütün selef Rafizi mezhebinden Mücessime'dir.

Beşincisi: İmam Ahmed'in ve bütün selefin sözlerini cisimlendirme iftirasına nispet etti. Cisimlendirme iftirası attığı Ehl-i Sünnet'i kendi akidesine imam kıldı.

Altıncısı: O, bid'atin İmam Ahmed'in zamanında alevlendiğini sonra Veşem ehli onu tekrar canlandırınca kadar öldüğünü zannetmiştir. Onun bu sözünden anlaşılan hatta açıkça görülen şey İmam Ahmed ve emsallerinin asrının bid'at ve dalalet asrı olduğu, İbn İsmail'in asrının ise sünnet ve hak asrı olduğudur.

Yedincisi: O İmam Ahmed'i ve bütün Ehl-i Sünnet'i sıfatları iptal etmeye nispet etmiştir. Sıfatları iptal etmek ise sıfatları inkâr etmektir.

Sekizincisi: O, bid'at ehli kimseyi inkâr ettiklerinden dolayı İmam Ahmed'i ve bütün Ehl-i Sünnet'i kendilerinden önceki âlimlerin sıfatları inkâr ettiğini söylemek ile suçlamıştır ki bu apaçık iftiradır.

Dokuzuncusu: O, İmam Ahmed'i ve bütün Ehl-i Sünnet'i Hişam Er-Rafîzî'nin mirasçısı olmaya nispet etmiştir.

Onuncusu: Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Eğer hata ederse kardeşi ona gizli bir şekilde nasihat eder ve doğruyu ona açıklar. Eğer karşı koyarsa açıktan düşmanca nasihat edebilir. İbn İdân ve arkadaşı ona risale gönderdiklerinde, onlara karşı ne biliyorsan yazdı ve şehirlere gönderdi. "Beni tanıyın, beni tanıyın, ben Şam'dan geldim."

Sözündeki çelişkiye gelince sözünün bir kısmı diğer kısmını yalanlıyor. Bunlardan bazısına örnek verecek olursak O, İmam Ahmed'i ve bütün Ehl-i Sünnet'i bir taraftan sıfatları iptal etmeye, diğer bir taraftan Mücessime'ye nispet etmiştir. Sıfatları iptal etme ise cisimlendirmenin zıddıdır. Birinin ehli diğerine düşmandır. Hak ise bu ikisinin arasındadır. Yine onun, Cehmiyye'ye ve Mücessime'ye nispet etmesi kendisiyle çelişen durumlardandır. Çünkü Cehmiyye ve Mücessime siyah ve beyaz gibi birbirinden çok uzak olan iki fırkadır. Ehl-i Sünnet ise bu ikisi arasındadır. Kendisiyle çeliştiği başka bir durum şöyle demesidir: "Hak ehlinin mezhebi sıfatları kabul etmektir." Sonra şöyle diyor: "Mekânlandırılmaz, o olmaz, bu olmaz." Bu çelişkidir. Yine şöyle diyor: "Allah'ın ve Rasûlünün ispat ettiği ispat edilir." Sonra bunu yedi sıfatla sınırlandırması çelişkinin ta kendisidir.

Onun akidesi kendisini nispet etmiş olduğu Ehl-i Sünnet'te bazısı bazısıyla çelişen ve bazısı bazısına söven dört kadar bid'at fırkasını bir araya getirmiştir. Bu akidenin aslını anlamış olsaydın ne kadar gülünç olduğunu anlardın. Akidesine bir örnek; O, İmam Ahmed'in "Allah Rasûlü, onun sahabesi ve tâbiinden gelenlerin dışında bu lafızlar ile ilgili söz söylemek yerilmiştir." sözünü zikrettikten sonra size bid'at ehlinin bu lafızları reddetmesi ile ilgili sözlerini ispat edecek nakil yapıyor, bid'at ehlinin ters akidesi ile konuşuyor, bunu da hak ehlinin akidesi zannediyor. Bu yazı gece kandil ışığı altında aceleyle yazılmış bir yazıdır.

Senden beklenen, bu akideyi gözlerinle görüyorsun ve bu meseleyi düşünüyorsun. Bu yazıyı ona sun! Bu yazıdaki bütün kelimelerin cevabını iste! Eğer sana bir cevap verecek olursa onu yaz! Cevabının batıl olduğunu bilersen ne iyi, bilemez isen bana yöneltirsin ben sana açıklarım. Bu işi küçümseme! Gerçekten çabalarsan İmam Ahmed'in, Ehl-i Sünnet'in ve bid'at ehlinin akidesini bilirsin. Bu iş senin için iki-üç ay akide ilmi okumandan daha faydalıdır. Bunun sebebi hatanın ve ihtilafın giderilmesi, hatanın beyan edilmesi ve hakkın açıklanmasıyla olur.

Şeyh'e mabûdatların (kendisine ibadet edilen) erbâb (rabler) diye isimlendirilmesi hakkında soruldu. Hal böyle olunca rab, malik, mabûd, ilah manalarına gelir. Hâlbuki Allah'ın (Subhanchu ve Teâlâ) bu isimlerinden her birinin birbirine çakışmayan ve genellenmeyen kendine has manaları vardır.

Şeyh şöyle cevapladı:

Rab ve ilah Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) sıfatlarındandır. Birbirini gerektirir, aynı manada değildir. Rab, melik ve nimetlerle terbiye etme kökünden gelir. İlah, teellehe (ilah edinme) kökünden gelir. Buda ibadet ile faydayı elde etmeyi ve zararı def etmeyi istemektir. Araplar rab kelimesini ilah manasında kullanırlardı. İbadet ettikleri mabûdatlarını erbâb diye isimlendirirlerdi. Bundan dolayı Allah'ı ilah manasına gelen Rab diye isimlendirirler. Allah en iyisini bilir.

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb ve Hamd b. Nasir'in (Allah onlara rahmet etsin) çocuklarına Allah'ın kitabındaki bazı ayetlerde varid olan sıfatlar hakkında soruldu: Allah Teâlâ'nın şu sözü gibi: "Rahman arşa istiva etti."

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb ve Hamd b. Nasir'in (Allah onlara rahmet etsin) çocuklarına Allah'ın kitabındaki bazı ayetlerde varid olan sıfatlar hakkında soruldu: Allah Teâlâ'nın şu sözü gibi: **"Rahman arşa istiva etti."**⁴ ve şu sözü: **"Gözümün önünde yetiştirilmen için..."**⁵ ve şu sözü: **"Gözlerimiz önünde"**⁶ şu sözü: **"İşitiyorum ve görüyorum"**⁷ ve şu sözü: **"Bilakis onun iki eli de açıktır..."**⁸ ve şu sözü: **"İki elimle yarattığıma..."**⁹ ve şu sözü: **"Rabbin gelip melekler saf saf dizildiği zaman"**¹⁰ şu sözü: **"Kıyamet günü bütün yeryüzü onun avucundadır..."**¹¹

Kur'an'ın dışında Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinden varid olanlar... Allah Rasûlünün şu sözü: **"Mü'minin kalbi Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır."** Yine bunun gibi nefis ve Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözü: **"Gerçekten Rabbiniz gülmüştür."** Allah Rasûlünün şu sözü: **"Cehenneme ayağını koyana kadar. Sonra cehennem der ki: Yeterli! Yeterli!"** Bunun dışındaki bu kâğıda sığmayacak olan sıfatlarla ilgili ayetler ve hadisler hakkındaki düşünceniz nedir?

Soruya şu şekilde cevap verdiler:

Âlemlerin Rabbi olan Allaha Hamd olsun. Bizim bu konudaki sözümüz; Allah ve Rasûlünün sözü, ümmetin selefının, ümmetin imamları olan sahabenin (radiyallâhu anhum) ve onlara güzel bir şekilde tabi olanların üzerinde icmâ ettikleri şeydir. O şey ise, bütün bu sıfatları ikrar etmek ile birlikte, benzetmeden keyfiyetlendirmen, iptal ve tahrif etmeden iman etmektir. İmam Mâlik'e **"Rahman arşa istiva etti"** ayeti hakkında nasıl istiva etti? Diye sorulduğunda, başını öne eğdi, terlemeye başladı, soru soranlar vereceği cevabı beklediler. Sonra başını soru soran kimseye doğru kaldırdı ve şöyle dedi: *"İstiva meçhul değildir. Keyfiyeti akıl ile bilinmez. Ona iman etmek vacip, bu konuda soru sormak bid'attir. Korkarım sen kötü bir adamsın."* Emri üzerine adam dışarı çıkarıldı. Kim istivayı "isteyla" diye te'vil ederse Mâlik'in verdiği cevaptan farklı bir cevap vermiş ve Mâlik'in yolu dışında bir yol tutmuştur.

Mâlik'in istiva hakkındaki vermiş olduğu bu cevap; inmek (nüzûl), gelmek (meci), el (yed), yüz (vech) ve diğer bütün sıfatlar için geçerli olup, gayet açık ve yeterlidir. İnme (nüzûl) sıfatı için şöyle söylenir: "Nüzûl

⁴ Tâhâ, 5

⁵ Tâhâ, 39

⁶ Kamer, 14

⁷ Tâhâ, 46

⁸ Maide, 64

⁹ Sad, 75

¹⁰ Fecr, 22

¹¹ Zümer, 67

malumdur, keyfiyeti ise bilinmez. Ona iman etmek vacip, onun hakkında soru sormak ise bid'attir." Aynı şekilde Kitap ve sünnette sabit olan diğer sıfatlar için de böyle söylenir. Ebû Hanife'nin arkadaşı olan Muhammed b. Hasan dedi ki:

"Doğudan batıya ne kadar fakih var ise Rabbin (Subhanehu ve Teâlâ) sıfatları ile ilgili Kur'an'daki ayetlere ve Rasûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) güvenilir yolla gelen bütün hadislerle, benzetmeden ve tefsir etmeden iman etme hususunda ittifak ettiler. Her kim bunlardan bir şeyi tefsir ederse Nebî'nin (aleyhisselâm) üzerinde bulunduğu yolun dışına çıkmış ve cemaatten ayrılmıştır. Çünkü onlar tefsir etmediler ve benzetmediler, yalnızca kitapta ve sünnette bulunanlara iman ettiler. Kim Cehm b. Safvan'ın söylediğini söylerse cemaatten ayrılmıştır."

Allah Teâlâ dedi ki:

"Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra peygambere karşı gelir..."¹²

Bu mesele selefin ve imamların (Allah hepsinden razı olsun) üzerinde ittifak ettikleri meseledir. Ancak kalbinde hastalık bulunan Mu'tezile, Cehmiyye ve onlardan sonra onlara tabi olanlar gibi hevâ ve bid'at ehli kimseler, Allah'ın sıfatları hakkında Kur'an'da ve sünnette varid olanlardan yalnızca kendi çirkin te'villerini anlar, Allah'ın kendisini vasıfladığı şeyleri ve Rasûlünün onun hakkında vasıfladıklarını inkâr ederler.

Buhari'nin şeyhi Nuaym b. Hammad ne de güzel söyledi. **"Kim Allah'ı yarattıklarına benzetirse kâfir olur. Kim Allah'ın kendisini vasıfladığı bir şeyi inkâr ederse kâfir olur. Allah'ın kendisini vasıfladığı ve Rasûlünün onun hakkında vasıfladığı şeyler teşbih (benzetme) değildir. Allah Teâlâ şöyle dedi: 'O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.'¹³ (3/15) O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."** sözü Müşebbihe'ye reddiyedir. 'O işitendir, görendir' sözü de Muattıla'ya (Allah'ın sıfatlarını iptal edenler) reddiyedir. Allah'ın sıfatları hakkında konuşmak, zatı hakkında konuşmanın bir parçasıdır. Nasıl ki mü'minler Allah'ın zatı hakkında 'Hiçbir zata benzemez' diyorlarsa sıfatları hakkında da 'Başka sıfatlara benzemez' diyorlar.

Bir bölüm:

Kur'an'a gelince; Allah'ın sıfatıdır mahlûk değildir, O'ndan çıkmış ve yine O'na dönecektir. Bu, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın, sahâbenin ve onlara güzel bir şekilde tabi olanların mezhebidir. Onu Allah (Subhanehu ve Teâlâ) konuştu, Cibril de onu Allah'tan dinledi, Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştırdı, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)de onu ümmetine

¹² Nisa, 115

¹³ Şura, 11

ulaştırdı. Kalam Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kalamı, seste onu söyleyenin (Allah'ın) sesidir. Bu mesele fitratı değişmemiş olan herkesin yanında akledilebilir ve anlaşılır bir meseledir. Şöyle denildiği gibi: **"Ameller niyetlere göredir, herkese niyet ettiği şey vardır."** Bu, Allah Rasûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem) sözüdür. Hareke, ses ve tona gelince; Allah'ın sesi, ses tonu ve harekesidir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Elif, Lâ, Ra. Ayetleri muhkem kılınmış, sonra Hakîm ve Habîr olan tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır."¹⁴

Yine Allah Teâlâ'nın şu sözü:

"Kitabın indirilmesi, Aziz ve Hakîm olan Allah katındandır."¹⁵

Allah Teâlâ'nın şu sözü:

"Ha, Mîm. (Kur'an) Rahman ve Rahim olan Allah katından indirilmiştir."¹⁶

Allah Teâlâ'nın şu sözü:

"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin."¹⁷

Allah Teâlâ'nın şu sözüne gelince:

"Şüphesiz o, çok şerefli bir elçinin sözüdür. Bir güç sahibidir, arşın sahibi katında şerefli." ¹⁸

Âlimler (Allah onlara rahmet etsin), Allah (Subhanehu ve Teâlâ) müşriklerden "O bunu şeytandan veya bir beşerden öğrenmiştir" diyenlere reddiye olması için bu ayette Cibril'e (aleyhisselâm)tebliğ (ulaştırma) izafe ettiğini söylediler. Çünkü Kur'an'ı Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) o (Cibril) ulaştırmıştır. Nasıl ki Hakka suresinde Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ izafesinde bulunduğu gibi, bu sahibi olma, onu söyleme manasına gelen bir izafe değildir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

"Şüphesiz o, şerefli bir elçinin sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Kur'an âlemlerin Rabbinden indirilmiştir."¹⁹

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) Kur'an'ı birkaç surede melek Rasûlüne izafe ediyor, başka taraftan Hakka suresindeki gibi beşer Rasûlüne izafe ediyor. Ancak Kur'an'ı ilk söyleyen ve inşa eden ise Allah'tır (Subhanehu ve Teâlâ).

¹⁴ Hud, 1

¹⁵ Zümer, 1

¹⁶ Fussilet, 1-2

¹⁷ Tevbe, 6

¹⁸ Tekvir, 19-20

¹⁹ Hakka, 40-43

Bir bölüm:

Bil ki Allah'ın kelam sıfatı; hayat, ilim, kudret, iştirmek, görmek ve diğerleri gibi kadimdir, ezelidir ve başlangıcı yoktur. Çünkü Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bütün sıfatlarıyla evveldir, ondan önce hiçbir şey yoktur. Bazı hevâ ve bid'at ehlinde Kerramiler ve onlara uyanların söylediği gibi O'nun sıfatları ve vasfı yenilenmemiştir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e gelince, zikretmiş olduğumuz gibi Ehl-i sünnet Allah'ın kelam ve diğer bütün sıfatlarıyla kadim olduğunda icmâ ettiler. İmam Ahmed (rahimehullah) "Cehmiyye'ye ve Zındıklara Reddiye" adlı kitabında şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'nın kelam sıfatı dâimdir, dilediğinde ve dilediği zaman konuşur. 'Yaratmadan önce konuşmazdı, ilmi yaratana kadar bilmezdi' demeyiz veya 'O vardı ancak kendisine nur yaratana kadar nuru yoktu, O vardı ancak kendisine azameti yaratana kadar azameti yoktu demeyiz."

İşte bu söz cemaatin ve sünnetin imamının sözüdür ve Allah'tan başkası için doğru değildir. Kur'an'a gelince: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) onu dilemesiyle ve kudretiyle konuşmuştur. Bunun için Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat kelam ve diğer sıfatlar gibi ihtiyari (isteğe bağlı) fiilleri kabul ederler. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) Musa (aleyhisselâm) ile kudreti ve isteğiyle konuşması gibi. O, yarattıklarından kiminle isterse dilediğinde, dilediği zamanda, kudretiyle ve istemesiyle onunla konuşur, keyfiyetlendirilmez. Allah en iyi bilendir.

İkinciye soruya gelince: İmam Gazzâlî Ehl-i Sünnet imamlarından ve Musanniflerin (kitap yazar) büyüklerindendir. İhyâ-u Ulumi'd-Dîn adlı bir kitap çıkarmıştır. Bu kitapta Kur'an'a ters olan çirkin bulduğunuz bir şey var mı?

Cevap: Ebû Hâmid'in (rahimehullah) bazı İslam imamlarının onun hakkında dediği gibi gerçekten Ebû Hâmid (Hamd'ın babası) olduğunu görürsün. Bununla birlikte o; fıkhıta, tasavvufta, kelamda ve usulde ilim sahibi, bunun dışında zühd ehli, ibadet ehli ve iyi niyetlidir. Şer'î ilimlerde derinleşmiştir. O, "Dinde kırk esas" ve "Ehlinden başkasına gizlenen" adlı kitaplarıyla bilinir. Eğer bu kitaplara bakacak olursan orada dinsizlerin ve felsefecilerin sözlerini metni değiştirilmiş bir halde görürsün. Bu kendisine şöyle denmesi içindir: "Ebû Hâmid'i itikad ettiği şeye götüren ilahi bir nurdur. Onun itikad ettiği şeyler sofiliğin ve abidliğin dininde ve terbiyesinde vardır, bu da hakikatleri idrak etmeyle olur." O da şeriatı varid olanlara ihanet etsinler diye bu hakikatleri onlar için keşfetmiştir. Bunun sebebi onun aklını kullanarak öğrendiklerinin kelamcılarının ve felsefecilerin bozuk fikirlerini doğrulamasıdır. Hakkındaki kınamaların sebebi kendisiyle Peygambere tabi olmanın hakikatini gizlediği ve kendisine yol edindiği ilmidir. İlim ise bu değildir. Ebû Yusuf dedi ki: "Kim ilmi kelam ile öğrenmek

isterse zındık olur.” Bu sebeple onu faziletli ve dindar gören bir grup bu kitapların ona ait olmadığını söylerler.

Onun hakkında bilgi ve tecrübe sahibi kimselere gelince, onlar bütün bu sözlerin onun sözü olduğunu bilirler. Onun, bazısı bazısına benzeyen sözlerinden neyi kastettiğini onlara öğrettiler. Ancak o ve onun gibiler çalkantılı olduklarından sabit durdukları bir söz yoktur. Çünkü onların yalnızca bu ümmete has olan yolu, ilim ve imanda peygamberin mirasçılarını, hakiki iman ve Kur'an ehli olanları, Allah'ın kitabını ve Rasûlünün hadislerini gerçek manada anlayanları tanıyacakları zekâları ve istekleri yoktur.

Bunun için, Ebû Amr b. Salâh gördüğüm yazısında şöyle diyordu: “Ebû Hâmid (Gazzâlî) hakkında çok söz vardır. Hakka ters olan kitaplara gelecek olursak, onlara itibar edilmez. Ebû Hâmid'e gelince onun hakkında susulur, akıbeti Allah'a havale edilir.” Kastettiği, o kötülükle anılmaz. Çünkü Allah hata yapan kişiyi, bütün günahları işlemiş olsa da günahkârın tövbesini kabul eder. Çünkü onun ve onun dışındakilerin hesabını başılayacak olan O'dur. Günahların kefareti mutlaka gelen musibetlerdir. İnsan bu musibetleri ancak basiretle, özellikle çok ihsanda bulunmayla, doğru ilim, salih amel ve iyi niyet ile uzaklaştırır.

Allah rahmet etsin, o felsefeye meyletmiş ancak zahiren görünen tasavvuf ve İslami ibarelerdir. Bundan dolayı Müslüman âlimler ona reddiye vermiştir. Özellikle arkadaşlarından olan Ebû Bekir İbnu'l-Arabi el-Maliki onun hakkında şöyle demiştir: “Ebû Hâmid felsefenin içine girdi, sonra ondan çıkmak istedi ama çıkamadı.” Yine ona, Ebû Abdullah El-Merizî, Ebû Bekir Tartûşi, Ebû Hasan El-Merginânî, arkadaşı olan Şeyh Ebû'l-Beyan, Şeyh Ebû Amr b. Salâh ona reddiye vermiştir. Ebû Zekeriya, Nevevî, İbn Âkil, İbnu'l Cevzî, Ebû Muhammed El-Makdisî ve diğerleri onun bazı sözlerinden sakındırılmışlardır.

İhya kitabına gelince: Kitabında çok faydalı şeyler olmasıyla beraber, bir kısmı kabul edilir, bir kısmı reddedilir, bir kısmı ise tartışmaya açıktır. Yine kitabında felsefecilerin sözlerinden Tevhidle, nübüvvetle ve ahiretle ilgili ayıplanacak bozuk şeyler vardır. Sonra sofilik hakkındaki bilgiler hatırlanacak olursa orada Müslümanları düşman edinen kimseye Müslüman elbisesi giydirdiği görülür. İmamlar Ebû Hâmid'in kitabındakileri reddettiler ve şöyle dediler: Ebû Hâmid'i hasta eden “Şifa” kitabıdır. Kitapta, uydurma hadisler, eserler, sofilik safsataları, bunun yanında düzgün âlimlerin sözleri, Kitap ve sünnete uygun kalp amelleri vardır. Ondan varid olanların çoğu budur. Bunun dolayı insanların onun hakkındaki içtihatlarında ihtilaf vardır. Özet olarak bu şekildedir.

Anlatmış olduğumuz şeyler sana bu kişinin ve İhyâ-u Ulumi'd-Din adlı kitabının durumunu açıklamaktadır. Onun gayesinin bu olduğuna inanmıyoruz. Onu, hakkında aşırı giden kimseler gibi olması gereken yerden daha fazla yükseltmeyiz yahut bazı ihmalkâr kimselerin yaptığı gibi onun derecesini olması gerekenden daha aşağı düşürmeyiz. Bazı kimseler onun hakkında ve onun sözleri hakkında büyük aşırılıklara gitmektedirler. Onlardan bazıları onu ayıplar, bir kısmı onun yaptığı iyi şeyleri heder eder, kitaplarını küçük görür. Onlardan şöyle diyeni duyduk: "Bu İhyâ-u Ulumi'd-Din (din ilimlerini canlandırmak) değil bilakis din ilimlerini ve doğru yolu öldürmektir." İki kötü olanın arasına bir güzellik koymak, iki dalaletin arasına bir hidayet koymaktır.

Bu cevaplarına karşılık bir soru yöneltildi:

Bize ulaştığına göre sizler önceki âlimleri tekfir ediyormuşsunuz. Örneğin İbn Fârid ve diğerleri gibi ki o Ehl-i Sünnet'ten ve ilim ehli olmasıyla meşhurdur.

Şöyle cevapladılar:

Önceki âlimlerden bazılarını tekfir ettiğimiz sözü, hakkımızda düşmanlarımız tarafından insanları doğru yoldan saptırabilmek için uydurulmuş bir yalandır. Daha öncede bizlere pek çok yalan şeyler nispet etmişlerdi. Bu yalana bizim cevabımız: **"Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır"**²⁰ Bizler; kendisine davet edildikten sonra daveti kabul etmeyen, başkaldıran ve inatlaşan, hüccet ikame edildikten sonra hakkı bilip de reddeden kimseden başkasını tekfir etmiyoruz. Bunların dışındakileri tekfir ettiğimiz sözü bizim için söylenmiş bir yalandır.

İbn Fârid ve emsallerine gelince; onlar, hulûlcü ve vahdet-i vücûtcülardan olup Ehl-i Sünnet'ten değiller. Ehl-i Sünnet'in onları rezil edici pek çok sözleri vardır. Onlar İbn Fârid'e nispet edilen bu sözlerin küfür sözleri olduğunu söylediler. Bu küfür sözlerinden bazıları onun Taiyye'deki şu şüridir:

Eğer puthanede oturup kalkan putperestler taşlara secde ediyorlarsa, Hakikat yönünden taassup göstererek onları inkâr etmek mümkün değildir.

Mecusiler sönmeyen bir ateşe tapınırlar.

Nitekim tarihi haberlerde onların tapındığı ateşin bin seneden beri bugüne kadar sönmediği belirtilir.

İşte Mecusiler ateşe tapınmışlarsa da bu ibadetlerinde benden başkasını kastetmediler.

Onlar her ne kadar bana ibadet etme niyeti göstermediler ve zahiren ateşe tapındılarsa da.

²⁰ Nur, 16

İlim ehlinde bir kısım bu ve buna benzer lafızlara kötü zan besledi, bir kısım ise bu lafızları te'vil ederek zahir manalarının dışına taşıdılar ve hüsnü zan beslediler. İlim ve din ehli bir kısım ise ondan çıkan bu sözler hakkında şöyle dediler:

"Bu ve buna benzer şiirler hululcuların ve vahdet-i vücudcuların mezhebini içerir. Musemmat kasidesindeki sülûk nazmı, İbn İsrail'in, İbn Arabi'nin, İbn Seb'in'in, Telmesâni'nin şiirlerinden yazıda ve manada bu şiirlere benzeyen pek çokları buna örnektir.

Bu şiirler hakkında:

Bu şiirlerin manalarını anlayanlar bu şiirlerin dine ve akla aykırı olduğunu, küfür ve inkâr olduğunu öğrettiler. Bunları anlamamış olanlar ise, bir söz duyup da onu anlamayan, buna rağmen o sözü söyleyen yücelten kimse gibi bu şiirlerin sahiplerini yücelttiler. Bu ise Hristiyanların, Yahudilerin ve müşriklerin dinindendir. Onlar lafızları tahrif etmek ve maksatları değiştirmek istediklerinde yalanlarla, iftiralarla ve tahrif etmeyle onların sözlerinin yerlerini değiştirirler. Onları ve onların sözlerini yücelten kimse ya cahil bir sapıktır ya da münafık bir zındıktır. Onları ve sözlerini yüceltmeyen kişi ise Allah'a ve Rasûlüne iman eden, onların sözlerinin manalarını bilen kişidir. O kişi ancak bu sözleri reddeder ve bu sözlerden sakındırır. İbn Fârid'in şu sözü gibi:

"Makâm-ı İbrahim'de veya birlik makamında kıldığım namaz sevgili içindir.

Ben o namazda, sevgilimin de bana namaz kıldığını müşahade ederim.

Cem' makamında olan hakikate her secdede

Biz ikimiz yani sevgilim ve ben tek namaz kılıcı ve secde ediciyiz.

Musalli ve Musalla (namaz kılan ve kılınan), cem' hükmüyle "bir" oldu

Ve benim için salât edip namaz kılan benden başkası olmadı

Ve her rekâtın edasında namazım da benden başkasına olmadı.

Daima ben o'yum; ben O olmaktan ve O ben olmaktan zail olmadım

Aramızda fark yoktur, belki de zatım zatımı sevdi.

Aynı şekilde bu göndermenin başlangıcı,

Bi'setin benden ve zatımdan inzârından önceydi,

Şu bakımdan ki onun tafsilinin suretleri,

Ayetlerim ve sıfatlarımla zatıma delalet eder.

Sevgilimle aramızdan hitap te'si kalktı ve yok oldu. Senlik ve benlik zail oldu.

O hitap te'sinin kalkmasında Ehl-i tefrika fırkasından ve mahcubın zümresinden

Benim yüksek olma özelliğim vardır.

İkilik kalkarak gayriyyet yok olunca,
Eğer sevgiliye bir murad için dua edilse, ben duaya icabet edici olurum.

Mescidin mihrabı vahiy ile aydınlanmışsa,
Manastırın heykeli İncil ile fesada uğramış değildir.”

Taşlara secde ediyorlarsa... Önce geçen beyti, İbn İsrail'in ve diğerlerinin beyitlerini zikrettikten sonra şöyle demiştir: *“Onların vücudiyetin toplanması hakkındaki sözlerinin hakikati, Hristiyanların Lahut'un (Allah) Nasut'a (insan) yani Mesih'e hulul ettiği iddiasından daha yücedir.”* Üstelik Allah'ın onların küfürlerini **“Allah Meryem oğlu Mesih'in ta kendisidir, diyenler gerçekten kâfir olmuşlardır.”**²¹ sözü ile haber vermesine rağmen. Hristiyanlar bu küfürlerine rağmen yerin ve göklerin yaratıcısının Allah olduğunu, yeri ve gökleri değiştirenin Allah olduğunu ikrar ediyorlar ve şöyle diyorlar: *“Allah Mesih'in içine girdi ve onunla bir oldu.”* Onlar ise şöyle diyorlar: *“Hulul etme ve bir olma bütün âlemi kapsar.”* Onlar âlemi yaratanın ayrı olduğunu ikrar etmiyorlar ve diyorlar ki: *“Yaratılanın varlığı, yaratanın varlığıdır.”* Bütün mahlûkatlar için bunu söylerler. Bu sözleri Hristiyanların Mesih hakkındaki sözlerine benzer. Ancak Hristiyanlar Mesih'ten ayrı bir yaratıcının olduğunu ikrar ederler. Onlar ise mahlûkatın dışında ayrı bir yaratıcının olduğunu ikrar etmezler. Onların bu sözleri Hristiyanlarınkinden hulul ve birleşme bakımından daha şiddetli, fesat ve inkâr bakımından ise daha büyüktür.

Düşün: Şeyh (rahimehullah) bu sözü küfür görmüş, yalnız bu sözü söyleyeni tekfir etmeyi kastetmemiştir. Farkı anla! Çünkü kendisine hüccet ikame edilmemiş muayyen bir kimsenin küfre girdiğini söylemek caiz değildir. Zannımca onlar hakkında bu sözleri söyleyen imam (rahimehullah), bu söz söyleyen İbn Fârid ve benzerlerini hüccet ikame edilmediğini, onların ne söylediklerini bilmediklerini, yollarının küfür olduğunu bilmediklerini zannetmiştir. Önceden söylediğimiz gibi onlar hakkında iyi zan besleyen âlimler onların sözlerini zahirinin dışında bir manaya taşırlar ve zahirinin dışında güzel bir manaya te'vil ederler.

Yine soru soran kişi şöyle dedi:

“Senûsî El-Mağribî; Senusilik'in kurucusu, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in imamlarından. Meşhur Senusilik hakkındaki konuşmasında sıfat ilmi ile

²¹ Maide, 17

ilgili bazı şeyler söylemiştir. Bu konuşmada doğru bulmadığınız bir şey var mı?”

Cevap: Senûsî Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın imamlarından değildir. Nebi (aleyhisselâm) Ehl-i Sünnet'i şu şekilde sıfatlamıştır: *“İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldılar, benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacak, biri hariç hepsi ateştedir.”* Dediler ki: Hangi fırkadır o ey Allah'ın Rasûlü? *“Benim yürüdüğüm yola ve bu yolda beni takip eden ashabımın yoluna uyanlardır.”* Söz konusu olan Senûsî Eş'arilik mezhebi üzerine “Ummu'l-Berahin” adlı kitap yazmıştır. Eş'ariler ise, Uluv meselesinde, sıfatlar meselesinde, harf ve ses meselesinde Ehl-i Sünnet'e muhalefet etmişlerdir.

Selef ve imamlar Allah'ı, Kitabında ve Rasûlünün diliyle kendisini sıfatladığı şekilde, tahrif etmeden, iptal etmeden, keyfiyetlendirmeden ve benzetmeden sıfatlarlar. Bilakis onlar Allah'ın kendisi için ispat ettiği güzel isimleri ve yüce sıfatları ispat ederler. Ne zatında ne sıfatlarında ne de fiillerinde onun bir benzeri olmadığını bilirler. Şüphesiz O'nun zatı mahlûkatın zatına benzemez, O'nun sıfatları mahlûkatın sıfatlarına benzemez. Bilakis O sübhândır, kemal sıfatlarla sıfatlanmıştır, bütün ayıplardan ve eksikliklerden münezzehtir. Ehl-i Sünnet Allah'ın göklerin üstündeki arşın üzerinde olduğunda, yarattıklarının içine girmediğinde, mahlûkatında zatına dair hiçbir şeyin olmadığına ve zatında da mahlûkatına dair hiçbir şeyin olmadığına ittifak ettiler.

Mâlik b. Enes dedi ki: “Allah semadadır, ilmi ise her yeri kuşatmıştır.” Abdullah b. Mübarek'e dediler ki: Rabbimizi ne ile bileceğiz? Dedi ki: “Allah'ı göklerin üstündeki arşın üzerinde olmasıyla ve yarattıkların içine girmemesiyle biliriz.” Ahmed b. Hanbel de bu sözü söyleyen kişi gibi söylemiştir. İmam Şafî dedi ki: “Ebû Bekir'in hilafeti haktır. Allah onun hilafetine semâvâtı üzerinden hükmetmiş ve dostlarının kalbini onun hilafeti için birleştirmiştir.” Evzâî dedi ki: “Biz ve tâbiin toplanırdık, Allah arşın üstündedir, derdik. Allah'ın sıfatlarıyla alakalı sünnette gelenlere iman ederiz derdik.”

Senûsîbu meselede Ehl-i sünnet imamlarına muhalefet etmiştir. Ummu'l-Berahin'de şöyle söylemiştir: Allah'ın yirmi tane sıfatı olması ve bu sıfatlardan biri olan mekân sıfatının olması mümkün değildir. Bu kitabı şerh eden Muhammed b. Ömer Telmesâni dedi ki: Allah'ın mekânının olması imkânsız misallere bir örnektir. Allah Teâlâ arşın üzerindedir, denmez. Artık bu kişinin selef-i salihine muhalefeti sana açıklandı. Sıfatlar meselesi onun selef-i salihine muhalefetlerinden biridir. O Allah'ın yalnızca yedi sıfatının olduğunu kabul eder.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e gelince, onlar Allah'ın celâline ve azametine layık olan, kendisini sıfatlamış olduğu bütün sıfatlarıyla onu

sıfatlarlar ve nüzûl sıfatını da sahih sünnette Allah Rasûlünden geldiği şekilde kabul ederler. O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle söylemiştir: *"Rabbimiz her gece, gecenin son üçte birinde semaya iner."* Onlar Allah'ın celâline ve azametine layık iki eli olduğu, onun celâline ve azametine layık kerim vechi (yüz) olduğu, yine onun sıfatlarından sünnette sabit olan; gülme, şaşırma, kızma, rıza, iki avuç ve parmaklar gibi Allah'ın kendisini sıfatlamış olduğu veya Rasûlünün onu sıfatladığı bu sıfatlarla Allah'ı sıfatlarlar. Onlar bütün bu sıfatlardan yalnızca Allah'a ve azametine layık olanı anlarlar, mahlûkata layık olan azaları ve organları anlamazlar. Allah bunlardan çok yücedir.

Bütün bunlardan sonra ortaya çıkan sonuç; Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde kendisini vasıflamış olduğu şeylerin ispatı, Allah'ın sıfatlarında benzetme ve keyfiyetlendirme yapılamayacağı, iptal etmeye götüren tahrifin ve te'vilin terk edileceği, bizim anladığımız mahlûkatın sıfatları değil, Allah'ın celâline ve azametine layık sıfatların ispatıdır. Eş'arilere gelince; onlar Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde gelen nasları te'vil ederler. İstivayı, isteyla (ele geçirmek) diye; nüzûlü (inmek), emrin inmesi olarak; iki eli, iki kudret ve iki nimet olarak, ayağı, doğruluk ayağı ve diğerlerini bu şekilde te'vil ederler.

Ehl-i Sünnet'e gelince, onlar Allah'ın kendisini vasıflamış olduğu bütün bu sıfatlar ve diğerleri ile Allah'ı sıfatlar. Kelimelerin yerlerini değiştirerek tahrif etmez, keyfiyetlendirmez ve benzetmezler. Onların yanında sıfatlar hakkında konuşmak zat hakkında konuşmak demektir. Nasıl ki onun zatı hiçbir mahlûkatın zatına benzemez ise sıfatları da hiçbir mahlûkatın sıfatına benzemez. Nasıl ki Allah'ın celâline layık yedi sıfatla kendisini sıfatladığı sabit olduysa, geriye kalan sıfatlarla da kendisini sıfatladığı sabit olmuştur.

Harf ve ses meselesine gelince, meselede şu sonuca varacaksınız: Şüphesiz Allah Teâlâ yüce Kur'an'ı bütün harfleriyle konuşmuştur. "Elif, Lâm, Mîm" demiş, "Elif, Lâm, Mîm, Sâd" demiş ve "Kâf" demiştir. Aynı şekilde hadiste geldiği gibi: *"Allah kıyamet günü yakında olanın işittiği gibi uzakta olanın da işiteceği bir sesle onlara nida eder."* Başka bir hadiste *"Ben 'Elif, Lâm, Mîm' bir harftir demiyorum. 'Elif' bir harf, 'Lâm' bir harf, 'Mîm' bir harftir."* Eş'ariler ise, Allah'ın kelimelerinden yalnızca mahlûkatın kelimelerinden anladıklarını anlarlar. Dediler ki: "Eğer harflerle konuştuğunu söylersek, bunun dil ve organlarla olması gerekir. Eğer ses ile konuştuğunu söylersek, bunun boğaz ve gırtlakla olması gerekir." Daha önce geçen sıfatlarla yanlış amel ettikleri gibi, bununla da yanlış amel ettiler.

Hakikat, Allah'ın celâline ve azametine layık bir şekilde harflerle konuştuğudur. O buna kadirdir, bunun için dile veya organlara ihtiyaç duymaz. Aynı şekilde Allah'ın kendisine layık sesi vardır, işitilir. Bu

mukaddes ses için boğaza ve gırtlığa ihtiyacı yoktur. O'nun kendisine layık keliması olduğu gibi kendisine layık sesi vardır. O'nun kelimından harfleri ve sesi organlara ve dile ihtiyaç duyacak diye inkâr etmeyiz. Çünkü Allah harflere ve sese sahiptir, bunun için organlara ve dile ihtiyacı yoktur. İşte bununla göğüs serahlar, insan külfet ve haddi aşma bakımından rahat olur, onların sözüyle değil. İşte bu mesele bundan ibarettir.

Şöyle denilse: Kur'an'ı okuyan karinin kıraati aynı Allah'ın kıraati, onun konuşması aynı Allah'ın konuşması mıdır?

Deriz ki: Hayır! Bilakis kari Allah'ın kelimasını okuyor. Kelam onu ilk söyleyene nispet edilir, onu okuyana veya ulaştırana değil. Okuyucunun Kur'an'ın dışındaki sözü mahlûktur. Kur'an'ın dışında okuyucunun sözü onun kelimından ayrılmaz. Bunun için selef "Kur'an'ı konuşmak (okumak)mahlûktur" sözünü men ettiği gibi -çünkü burada öne çıkan Kur'an'dır- "Kur'an'ı söylemek mahlûk değildir" sözünü de men etmiştir. Muhakkak ki kulun Kur'an tilaveti dışındaki konuşması mahlûktur. Tilavet esnasında ise hüküm ondan düşer. Bunun sebebi, kişiyi Kur'an'ın mahlûk olması sözüne götürmemesi içindir. Selefin susulmasını emrettiği meselelere gelince, onlar hakkında susmak gerekir. Bazı şeyhlerin sözleri bitmiştir.

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb'ın ve Hamd b. Nasir'in çocuklarına kıyamet günü Allah'ı görmek hakkında soruldu?

Cevapladılar:

Kıyamet günü Allah'ın görüleceği bizim yanımızda sabittir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bunun üzerinde icmâ etmiştir. Bunun delili Kitap, sünnet ve icmâdır. Kitaptaki delile gelince, Allah Teâlâ'nın şu kavlidir:

"O gün yüzler vardır ıslıl ıslıl parlar. Rablerine bakarlar."²²

Ayetin manası hakkında müfessirler şöyle dediler: Allah'ın onlara ikramı olarak yüzler Allah'a bakarlar. Rasûlullah'tan gelen hadislerde olduğu gibi, bu cennet ehlinin kıyamet günü nimetlendirildiği en büyük şeydir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Hayır! Şüphesiz onlar, o gün Rablerinden gerçekten perdelenmiş olan kimselerdir(O'nu göremezler)"²³

Bu ayet-i kerimenin delalet ettiği mana: Allah kâfirlerin kendisini görmekten mahrum kalacaklarını haber vermiştir. Bu da Allah'ı görmenin yalnızca mü'minlere has olduğuna dalalet eder. Mü'minler kâfirlerin aksine kıyamet günü Allah'ı görecekler. Bunun Kur'an'dan delili Allah Teâlâ'nın şu

²² Kıyamet, 22-23

²³ Mutaaffin, 15

sözüdür: **"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve fazlası vardır."**²⁴ Ayette geçen **"daha güzeli ve fazlası vardır"** ifadesi, Sahih-i Müslim'de Suheyb'in (radiyallâhu anh) Allah Rasûlünden (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet ettiği şu hadistir: "Allah'ın yüzüne bakmak..."

Allah Teâlâ'nın şu kavline gelince: **"Gözler O'nu idrak edemez. O ise bütün gözleri idrak eder."**²⁵ Bu konudaki cevapların en güzeli, ümmetin büyüğü, Kur'an'ın tercümanı Abdullah b. Abbas'ın şu sözüdür: *"Şüphesiz Muhammed Rabbini görmüştür."* Bir kimse ona, "Allah **'Gözler O'nu idrak edemez. O ise bütün gözleri idrak eder.'** demiyor mu?" diye sorunca, şöyle dedi: **"Gözler onu idrak edemez. O ise bütün gözleri idrak eder.** Yani onu kuşatamaz. Gökyüzünü görmüyor musun?" Dedi ki: "Evet görüyorum." İbn Abbas şöyle dedi: "Onun hepsini idrak ediyor musun? Adam: Hayır ya da buna benzer bir şey söyledi."

Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) Musa'ya söylediği söze gelince: **"Beni asla göremezsin..."**²⁶ Âlimler "Beni asla göremezsin" den kastın, dünyada asla göremezsin manasında olduğunu söylediler. Ayet Allah'ı görmenin mümkün olduğuna açık bir delildir. Çünkü Musa (aleyhisselâm) Allah'a sormanın caiz olmadığı veya imkânsız olduğu soruları başkasından daha iyi bilir. Özellikle cehaleti gerektiren bir durum ise. Bundan dolayı Allah Teâlâ'nın "Beni göremezsin" kavli, "göremeyeceğim", "sana göstermeyeceğim", "bana bakamayacaksın" gibi sözlere reddiyedir. Artık bununla birlikte Allah'ın kıyamet günü görüleceğini söyleyenlerin Ehl-i Sünnet'in mezhebi olduğu, bunun aynı zamanda Cehmiyye, Mu'tezile ve onlara tabi olan hevâ ve bid'at ehli taifelere reddiye olduğu sana açıklanmıştır.

Sünnete gelince: Sahihayn'de, sünenlerde ve müsnedlerde gelen Cerir b. Abdullah'ın rivayet ettiği hadiste, "Kıyamet günü rabbimizi göreceğ miyiz?" diye sorulduğunda Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir: *"Muhakkak siz, Bedir gecesi (ayın on dördü) ayı gördüğünüz gibi kıyamet gününde Rabbinizi göreceksiniz. Onu görmekte zorluk çekmeyeceksiniz."* Yine buna benzer çeşitli hadisler Rasûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) sahih olarak gelmiştir. İcmaya gelince, Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat bu meselede icmâ etmiştir. İcmayı birden fazla âlim rivayet etmiştir. Sahâbe arasında vuku bulan ihtilaf ise Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyada Rabbini görüp görmediği hakkındadır. İbn Abbas ve diğerleri (radiyallâhu anhum) onun dünyada iken Rabbini gördüğünü söylemiştir. Âişe (radiyallâhu anha) ise bunu reddetmiştir. Allah en doğrusunu bilir.

Şeyh'e soruldu:

²⁴ Yunus, 26

²⁵ Enam, 103

²⁶ Araf, 143

Şeyh Muhammed'in oğlu Abdullah'a (Allah ikisine de rahmet etsin) birbiriyle tartışan iki kişi hakkında soruldu. Birincisi dedi ki: Şüphesiz Allah, Musa ile konuşmuştur. Musa onu kulaklarıyla duymuş, kalbiyle hissetmiştir. Şüphesiz Allah Tevrat'ı eliyle yazmış ve onu elini uzatarak Musa'nın eline vermiştir. Diğer dedi ki: Allah, Musa ile aracı vasıtası ile konuşmuş, Tevrat'ı eliyle yazmamış ve onu elini uzatarak Musa'nın eline vermemiştir.

Cevapladı: Allah'ın kitabında haber verdiği gibi "Allah Musa ile konuşmuştur." diyen kimse doğru söylemiştir. Allah Musa ile aracı vasıtasıyla konuşmuştur diyen kimseye gelince, bu kişi hata yapmış, sapkın bir kişidir. Bilakis imamlar böyle söyleyen kimseye istitabe (tövbeğe çağırma) uygulanacağını, eğer tövbe ederse ne âlâ, etmezse öldürüleceğini söylemişlerdir. Çünkü bu; kitapla, sünnetle ve icmâ ile sabit olmuş dinde bilinmesi zorunlu olan şeyin inkâr edilmesidir. Allah Teâlâ şöyle dedi:

"Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer için olacak şey değildir; ancak bir vahiy ile ya da perde arkasından ..."²⁷

Musa ile perde arkasından konuşmasıyla, Musa'nın dışındakilere vahyettiği gibi aracı vasıtasıyla konuşması arasında fark vardır. Allah Teâlâ şöyle dedi:

"Muhakkak ki biz Nuh'a ve ondan sonraki nebilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlara, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik. O rasuller ki onları elbette sana daha önce anlattık. Öyle rasuller de var ki onları sana anlatmadık ve Allah Musa ile doğrudan doğruya konuştu."²⁸

Bununla ilgili Sahihayn'da ve sünende pek çok hadis vardır. Nebiden (aleyhisselâm) sahih yolla gelen şu hadis gibi: "Âdem ve Musa karşılaştı. Âdem dedi ki: "Sen Allah'ın doğrudan doğruya arada elçi olmaksızın konuştuğu Musa değil misin?" Ümmetin selefi ve imamları "Allah bazı cisimlere kelimeler yarattı ve bunu Musa'ya işittirdi" diyen Cehmiyye'yi tekfir etmiştir. İşte onlar "kelâm"ı böyle tefsir ettiler.

"Allah Tevrat'ı eliyle yazdı" sözüne gelince; bu Sahihayn'da rivayet edilmiştir. Bunu inkâr eden kimse hata yapmış sapkın bir kimsedir. Eğer hadisin sahih olduğu ona bildirildikten sonra inkâr ederse, cezalandırılmaya müstahak olur. "Tevrat'ı elini uzatarak Musa'nın eline verdi" sözüne gelince; bu tâbiünden bir taifenin sözüdür, Ehl-i kitap'ta da durum böyledir. Ancak

²⁷ Şura, 51

²⁸ Nisa, 163-164

Nebiden (aleyhisselâm)gelen böyle bir lafız bilmiyorum. Buna muhalefet edecek bir şey söyleyen kişi hata etmiştir. Allah en doğrusunu bilir.

Yine Şeyhin oğlu Şeyh Abdullah'a (Allah ikisine de rahmet etsin) şöyle soruldu: "Sahabeden (radiyallâhu anhum) gelen sükûti icmâ ile doğrulanır mı?"

Şöyle cevapladı:

Hanefî, Malikî, Şâfiî ve Hanbelî fukahasının çoğunluğunun görüşüne göre, eğer sahâbe (radiyallâhu anhum) arasında bir şey meşhur olduysa ve buna kimse karşı çıkmadıysa icmâ hâsıl oldu demektir. İbn Mesud'un (radiyallâhu anh) dediği gibi: *"...Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kalbinden sonra kullarının kalbine baktı. Kulları arasında ashabının kalplerini en hayırlı kalpler olarak gördü ve dini için savaşan kimseler olarak onları Nebisine vezir kıldı. Müslümanların güzel gördükleri Allah katında da güzeldir. Onların kötü gördükleri Allah katında da kötüdür."*

Selefi sâlihine uymak, onların doğru yolundan gitmek, yolunu yol edinmek, pek çok şüpheyi, bid'ati ve meşhur olmuş sapıklığı mü'minden defeder. Onlardan sonra gelenler, sıfatlarla ilgili ayetlerin ve hadislerin te'vilinde ne sahabeden nede onlara güzel bir şekilde tabi olanlardan varid olmayan, çirkin te'viller yaptılar. Selef-i sâlihîn ise batıl te'viller ile tefsir edilen bu ayetlerin ve hadislerin tefsirinde sustular. Dediler ki: Geldiği gibi iman edilir.

Seleften bazısına Allah Teâlâ'nın, **"Rahman arşa istiva etti."**²⁹ Ayetinde geçen istiva sıfatıyla ilgili olarak nasıl istiva etti diye sorulduğunda şöyle dedi: "İstiva malumdur, keyfiyeti meçhuldür, ona iman etmek vacip, onun hakkında soru sormak bid'attir." Çeşitli yollarla İmam Malik'ten geldiği gibi... Mâlik'in bu mesele hakkında vermiş olduğu cevap, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın sıfat ayetleri ve hadisleri hakkındaki cevabıdır. Nüzül sıfatı hakkında da nüzül malumdur, keyfiyeti meçhuldür, ona iman etmek vacip, onun hakkında soru sormak bid'attir, denir. Aynı şekilde gelme, el, yüz, sevgi, öfke, rıza ve bunların dışında Kitapta ve sünnette varid olan diğer sıfatlar hakkında da böyle söylenir.

Abdülaziz b. Abdullah b. Ebi Seleme el-Macişun'dan gelen rivayet ne güzeldir. Dedi ki:

"Sünnete uyman gerekir. O, Allah'ın izni ile seni korur. Şüphesiz sünnet kendisi ile amel edilmesi ve onunla yetinilmesi için vardır. Sünnetin hilafına olan sapmaları, hataları, ahmaklıkları ve derinlere dalmaları, bilen kişi ortaya koymuştur. Onlar kendileri için neye razı oldularsa sen de kendin için

²⁹ Tâhâ, 5

ona razı ol! Şüphesiz onlar ilim üzere durdular. Keskin bir basiret ile yetindiler. Onlar bid'atleri ortaya çıkarma hususunda daha yetenekli idiler. Şayet bid'atte hayır olsaydı onlar bu hayra daha layık idiler. Onlar öne geçmiş kimselerdir. Nebi (aleyhisselâm), onlara hangi ihtilafların vuku bulacağını bildirmiştir. Eğer hidayet sizin üzerinizde bulunduğunuz şey ise, onu elde etme hususunda onları geride bırakmışsınız demektir. Eğer, onlardan sonra yeni şeyler ortaya çıktı dersiniz, bu yenilikleri ancak onların yollarından başkasına uyan ve onların yollarından yüz çeviren kimseler ortaya atmıştır. Onlar nebilerinden öğrendikleriyle görüşlerini şekillendirdiler. Onlardan sonra gelenler, onlara güzel bir şekilde tabi oldular, onlardan öğrendikleriyle görüşlerini şekillendirdiler. Onlar yetecek kadarını söylediler, göğüslere şifa olacak kadarını konuştular. Onların aşağısından da yukarısından da geçilmez. Bazı kimseler onların altında bulundular ve tefrite düştüler. Bazıları da onların üstünde bulundular ve aşırıya gittiler. Şüphesiz onlar, bu ikisinin arasında dosdoğru bir hidayet üzere idiler.”

Allah onun ruhunu, nurunu ve kabrini mukaddes kılsın yine ondan şöyle nakledilmiştir: Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'adır. Birinci konuda geçen, İslam âlimlerinin üzerinde ihtilaf ettikleri sıfat ayetleri ve hadisleri hakkındaki cevabımızdır

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile

Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'adır. Birinci konuda geçen, İslam âlimlerinin üzerinde ihtilaf ettikleri sıfat ayetleri ve hadisleri hakkındaki cevabımızdır. Başarı Allah'tandır.

Bizim akidemiz ve din edinmiş olduğumuz şey, bu ümmetin selefi ve imamları olan sahabenin, onlara güzel bir şekilde tabi olanların, dört imam ve onların ashabının (radiyallâhu anhum) mezhebidir. Bu mezhep ise, sıfatlarla ilgili olan bütün ayetlere ve hadislere; geldiği gibi, benzetmeksizin, misallendirmeksizin, iptal etmeksizin iman etmek ve ikrar etmektir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle dedi:

“Her kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e aykırı davranır ve mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa onu döndüğü halde bırakırız ve kendisini cehenneme atarız; o ne kötü dönüş yeridir.”³⁰

Allah Teâlâ, Nebisinin ashabı ve onlara güzel bir şekilde uyanların imanına şahitlik etmiştir. Bu ayet-i kerimeden muradın kesinlikle onlar olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ şöyle dedi:

“İleriye geçen Muhacir ve Ensar ile onlara güzellekle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyen kalmak üzere, altından nehirler akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş ve mutluluk budur.”³¹

Bir başka ayette de şöyle demiştir:

“Andolsun, Allah, sana o ağacın altında biat ederlerken mü'minlerden razı olmuştur...”³²

Kitapta onlar için sabit olan: *“Kim onların yoluna uyarsa o kimse hak üzeredir. Kim de onlara muhalefet ederse o kimse batıl üzeredir.”* Onların itikadına dair misaller: “Allah'ın isimlerine ve sıfatlarına, artırmadan, eksiltmeden, geldiği şekilde, tefsir etmeden, zahirinin dışında bir manaya te'vil etmeden, mahlûkatın isimlerine ve sıfatlarına benzetmeden, indirdiği kitabında veya Rasûlünün diliyle kendisini vasıfladığı ve isimlendirdiği gibi

³⁰ Nisa, 115

³¹ Tevbe, 100

³² Fetih, 18

iman etmek. Bilakis onlar, bütün bu isimlere ve sıfatlara geldiği gibi iman ettiler, onun ilmini ve manasını onu söyleyene bıraktılar. Onlar, doğru olanı ve doğruluğunda hiçbir şüphe bulunmayanı tasdik ettiler, hakiki manasını bilmediler, bilmedikleri şeyin hakkında ise sustular. İşte bu akideyi, sonraki öncekinden aldı ve onu, bazıları bazısına, kendilerinden öncekilere güzel bir şekilde tabi olarak ve onların durduğu şekilde durarak vasiyet etti. Onlar kendilerinden öncekilerin yolundan sapmaktan, Allah'ın isim ve sıfatlarında haddi aşmaktan sakındırdılar. Onlar bizlere kendi yollarını ve mezheplerini açıkladılar ve bizi Allah'ın kendileri hakkında:

“Gerçekten de dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, sen hiçbir şeyde onlardan değilsin...”³³

“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ihtilafa düşerek ayrılan kimseler gibi olmayın! İşte onlar var ya, onlar için çok büyük bir azap vardır!”³⁴ Dediği, dinde sonradan bir şeyler çıkaran bid'at ve ihtilaf ehli kimselerden sakındırdılar. Allah'tan dileğimiz bizleri onların akidesine uyan, onların yolunu kendine yol edinen kimselerden kılmasıdır.

Onların mezheplerinin dediğimiz gibi olduğunun delili, onların yüce Kur'an'ı ve Allah Rasûlünün haberlerini bizlere nakletmeleridir. Öyle bir nakil ki tasdik edilen ve ona iman edilen, kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan ve kabul edilen, söyleyeninin doğruluğunda şüphe olmayan bir nakildir. Onlar, naklettikleri Kur'an'da ve sünnette sıfatlarla alakalı olan hiçbir şeyi tefsir etmediler, te'vil etmediler ve mahlûkatın sıfatlarına benzetmediler. Şayet bunlardan birini yapmış olsalardı bu onlardan bizlere naklolurdu. Bilakis onlardan bizlere ulaşanlar bu mesele hakkında sustuklarıdır. Onlar, müteşabihler hakkında soru soran kimseyi gördüklerinde kimi zaman sert bir sözle, kimi zaman vurarak, kimi zamansa sorduğu sorunun ne kadar çirkin olduğu anlaşılsın diye soru soran kişiden yüz çevirerek, o kişiyi sorduğu şeyden menetmede ve edeplendirmede mübalağa yaptılar.

Mâlik b. Enes'e istivanın nasıl olduğu hakkında sorulduğunda, “Ey Ebû Abdurrahman, **“Rahman arşa istiva etti.”³⁵** Nasıl istiva etti?” denildiğinde, Mâlik (rahimehullah) başını öne eğdi, terlemeye başladı. Soru soranlar vereceği cevabı beklediler. Sonra başını soru soran kimseye doğru kaldırdı ve şöyle dedi: “İstiva meçhul değildir. Keyfiyeti akıl ile bilinmez. Ona iman etmek vacip, bu konuda soru sormak bid'attir. Korkarım sen kötü bir adamsın.” Emri üzerine adam dışarı çıkartıldı. Kim istivayı istila diye te'vil ederse

³³ Enam, 159

³⁴ Ali İmran, 105

³⁵ Tâhâ, 5

Mâlik'in verdiği cevaptan farklı bir cevap vermiş ve Mâlik'in yolu dışında bir yol tutmuştur.

Mâlik'in istiva hakkındaki vermiş olduğu bu cevap; inmek (nüzûl), gelmek (meci), el (yed), yüz (vech) gibi bütün sıfatlar ve diğerleri için geçerli olup, gayet açık ve yeterlidir. İnme (nüzûl) sıfatı için şöyle söylenir: "Nüzûl malumdur, keyfiyeti ise bilinmez. Ona iman etmek vacip, onun hakkında soru sormak ise bid'attır." Aynı şekilde Kitap ve sünnette sabit olan diğer sıfatlar için de böyle söylenir.

Rabî b. Süleyman'dan sabit olduğuna göre, o şöyle demiştir: "Şafi'ye (rahimehullah) Allah'ın sıfatları hakkında sordum?" Dedi ki: "Onun kendisini vasıflaması veya Rasûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem) diliyle kendisini vasıflaması müstesna, akılların Allah Teâlâ'yı misallendirmesi, kuruntuların onu sınırlandırması, zanların onu ayırması, nefislerin onu düşünmesi, kalplerin onda derine inmesi, zihinlerin onu kuşatması, akılların onu akletmesi haramdır."

İsmail b. Abdurrahman es-Sâbüni'den şöyle dediği sabit oldu: "Kitaba ve sünnete sıkı sıkıya yapışan hadis ehli; Allah'ı (Subhanehu ve Teâlâ), indirdiği kitabında kendisi için söylediği ve Rasûlünü de buna şahit kıldığı, adaletli ve güvenilir kişilerin Rasûlullah'tan sahih olarak naklettiği haberlerle Rablerini sıfatlarlar. Onlar bu sıfatları mahlûkatın sıfatlarına benzetmez, Müşebbihe'nin keyfiyetlendirdiği gibi keyfiyetlendirmez, Mu'tezile ve Cehmiyye'nin yaptığı gibi kelimelerin yerlerini değiştirerek tahrif etmezler. Ehl-i Sünnet tahriften, keyfiyetlendirmeden Allah'a sığındı. Allah da onları bu sıfatları anlama ve bilmeye nimetlendirdi. Onlar kendilerine tevhibi ve Allah'ı eksikliklerden tenzih etme yolunu yol edindiler. İptal etme ve benzetme sözünü terk ettiler. Allah Teâlâ'nın şu kavilleri ile O'nu eksikliklerden tenzih etme ile yetindiler: **"O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur. Şüphesiz O, Semî'dir, Basîr'dir."**³⁶ **"Doğurmamıştır, doğrulmamıştır da."**³⁷

Buhari'nin şeyhi El-Hamîdî'nin ve onun dışındaki diğer hadis imamlarının da şöyle dediği sabit olmuştur: "Sünnetin asılları, sonra bazı şeyler zikretti ve dedi ki: Kur'an'ın ve hadisin söylemiş olduğu örneğin: **"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır, dediler."**³⁸ ve örneğin: **"Gökler de sağ elinde dürülmüş olacaktır."**³⁹ Bunlar ve bunlara benzer Kur'an'da ve sünnette gelenleri reddetmeyiz, tefsir etmeyiz. Kur'an'ın ve sünnetin

³⁶ Şura, 11

³⁷ İhlas, 3

³⁸ Mâide, 64

³⁹ Zümer, 67

durduğu şekilde durur ve şöyle deriz: **"Rahman arşa istiva etti."**⁴⁰ Bundan başka bir şey anlayan kimse cehmidir.

Allah onlara rahmet etsin, selefin mezhebi şudur:

Sıfatları ispat etmek, zahirinde geldikleri gibi iman etmek, onları keyfiyetlendirmemek. Çünkü sıfatlar hakkında konuşmak Allah'ın zatı hakkında konuşmaktır. Bu meselede onların yolundan gidilir. Nasıl ki zatın ispatı, varlığın ispatı manasına geliyor, benzetme ya da keyfiyetlendirmenin ispatı manasına gelmiyorsa, sıfatlarda aynı bu şekildedir. İşte selefin hepsi bu akidededir. Eğer bu meselede selefin sözlerinden bilgiler verme yoluna gidersek sözü gerçekten çok uzatmış oluruz. Hakkı ve doğru olanın açığa çıkmasını isteyen kişi için söylemiş olduğumuz şeyler yeterlidir. Kimin de niyeti cedel etmek, böyle dedi, şöyle denildi ise uzatmak o kişiyi yoldan çıkarmaktan başka bir işe yaramaz. Başarı Allah'tandır.

Allah Teâlâ, Nebisi Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara Rablerinin izniyle onları karanlıklardan aydınlığa çıkarması, Aziz ve Hamid olanın yoluna eriştirmesi için göndermiştir. Onu, parlak bir kandil gibi kendisinin izniyle kendisine davet etmesi için gönderdiğine şahitlik etti ve şöyle söylemesini emretti:

"De ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a bir basiret üzere davet ediyorum, ben de bana uyanlar da. Allah'ı tenzih ederim, ben müşriklerden değilim."⁴¹

Buradan dinen ve aklen anlaşılan şey parlak kandilin; Allah'ın kendisiyle insanları karanlıklardan aydınlığa çıkardığı, kendisine insanların aralarında ihtilafa düştükleri şeyde hükmetmesi için kitap indirdiği, insanların din hususunda çekiştiklerinde çekiştikleri hususları kitap ve hikmetle gönderilene döndürmelerini emrettiği, Rabbinin izniyle basiret üzere Allah'a ve Allah'ın yoluna davet eden kişidir.

Allah Teâlâ, peygamberinin ve ümmetinin dinini ve onların üzerlerindeki nimetlerini tamamladığını haber vermiştir. Allah'ın bu ve bunun dışındaki nimetlerine karşı nasıl olurda bir kişi Allah'a iman babını ve onun hakkındaki ilmi şüpheli ve karışık olduğu için terk eder? Nasıl olurda Allah'ın güzel isimlerinden ve yüce sıfatlarından neyin vacip olduğunu ayıramaz? Bu çekindiği şey ona caiz değildir. Şüphesiz Allah'ı ve Allah hakkındaki ilmi bilmek dinin aslı, hidayetin esası, kalplerin ve nefislerin elde ettiği, akılların idrak ettiği en vacip ve en faziletli şeydir. İşte Kitap, işte Rasûl ve işte Allah'ın nebilerden sonra en hayırlılar olarak yarattığı kimseler... Nasıl olur da hâlâ bu bâba itikad ve inanç olarak hükmetmezler.

⁴⁰ Tâhâ, 5

⁴¹ Yusuf, 108

Yine buradan anlaşılan, Nebinin (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine tuvaletin nasıl yapılacağına varıncaya kadar her şeyi öğretmiş olmasıdır.

O şöyle dedi: **“Ben sizi, gecesi gündüzü gibi apaydın olan bir din üzerinde bıraktım. Benden sonra ancak helak olanlar o dinden sapar.”** Ayrıca ondan sahih olarak gelen başka bir rivayet de şudur: **“Allah hiçbir nebi göndermiş olmasın ki, ümmetini bildiği her hayra yönlendirmesi ve bildiği her şerden sakındırması üzerine hak idi.”**

Ebû Zer (radiyallâhu anh) dedi ki: “Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bize semada kanat çırpın kuştan dahi ilim vermiş olduğu halde vefat etti.”

Ömer b. Hattab (radiyallâhu anh) şöyle dedi: “Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) aramızda iken bizlere yaratılışın başından ta ki cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girinceye kadar her şeyi anlattı. Bunu ezberleyen ezberledi, unutan unuttu.”⁴²

Bununla birlikte Allah Rasûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem), rableri ve mabutları olan âlemlerin Rabbi Allah hakkında sahabelerine dilleriyle ve kalpleriyle söylediklerini onlara öğretmeyi terk etmesi imkânsızdır. O’nu öğrenmek bütün bilgilerin gayesi, O’na yapılan ibadet maksatların en şerefli, O’na ulaşmak bütün taleplerin gayesi, bilakis bu nebevi davetin özeti ve ilahi risaletin özüdür. Nasıl olur da kalbinde zerre kadar iman ve hikmet bulunan kişi bu meselede ihlalin Rasûlullah’tan (sallallahu aleyhi ve sellem) vaki olduğunu zanneder. Sonra eğer bu ondan vaki olduysa, en faziletli nesil ve en hayırlı ümmet olan ümmetinin bu meseleyi ihmal etmesi, onu artırması yahut ondan bir şeyler eksiltmesi imkânsızdır.

Sonra en faziletli nesiller olan Allah’ın kendilerine Rasûl gönderdiği neslin, sonra onlardan sonra gelenlerin, sonra onlardan sonra gelenlerin apaçık hak olan bu meseleyi bilmemeleri ve onu söylememeleri imkânsızdır. Çünkü bunun zıddı ya ilmin ve sözün olmaması ya hakkı bozan bir itikadın olması, ya da doğruluğun hilafına bir sözün olması demektir. Son ikisi imkânsızdır. Birinciye gelince; kalbinde ilme karşı zerre kadar canlılık bulunan ya da ibadete gayret eden kimsenin bu meseleyi araştırması, onun hakkında soru sorması ve bu meseledeki hakkı bilmesi; onun maksatlarının en büyüğü, talep ettiği şeylerin en yücesidir. Hiçbir temiz nefis bu meseleyi bilmekten daha fazla bir şeye ihtiyaç duymamıştır.

Bu mevcut fitratla bilinen bir şeydir. Bununla birlikte nasıl olur da o önderlerin, kendisine en çok ihtiyaç duyulan bu meselede ve bu meselenin gerektirdiği şeylerde geri kaldıkları düşünülür. Buna yaratıkların en aptalı, Allah’tan en çok yüz çevireni, dünyaya en çok bağlanani, Allah’ın zikrinden

yüz çevireni dahi bundan geri kalmazken, nasıl olurda o faziletli ve asil önderler bundan geri kalırlar.

Selefin hakikatin dışında bir itikada veya söyleme sahip olması iddiasına gelince; selefin durumunu bilen bir Müslüman asla böyle itikad etmez. Selefin durumunu bilmeyen bazı ahmakların dediği gibi, sonrakilerin öncekilerden daha bilgili olması mümkün değildir. Bilakis bu ahmak kimseler ne Allah'ı ne Rasûlünü ne mü'minleri nede bilmeyle emrolundukları bilginin hakikatini bilirler. Halefin (sonrakilerin) yolu kim de selefin yolundan daha bilgili, daha sağlam olsun. Bilakis selefin yolu daha sağlamdır. Şüphesiz ki halefi seleften üstün tutan bid'atçiler zanlarını buna delil getirdiler. Dediler ki: Selefin yolu Kur'an'ın ve hadislerin lafızlarını anlamadan, yalnızca iman etmektir. Aynı, Allah'ın kendileri hakkında şöyle dediği kimseler gibi:

“Onlardan içinde bir de ümmiler vardır ki, bunlar kitabı bilmezler. Bütün bildikleri birtakım asılsız kuruntulardır. Onlar sırf zanlara kapılmışlardır.”⁴³

Halefin yolu türlü türlü mecazlarla, garip lügatlerle, nasları hakiki manalarının dışına çıkarmaktır.

İçeriği, sırtların arkasına atılan İslam'ın özeti niteliğindeki bu risalenin yazılmasını gerekli kılan şey bu geçersiz zandır. Bid'at ehli kimseler selefin yolunu yalanladılar, halefin yolunu doğrulamada saptılar. Selefin yolunu dalalet ve cehaletle suçladılar, halefin yolunu tasvip ettiler. Bunun sebebi; cehalet ve dalalet ehli Cehmiyye'nin, Mu'tezile'nin, Rafiziler'in ve onların yoluna uyan sapıkların da kendilerine ortak oldukları geçersiz şüpheleri ve bu meselede üzerine nasların delalet ettiği bir sıfatın bulunmadığı itikatlarıdır. Bu meselede nasların delalet ettiği herhangi bir sıfatın olmadığına itikad etmeleriyle birlikte naslarında bir manası olmalıydı ve böylece selefin yolu diye isimlendirdikleri lafza iman etme ve manaya havale etme ile lafız zorla manalara yöneltme arasında tereddüt ettiler. Böylece aklın fesadına uğrayan bu batıl daha da şiddetlenmiş oldu. İşitme sıfatının inkârında kati deliller ve beyyineler sandıkları akli şeylere dayandılar. Hâlbuki dayandıkları şey yalnızca biri diğeriyle çelişen şüpheler ve sapıklıklardan ibarettir. Kelimelerin yerlerini değiştirerek işitme sıfatını tahrif ettiler.

Akideleri daha önce bahsi geçen iki yalan ve iki küfür üzerine kurulduğunda bunun neticesi olarak, sahabeleri ve onlara güzel bir şekilde tabi olanları cehaletle ve ahmaklıkla suçlamaları, onların halktan salih kimselerin mesabesindeki ümmiler (okuma yazma bilmeyen) olduklarına,

⁴³ Bakara, 78

ilmin hakikatlerinde derinleşmediklerine ve ilahi ilmin inceliğini anlamadıklarına itikad etmeleri oldu. Faziletli(!) halef ise bunlara sahipti ve bütün bu sayılanlarda onları geçti. İnsan bunu iyice düşündüğünde cehaletin dibini hatta sonunda dalaleti görür. Nasıl olurda sonrakiler, özellikle sonrakilerle işaret edilen, dinde bozuklukları artan ve Allah'ın bilinmesi hususunda örtüleri kalınlaşan kalamcılar buna örnek gösterilir. Onların adımlarının sonundaki hedeflerini bilen bir kimse onlar hakkında şöyle söylüyor:

Ömrümün hepsi değersiz anlaşmalarla geçti, bir kısmım ise bu meskenler arasında seyretti. Çekişme ve kandırılmayla yolunu kaybetmiş, pişmanlık duyan kimseden başkasını görmedim.

Onların liderlerinden bazısı, kendi yazdıkları kitaplarında şairin söylediklerine uygun, sanki ona hak vererek aynı şeyleri kendi aleyhlerinde söylediler.

Şöyle söylüyor:

Akılların vardığı son bilinmezlik,
İnsanların çalışmalarının çoğu boş,

Ruhlarımız bedenlerden ayrı ve yalnız,
Dünyamızın özü, cefa ve günahkârlık,

Ömrümüz boyunca bir fayda sağlamadık,
Dedikoduların dışında bir şey öğrenmedik.

Ben de bütün kelâmi üslupları ve felsefi metotları inceledim ve hiçbir hastaya şifa vermediklerini, susuzluk çeken hiç kimsenin susuzluğunu gidermediğini gördüm. Hastalıkları iyileştirmede en güzel metodun Kur'an metodu olduğunu müşahade ettim. İspat için şu ayeti okuruz:

“O'na ancak güzel sözler yükselir...”⁴⁴

“Rahman arşa istiva etti.”⁴⁵

Teşbihi nefyetmek için şu ayeti okurum:

“O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur. Şüphesiz O semî'dir, basîrdir.”⁴⁶

⁴⁴ Fâtır, 10

⁴⁵ Tâhâ, 5

⁴⁶ Şura, 11

"Onların ilmi ise bunu kapsayamaz."⁴⁷

Bir kimse dedi ki: "Kim benim bu tecrübe ettiğim şeyi tecrübe ederse benim bildiğimi bilir." Diğer bir kimse ise şöyle dedi: "Engin denizlere itildim, Müslümanları ve ilimlerini terk ettim. Kendisinden sakındırıldığım şeye itildim. Şimdi ise Allah'ın rahmetiyle düzelmiş olmasaydım yazıklar olsun sana ey falanca! Az daha anamın akidesi üzerine ölürdüm." Onların diğeri şöyle dedi: "İnsanların çoğu ölüm esnasında kelam büyüklerini şikâyet eder. Nasıl olur da onlar, Allah'ı ve ayetlerini ilk öncekilerden daha iyi bilirler?"

Bizim bu anlattıklarımızı iyice düşünen kimse, müteahhirlerden pek çoğunu sapıklığın ve şaşkınlığın ele geçirdiğini görür. Bunun sebebi Allah'ın Kitabını sırtlarının arkasına atmaları, Allah'ın hidayetle ve apaçık delillerle gönderdiği Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) yüz çevirmeleri, öncekilerin ve onlara güzel bir şekilde tabi olanların yolunu araştırmamaları, Allah'ı bilme meselesindeki ilmi, kendi itirafı ve ümmetin şahitliğine rağmen Allah'ı hiç tanımayan kimseden talep etmeleridir. Eğer durum böyle ise işte başından sonuna kadar Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünneti, sonra sahabenin ve tâbiinin sözleri, sonra diğer imamların sözleri ya nas ile ya da açıkça Allah'ın alıyyu'l-âlâ (üstünlük-yücelik), onun âli (en üst) olması, her şeyin üstünde ve her şeyin üzerinde olması, semanın ve arşın üstünde oluşu ile ilgili sözlerle doludur.

Seytanların sonradan fitratını değiştirdikleri kimseler hariç Allah Teâlâ, arabı olsun, acemi olsun, cahiliyesi olsun, İslam'ı olsun, bütün ümmetleri bu fitrat üzerine yarattı. Sonra bu bozuk itikad hakkında yani Allah'ın semada olmadığı, Allah'ın arşın üzerinde olmadığı, zatıyla her yerde olduğu, her mekânın ona nispetinin eşit olduğu, onun âlemin ne içinde ne de dışında olduğu, ne âleme bittiği ne de ondan ayrıldığı, azalarla onu işaret etmenin caiz olmadığı hakkında yüzlercesi binlercesi bir araya getirilse de ne seleften bir söz, ne Allah'ın Kitabında ne de Rasûlünün sünnetinde bir nas, ne selef imamlarından birinden ne de bu ümmetin sahabesinden veya onlara güzel bir şekilde tabi olanlardan bununla ilgili meseleye delaleti açık veya dolaylı olan hiçbir nâsa muhalif tek bir harf dahi sabit olmamıştır.

Bilakis Sahih'te Cabir b. Abdullah'tan (radiyallâhu anh) şu hadis gelmiştir: Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle diyordu: "*Tebliğ ettim mi?*" Onlarda "Evet" dediler. Sonra parmağını semaya kaldırdı, sonra onlara çevirdi ve dedi ki: "*Allah'ım şahit ol.*" (Bir kereden fazla dedi). Eğer hak, Kitaptan ve Sünnetten anlamayan bu kimselerin söyledikleriye yani Kitapta ve sünnette delaleti açık yahut dolaylı olarak gelen sıfatları iptal etmek ise buna göre insanların Kitabı ve sünneti terk etmesi onlar için daha doğru ve daha faydalı olurdu. Bilakis Kitabın ve sünnetin var olması dinin aslında

⁴⁷ Tâhâ, 110

açıkça zarar olurdu. Sonra nasıl olur da Allah Teâlâ, Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ümmeti daima delaleti açık ya da dolaylı naslarla hakkın tersine konuşur?

Sonra nasıl olurda Allah Teâlâ, Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve onun ümmeti itikad edilmesi gereken hakkı açıklamaz ve insanları ona yöneltmez? Ta ki Persler ve felsefecilerin yavruları gelecek ve ümmete bütün mükelleflerin itikad etmesi gereken sahih akideyi veya en iyi olanı onlara açıklayacak. Onlar bununla birlikte akidenin bilinmesi noktasında akıllarınca kurnazlık ettiler. Kur'an'ın ve sünnetin açıkça yahut dolaylı şekilde delalet ettiği akidenin gerekliliklerini iptal etmek için akıllarıyla kıyas ettiler. Ya Subhan Allah! Nasıl olur da Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) veya onun ümmeti seleften hiç kimse şöyle demez: "İşte ayetler ve hadisler... Bunların delalet ettiklerini itikad edinmeyin! Akıllarınızla yaptığınız kıyaslardan elde ettiklerinizi itikad edinin! O haktır! Ona zahiren muhalefet edeni de itikad edinmeyin! Onu iyi araştırın! Akıllarınızla yaptığınız kıyasa uyanı itikad edin! Uymayanı ise bırakın, duraksayın, onu reddedin!"

Sonra Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetinin yetmiş üç şubeye ayrılacağını, ihtilaftan ümmetine ne olacağını bildirdi. Sonra dedi ki: *"Size bir şey bıraktım, eğer ona uyarsanız sapmazsınız. O da Allah'ın Kitabıdır."* Ondan rivayet edilen başka bir hadiste, fırka-i nâciyenin (kurtulan fırka) sıfatı hakkında şöyle demiştir: *"Benim ve ashabımın yolu üzere olanlardır."* Niçin Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demedi: *"Kim Kur'an'a, Kur'an'ın delalet ettiklerine, onun manasına ve gerektirdiklerine uyarsa sapa! Bilakis hidayet akıllarınızla kıyas yapmaya dönmeniz ve üçüncü asırdan sonra sizden bu işi üstlenenlerinin söylediklerine uymanızdadır!"*

Sonra sıfatların iptali hakkındaki sözün kaynağına gelince bu; Yahudilerin, müşriklerin ve sapık dinsiz sabilerin öğrencilerinden alınmıştır. Onlardan bunu ilk dinleyen, ezberleyen, bu İslam'dandır diyen, Ca'd b. Dirhem'dir. Bunu Cehm b. Safvan ondan aldı ve yaydı. Sonra da Cehmiyye'nin sözü diye kendisine nispet edildi. Denildi ki: Ca'd b. Dirhem bunu Eban b. Sem'an'dan aldı. O ise bunu Asam'ın oğlu Lebid'in kız kardeşinin oğlu Tâlut'tan aldı. Tâlut da Allah Rasûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) sihir yapan Yahudi Lebid b. Asam'dan aldı. Te'vile ve ta'tile (iptal etme) dayanan bu fasit akide Yahudilerin, dinsiz sabilerin ve müşriklerin öğrencilerinden alındıysa nasıl olur da mü'minin nefsi bundan hoşlanır? Hatta bırakın mü'mini, akıl sahibi bir kimse nasıl bundan hoşlanır? Nasıl olurda gazaba uğrayanların ve sapıkların yollarına uyar, sonra da Allah'ın kendilerini nimetlendirdiği nebilerin, şehitlerin ve salihlerin yoluna davet eder?

Konu toplanacak olursa, sıfat ayetleri ve hadisleri hakkında sabit olan altı kısım vardır. Her bir kısım kible ehlinin bir taifenin görüşüdür. İki kısım vardır ki, şöyle derler: *"Gelen naslar zahiri üzerine değerlendirilir."* Diğer iki kısım ise: *"Zahirinin zıddına değerlendirilir."* derler. Diğer iki kısım ise naslar hakkında susarlar. İlk kısım kendi içerisinde ikiye ayrılır. Birincisi: "Sıfatlar hakkında gelen nasları zahiri üzerine hamleden ve mahlûkatın sıfatlarına benzetenler, bunlar Müşebbihe'dir. Kur'an onlara reddiye vermiştir." İkinci kısım: "Sıfatlar hakkında gelen nasları Allah Teâlâ'nın celâline layık olacak şekilde zahirine hamledenlerdir." Allah'ın; Alim, Kadîr, Rab, mevcut, zat isimlerinin onun celâline layık şekilde zahirine hamledildiği gibi. Bu sıfatların zahirlerinin mahlûkatın hakkı için olan kısmı ise ya sonradan çıkarılmış cevher ya da sonradan meydana gelen ilim, kudret, kelam, dileme, rahmet, rıza, gazap ve buna benzer kulun hakkı olan sonradan kazanılan sıfatlardır. Yüz, el, göz ise mahlûkatın cisim olan hakkıdır.

Eğer ispat ehlinin yanında Allah Teâlâ; ilim, kudret, kelam, dileme gibi sıfatlarla sıfatlanmışsa bu sıfatlar ezeli ve ebedi olup sonradan kazanılmış sıfatlar olmasa da bu sıfatların mahlûkata da ait olması caizdir. Allah'ın yüzü ve eli vardır, cisim değildir. Mahlûkatın sıfatları için caiz olanlar bu sıfatlar içinde caizdir. Bu Hattabi'nin ve diğerlerinin seleften naklettikleri mezheptir. Cumhurun sözleri de buna delalet etmektedir. Geriye kalanlar ise buna muhalefet etmemiştir. Bu, Allah'ın kendisine hidayet ettiği bir kimse için gayet açık bir şeydir. Nasıl ki Allah'ın zatı gerçek ve sabit ise, mahlûkatın zatı cinsinden değilse, aynı şekilde sıfatları da gerçek ve sabittir, mahlûkatın sıfatları cinsinden değildir. Bir kimse şöyle derse: "Ben bilinenin dışında bir 'ilim' ve 'el' düşünemiyorum!" Ona şöyle denir: "Nasıl oluyor da Allah'ın zatını mahlûkatın zatı dışında düşünüyorsunuz?"

Bilinen bir şeydir ki her sıfatlananın sıfatı zatına ve hakikatine uygundur. Her kim, **"O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur. Şüphesiz O, Semî'dir, Basîr'dir"** olan Rabbin sıfatlarından yalnızca mahlûkata uygun olanı anlarsa, aklında ve dininde sapmış olur. Ne güzelde söylemiş bazıları: "Eğer bir Cehmiyye sana Allah nasıl istiva etti?" Yâda "Dünya semasına nasıl iner?" "Eli nasıldır?" ve bunun gibi sorular sorarsa ona de ki: "O'nun kendisi nasıldır?" Eğer derse ki: "O'nun nasıl olduğu ancak O'nun bildirdiği kadar bilinir, yaratıcının hakikati beşer için akledilemezdir." Ona de ki: Sıfatın keyfiyeti hakkındaki ilim, sıfatlananın keyfiyeti hakkındaki ilmi gerektirir. Nasıl sıfatın keyfiyeti biliniyor da sıfatlananın keyfiyeti bilinmiyor? Muhakkak zat ve sıfat, genel itibariyle kendisine yaraşır şekilde bilinir. Bilakis bu mahlûkatlar cennettedir. İbn Abbas'tan sabit olduğuna göre o şöyle demiştir: "İsimler müstesna cennette olan şey dünyada yoktur. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle demiştir:

"Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez."⁴⁸

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: *"Allah (Subhanehu ve Teâlâ) diyor ki: Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve insanın kalbinden bile geçmeyen nice nimetler hazırladım."*

Eğer cennet nimeti Allah Teâlâ'nın yarattıklarından bir yaratık ise aynı şekilde yaratıcı (Subhanehu ve Teâlâ) nasıldır? Akleden bir kimse, âdemoğlunu fesada uğratan şeyin kendisindeki bu ruh olduğunu bilir. Cennet nimetinin keyfiyetini naslarla açıklamaya çalışan akıl sahibi kimse, Allah Teâlâ'nın keyfiyetini naslarla açıklamaya çalışmaz mı? Bununla birlikte biz sahih nasların bize söylediği gibi kesin bir şekilde ruhun bedende olduğuna sonrada bedenden çıkma vakti geldiğinde ondan sıyrılarak çıkıp göğe yükseldiğine inanıyoruz.

Nasların zahirini nefyeden iki kısma gelince: Yani nasların, Allah Teâlâ'nın sıfatı olduğuna delalet eden bir batını olmadığını söyleyenler. Onlar Allah'ın sabit olan hiçbir sıfatının olmadığını söylerler. Bilakis onun sıfatlarının ya selbi ya izafi ya da murakkeb olduğunu söylerler. Bu iki kısım, bazı sıfatları ispat ederler. Bunların sayısı kelimcilerin mezheplerinden olan Eş'arîler ve diğerlerinden bilindiği kadarıyla yedi, sekiz ya da on beş kadardır. Bu iki kısımdan biri nasları te'vil eder ve naslara mana yüklerler. Şu sözleri gibi: İstiva yani İstila ya da mekân, güç ya da arşı nurlandırması, mahlûkatın O'na getirilmesi ve bunun dışındaki kelimcilerin verdiği diğer manalardır. Diğer bir kısım ise şöyle diyor: Bununla ne kastedildiğini Allah daha iyi bilir. Ancak biz, bildiklerimizin dışında başka bir sıfatın varid olmadığını biliyoruz.

Naslar hakkında duraksayan diğer iki kısma gelince: Birinci kısma göre, nassın zahiri Allah'a layık bir sıfat olabileceği gibi nassın muradı Allah'ın bir sıfatı olmayabilir. Bu pek çok fukahânın ve diğerlerinin yoludur. Diğer kısım ise nasların tümünün Allah'ın sıfatı olamayacağını söylerler. Onlar, kalpleri ve dilleri yüz çevirmesinden ötürü, Kur'an ve hadis okumayı kendi yollarına tercih etmezler.

İşte bu, bahsettiğimiz altı sınıftır. Bir kişinin, sayılan bu altı sınıfın dışında yer alması mümkün değildir.

Bu meselede doğru olan itikad tabi ki selefin itikadıdır. O itikad; Şafi'nin, Malik'in, Sevrî'nin, Evzaî'nin, İbn Mübarek'in, Ahmed b. Hanbel'in, İshak b. Râheveyh'in itikadıdır. Bu itikad; Fudayl b. İyad, Ebi Süleyman Deranî, Sehl b. Abdullah et-Tusturi ve diğerleri gibi kendilerine uyulan

şeyhlerin itikadıdır. Bu sayılan imamlar arasında dinin asıllarında ihtilaf yoktur. Yine aynı şekilde Ebû Hanife (rahimehullah) hakkında da durum böyledir. Bu imamların akideleri, sahabenin ve onlara güzellekle tabi olan tâbiinin akidesiyle aynıdır. Sahabenin ve tâbiinin itikadı; tevhid, kader ve bunun dışındaki dinin asıllarıyla ilgili olan meseleler hakkında Kitap ve sünnet ne dedi ise odur.

İmam Şafi risalesinin başında dedi ki: "Hamd Allah'adır. O Allah ki kendisini vasıfladığı gibidir. Kullarının O'nu vasıflamasının üzerindedir". İmam Şafi (rahimehullah); Allah'ın, Kitabında ve Rasûlünün diliyle kendisini nasıl vasıflandırdıysa o şekilde vasıflandırılacağını bildirmiştir. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel dedi ki: "Allah kendisini nasıl vasıfladıysa ya da Rasûlü onu nasıl vasıfladıysa o şekilde vasıflanır. Kur'an ve sünnetin dışına çıkılmaz." Sahih'te sabit olan bir hadiste Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) cariyeye *"Allah nerede?"* diye sorduğunda cariyeye dedi ki: *"Sema'da"* Allah Rasûlü dedi ki: *"Ben kimim?"* Cariye: *"Allah'ın Rasûlüsün."* Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dedi ki: *"Onu serbest bırak, o mü'minedir."* Bu hadisi Şafi, Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Müslim Sahih'inde ve diğerleri rivayet etmiştir.

Ehl-i sünnet; Allah'ın semada olmasının semanın içinde olması, onu kuşatması veya onu kaplaması anlamına gelmediğini bilirler. Bunu, bu ümmetin selefinden ve imamlarından olan hiç kimse söylememiştir. Bilakis onlar Allah'ın semâvâtın üstündeki arşın üzerinde olduğunda ittifak etmişlerdir. Yarattıklarından ayrıdır. Mahlûkatında kendi zatından bir şey yoktur. Kendi zatında da mahlûkatından bir şey yoktur. Mâlik b. Enes dedi ki: *"Allah semadadır. Onun ilmi her yerdedir."* Abdullah b. Mübarek'e *"Rabbimizi ne ile bileceğiz diye sordular?"* Dedi ki: *"O, semâvâtın üstünde olan arşın üzerinde olmasıyla ve mahlûkatından ayrı olmasıyla bilinir."* Ahmed b. Hanbel'de aynı Mâlik b. Enes'in ve Abdullah b. Mübarek'in dediği gibi demiştir.

Evvâi dedi ki: "Biz ve tâbiîn aynıydık. Allah'ın arşın üzerinde olduğunu ikrar eder ve Allah'ın sıfatlarına dair sünnette varid olanlara iman ederdik. Kim, Allah'ın semanın içinde olduğuna, onu sardığına ve kuşattığına, arşa veya arşın dışındaki diğer mahlûkata muhtaç olduğuna yabda onun arşa istivasının aynı mahlûkatın yatağına yatması gibi olduğuna itikad ederse, o kimse cahil, bid'atçı bir sapıktır. Her kim, semâvâtın üzerinde kendisine ibadet edilen bir ilahın olmadığına ya da arşın üzerinde kendisine namaz kılınan ve secde edilen bir rabbın olmadığına itikad ederse, o kimse bid'atçı bir sapık ve firavûnî bir muattıladır."

Şüphesiz Firavun Musa'nın (aleyhisselâm) Rabbinin semâvâtın üstünde olduğunu yalanlamıştır. Firavun dedi ki:

“Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ’nın ilâhını görürüm. Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum.”⁴⁹

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), Musa’nın (aleyhisselâm) Rabbinin semâvâtın üstünde olduğunu tasdik etmiştir. Şüphesiz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) miraç gecesi semaya yükseltilmiştir ve ona elli rekât namaz farz kılınmıştır. Sonra dönerken durumu Musa’ya (aleyhisselâm) anlattı. Musa (aleyhisselâm) ona dedi ki: Rabbine dön, ümmetin için bunun hafifletilmesini iste. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez, dedi. Sonra rabbine döndü, ondan bunu ümmeti için hafifletmesini istedi. Rabbi ondan ümmeti için on rekât hafifletti. Sonra Musa’nın (aleyhisselâm) yanına döndü ve rabbinin ondan ümmeti için on rekât hafiflettiğini haber verdi. Musa (aleyhisselâm) ona: Rabbine dön, ondan ümmetin için hafifletmesini iste, dedi...

Bu hadis sahihlerde geçmektedir. Kim Firavun’a uyar, Musa’ya ve Muhammed’e muhalefet ederse sapmıştır. Kim de Allah’ı yarattıklarına benzetirse o kimse sapık bir müşebbihedir. Nuaym b. Hammad dedi ki: Kim Allah’ı mahlûkata benzetirse kâfirdir. Kim Allah’ın kendisini vasıfladığı bir sıfatı inkâr ederse kâfirdir. Allah’ın kendi nefisini vasıfladığı ve Rasûlünün onu vasıflamış olduğu şeylerle Allah’ı vasıflamak teşbih değildir.

Kim Allah hakkında, isimleri ve sıfatları hakkında Kitaba ve sünnete ters şeyler konuşursa o kimse Allah’ın ayetleri hakkında batıla dalmış kimselerdendir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

“Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur.”⁵⁰

Bil ki kitap yazan kimselerin çoğu söylemedikleri şeyleri İslam’ın imamlarına nispet ederler. Onlar; Şafi’ye, Mâlik’e, Ahmed’e ve Ebû Hanife’ye söylemedikleri halde batıl itikadlar nispet ederler. Kendilerine tabi olan kimselere derler ki: “Bizim bu dediğimiz şey falanca imamın itikadıdır.” Kendilerinden imamlara ait sahih bir nakil istendiğinde yalanları ortaya çıkar. Bu aynı Rasûlullah’ın sünnetine bid’at ve batıl söz karıştırmak için ondan nakil yapan insanların yalanlarının ortaya çıktığı gibidir.

Onlardan birine naklinin tahkik edilmesi istendiğinde der ki: “Bu sözû akıllı kimseler ve falanca imam söylemiştir. Akıllı kişilere muhalefet edilmez.” Bir de bakmışsın ki o akıllı kimseler, imamların kendilerini yerdikleri kelimeler ehlindendir. İmam Şafi rahimehullah dedi ki: “Kelimeler ehli hakkındaki görüşüm, aşiret aşiret ve kabile kabile dolaştırılarak sopayla dövülmeleridir

⁴⁹ Gafir, 36-37

⁵⁰ Enâm, 68

ki onlar için; işte bu, Kitabı ve sünneti terk edip de kelim ile uğraşanların cezasıdır desinler.” Eğer Kitaptan ve sünnetten yüz çevirenlerin hükmü bu ise Kitabı ve sünneti başkasına arz edenin hükmü nedir? Ebû Hanife'nin arkadaşı olan Ebû Yusuf dedi ki: “Kim dini kelim ile öğrenirse zındık olur.” Ahmed b. Hanbel dedi ki: “Kelim ile uğraşan kimse felah bulmamıştır.” Yine dedi ki: “Kelim âlimleri zındıktır. Onların çoğu, içerisinde kendilerini saptıran ve cevaplarını bulamadıkları şüphelerle dolu olan kelim kitaplarını okudular. Onların okudukları bu kitaplarda şunlar vardır: Eğer Allah yaratıklarının üzerinde olsaydı, O'nu cisimlendirmek, O'na yer ve yön nispet etmek gerekirdi. Onlar, bu lafızları söyleyen kimselerin neyi kastettiğini ve bu lafızlarını hakiki manalarını bilemediler.”

Buna benzeyen ve bunun dışında nice nakiller vardır. Yine Müslim'in sahihinde Âişe'den (radiyallâhu anha) yaptığı bir rivayette Âişe (radiyallâhu anha) dedi ki: “Rasûlullah gece kalktığında namaz kılar ve ‘Gizliyi de açığı da bilen, yeri ve göğü yaratan, Cibril'in, Mikail'in, İsrâfil'in rabbi olan Allah'ım. Kulların arasında, ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında sen hüküm vereceksin. Kendisi hakkında ihtilaf edilen şeylerde beni doğru yola ilet. Şüphesiz sen dilediğini doğru yola ilersin.’ derdi.”

Eğer kul Allah'a ve ona dua etmeye muhtaç ise Allah'ın ve Rasûlünün, sahabenin, tâbiünün ve ümmetin imamlarının sözlerine bakmaktan ayrılmasın. Melik ve Vehhab olan Allah'ın izni ile onu hakka ulaştıracak kapı açılır ve doğru olan onun için açığa çıkar. Salat Muhammed'edir (sallallahu aleyhi ve sellem).

Hamd b. Nasır b. Ma'mer (rahimehullah)a soruldu:

Allah ilminizle faydalı olmayı daimî kılın! Sıfatlar ile ilgili varid olan ayetler ve hadisler hakkındaki görüşünüz nedir? Örneğin: **“Rahman arşa istiva etti.”**

Hamd b. Nasır b. Ma'mer (rahimehullah)a soruldu:

Allah ilminizle faydalı olmayı daimî kılsın! Sıfatlar ile ilgili varid olan ayetler ve hadisler hakkındaki görüşünüz nedir? Örneğin: **"Rahman arşa istiva etti."**⁵¹ Örneğin şu sözü: **"Allah'ın eli onların elinin üzerindedir."**⁵² ve Nebinin(sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözü: *"Rabbimiz her gece dünya semasına iner..."* ve şu sözü: *"Müminin kalbi Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır..."* ve bunların dışındaki zahiri teşbih zannedilen ayet ve hadisler. Bize şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb'ın bu konudaki itikadını açıklayın. Onun bu meselede mezhebi nedir? Ondan sonra sizin bu meselede mezhebiniz nedir? Gelen nasları zahiri üzere mi değerlendiriyorsunuz, yoksa te'vil mi ediyorsunuz? Bize kendisi ile ecir kazanacağınız, şifa mahiyetinde tafsilatlı bir cevap verin lütfen!

Sorulan soruya cevap verdi:

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'adır. Bizim sıfatlar hakkında varid olan ayetler ve hadisler hakkındaki sözümüz; Allah'ın, Rasûlünün, ümmetin selef imamların, sahabenin, tâbiünün, dört imamın ve bunların dışında kalan Müslümanların âlimlerinin söylediği sözdür. Tahrif etmeksizin, iptal etmeksizin, keyfiyetlendirmeden ve benzetmeden, Allah'ın kitabında kendisini vafsettiği ve Rasûlünün onu vafsettiği şeyler ile Allah'ı vaffederiz. Bilakis Allah (Subhanehu ve Teâlâ)nın: **"O'nun hiçbir ortağı yoktur. O semî'dir, basîr'dir."**⁵³ Olduğuna iman ederiz. Onun kendisini vafsetmiş olduğu şerhleri ondan nefyetmeyiz, kelimelerin yerlerini kaydırmayız. Allah'ın isimleri ve ayetleri hususunda doğru olandan sapmayız, keyfiyetlendirmeyiz, onun sıfatlarını mahlûkatın sıfatlarına benzetmeyiz. Çünkü O, Subhanehu ve Teâlâ gibi isimlenen ve O'na denk veya O'na ortak olan kimse yoktur. O, mahlûkatı ile kıyas edilmez. O (Subhanehu ve Teâlâ), zalimlerin büyüklük taslayarak söyledikleri şeylerden münezzehtir. O (Subhanehu ve Teâlâ), zatında bir benzeri olmadığı gibi sıfatlarında ve fiillerinde de bir benzeri yoktur. Bilakis onun sıfatları; keyfiyetlendirilmeden, Müşebbihe'nin yaptığı gibi benzetilmeden, Muattila'nın yaptığı gibi iptal edilmeden ve tahrif edilmeden kendisini ne ile vafsettiyse ve Rasûlü onu nasıl vafsettiyse o şekilde vasıflanır.

Bizim mezhebimiz selefin mezhebidir. Benzetmeksizin ispat etmek, iptal etmeksizin tenzih etmektir. Bu; İslam'ın imamları olan Mâlik'in, Şafî'nin, Sevri'nin, Evzâi'nin, İbn Mübarek'in, İmam Ahmed'in, İshak b. Râheveyh'in mezhebidir. Bu; Fudayl b. İyad, Ebû Süleyman ed-Derani ve Sehl b. Abdullah et-Tusteri ve bunun dışındakiler gibi kendilerine uyulan şeyhlerin

⁵¹ Tâhâ, 5⁵² Fetih, 10⁵³ Şura, 11

itikadıdır. Şüphesiz bu imamlar arasında dinin asıllarında hiçbir ihtilaf yoktur. Yine aynı şekilde Ebû Hanife'nin(rahimehullah) bu meseledeki itikadı bellidir. O, diğer imamların itikadına yani Kitabın ve sünnetin söylediğine muvafakat etmiştir. İmam Ahmed (rahimehullah) dedi ki: "Allah, kendisini ne ile vasıfladıysa ve Rasûlü onu ne ile vafsettiyse o şekilde vafsedilir. Bu konuda Kur'an'ın ve sünnetin ötesine geçilmez." Bütün bu sayılan imamların dışında diğerlerinin de mezhepleri budur. Birazdan bu mesele hakkında onlardan nakiller yapacağız inşallah.

Şeyhu'l İslam Muhammed b. Abdulvehhâb'ın (rahimehullah) mezhebi:

Onun mezhebi daha önce ismi geçen imamların mezhebidir. O, Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün onu vafsetmiş olduğu şeyler ile onu vaffeder, Kur'an'ın ve sünnetin dışına çıkmaz. O, bu meselede nefy ve ispat etme bakımından ümmetin en âlimleri olan, Allah'ı en çok tazim eden ve onu layık olmadığı şeylerden en iyi tenzih eden selefin yoluna uymuştur. Kitabın ve sünnetin anlaşılır olan manaları şüpheleri doğurmaz. Şüpheler kelimelerin yerlerinin değiştirilerek tahrif edilmesiyle olur.

Bu lafızların manaları akledilemez, bu lafızlardan kastedilenin ne olduğu bilinemez denmez. Bu; kitap nedir bilmeyen, bildikleri ancak kuruntulardan ibaret olan kimselere benzemek olur. Bilakis onlar, en yüce ve şerefli manalara delalet eden apaçık ayetlerdir. O ayetlerin hakikatleri; kendilerine ilim ve iman verilen kimselerin göğüslerinde benzetmeksizin ispat etme, iptal etmeksizin tenzih etme şeklinde kaim olmuştur. Bunların dışında kalan Allah'ın kemal sıfatları da aynı şekilde onların kalplerinde bu şekilde yer etmiştir.

Onların yanında tek bir şey vardı. O şey ile kalpleri huzur, nefisleri sekinet bulurdu. Onlar, Muattıla'nın hoşlanmadığı Allah'ın sıfatlarını ve vasıflarını insanlara sevdirdiler. İnkârcıların nefret etmiş olduğu şey ile onların kalpleri sekinet buldu. Onlar, sıfatlar hakkındaki hükümün Allah'ın zatı hakkındaki hüküm olduğunu bildiler. Nasıl ki Allah Subhanehu ve Teâlâ'nın zatı diğer zatlara benzemiyor ise sıfatları da diğer sıfatlara benzemez. Onlar; kendilerine gelen kusursuz bir sıfatı kabul, bilme, iman ve ikrar ile karşıladılar. Onların bildiği, Allah Subhanehu ve Teâlâ'nın ne zatında ne de sıfatlarında bir benzeri olmadığıdır.

İmam Ahmed'e teşbih hakkında sorulduğunda dedi ki:

Teşbih şöyle demekle olur: Eli, elim gibidir; yüzü, yüzüm gibidir. Elin ispat edilmesine gelince; diğer eller gibi değildir, yüzü diğer yüzler gibi değildir. Bu sıfatların ispatı, zatın ispatı gibidir. Zatı ise diğer zatlar gibi değildir. Hayat sıfatı diğerlerinin hayatına benzemez, semi (işitme) ve besar (görme) sıfatı, diğerlerinin işitmesine ve görmesine benzemez. O Subhanehu ve Teâlâ kemal sıfatlarla sıfatlanmıştır, bütün eksikliklerden ve kusurlardan münezzehtir. O Subhanehu ve Teâlâ'ya kemal sıfatlarında benzeyen hiçbir şey yoktur. O, hayyu'l kayyum, semiu'l basir, alimu'nhabir, raufu'r rahim'dir.

“Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı günde yaratan, sonra da arşa istiva edendir. Sizin için O'ndan başka hiçbir dost, hiçbir şefaathçi yoktur. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”⁵⁴

O, Musa ile konuşmuş, dağa tecelli edip onu darmadağın etmiştir.

Hiçbir şey O'nun sıfatlarından olan bir şeye benzemez. Hiç kimsenin ilmi O'nun ilmi gibi değildir. Hiç kimsenin kudreti O'nun kudreti gibi değildir. Hiç kimsenin rahmeti O'nun rahmeti gibi değildir. Hiç kimsenin istivası O'nun istivasına benzemez. Hiç kimsenin işitmesi ve görmesi O'nun işitmesine ve görmesine benzemez. Hiç kimsenin konuşması O'nun konuşmasına benzemez. Hiç kimsenin tecelli etmesi O'nun tecelli etmesine benzemez. Bilakis biz; ismi yüce olan Allah'a azametinde ve büyüklüğünde, güzel isimlerinde ve yüce sıfatlarında mahlûkata dair hiçbir şeyin O'na benzemediğine itikad ediyoruz. Şeriâtın yaratana ve yaratıcıya verdiği sıfatlar arasında hakiki manada bir benzerlik yoktur. Kadim olan sıfatlar mahlûkatın sıfatlarından farklıdır. O'nun zatı nasıl ki hiçbir zata benzemez ise sıfatları da diğer sıfatlara benzemez. O'nun sıfatları ile mahlûkatının sıfatları arasında yalnızca lafzi muvafakat vardır.

Allah Subhanehu ve Teâlâ cennette etin, sütün, balın, suyun, ipeğin ve altının olduğunu haber vermiştir. İbn Abbas dedi ki: “Ahiret olan şeylerin dünyada yalnızca isimleri vardır.” Mahlûk olan şeyler de bile gaip oluyorsa, ismen benzerliğin dışında başka bir benzerliği bulunmuyorsa, Hâlık Celle ve âlâ üstün olma bakımından mahlûkattan daha yücedir. İsimler benzese de onun mahlûkatından ayrı oluşu, mahlûkatın birbirine olan ayrılığından daha büyüktür.

Şüphesiz Allah Subhanehu kendi nefsinin, Hay, Âlim, Semi, Basir, Melik, Rauf, Rahim, diye isimlendirmiştir. Bazı mahlûkatını da hay diye, bazısını âlim diye, bazısını semi ve basir diye, bazısını da rauf ve rahim diye

⁵⁴ Secde, 4

isimlendirmiştir. Allah'ın mahlûkatını hay, âlim, semi, basir, rauf ve rahim olarak isimlendirmesi, kendisinin Hay, Âlim, Semi, Basir, Rauf ve Rahim oluşu gibi değildir.

Allah Subhanehu ve Teâlâ dedi ki: **"Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Hayy'dır, Kayyum'dur..."**⁵⁵ ve dedi ki: **"...Allah, diriye ölüden çıkarır, ölüyü de diriden çıkarır."**⁵⁶ ve dedi ki: **"...O alimdir, hakimdir."**⁵⁷ ve şöyle dedi: **"...ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler."**⁵⁸ ve şöyle dedi: **"...Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."**⁵⁹ ve dedi ki: **"Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık."**⁶⁰ ve Allah Teâlâ dedi ki: **"...Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."**⁶¹ ve şöyle dedi: **"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir."**⁶² Yaratıcı ile yaratılanın sıfatları arasındaki benzerlik yalnızca ismin ittifak etmesinden ibarettir.

Ümmetin selefinin ve imamlarının icmâ ettikleri şey:

Ümmetin selefi ve imamları; Allah Subhanehu ve Teâlâ'nın semâvâtın üstünde olan arşın üzerinde ve yarattıklarından ayrı olduğuna, arşın ve arşın dışında ne varsa hepsinin ona muhtaç olduğuna, onun ise ne arşa ne de arşın dışında ki hiçbir şeye ihtiyacı olmadığına ne zatında ne sıfatlarında ne de fiillerinde hiçbir benzeri olmadığı hususunda icmâ etmiştir. Kim Allah'ın ilminin, kudretinin, kelamının, rızası ve gazabının olmadığını, arşa istivasının olmadığını söylerse o kimse lanetlenmiş bir muattıladır. Kim de onun ilmi benim ilmim gibidir, onun kudreti benim kudretim gibidir, onun kelamı benim kelamım gibidir ya da onun istivası benim istivam gibidir derse, o kimse lanetlenmiş bir müşebbihedir. Kim bunları söylerse tövbe etmeye davet edilir. Şayet ederse ne ala, etmezse dinin imamları böyle bir kimsenin öldürülmesi hususunda ittifak etmiştir.

Müşebbihe puta kulluk eder, Muattalla ise olmayan bir şeye kulluk eder. Doğru yol ve hidayet Kur'an ve sünnettedir. Kim bu ikisine sınırlırsa hidayet bulur. Kim de bu ikisini terk ederse sapar. İşte başından sonuna kadar Allah'ın Kitabı, işte Rasûlullah'ın sünneti, işte sahabenin, tâbiinin ve ümmetin diğer imamlarının sözleri ortada. Allah Teâlâ'nın arşın üstünde ve

⁵⁵ Bakara, 255

⁵⁶ Rum, 19

⁵⁷ Tahrim, 2

⁵⁸ Zariyat, 28

⁵⁹ Nisa, 58

⁶⁰ İnsan, 2

⁶¹ Bakara, 143

⁶² Tevbe, 128

arşına istiva ettiğine delalet eden açık naslardan bazılarını zikredeceğiz. Allah Subhanehu ve Teâlâ dedi ki:

"Rahman arşa istiva etti."⁶³

Yine Allah Teâlâ şöyle dedi:

"O Allah ki, gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yarattı, sonra da arşa istiva etti..."⁶⁴

Allah Subhanehu ve Teâlâ arşa istiva ettiğini kitabında yedi yerde haber vermiştir. İstiva ettiğini; Araf suresinde, Yunus suresinde, Ra'd suresinde, Tâhâ suresinde, Furkan suresinde, Secde suresinde ve Hadid suresinde haber vermiştir. Allah Teâlâ dedi ki:

"Hani Allah şöyle demişti: "Ey İsa! Şüphe yok ki seni öldüreceğim ve seni bana yükselteceğim..."⁶⁵ ve dedi ki: **"Hayır; Allah onu kendine yükseltti."**⁶⁶ ve dedi ki: **"...Güzel söz O'na yükselir, salih amel de onu yükseltir..."**⁶⁷ ve şöyle dedi: **"Gökte olanın, sizi yere batırvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır. Yoksa siz, gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz? Tehdidim nasılmış bileceksiniz."**⁶⁸

Allah Teâlâ, Firavun'un şöyle dediğini haber verdi:

"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ'nın ilâhını görürüm(!) Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum..."⁶⁹

Firavun, Musa'nın(aleyhisselâm) Allah'ın semada olduğu sözünü yalanlamıştır. Allah Teâlâ dedi ki:

"...Hakîm ve Hâmid tarafından indirilmiştir."⁷⁰ ve şöyle dedi: **"De ki: O Kur'an'ı, Ruhü'l Kudüs senin Rabbinden hak ile indirdi..."**⁷¹

Allah Teâlâ'nın Hadid suresindeki şu kavlini düşün:

⁶³ Tâhâ, 5

⁶⁴ Secde, 4

⁶⁵ Ali İmran, 55

⁶⁶ Nisa, 158

⁶⁷ Fâtır, 10

⁶⁸ Mülk, 16-17

⁶⁹ Gafir, 36-37

⁷⁰ Fussilet, 42

⁷¹ Nahl, 102

“O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva edendir. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız, O sizinle beraberdir...”⁷²

Allah Teâlâ'nın **“O, yeri ve göğü altı günde yarattı...”** sözü; kâinatın aslı olmadığını, kâinatın yok olmayacağını, Allah'ın onu dilemesi ve kudretiyle yaratmadığını söyleyen mülhitlerin (Allah'a iman etmeyen) sözlerini batıl kılar. İbn Sina ve etbası gibi bir rabbın var olduğunu kabul eden mülhitler ise Allah'ın mahlûk olmadığını, ebedi ve ezeli olmasında kendi zatına mecbur olduğunu söylerler.

Allah Teâlâ'nın **“Sonra arşa istiva etti...”** sözü; arşın üzerinde yokluktan başka bir şey yoktur, Allah arşa istiva etmemiştir, eller ona kaldırılmaz, Allah Rasûlü büyük bir meclisin karşısında parmağını semaya kaldırdı ve Allah'ı işaret etti, sonra parmağını insanların üzerine indirdi ve dedi ki: **“Allah'ım şahit ol!”**(Hadis daha sonra gelecek inşallah)Hadiste geçtiği gibi parmağı göğe kaldırarak Allah'ı işaret etmek caiz değildir diyen Muattıla'nın sözünü batıl kılar. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede arşın üzerinde olduğunu haber vermiştir. Yine **“O yere gireni de yerden çıkanı da semadan ineni de semaya yükseleni de bilir.”** buyurmuştur. Sonra şöyle dedi: **“Nerede olursanız olun, O sizinledir”** Allah Teâlâ bu ayetle, kullarının üzerinde ve onlardan yüksekte olmasıyla birlikte, nerede olurlarsa olsunlar ilminin onlarla birlikte olduğundan haber vermiştir.

İmam Mâlik: **“Allah semadadır, ilmi her yerdedir. O'nun ilminden hiçbir şey kaçmaz.”** dedi. Nuaym b. Hammad'a **“Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir”** ayetinin manası sorulduğunda şöyle demiştir: **“Bu ayetin manası, O'nun ilminden hiçbir şeyin gizli kalmayacağıdır.”**

İmam Ahmed'in, Ebû Zura'nın ve ikisinin dışında başkalarının da bu ve buna benzer sözleri gelecektir. Allah Teâlâ'nın **“Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir”** sözü, O'nun mahlûkatın arasına karıştığı anlamına gelmez. Lügat bunu gerektirmez. Bu anlayış ümmetin selefinin ve imamlarının icmâsına ters olduğu gibi Allah'ın mahlûkatı kendisi üzerine yarattığı fitrata da terstir. Bilakis ay; göğe konulmuştur, mahlûkatın en küçüklerinden bir mahlûktur ve Allah'ın ayetlerindendir. Bununla birlikte, seyahat eden bir kimse nerede olursa olsun ay onunla seyahat eder ve ondan da ayıdır.

Allah Subhanehu, arşın üstünde, mahlûkatı gözetleyen, onlara şahitlik eden ve onların her halinden haberdar olandır. Bunların dışındaki rubûbiyetin diğer manalarının da sahibidir. Allah Teâlâ kendisinin miraçların (yükselme yolları) sahibi olduğunu, meleklerin ve Rûh'un (Cibril

aleyhisselâm) ona yükseldiğini, onun kulları üzerinde Kahir (kahreden) olduğunu ve meleklerin üzerlerindeki Rablerinden korktuğunu haber vermiştir. Allah Teâlâ'nın zikrettiği bütün bu sözlerden; O'nun kullarının üstünde, arşın üzerinde ve bizimle beraber olduğu anlaşılmaktadır. Onun söyledikleri haktır, hak olmasından ötürü tahrife ihtiyaç duyulmaz ve asılsız zanlardan sakınmak gerekir.

O Subhanehu, mahlûkatına yakın olduğunu haber vermiştir. Şu ayette olduğu gibi: **"Kullarım beni sana sorarlarsa, şüphesiz ben yakınım..."**⁷³ ve şu sözündeki gibi: **"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız."**⁷⁴ ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: **"Sizin kendisine dua ettiğiniz size bineğinizin boynundan daha yakındır."** Ve Allah Teâlâ dedi ki: **"Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir..."**⁷⁵ Kitapta ve sünnette Allah'ın yakınlığına ve birlikteliğine delalet eden deliller, onun yukarıda ve yüksekte olmasını nefyetmez. O Subhanehu ve Teâlâ, yaklaşmasında yüksek, yüksek oluşunda ise yakındır. Ümmetin selefi, Allah'ın semâvâtın üstündeki arşın üzerinde olduğu, mahlûkatı nerede olursa olsun ilmiyle onlarla beraber olduğu ve onların yaptıklarını bildiğinde icmâ ettiler. Hanbel b. İshak dedi ki: "Babama denildi ki: **"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir"**⁷⁶ ayetinin manası nedir? Dedi ki: İlmi her şeyi kuşatmıştır, Rabbimiz sınır ve keyfiyet olmaksızın arşın üzerindedir." Bu mesele hakkında tafsilat, İmam Ahmed'in ve diğerlerinin sözlerinde gelecektir inşaAllah.

Bu mesele hakkında Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) pek çok hadis vardır. Bunlardan bazıları Nesai, Ebû Davud ve Müslim'in sahihinde Muaviye b. Hakem es-Sulemi'den naklettiği hadistir: Muaviye b. Hakem es-Sulemi dedi ki: "Cariyeme tokat attım, buna müteakiben Rasûlullah'a geldim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu tokat vurmamı aleyhime çok büyüttü. Ben: Ya Rasûlullah! Cariyeyi azat edeyim mi? dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) **"Sen onu bana getir."** dedi. Cariyemi Rasûlullah'a getirdim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: **"Allah nerededir?"** Cariye: Allah semadadır, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **"Ben kimim?"** Cariye: Sen Allah'ın Rasûlüsün, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedi ki: **"Onu azad et! Çünkü o mü'minedir."** Bu hadisten anlaşılması gereken iki mesele vardır. Birincisi: Bir kişinin başkasına Allah nerede diye sorması. İkincisi: Kendisine sorulan

⁷³ Bakara, 186

⁷⁴ Kaf, 16

⁷⁵ Mücadele, 7

⁷⁶ Hadid, 4

kişinin “semada” diye cevaplandırmasıdır. Kim bu iki meseleyi inkâr ederse, o kimse Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem)inkâr etmiştir.

FASL 1

Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) **“Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da arşa istiva eden O'dur. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.”**⁷⁷ ayeti ve **“Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur.”** ayeti üzerinde iyice düşün. Bu ayetler “Âlem kadimdir, ezelden beri yaratılmış ve Allah âlemi kendi güç ve iradesiyle yaratmamıştır.” diyen inkârcıların sözlerini ve vahdet-i vücudu savunan ve Allah'ın zatı için varlığının zorunlu olduğunu, ezeli ve ebedi olup gayrı mahlûk olduğunu iddia eden İbn Sina ve ona tabi olan inkârcıların sözlerini iptal eder.

Yine Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bir başka ayetinde şöyle buyurmuştur: **“Sonra da arşa istiva eden O'dur.”** Bu ayet, “Arşın üzerinde hiçbir şey yoktur, Allah arşa istiva etmemiştir, bu yüzden duada eller O'na doğru kaldırılamaz, O'na doğru işaret ederek parmağımızı gökyüzüne yöneltmemiz caiz değildir.” diyen sapkınların sözlerini iptal eder. Oysaki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) en büyük topluluk insanlara hitap ederken parmağıyla işaret ediyordu. O önce parmağını semaya doğru kaldırıyor ve sonra **“Allah'ım! Şahit ol!”** diyerek insanlara işaret ediyordu. (Bu hadis ileride gelecektir inşaAllah). Bu ayeti kerime bize Allah'ın arşın üzerinde olduğunu ve O'nun yere gireni, oradan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bildiğini haber verir. **Ayet “Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.”** şeklinde devam eder. Ayet bize Allah'ın bütün yüceliğiyle mahlûkatının üzerinde ve mahlûkatından yüksekte olduğunu haber vermiştir. Bununla birlikte Allah bu ayet ile yine nerede olursa olsunlar ilmiyle onlarla birlikte olduğunu beyan etmiştir.

İmam Mâlik şöyle demiştir: “Allah semadadır. İlmi ise her yerdedir. Hiçbir şey ona gizli kalmaz.” Nuaym b. Hammad'a **“Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.”** ayeti hakkında sorulduğunda o ayete şöyle mana vermiştir: “İlmi sayesinde hiçbir sır O'na gizli kalmaz.” (Bu ileride gelecektir).

İmam Ahmed, Ebû Zur'a ve diğerlerinin sözleri de buna benzerdir. Allah'ın **“Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.”** ayetinin manası, mahlûkatın Allah'ı çepeçevre kuşatması şeklinde değildir. Ayeti sözlük manası ile değerlendirmemek gerekir. Bu tür bir mana ümmetin selef âlimlerinin ve mezhep imamlarının üzerinde icmâ ettikleri görüşe muhaliftir. Allah'ın, mahlûkatını üzerinde yarattığı fıtratına da terstir. Şüphesiz Ay

Allah'ın ayetlerinden bir ayettir ve yarattığı şeylerin en küçüklerinden biridir. Allah onu semaya yerleştirmiştir. Nerede olursa olsun Ay, yerinde durmasına rağmen yürüyen kişiyle beraber hareket eder.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) arşın üzerindedir, yarattıklarını gözetleyicidir, onları görüp gözetendir ve onlardan haberdar olandır. Buna benzer özelliklerin hepsi Allah'ın rubûbiyetine ait özelliklerdendir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ayetlerinde Meâric sahibi olduğunu, melekler ve ruhların ona yükseldiğini, kulları üzerinde her türlü tasarrufa sahip olanın kendisi olduğunu ve meleklerin üstlerinden rablerinden korktuklarını haber vermiştir. Allah'ın zikrettiği tüm bu ayetler O'nun arşının üzerinde, kulları üstünde olduğunu, Allah'ın bizimle beraber olduğunu ve tüm hakikatiyle O'nun bizimle birlikte olduğunu ortaya koymaktadır. Tahrife ihtiyaç yoktur. Ama yalancı ve iftiracı kişilerden bunu korumak gerekir.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ayetlerinde bize yarattıklarına yakın olduğunu haber vermiştir. **"Kullarım sana beni sorarsa; şüphesiz ki ben, çok yakınım."** ⁷⁸ Ayetinde olduğu gibi. Bir başka ayetinde de **"Andolsun ki insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine ne fısıldadığını da biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız."** ⁷⁹ Buyurmuştur. Rasûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz dua ettiği zaman Allah ona şah damarından daha yakındır." Allah başka bir ayetinde de şöyle buyurmuştur: **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur, beş kişinin gizli bulunduğu yerde altıncı mutlaka O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka onlarla beraberdir."** ⁸⁰

Kitap ve Sünnet'te Allah'ın kuluna yakınlığını ve kuluyla birlikte olduğuna delalet eden bütün deliller; Allah'ın, kullarının üstünde ve üzerinde olduğunun zikredildiği delillerin aksini ortaya koymaz. Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kula yakınlaştığında zatı ile yücedir, zatı ile yüce olmakla beraber de yakındır. Selef âlimleri Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) semâvâtının üstünde arşının üzerinde olduğunda, ilmiyle yarattıklarıyla birlikte olduğunda ve kullarının yaptıklarından haberdar olduğunda icmâ etmişlerdir. Hanbel b. İshâk şöyle demiştir: "Babam Abdullah'a **'Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.'**" ⁸¹ ayetinin manası nedir?" diye soruldu. O şöyle dedi: "İlmi tüm her şeyi kuşatmıştır. Rabbimiz hiçbir sınır ve sıfat olmaksızın arşın üzerindedir. İleride İmam Ahmed ve diğerlerinin bu konu hakkındaki sözleri ziyadesiyle gelecektir inşaAllah Teâlâ.

⁷⁸ Bakara,186

⁷⁹ Kaf,16

⁸⁰ Mücadele, 7

⁸¹ Hadid, 4

Bu konu hakkında Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen hadislerle gelecek olursak, bu konudaki hadisler gerçekten çoktur. Onlardan biri ise 'Bir sebepten ötürü yanımdaki bir cariyeye tokat attım. Bunun üzerine bunu Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) bildirdim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu bana çok gördü. Rasûlullah'a "O halde onu azad edeyim mi?" diye sordum. O da "Elbette, onu bana getir" dedi.

Şöyle anlatmaya devam eder: Cariyeyle birlikte Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna gittim. Cariyeye "*Allah nerededir?*" diye sordu. Cariye, "*Allah semadadır.*" dedi. Ardından, "*Ben kimim?*" diye sordu. Cariye, "*Sen Allah'ın Rasûlüsün*" dedi. Ardından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "*Onu azad et, çünkü o mü'mine biridir.*" dedi.⁸²

Bu hadiste iki durum vardır. Onlardan birincisi bir kimsenin diğer bir kişiye "Allah nerededir?" diye sormasıdır. İkincisi ise kendisine soru sorulan kişinin "Allah semadadır." diye cevap vermesidir. Her kim bu iki durumu inkâr ederse şüphesiz Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) inkâr etmiş olur.

Enes b. Mâlik'in şöyle dediği rivayet edilir: Zeynep, Peygamberin diğer eşlerine şöyle diyerek övünürdü: "*Sizi aile ehliniz evlendirdi, beni ise yedi kat sema üzerindeki Allah evlendirdi*".⁸³ "Sahihayn'da Ebû Hureyre'den (radiyallâhu anh) şöyle dediği rivayet edilir: "*Allah mahlûkatı yarattığı zaman, arşının üzerinde yanında olan kitaba "Rahmetim gazabımı geçmiştir."* yazmıştır. Başka bir lafızda "Kendi nezdinde, yanında olan kitaba "*Rahmetim gazabıma galebe çalmıştır.*" yazmıştır. Bir başka lafızda ise "Arşının üzerinde yanında yazılmış kitapta" şeklinde geçer. Bu lafızların hepsi Sahih-i Buhârî'de geçmektedir.

Ebû Mûsâ'dan şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi: "*Allah uyumaz, zaten O'na uyku da yakışmaz. Kıstı (tartıyı, rızkı) indirir ve kaldırır. Geceleyin yapılan amel, gündüzleyin yapılandan önce; gündüzleyin yapılan amel de geceleyin yapılan amelden önce Allah'a yükseltilir. O'nun hicabı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, vechinin sübuhatı, bâsârnın ihata ettiği bütün mahlûkatını yakardı.*"⁸⁴

Ebû Hureyre'den şöyle dediği rivayet edilir: Bazı melekler geceleyin, bazıları gündüz vakti birbiri ardınca gelip sizin aranızda bulunur; sabah ve ikindi namazlarında nöbet değiştirmek için bir araya gelirler. Geceleyin aranızda kalan melekler Allah'ın huzuruna çıkarlar. Allah Teâlâ, kullarının halini çok iyi bildiği halde, yine de onlara, "*Kullarımı ne halde bıraktınız?*"

⁸² Müslim Sahih'inde, Ebû Davud, Nesâî ve diğerleri Muaviye b. Hâkim Es-Silmî'nin şöyle dediğini rivayet ederler:

⁸³ Sahih-i Buhârî'de,

⁸⁴ Sahih-i Müslim

diye sorar. Melekler, *"Onları namaz kılariken bıraktık; zaten yanlarına da namaz kılariken varmıştık."* derler.⁸⁵

Ebî Derda'dan şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derken işittim: *"Sizden biriniz hastalanırsa veyahut kardeşi ona hastalığından şikâyet ederse şöyle desin: Ey semada olan rabbimiz! Senin isimlerin noksanlıktan münezzehtir. İşlerin yerde ve semada devam halindedir. Rahmetinin sema ehlini kuşattığı gibi yeryüzü ehline de merhamet et. Günahlarımızı ve hatalarımızı bağışla. Sen iyilik edenlerin rabbisin. Sen bu hastalığa kendi katından bir rahmet, kendi şifandan bir şifa indir ve onu iyileştir."*⁸⁶

Sahihayn'da, Miraç gecesi ile ilgili şu mütevatir hadis rivayet edilir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) semâvâtı sema sema aştı. Ta ki rabbinin yanına ulaşana kadar. Ardından O'na yakın oldu, derken daha da yaklaştı. Allah ona beş vakit namazı farz kıldı. Rabbi ile Mûsâ arasında böylece gidip gelmeye devam etti. Rabbinin yanından Mûsâ'nın yanına indi. Ardından Mûsâ ona, "Rabbin kaç vakit namazı farz kıldı?" diye sordu. Elli vakit namazın farz kılındığını Mûsâ'ya haber verdi. Mûsâ, "Rabbinin yanına geri dön ve bunu hafifletmesini iste." dedi.

Enes'in İsra gecesi hakkındaki hadisinde şöyle dediğini zikreder: Ardından Cebrail ile bundan daha yükseğe, Allah'tan başka kimsenin bilmediği yere çıktılar. Taki Sidretü'l-Münteha sınırına ulaşana kadar. İzzet ve celâl sahibi olan Allah'a yaklaştı. Sonra yaklaştı derken sarkıverdi. İki yay kadar yahut daha da yakın oldu. O vakit kuluna vahyedeceğini vahyetti: Her gün ve gece elli vakit namaz. Sonra oradan indi ve Mûsâ'nın yanına ulaştı. Mûsâ onu alıkoydu. "Ya Muhammed, rabbin seni neyle sorumlu tuttu?" diye sordu. "Her gün ve gece elli vakit namaz." diye cevap verdi. Mûsâ, "Senin ümmetin bana güç yitiremez. Geri dön ve rabbinden bunun hafifletilmesini iste." dedi. Ardından Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrail'e sanki onunla istişare etmek istiyormuş gibi döndü. Cebrail ona şöyle nasihat etti: Eğer istersen hafifletir." Cebrail onunla birlikte tekrar Tebareke ve Teâlâ'nın yanına yükseldi. O kendi yerindeyken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: "Ya Rabbi, bizden bunu hafiflet."⁸⁷

Sa'd b. Muâz Benî Kureyza kabilesi hakkında ordusuyla savaşılmış, zürriyetlerinin esir alınmasına ve mallarının ganimet olarak ele geçirilmesine hükmetti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: *"Şüphesiz sen, onlar*

⁸⁵ Sahihayn

⁸⁶ Ebû Davud kitabında bu hadise yer vermiştir.

⁸⁷ Buhârî Sahih'inde Kitabu't-Tevhid 'de rivayet etmiştir

*hakkında, Melik olan Allah'ın yedi kat gökler üzerinde verdiği hükmüne uygun hüküm verdin!"*⁸⁸

Sahihayn'da Ebî Said'den şöyle dediği rivayet edilir: Ali b. Ebî Talib'i Rasûlullah'a bir kısım toprakların taksimi için gönderdim. Rasûlullah, "Onu şu dört kişi arasında bölüştürün: Uyeyne b. Hısn b. Bedr ve Akra'b. Hâbis ve Zeyd el-Hayl arasında ve diğer dördüncü kısmı ise ya Râbi' ya da Alkame arasında bölüştürün." dedi. Ardından ashabından bir adam, "Biz bunlara onlardan daha çok hak sahibiyiz." dedi. Durum Nebi'ye (sallallâhu aleyhi ve sellem) ulaşınca şöyle dedi: *"Ben semada olanın en emini olduğum halde bana güvenmiyor musunuz? Hâlbuki bana, sabah ve akşam semanın haberi geliyor."*

Sünen-i Ebî Davud'da Cebîr b. Mut'im'in hadisinden şöyle dediği rivayet edilir: Bir gün bir bedevi Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek, "Ey Allah'ın Rasûlü, kuraklıktan insanlar meşakkate düştüler, aile efradı açlıktan öldü, mallarımız telef oldu." diyerek kuraklıktan şikâyet etti. Rabbinden bizim için su iste. Zira biz Allah'a karşı senin şefaatin, sana karşı da Allah'ın şefaatin talep ediyoruz." dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama şöyle dedi: "Subhanallah, Subhanallah!" Rasûlullah bunu o kadar çok tekrarladi ki bunun tesiri ashabının yüzünden okunmaya başladı. Ardından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: *"Yazık sana, sen Allah'ı bilir misin? Mahlûkatından hiç kimseye karşı Allah şefaatchi kılınmaz. Allah'ın şanı böyle bir şey yapmaktan çok daha yücedir. O'nun arşı semâvâtının üzerinde şu şekildedir. -Parmaklarıyla işaret ederek- Arş O'nun sebebiyle, tıpkı binicisi sebebiyle ses çıkaran devenin inlemesi gibi inler."*⁸⁹

Sonra ise şöyle demiştir: Bu hadis gerçekten çok gariptir. İbn İshâk bu hadisi el-Megâzi kitabında delil olarak kullanmıştır. Hadisi isnad ettiği zaman onda belirsizlik ve acayıplık vardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu söylemiş midir yoksa söylememiş midir, en doğrusunu Allah bilir.

Hiçbir şey Allah'ın (Azze ve Celle) misli değildir. O'nun şanı çok yücedir. İsimleri noksanlıktan münezzehtir. O'ndan başka ilâh yoktur. Arşın zatında gerçekleşen inleme sesi, adamın bineğine bindiğinde yeni bir semerin çıkarttığı gıcirtı sesi gibidir. Zira bu adama ve arşa ait bir sıfattır. Bunu Allah'a (Azze ve Celle) ait bir sıfat olarak saymaktan Allah'a sığınırız. İnleme lafzına gelince, buna dair sabit bir nas getirilmemiştir.

Bizim ise buna dair sözümüz şu şekildedir: Biz bu hadise selefin tasdik edip üzerinde ittifak ettiği şekliyle iman ederiz. Eğer hadisin isnadında

⁸⁸ Hadisin aslı Sahihayn'dadır. Bu siyak Muhammed b. İshak'ın Megâzi kitabında olanıdır.

⁸⁹ . Zehebî, el-Ulûv kitabında bu hadisi Muhammed b. İshâk kanalıyla nakletmiştir. Abdullah Hanbel Kitab-ı Sünnede rivayet etmiştir.

herhangi bir söz söylenecekse ve âlimler de bunun kabulünde ve yorumlamada ihtilaf etmişlerse, biz isnad hakkında verilen karara müdahale etmeyiz. Aksine onu cümle içinde aktarırız ve durumunu açıklarız. Bu hadisi nakletmemizin sebebi; içinde, Allah'ın arşının üzerinde olduğuna dair tevâtürler olması ve hadisin bu konudaki Kur'an'dan ayetlerle örtüşmesidir.

Abbâs b. Abdulmuttalib'in hadisinden şöyle dediği rivayet edilmiştir: Batha'da Rasûlullah'ın da içlerinde bulunduğu bir toplulukta oturuyordum. Derken bir bulut geçti. Herkes ona baktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Bunun ismi nedir, bileniniz var mı?" diye sordu. "Evet, bu buluttur." dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Buna müzn de denir." dedi. Oradakiler, "Evet müzn de denir." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Anân da denir." dedi. Oradakiler, "Evet anân da denir." dediler. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Biliyor musunuz, sema ile arz arasındaki uzaklık ne kadardır?" diye sordu. "Hayır, bilmiyoruz." dediler. "Öyleyse bilin, arasındaki uzaklık ya yetmiş bir ya yetmiş iki ya da yetmiş üç senedir. Onun üstündeki semanın uzaklığı da böyledir." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yedi semayı sayarak her biri arasında bu şekilde uzaklık bulunduğunu söyledi. Sonra ilave etti: "Yedinci semanın ötesinde bir deniz var. Bunun üst sathı ile dibi arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe vardır. Bunun da gerisinde sekiz adet yabancı keçi suretinde melek var. Bunların tırnakları ile dizleri arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe vardır. Sonra bunların sırtlarının gerisinde arş var. Arşın da alt kısmı ile üst kısmı arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe vardır. Allah ise tüm bunların üzerindedir. Bu sebeple âdemoğlunun yaptıklarından hiçbir şey ona gizli kalmaz."⁹⁰

İmam Ahmed Müsned'inde Ebû Hureyre'den şu hadisi rivayet eder: Bir adam Nebi'ye (sallallâhu aleyhi ve sellem) siyahî acemi bir cariyeye geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü, mü'mine bir cariyeyi azat etme borcum var." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye, "Allah nerededir?" diye sordu. Cariye işaret parmağıyla gökyüzüne işaret ederek Allah semadadır demek istedi. Ardından "Ben kimim?" diye sordu. Cariye önce Rasûlullah'a sonra semaya işaret ederek sen Allah'ın Rasûlüsün demek istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Onu azad et, çünkü o mü'minedir." dedi. Câmiu't-Tirmizî'de Abdullah b. Amr b. As'tan Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah, merhametli olanlara merhametle muamele eder. Öyleyse sizler yeryüzündekilere merhamet edin ki gökteki de size merhamet etsin."⁹¹

⁹⁰ Sünen-i Ebî Davud'da ve İmam Ahmed'in Müsned'inde rivayet etmişlerdir.

⁹¹ Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis sahih ve hasendir.

Yine Câmiu't-Tirmizî'de, İmran b. Husayn'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) İmran'ın babası Husayn'a "Günde kaç tane ilâha ibadet ediyorsun?" diye sordu. "Altı tane yeryüzünde ve bir tane gökyüzünde olmak üzere yedi ilâha ibadet ediyorum." dedi. Ardından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Peki korku ve ümit anında bu saydıklarından hangisine dua edersin?" diye sordu. "*Semada olana.*" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Eğer müslüman olursan sana iki cümle öğreteceğim." dedi. Ardından Husayn müslüman oldu ve "Ey Allah'ın Rasûlü bana öğreteceğini vadettiğin iki cümleyi öğret." dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şunu dedi: "De ki: Ey Allah'ım, bana doğru yolu ilham et ve nefsimin şerrinden beni koru."

Sahih-i Müslim'de Ebû Hureyre'den (radiyallâhu anh) Nebi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nefsim elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim ki bir erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse, kocası ondan razı oluncaya kadar semada olan ona gadab eder." Enes b. Mâlik'ten (radiyallâhu anh) rivayet edilen şefaitle ilgili uzunca bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Arşının üzerindeyken rabbimin huzuruna geldim." Buhârî başka bir lafız ile hadisi şöyle zikreder: "Rabbim yerindeyken O'nun huzuruna girmek için izin istedim, O da girmeme izin verdi." Ebû Hureyre'den Müslim'in isnadıyla Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "*Şüphesiz ki Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın bir takım seyyah (gezici) melekleri vardır. Bunlar zikir meclislerini araştırırlar. İçerisinde zikir olan bir meclis buldular mı, onlarla beraber otururlar. Cemaat dağıldığı vakit, yükselir ve gökyüzüne çıkarlar.*"

Hadisin aslı Sahih-i Müslim'de şöyledir: "*Cemaat dağıldığı vakit, yükselir ve gökyüzüne çıkarlar. Aziz ve Celil olan Allah, onların hallerini meleklerden daha ziyade bildiği halde (övdürmek için) meleklerle, "Nereden geldiniz?" diye sorar.*"

Bu konu hakkındaki hadisler gerçekten fazlasıyla çoktur. Burada aktardığımız hadisler hepsinin açıklamasını burada tek tek yapmaya yetmez. Burada zikrettiklerimiz Allah'ın kendisine hidayet ettiği ve doğru yolu ilham ettiği kişi için yeterli sayıdadır. Allah'ın fitneye düşmesini murat ettiği kişiye gelecek olursak onun için bir çare yoktur. Aksine delillerin çokluğu sadece onun şaşkınlık ve sapkınlığını artırır.

Allah Teâlâ'nın ayetinde buyurduğu gibi: "**Rabbinden sana indirilen; andolsun ki onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır.**"⁹² Yine şöyle buyurmuştur: "**Kur'an'dan, müminler için rahmet ve şifa olanı**

indiririz. Zalimler için ise ancak hüsrânı artırır.”⁹³ Zikrettiği bir diğer ayetinde, “Allah onunla birçoğunu sapıtır, birçoğunu da hidayete erdirir.”⁹⁴ buyurmuştur.

Allah Tebâreke ve Teâlâ bir başka ayetinde şöyle buyurmuştur: “O (Kur'an) kalplerinde hastalık bulunanların ise murdarlıklarına murdarlık katmıştır ve kâfir olarak ölmüşlerdir.”⁹⁵ Allah (Subhanchu ve Teâlâ) bir diğer ayetinde de şöyle buyurmuştur: “De ki: O (Kur'an) iman edenler için hidayet ve şifadır. İman etmemiş olanların kulaklarında ise bir ağırlık vardır ve bu onlara kapalıdır. Sanki onlara uzak bir mesafeden sesleniyorlar da anlamıyorlar.”⁹⁶

Tüm bu ortaya konulan delillerden çıkan sonuç şudur: Kitap ve Sünnet'in nasları bu konudaki hükmü ortaya koymuştur. Daha doğrusu tüm bu nakiller, Allah'ın yarattıklarının üstünde ve semâvâtının üzerinde olduğunu ve şanına yaraşır bir istiva ile arşına istiva ettiğinin ispatıdır. Bunun keyfiyetini O'ndan başka kimse bilemez. Tüm bunlardan sonra eğer bir kimse çıkıp, “Allah'ın arşına istivası nasıldır?” diye sorarsa, ona Rebia, Mâlik ve diğerlerinin söyledikleri gibi söylenir: İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Ona iman vaciptir, keyfiyeti hakkında soru sormak ise bid'attir. Aynı şekilde yine, “Rabbimizin nüzûlü nasıldır?” diye sorulursa, ona “Allah'ın (zâtı) kendisi nasıldır?” diye mukabelede bulunulur. Eğer, “Ben Allah'ın nasıl olduğunu bilmiyorum.” derse, ona şöyle denir: “Biz de aynı şekilde bunun gibi Allah'ın nüzûlünün keyfiyetini bilemeyiz. Çünkü bir sıfatın keyfiyetini bilmek, kendisine sıfatın izafe edildiği kişinin de keyfiyetini bilmeyi gerektirir. Zira sıfat mevsuftan bir kısımdır. Öyleyse O'nun zatının keyfiyetini bilmiyorken şimdi nasıl olur da bana Allah'ın arşa istivasının, kelimünün ve nüzûlünün keyfiyetini sorarsın?”

Eğer sen Allah'ın zatının hakikatini ikrar ettiysen bu, Allah'ın kemal sıfatların hepsine layık olmasındaki emirle aynıdır. Aynı şekilde sen istivasında, kelimasında ve nüzûlünde hiçbir şeyin O'nun misli olmadığını da kabul ettiysen bu, O'nun istivasının ne mahlûkların istivasına ne onların konuşmasına ne de onların nüzûlüne benzememesindeki emirle aynıdır. Zira ne zatında ne sıfatlarında ne de fillerinde O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. Eğer O'nun hakiki bir zâtı var ise diğer zatların hiçbirisi ona benzemez. Zira Allah'ın zat sıfatı hakiki sıfatların hepsi ile bezenmiştir. Diğer sıfatların hiçbirine benzemez. Sıfatın mevsufa tabi olması gibi kelim sıfatı da zat sıfatına tabidir yani ondan bir kısımdır. Öyleyse, eğer O'nun zâtı (kendisi)

⁹³ İsra,82

⁹⁴ Bakara,26

⁹⁵ Tevbe,125

⁹⁶ Fussilet,44

mahlûkların zatına benzemiyorsa aynı şekilde Allah'ın sıfatları da mahlûkların sıfatlarına benzeyemez.

İnsanların büyük bir çoğunluğu sıfatların çoğunun ya da büyük bir kısmının yahut hepsinin mahlûkata ait sıfatlar olduğunu zannederler. Ardından ise bu zannın aksini ispat etme yoluna giderler. Böylelikle bir takım tehlikeli düşünceler içine düşerler.

Bu tehlikeli düşüncelerden birisi de şudur: Şüphesiz Allah mahlûkların sıfatlarıyla naslardan anladığımız gibidir. Nasların ifade ettiği mananın sadece temsil olduğunu zanneder. Bir diğeri de şudur: Hiçbir ilme dayanmaksızın Allah'a ait tüm bu sıfatları inkâr eder. Allah'ın hak ettiği kemal ve celâl sıfatlarının hepsini inkâr eden bir mülhit olur. Böylelikle de Allah'ın ve Rasûlünün ispat ettiği Allah'ın celâl ve azametini yaraşan tüm ilâhi sıfatları inkâr etmiş olur. Bu tehlikeli düşüncelerden biri de: Bu sıfatların aksini iddia ederek Allah'ı eksik ve cansız varlıkların sıfatlarıyla vasfeder. Böylelikle Allah'ın hak ettiği kemal sıfatların hepsini inkâr etmiş olur. Öyle ki Allah'ı eksik ve cansız varlıklara benzetmiş olur. Bunu yaparak da Allah'ın sıfatlarına delalet eden nasları inkâr etmiş olur. Bu nasların ifade ettiği mananın Allah'ı mahlukatlarla temsil olduğunu zanneder. Allah ve Allah'ın ayetleri hakkında sadece temsil ve ta'tilleri bir araya getirmiş olur. Böylelikle de Allah'ın isim ve sıfatlarına delalet eden ayetleri inkâr eden bir mülhit olur. Bunun misali şu şekildedir: Naslarda vârit olan sıfatların hepsi sadece Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kullarının üstünde ve mahlûkatın üzerinde olduğuna ve arşına istiva ettiğine delalet eder. Kitap ve Sünnet'te Allah'ın âlemin içinde ya da dışında olduğunu yahut Allah'ı sıfatlarıyla açıklayan ve tanıtan herhangi bir ayet olmadığını iddia eder.

Bazı zanna kapılan kişiler de Allah Teâlâ'yı arşa istiva etmek ile vasfettiğimiz zaman, bu istivanın tıpkı insanların gemiye ve hayvanlara binmesi gibi olduğunu zanneder. Allah'ın ayetinde buyurduğu gibi: **"Sizin için bineceğiniz gemiler ve davarlar var etmiştir. Ta ki bunların üzerine oturunca, rabbinizin nimetini anasınız."**⁹⁷ Böyle bir şeyi tasavvur etmek bu kişinin Allah ve Allah'ın sıfatları hakkında ne kadar cahil olduğunu ortaya koyar. Öyle ki gemiye ve hayvanlara binen kişinin gemi ve hayvana ihtiyacı olduğu gibi, Allah'ın da arşa istiva ettiği zaman arşa ihtiyacı vardır diye tasavvur eder. Allah böyle bir şeye ihtiyacı olmaktan çok daha yücedir. Aksine O'nun arşa yahut herhangi bir şeye ihtiyacı yoktur. O'nun dışındaki tüm her şey O'na muhtaçtır. Şimdi nasıl olur da Allah'ın arşa istiva ettiği zaman arşa ihtiyacı olabileceğini düşünebilirler? Allah bundan çok daha yücedir ve tüm noksanlıklardan münezzehtir.

Aynı şekilde bilinir ki şüphesiz Allah âlemi bir kısmını bir kısmının üzerinde yaratmıştır. En aşağısını ise en yukarısına muhtaç bırakmamıştır. Mesela atmosfer yeryüzünün üzerindedir ve atmosferin, yeryüzünün onu taşımasına ihtiyacı yoktur. Bulutlar aynı şekilde yeryüzünün üzerindedir. Bulutların da yeryüzünün onu taşımasına ihtiyacı yoktur. Semâvat yine yeryüzünün üzerindedir. Semâvat da onu taşıması için yeryüzüne ihtiyaç içinde değildir. Tüm bunların üzerinde ise her şeyin rabbi ve meliki olan Allah vardır. Şayet Allah tüm yarattıklarının üzerinde ise nasıl olur da O'nun arşa veyahut yarattıklarına ihtiyacı olabilir? Ya da nasıl olur da yüce olabilmesi mahlûkatlarına bağlı olabilir? Böyle bir iftira Allah'ın ihtiyaç içinde olduğunu iddia etmek değil de nedir? Hiç şüphesiz O asla yarattıklarına ihtiyaç duymaz. Ayetinde de buyurduğu gibi: "Gökte olanın; sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz? **O zaman yer, sarsıldıkça sarsılır.**" Nebi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadisinde dediği gibi: "*Semada olanın emini olduğum halde, bana güvenmiyor musunuz?*" Hastanın şifa için okuduğu duada olduğu gibi: "*Ey semada olan rabbimiz! Senin isimlerin tüm noksanlıklardan münezzehtir.*" Her kim bu naslara rağmen Allah'ın semâvâtının içinde olduğunu iddia ederse, bu kimse âlimlerin ittifakıyla cahildir ve yoldan çıkmıştır.

Eğer biri çıkıp, "Arş semada mıdır yoksa yeryüzünde midir?" diye sorarsa, "Semadadır." denir. Yine, "Cennet semada mıdır yoksa yeryüzünde midir?" diye sorulursa, "Semadadır." denilir. Bu durum arşın semâvâtın içinde olmasını gerektirmez, aynı şekilde cennetin de. Zira ister kâinat üzerinde olsun ister altında, sema ile kastedilen sadece yüksekliktir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ayetinde şöyle buyurmuştur: "**Bir sebeple göğe tirmansın.**"⁹⁸ Bir diğerinde ise şöyle buyurmuştur: "**Ve biz gökten tertemiz bir su indirdik.**"⁹⁹ Allah muhatapların nefislerine kendisinin yücelerin en yücesi olduğu düşüncesini yerleştirmiştir. Bu yüzden de Allah'ın "**Allah semadadır**" ayetinden anlaşılan da Allah'ın en yüce olduğu ve bütün her şeyin üzerinde olduğudur.

Aynı şekilde cariyeye olayında, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye "Allah nerededir?" diye sorduğunda cariyenin, "Allah semadadır" demesi gibi. Burada cariyenin söylemek istediği, Allah'ı mahlûkların özelliklerine benzetmeden ve O'nu cisimleştirmeden Allah'ın yüksekte olduğunu ortaya koymaktır.

Ulûv (yükseklik) mahlûkatların üzerinde bulunan tüm her şeyi ve bunun da daha üstünde olan tüm her şeyi kapsar ama Allah ayetinde "**Allah semadadır**" buyuruyor denilirse, böyle bir cümle ortada Allah'ı çepeçevre kuşatan vucûdî bir durumun olmasını gerektirmez. Çünkü âlemin üstünde

⁹⁸ Hac, 15

⁹⁹ Furkan, 48

Allah'tan başka kimse yoktur. Arş semadadır denildiği zaman bununla arşın semanın üzerinde olduğunun anlaşılması gibi.

Allah'ın ayette de buyurduğu gibi: **“Yeryüzünde gezin dolaşın.”**¹⁰⁰ (Yani yeryüzünün üzerinde gezin dolaşın) Bir başka ayette, **“Yeryüzünde dolaşın.”**¹⁰¹ (Yani yeryüzünün üzerinde dolaşın) Başka bir ayette ise **“Sizi hurma dallarında asacağım.”**¹⁰² (Yani hurma dallarının üzerine asacağım) buyurduğu gibi.

Kim Allah semadadır derse ama bununla Allah'ın sema içinde olduğunu, öyle ki semanın O'nu çepeçevre kuşatıp sardığını kastediyorsa kesinlikle yanılmış ve çok büyük bir sapıklıkla yoldan sapmıştır. Eğer Allah semadadır demekle Allah'ın semâvâtının üstünde arşın üzerinde olduğunu kastediyorsa o zaman isabet etmiştir. Aynı şekilde bu, Şeyhu'l İslam Muhammed b. Abdulvehhâb'ın (rahimehullah) üzerinde bulunduğu itikadadır. Bu görüş Kitap ve Sünnet'in ortaya koyduğu, ümmetin selef âlimlerinin ve mezhep imamlarının üzerinde ittifak ettiği görüştür.

Kim buna itikad etmezse, Rasûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) inkâr eden ve Müslümanların yolundan başka bir yola tabi olan bir inkârcı olur. Hatta o hakikatte rabbini ve rabbinin tüm sıfatlarını inkâr eden bir inkârcı olmuştur. Öyle ki onun için artık hakikatte ne ibadet ettiği bir ilâh ne de kendisine yönelip dua ettiği bir rab vardır. Aynı zamanda böyle bir düşünce Cehmiyye'ye ait bir görüştür.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) Arap olsun acem olsun kullarını dua ettikleri zaman kalplerinin yüce olan Allah'a yönelmesi fitratı üzere yaratmıştır. Bu sebepten ötürü bazı arifler şöyle demiştir: Allah diyen hiçbir arif yoktur ki dili hareket etmeden önce kalbinde sağa sola sapmadan yükseklik manasını bulmuş olmasın. Hatta şeytanın fitratını bozduğu kimse hariç, Allah bütün milletleri cahiliyle İslam olanıyla hepsini bu fitrat üzere yaratmıştır. Bu sebeple İbn Kuteybe bu konuda şöyle demiştir: Arabıyla, acemiyle, cahiliyle, İslam olanıyla bütün ümmetler Allah'ın semada ya da semanın üzerinde olduğunu kabul eder.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ), kitabında ve Rasûlünün diliyle, celâline ve azametine yaraşır bir biçimde arşına istiva ettiğini bildirmiştir. Şüphesiz O'nun ne arşa ne de arşın O'nu taşımasına ihtiyacı yoktur. Ümmü Seleme, Rebîa ve Mâlik'in de dediği gibi; istiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Ona iman vaciptir, onun hakkında soru sormak ise bid'attir. İşte bu Müslümanların önderlerinin ortaya koydukları görüştür. Selim fitrat üzere

¹⁰⁰ Al-i İmran, 137

¹⁰¹ Tevbe, 2

¹⁰² Ta Ha, 71

kalan Müslümanların genelinin de hiçbir ta'til ve temsil yoluna gitmeden istiva lafzından anladığı budur.

İşte bu imametinde ittifak edilen ve celâl ve fazilet sahibi olduğunda hem fikir olunan Yezîd b. Hârûn el-Vâsıtî'nin kastettiği görüştür. O etbâu't-tâbiindendir ve şöyle demiştir: Kim Rahman olan Allah'ın arşa hükmettiğini iddia ederse genelin nefsinde yerleşmiş olan fitrata muhalif olmuştur. Öyle ki o kişi Cehmi olmuştur. Zira Allah kulunun fitratına ve tabiatına rablerinin semâvâtının üzerinde olduğunu yerleştirmiştir.

Âlimler bu konuda büyük ve küçük birçok kitap bir araya getirmişlerdir. Fetvanın sonunda bunlardan bazı lafızları zikredeceğiz inşaAllahu Teâlâ. Ne Kitap ve Sünnet'te ne seleften ne sahâbe ve tabiinden ne de bu dinin önderlerinden tek bir kişi buna muhalif tek bir söz dahi söylememişlerdir. Onlardan hiçbiri asla Allah'ın semada olmadığını ve arşının üzerinde bulunmadığını söylememişlerdir. Ya da Allah'ın her yerde olduğunu ve O'nun âlemin içinde ve dışında, ona muttasıl ve munfasıl olduğunu söylememişlerdir. Onlardan hiçbiri parmaklarımızla Allah'a işaret edip organlarımızı O'na yöneltmemiz caiz değildir tarzı şeyler söylememişlerdir.

Aksine Sahih-i Buhârî'de Câbir b. Abdullah'tan (radiyallâhu anh) parmakla işaret etme konusunda hadis sabittir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arefe günü en büyük topluluk insanlara hitap ederken, işaret parmağını semaya doğru kaldırmış ve şöyle demiştir: *"Dikkat edin! Ben, tebliğ ettim mi?"* Sahâbe, "Evet, tebliğ ettin." dediler. O her defasında, *"Allah'ım! Şahit ol!"* diyerek parmağını önce semaya doğru kaldırıyor, sonra insanlara işaret ediyordu.¹⁰³ Hiç şüphesiz bu hadis parmak ile işaret etmenin caiz olduğunu ortaya koymuştur.

Bil ki önceden gelenlerin birçoğu, bu selefi mezhebi sıfatla ilgili ayetler ve hadisleri geldiği şekliyle kabul ederler, bununla birlikte bu sıfat ayetleri ve hadislerinde zahir gayri murattır, derler. Bu genel bir söylem taşımaktadır. Eğer zahiri gayri murattır diyen kişinin kastettiği şey mahlûkların nitelikleri ve sıfatlarının zahiri ise hiç şüphe yok ki zahirle kastedilen bu değildir. Eğer kim kastedilen budur derse doğru söylemiştir ama zahirle kastedilen nasların zahiridir sözûyle yanılmıştır. Çünkü zahirle kastedilen bu değildir.

Şüphesiz bizim Kur'an ve sünnette sabit olan bu sıfatlara imanımız, Allah'ın mukaddes zatına imanımız gibidir. Çünkü sıfat daima mevsufa bağlıdır. Zira biz Allah'ın zatiyla mevcut olduğunu biliriz ve mukaddes zatının mahiyeti üzerinde düşünmeksizin O'nu eşyalardan tenzih ederiz. Zatında olduğu gibi onun sıfatları hakkındaki görüşümüz de bu şekildedir:

¹⁰³ Buhari

Bu sıfatlara iman ederiz ve var olduklarını biliriz. Bu sıfatları mahlukatların sıfatlarına teşbih, tekyîf ve temsil yapmadan cümlede bildiririz. Zaten Allah da böyle bir şeyden çok büyük ve çok daha yücedir.

Biz elin manasının güç, istivanın manasının hükmetme, Allah'ın her gece dünya semasına nüzulünün manasının rahmetinin inmesi şeklinde olduğunu söylemeyiz. Aksine biz bunların hakiki sıfatlar olduğuna iman ederiz. Bu sıfatlar hakkında konuşmanın da tıpkı Allah'ın zatı (kendisi) hakkında konuşmak gibi olduğuna itikad ederiz. Zira bu şekilde biri diğerini takip ederek gider. Nasıl ki zatının mevcut olduğu ispat edilip keyfiyeti ispat edilemiyorsa, aynı şekilde sıfatlarının mevcut olduğu ispat edilip, keyfiyeti ispat edilemez.

Bazı kişiler sıfatla ilgili nasların manasının hakikatinin anlaşılamayacağını, Allah'ın ve Rasûlünün bunlarla neyi kastettiklerini bizim bilemeyeceğimizi, mana vermeden sadece lafız olarak okuyup, eğer onların bir te'vili varsa da onu sadece Allah'ın bilebileceğini ve sıfat ile ilgili bu nasların "kâf hâ yâ ayn sâd", "hâ mim ayn sin kaf", "elif lâm mim sâd" gibi huruf-u mukattaa hükmünde olduğunu zannederler. Bunun da selef takip ettiği yol olduğunu düşünürler. Zannederler ki selef isimlerin ve sıfatların hakikatini bilmezlerdi.

Yine zannederler ki selef Allah'ın, **"Hâlbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür. O, koştukları ortaklardan münezzehtir, yücedir."**¹⁰⁴ Ayetinin manasını, aynı şekilde **"Buyurdu ki: Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"**¹⁰⁵ ayetinin ve **"Rahman olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹⁰⁶ ayetlerinin manalarını bilmiyorlardı. Böyle bir düşünce, bu kişinin selef akidesi hakkında insanların en cahili olduğunu ortaya koyar.

Aynı şekilde böyle bir düşünce muhacir ve Ensar'dan ve diğer sahâbelerden ileri ve önde gelenlerinin bu konuda cahil olduklarını iddia etmektir. Böyle bir düşünce, onlar bu ayetleri okumalarına ve Allah'ın nüzûl ve benzeri sıfatlarıyla ilgili hadisleri görmelerine rağmen onların bunların manalarını bilmediklerini ve Allah'ın bunlarla neyi kastettiğini anlamadıklarını iddia etmektir. Böyle bir iddiada bulunmak beraberinde; Rasûlullah'ın da (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konu hakkında konuştuğunu ama bunların ne manaya geldiğini bilmediği şeklinde bir sonucu ortaya çıkarır. Kim böyle bir düşüncenin selef akidesinin görüşü olduğunu söylese şüphesiz bunda apaçık bir yanılğı ile yanılmıştır.

¹⁰⁴ Zümer, 67

¹⁰⁵ Sad, 75

¹⁰⁶ Taha, 5

Aksine selef (radiyallâhu anhum) Allah'ın isim ve sıfatlarının hakikatini ispat ettiler ve Allah'ın bu sıfatlarını mahlûkatın sıfatlarına benzetmekten uzak tuttular. Onların mezhepleri iki mezhep arasındaki tek bir mezhepti. Müşebbihe ve Muattıla'nın mezhebinden çıkıp bu iki sapık mezhep arasından hidayeti bulmuş olan onlardır. Tıpkı ayette bahsedilen sütün çıkması gibi: **"Onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından; size, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru bir süt içiririz."** ¹⁰⁷

Diğer bir kısım ise şöyle derler: Allah'ı kendisini vasfettiği biçimde ve Rasûlünün O'nu vasfettiği şekilde, hiçbir tahrif, ta'til, teşbih ve temsil yapmaksızın vafederiz. Daha doğrusu bizim yolumuz hiçbir ta'til, temsil ve te'vil yapmaksızın Allah'ın isim ve sıfatlarının hakikatlerini ispat etmek ve onları mahlûkların sıfatlarına benzetmekten uzak tutmaktır. Biz hiçbir zaman Allah'ın eli, yüzü, kulak ve gözünü yoktur demeyiz. Ya da hiçbir zaman biz Allah'ın eli vardır ama mahlûkların elleri gibidir, yüzü vardır ama mahlûkların yüzleri gibidir, kulağı ve gözünü vardır ama mahlûkların kulakları ve gözleri gibidir demeyiz.

Aksine şöyle deriz: Allah'ın hakiki bir zatı vardır ama bu zatı herhangi bir zat gibi değildir. O'nun mecaz olmaksızın hakiki sıfatları vardır ama bu sıfatları mahlûkların sıfatları gibi değildir. Aynı şekilde Allah'ın eli, yüzü, keliması ve istivası hakkındaki görüşümüz de bu yöndedir.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisini kemal sıfatlarıyla ve celâl nitelikleriyle vafetmiştir. Kendisini de birtakım isimlerle adlandırmış ve birtakım fiillerinin olduğunu haber vermiştir. Aynı şekilde kendisini Rahman ve Rahim ismiyle; Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbâr ve Mütekebbir¹⁰⁸ isimleriyle ve diğer güzel isimleriyle isimlendirmiştir. İhlâs suresinde, Hadîd ve Tâhâ surelerinin başlarında ve diğer ayetlerde zikrettiği sıfatlardaki gibi vafetmiştir kendisini. Aynı şekilde ayetlerinde kendisini; sevmek, nefret etmek, buğzetmek, razı olmak, kızmak, üzölmek, gazap etmek, gelmek ve getirmek gibi özelliklerle vafetmiştir. Arşına istiva ettiğini, kendisinde ilim ve hayatın olduğunu; kudret, irade, göz, kulak, yüz ve el sahibi olduğunu bildirmiştir.

Yine aynı şekilde kullarının üzerinde olduğunu, meleklerin ona yükseldiğini, emirlerin O'nun katından indiğini, kullarına yakın olduğunu, muhsinler, sabredenler ve muttakilerle beraber olduğunu ve gökleri sağ eliyle dürdüğünü haber vermiştir.

Rasûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nun dünya semasına indiğini, sevindiğini, güldüğünü, kullarının kalplerinin iki parmağı arasında

¹⁰⁷ Nahl,66

¹⁰⁸ Haşr, 22-23

olduğunu ve diğer başka sıfatlarla vasfetmiştir O'nu. Allah'ın ayetlerinde kendisini vasfettiği ve Rasûlünün hadislerde O'nu vasfettiği tüm bu sıfatların hepsi aynı sonuca çıkar. Bizim tüm bu sıfatlar hakkındaki görüşümüz Allah'ın ulûv (yükseklik) ve istiva sıfatı hakkındaki görüşümüzle aynıdır. Bize düşen de Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu Allah'ın (Azze ve Celle) tüm bu sıfatlarına iman etmek ve onların hakiki sıfatlar olup mahlukatların sıfatlarına benzemediğini bilmektir.

Nasıl ki Allah'ın zatı herhangi bir zata benzemiyorsa aynı şekilde O'nun sıfatları da herhangi bir sığata benzemez. Bu sebeple biz bu sıfatların hiçbirinde temsil ve ta'til yoluna gitmeyiz. Bize düşen ister bunların hakikatlerini bilelim ister bilmeyelim Allah'ın ve Rasûlünün haber verdiği tüm bu sıfatlara iman etmektir. Aynı şekilde bizim üzerimize düşen, ümmetin selef âlimlerinin ve imamlarının üzerinde ittifak ederek sabitleştirdiği Kur'an'da ve sünnette zikredilen tüm bu sıfatlara iman etmektir.

Sonradan gelenlerin bu sıfatları ispat etme ve inkâr etme yolunda tartışma içine girmelerine gelecek olursak, bunları ileri süren kişinin ne kastettiği açıklığa kavuşuncaya kadar hiç kimse bu lafzı kabul ya da inkâr etme yoluna gitmemelidir. Eğer kişi hakkı ortaya koymaya çalışıyorsa kabul edilir. Eğer batılı ortaya koymaya çalışıyorsa reddedilir. Eğer sözü hem hak olanı hem de batıl olanı içeriyorsa bu mutlak bir şekilde kabul edilmez. Söylediklerinin hepsi de reddedilmez. Aksine söylediği söz gereği gibi açılıp beyan edilir ve mana açıklanır.

İnsanların Allah'a yön tayin etme, Allah'ın yer kaplaması ve Allah'ın diğer başka sıfatlarında tartışma içine girdikleri gibi. İnsanlardan bazıları Allah herhangi bir cihette değildir derler. Diğer bir kısım da bunun aksine Allah bir cihettedir derler. Hiç şüphe yok ki bu sıfatları ispat ve inkâr etme yolunda görüş beyan etmek bid'attir. Zira bu iki görüşten herhangi biri için ne Kur'an ve sünnetten ne sahâbe, tâbiîn ve mezhep imamlarından aktarılmış herhangi bir görüş yoktur. Onlardan hiçbirisi Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bir cihettedir ya da herhangi bir cihette değildir dememişlerdir. Ya da onlardan hiçbirisi Allah yer kaplar ya da kaplamaz tarzı şeyler de söylememişlerdir.

Bu lafızları sarf eden kişiler sahih manayı ortaya koymak istemiş olabilirler. Fâsit olan manayı da ortaya koymayı istemiş olabilirler. Eğer bir kimse, "Allah bir cihettedir." derse, ona şöyle denir: "Bununla neyi kastediyorsun? Bununla âlemin Allah'ı çepeçevre sarıp kuşattığını mı kastediyorsun? Yoksa hiç var olmayan bir varlığı mı kastediyorsun? Allah âlemin üstünde değil mi? Âlemin üstünde Allah'ın mahlûkatından herhangi bir şey yoktur. Eğer sen bununla vücûdî bir ciheti kastediyor ve Allah'ın

mahlûkatı bu şekilde kuşattığını kastediyorsan bu batıldır. Ama eğer Allah Teâlâ'nın mahlûkattan ayrı olarak mahlûkatın üzerinde olduğunu kastediyorsan hakkı söylemiş olursun. Böyle bir şey mahlûkattan herhangi bir şeyin O'nu kuşattığı, O'nu çepeçevre sardığı ve O'nu çevrelediği anlamına gelmez. Aksine Allah mahlûkatın üzerindedir ve onu çepeçevre kuşatmıştır.

Allah Teâlâ ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Hâlbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür. O, koştukları ortaklardan münezzehtir, yücedir."** ¹⁰⁹ Sahih bir hadiste de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah kıyamet günü bütün yeryüzünü avucunun içine alır ve göğü diğer eliyle dürer. Sonra ikisini de sarsar. Daha sonra da şöyle buyurur: Hükümdar benim, hani yeryüzünün hükümdarları?" Mahlûkatından tüm her şey böyle bir aşağılanma ve küçüklük ile Allah Teâlâ'nın avucu içindeyken nasıl olur da mahlûkatlar O'nu sarıp çepeçevre kuşatabilir?

Her kim, "Allah bir cihette değildir" derse ona, "Bununla neyi kastediyorsun?" diye sorulur. Eğer bununla semâvâtın üzerinde ibadet ettiğimiz bir rab olmadığını, arşın üzerinde kendisine namaz kıldığımız ve secde ettiğimiz bir ilâhın olmadığını ve Muhammed'in bizatihi O'na yükselmediğini kastediyorsa bu batıldır. Eğer derse ki: Benim kastettiğim şey Allah'ı cihetten nefyederek mahlûkatın onu çepeçevre kuşatmadığını ortaya koymayı amaçlıyorsa isabet etmiştir. Bizim görüşümüz de bu şekildedir.

Aynı şekilde her kim, Allah yaratılmış mahlûklarla sınırlandırılmıştır demekle, eğer mahlûkatın Allah'ı çepeçevre kuşatıp sardığını kastediyorsa yanılmıştır. Eğer Allah'ın mahlûkattan ayrı olarak kendisini yaratılmış mahlûklarla sınırlandırmadığını ve Allah'ın mahlûkatın üzerinde olduğunu kastediyorsa isabet etmiştir. Her kim Allah mütehayyiz değildir demekle mahlûkatın O'nu çepeçevre kuşatmadığını kastediyorsa isabet etmiştir. Eğer bununla Allah'ın mahlûkattan ayrı olmadığını aksine O ne âlemin içinde ne de dışında değildir demek istiyorsa yanılmıştır. Zira tüm deliller Allah'ın yarattıklarının üzerinde ve onlardan yüksekte olduğu üzerinde ittifak etmiştir. Allah bedevi Araplar'ı ve küçük çocukları da bu fitrat üzere yaratmıştır. Tıpkı Allah'ın onları, bir yaratıcıyı kabul etme fitratı üzere yarattığı gibi. Bu yüzden Amr b. Abdülaziz şöyle demiştir: Bedevi Araplar'ın ve küçük çocukların dini üzere olun. Yani Allah'ın bedevi Araplar'ı ve küçük çocukları yarattığı fitrat üzere olun. Çünkü Allah kullarını hak üzere yaratmıştır. Sahih bir hadiste Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de buyurduğu gibi, *"Her doğan fitrat üzere doğar."*

FASL 2

Allah'ın "يد الله فوق أيديهم" Allah'ın eli onların elinin üzerindedir."¹¹⁰ ayetine gelince, bil ki el lafzı Kur'an'da üç şekilde gelmektedir. "يدہ الملك" **Mülk O'nun elindedir.**"¹¹¹ ayetinde olduğu gibi müfred (tekil) olarak gelmiştir. "يل ما منعك أن تسجد لما" **Hayır, O'nun iki eli de açıktır.**"¹¹² ayetinde ve "عملت أيدينا" **Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?**"¹¹³ ayetinde olduğu gibi tesniye (ikili) olarak gelmiştir. "عملت أيدينا" **ellerimizin yaptıklarından**"¹¹⁴ ayetinde olduğu gibi cemi (çoğul) olarak gelmiştir. El kelimesinin tesniye (ikili) olarak zikredildiği ayette fiil, müfred zamir ile Allah'ın kendisine izafe edilmiştir. "Be" harf-i cerriyle de fiil geçişli yapılmıştır. Böylelikle Allah "ما خلقت يدي" **iki elimle yarattığım** şeklinde buyurmuştur. El kelimesinin cemi (çoğul) olarak geldiği ayette fiil, çoğul kişilere izafe edilmiştir ve "be" harf-i cerri ile geçişli yapılmamıştır. "عملت أيدينا" **iki elimle** ayeti mecaz anlam taşımadığı gibi "ما خلقت يدي" **iki elimle yarattığım** ayeti de mecaz anlam taşımaz. Zira Allah'ın "عملت أيدينا" **ellerimizin yaptığı** lafzından herkesin anladığı şey, Allah'ın: "yaptık" ve "ما خلقتنا" **yarattık** lafzından anladığı şekildedir. Tıpkı "ما كسبت أيديكم" **kendi ellerinizle kazandığınız yüzündendir.**"¹¹⁵ ayetinden anlaşıldığı gibi. Şûra, 30

"Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?" ayetindeki "ما خلقت يدي" **iki elimde yarattığım** lafzına gelince, eğer bu lafız mücerred olarak sadece fiil manası taşısaydı, fiilin faile nispet edilmesinden sonra zikredilen el lafzının herhangi bir manası olmazdı. El kelimesine "be" harf-i cerrinin dâhil edilmesiyle fiil el sahibi bir kimsenin eline izafe edilmişken nasıl elin manası olmasın ki. İzafe edilmesinden maksat da "ما كسبت أيديكم" **ellerinizle kazandıklarınız yüzündendir** ayetinde olduğu gibidir. Fiilin Allah'a izafe edilmesi ve daha sonra bir ele veya iki ele "be" harf-i cerrinin getirilmesiyle fiilin geçişli yapılmasına gelince burada Allah kendi eline işaret etmiştir. Bu sebeple Abdullah b. Amr b. As şöyle

¹¹⁰ Fetih, 6

¹¹¹ Mülk, 1

¹¹² Maide, 64

¹¹³ Sad, 75

¹¹⁴ Yasin, 71

¹¹⁵ Şûra, 30

demıştır: Şu üç şey dışında hiçbir şeyi Allah kendi eliyle yaratmamıştır: Âdem'i kendi eliyle yaratmış, Firdevs cennetini kendi eliyle ekip biçmiştir ve Tevrat'ı kendi eliyle yazmıştır. Eğer elin manası kudret olmuş olsaydı, burada olduğu gibi ele ayrıcalıklı bir mana verilmezdi ve Âdem'in, Allah'ın kudretiyle yarattığı şeylerden herhangi bir ayrıcalığı ve üstünlüğü olmazdı.

Sahih bir hadiste Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Kıyamet günü ne olacağını bekleyen insanlar Âdem'e gelirler ve şöyle derler: "Sen beşerin babasisin, Allah seni kendi eliyle yarattı, sana kendi ruhundan üfledi, melekleri sana secde ettirdi ve sana her şeyin isimlerini öğretti." Bu şekilde sadece Âdem'e has olan dört özellik daha sayarlar. Aynı şekilde Âdem de (aleyhisselâm) Mûsâ'ya (aleyhisselâm) karşılıklı konuşmalarında şöyle der: "Allah seni kendi kelimıyla şereflendirdi ve levhaları da sana kendi eliyle yazdı." Başka bir lafızda ise, "Allah Tevrat'ı sana kendi eliyle yazdı." şeklinde geçmektedir. Bu en sahih hadislerden birisidir. Meşhur olan bir başka hadiste de şöyle rivayet edilir: Melekler şöyle derler: "Ey rabbimiz. Âdemoğlunu yiyen, içen, evlenen ve hayvanlara binen bir varlık olarak yarattın. Dünyayı onlara, ahireti ise bize ver." Allah ise şöyle der: "Kendi elimle yarattığım daha salih kimse yoktur. Ona ruhumdan üfledim. Ben ol dediğim zaman olur."

Yine aynı şekilde eğer Allah'ın **"iki elimle yarattığıma (Âdem'e)"** ayetinin manası **"ellerimizin yaptıklarından (hayvanlardan)"** ayetindeki gibi olsaydı Âdem ile hayvanlar arasında herhangi bir fark olmazdı ve ikisi de eşit olurdu. Oysaki kıyamet günü ne olacağını bekleyen insanlar Âdem hakkında şöyle söyleyeceklerdir: **"Sen beşerin babasisin. Allah seni kendi eliyle yarattı."** Onlar, Allah'ın Âdem'i kendi eli ile yaratmasının sadece Âdem'e has olduğunu ve onu diğer mahlûklardan ayırdığını biliyorlardı.

Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih olduğu sabit olan bir hadiste şöyle rivayet edilir: "Allah semâvâtı sağ eliyle dürer ve diğer eliyle de yeryüzünü dürer."

Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen başka bir hadiste ise şöyle buyrulur: "Allah'ın iki eli de doludur, verdiği nafakadan hiçbir şey eksilmez." Sahih-i Müslim'de de şöyle rivayet edilir: "Cennet ehlinin en yüksek makamında olanlar vardır. Onlar öyle kimselerdir ki onlar için bağ ve bahçelerini kendi elimle diktim ve mühürledim."

Abdullah b. Hâris şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle söyledi: "Allah üç şeyi kendi eliyle yaratmıştır: Âdem'i kendi eliyle yaratmıştır, Tevrat'ı kendi eliyle yazmıştır ve Firdevs'i kendi eliyle ekip biçmiştir. Allah'a yemin olsun ki orada içki düşkünleri ve deyyuslar iskân edemez."

Nebi'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen sahih bir hadiste şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü yeryüzü bir tek ekmek olur. Sizden birinizin seferde ekmeğini evirip çevirdiği gibi Cebbâr olan Allah onu eliyle evirir çevirir. Bu muazzam ekmek, cennet ahalisi için azık olarak hazırlanır."*

Merfu olan sahih bir hadiste de şöyle rivayet edilir: *"Allah gündüz günah işleyenin tövbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tövbesini kabul etmek için de gündüz elini açar."*

Yine merfu olan sahih bir hadiste şöyle rivayet edilir: *"Adil davrananlar kıyamet günü, Allah'ın sağında nurdan minberler üzerindedir. O'nun iki eli de sağdır."*

Yine Ömer b. Hattab (radiyallâhu anh) şöyle demiştir: *"Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derken işittim: 'Allah Âdem'i yarattı ve sağ eliyle sırtını meshetti. Daha sonra da ondan zürriyetini çıkardı. Sonra Allah şöyle dedi: Bunları cennet için yarattım. Onlar cennetliklerin amelleriyle amel edeceklerdir.'"*

Ebü Hureyre'nin (radiyallâhu anh) Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet ettiği bir hadiste de şöyle buyrulur: *"Her kim helal kazançtan bir sadaka verirse -ki Allah da helal kazançtan verilen sadakadan başkasını kabul etmez- Rahmân olan Allah bu sadakayı sağ eliyle alır. Sonra bu sadaka Rahmân olan Allah'ın avucunda dağdan daha büyük oluncaya kadar büyür."*(Hadisin sıhhati üzerinde ittifak edilmiştir.)

Nâfi, İbn Ömer'den rivayet ederek şöyle demiştir: *"İbn Ebî Melike'ye 'Allah'ın eli bir tane midir yoksa iki tane midir?' diye sordum. 'İki tanedir.' dedi."*

Abdullah b. Abbâs ise şöyle demiştir: *"Yedi semâvât, yedi yer ve içindekilerin hepsinin Allah'ın elinde bulunması sizden birinizin elinde hardal tanesi bulunması mesabesindedir."*

İbn Ömer ve İbn Abbâs ise şöyle demiştir: *"Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Sonra onu sağ eline aldı, iki eli de sağdı. Denizde ve karada, yaş ve kuru dünyada ve içinde yapılan hangi amel varsa hepsi malumdur. Onun bilgisi ise Allah katında kayıtlıdır."*

İbn Vehb, Usame'den o da İbn Ömer'den rivayet ederek şöyle demiştir: *"Bir gün Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberde, 'Hâlbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür.'"¹¹⁶ ayetini okudu ve şöyle dedi:*

"Allah yeryüzü ve gökyüzünüzü sağ avucunda dürer ve onları bir çocuğun eliyle topu fırlatması gibi fırlatır." Zikrettiğimiz tüm bu naslar denizdeki bir damla kadardır. Tüm bu zikrettiğimiz deliller Allah'ın kendisine hidayet ettiği kimse için yeterli sayıdadır. **"Allah'ın nur vermediği kimsenin, asla nuru olamaz."**¹¹⁷

FASL 3

Bu bölüm Allah'ın (Tebareke ve Teâlâ) mahlûkatının üzerinde, mecid arşının üzerinde ve semâvâtının üstünde olduğunu ortaya koyan sahâbe, tâbiîn ve etbeu't-tâbiinden nakledilen bazı rivayetler hakkındadır.

İbn Ebî Şeybe, İbn Ömer'den (radiyallâhu anhuma) rivayet ederek şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde Ebû Bekir (radiyallâhu anh) şöyle demiştir: *"Ey insanlar! Her kim ilâh olarak Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki ilâhınız olan Muhammed ölmüştür. Her kim de ilâh olarak semada olan Allah'a ibadet ve kulluk ediyorsa bilsin ki ilâhınız olan Allah ölümsüzdür."* Daha sonra ise, **"Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir."**¹¹⁸ ayetini okudu.

İmam Buhari İbn Ömer'den Ebû Bekir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Her kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki semada olan Allah, Hayy'dır, ölümsüzdür."*¹¹⁹

İbn Ebî Şeybe, Kays'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ömer Şam'a geldiği zaman o, bir deve üzerindeydi ve insanlar onu bu şekilde karşıladılar. İnsanlar Ömer'e, "Ey Mü'minlerin Emiri! Eğer ata binmiş olsaydın, seni insanların büyükleri ve onların söz sahibi olanları karşılardı." dediler. Bunun üzerine Ömer (radiyallâhu anh), "İnsanların ne düşündüğünün ne önemi var? Emir işte buradandır." diyerek eliyle semaya işaret etti."

Osman b. Saîd ed-Dârimî ise şöyle rivayet etmiştir: "Bir gün bir kadın, Ömer b. Hattab ile karşılaştı. O sırada Ömer insanlarla beraber yürümekteydi. Kadın Ömer'i durdurmak istedi. Ömer b. Hattab kadın için durdu ve onun yanına geldi. Kadın gidene kadar da dikkatlice onu dinledi. O sırada orada bulunan bir adam, "Ey Mü'minlerin Emiri! Kureyş'in adamlarını bu yaşlı kadın yüzünden mi bekletiyorsun?" dedi. Ömer (radiyallâhu anh), "Yazıklar olsun sana! Sen bu kadının kim olduğunu biliyor musun?" dedi. Adam, "Hayır." dedi. Bunun üzerine Ömer b. Hattab, *"Bu kadın Allah'ın yedi kat semâvâtının üzerinden şikâyetini dinlediği Havle binti Sa'lebe'dir. Vallahi eğer geceye kadar beni tutmak istese, namazımın beni alıkoymasıydan başka*

¹¹⁷ Nur, 40

¹¹⁸ Al-i İmran, 144

¹¹⁹ Buhârî ise tarihinde rivayet etmiştir

onun hacetini giderene kadar yanından gitmezdim. Namazımı kılıp gelir ve yine onun hacetini gidermek için onu dinlerdim.’ dedi.¹²⁰

İbn Abdilber şöyle demiştir: “Bize sahih bir vücûh ile şöyle rivayet edildi: Abdullah b. Revâha (radiyallâhu anh) kendisine ait bir cariyeye gitti ve onun yanına ulaştı. Ardından karısı onu cariyeye ile birlikte iken gördü ve karısı bu yüzden onunla tartışma içine girdi. Daha sonra karısı, “Eğer doğru sözlü isen Kur’an’dan bir ayet oku. Çünkü cünûp olan kişi Kur’an okuyamaz.” dedi. Ardından Abdullah b. Revâha şu şiiri okudu:

Allah’ın vaadinin hak olduğuna,

Ve cehennem için durak olduğuna şahitlik ederim.

Arşın suyun üstünde dolaştığına,

Arşın üzerinde de âlemlerin rabbi bulunduğuna şahitlik ederim.

Arşı kıymetli melekler taşımaktadır,

Ve o melekler Allah’a yakın olan meleklerdir.¹²¹

Sonra karısı şöyle dedi: “Allah’a iman ettim ve gözlerimi yalanladım.” Karısı Kur’an’ı ezbere bilmediği için Abdullah b. Revâha’nın okuduğu bu şiiri ayet sanmıştı.” Yine Dârimî, Abdullah b. Mes’ud’dan isnadla şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Arş suyun üzerindedir. Allah ise arşın üzerindedir. Bu yüzden sizin yaptıklarınızdan hiçbir şey O’na gizli kalmaz.”¹²²

Hâfız Zehebî ise şöyle demiştir A’miş, Hayseme’den, o da Abdullah’tan şöyle rivayet etmiştir: “Bir kul, ben kendisine kolaylaştırdığım sürede ticaret ile meşgul olur. Sonra Allah yedi kat semâvâtının üzerinden bu kuluna bakar ve (kulu için en iyi seçimin ne olduğunu en iyi O bildiği için) meleklerle, “Onu bu meşguliyetten uzaklaştırın.” der. Böylelikle Allah onu bundan uzaklaştırır.” Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: “Allah’ın yarattığı her şey üzerinde tefekkür edin ama Allah’ın zatı üzerinde tefekkür etmeyin. Zira Allah’ın kürsisi ile yedi semâvât arasında yedi nur kadar mesafe vardır. Allah ise bunun üzerindedir.”¹²³

Dârimî şöyle rivayet etmiştir: “İbn Abbâs, Âişe ölmek üzere iken onun yanına girmek için izin istedi ve şöyle dedi: “Sen Allah’ın kendisini yedi kat semâvât üzerinde temize çıkardığı kimsesin.”

¹²⁰ Er Reddu Ala Cehmiye

¹²¹ Kitâbu’l İstiâb adlı eserinde rivayet etmiştir.

¹²² : “Bu hadisi Abdullah b. İmam Ahmed, İbn Münzir, Taberânî, Ebu’s-Şeyh, Lâlekâî, Beyhâki ve İbn Abdilber rivayet etmiştir, isnadı ise sahihtir.”

¹²³ Aynı şekilde bu hadisi Abdullah b. İmam Ahmed de rivayet etmiştir.

Dârimî, Nafi'den yine şöyle dediğini rivayet etmiştir: Âişe şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki eğer onu öldürmek isteseydim öldürürdüm. - Yani Osman'ı- Ama arşının üzerinde olan Allah da biliyor ki onu öldürmek istemiyorum."

Sahihayn'da, Zeynep (radiyallâhu anha) Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşlerine, "Sizi aile ehliniz evlendirdi, beni ise yedi kat semâvât üzerindeki Allah evlendirdi." diyerek övünürdü. Bu hadis daha önce zikredilmişti.

Bir başka lafızda ise şu şekildedir: Zeynep şöyle derdi: "Beni arşının üzerindeki Rahmân olan Allah evlendirdi. Ben senin halanın kızı olmama rağmen Cebrail bu evliliğe aracı oldu."¹²⁴

Ali b. el-Akmer şöyle dedi: -Âişe ona hadisi haber verdiğinde evi soyulmuştu- "Bana Sıddîk'ın kızı Sıddîka, Allah'ın habibinin habibi ve Allah'ın yedi kat semâvâtı üzerinde kendisini temize çıkardığı Âişe haber verdi." şeklinde söylemiştir.

Katâde şöyle demiştir: İsrail oğulları, "Ey rabbimiz! Sen semadasın biz ise yeryüzündeyiz. Böyleyken senin rıza ve gazap gösterdiğini nasıl bilebiliriz? Allah şöyle dedi: "Eğer sizden razı olmuşsam başınıza en hayırlılarınızı yönetici olarak geçiririm. Eğer size gazap etmişsem başınıza en şerhilerinizi yönetici olarak geçiririm."

Süleyman Et-Teymî şöyle demiştir: "Eğer bana Allah nerededir diye sorulsaydı semadadır derdim."

Ka'b el-Ahbâr şöyle demiştir: "Allah (Azze ve Celle) Tevrat'ta şöyle buyurmuştur: Ben kullarımın üzerinde olan Allah'ım. Arşım ise yarattıklarımın hepsinin üzerindedir. Ben ise arşımın üzerinde kullarımın işlerini yönetirim. Bu yüzden onların amellerinden hiçbir şey bana gizli kalmaz."

Mukâtil ise Allah'ın "**Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka onlarla beraberdir.**"¹²⁵ ayeti hakkında şöyle demiştir: "Yani ilmiyle onlarla beraberdir. Onların gizli gizli fısıldaşmalarını bilir ve onların kendi aralarındaki konuşmalarını işitir. Çünkü O arşının üzerindedir, ilmi ise O'nunla beraberdir."

Dahhâk ise bu ayet hakkında şöyle demiştir: "O Allah ki arşın üzerindedir ve ilmi de kendisiyle beraberdir."

¹²⁴ Buhari ve Müslim'in sahlhinde rivayet etmişlerdir.

¹²⁵ Mücadele, 7

Ubeyd b. Umeyr şöyle demiştir: “Allah gecenin son üçte biri girdiği zaman dünya semasına iner ve şöyle der: İsteyen var mı istediğini vereyim, istiğfar eden var mı bağışlayayım. Bu durum sabaha kadar devam eder. Sonra yüce ve mübarek rabbimiz yükselir ve kürsisine kurulur.”

Abdullah b. İmam Ahmed kitabında bu hadise yer vermiştir. Hasan ise şöyle demiştir: “Allah’ın yarattıkları içinde İsrail’den daha fazla Allah’a yakın olan hiçbir şey yoktur. Allah ile onun arasında yedi hicap mesafe vardır. Her hicap arası ise yürüyerek beş senelik mesafe kadardır. İsrail ise bunların altındadır. Baş arşın altında ve iki bacağı yedinci hicabın sınırındadır.”

Beyhâki, Evzâi’den rivayet edilen sahih bir isnad ile şöyle demiştir: Tâbiünden olan kişilerin çok olduğu zamanda biz onların içindeyken, “Allah Teâlâ ayetlerinde kendisinin arşının üzerinde olduğunu zikretmiştir.” derdik. Biz Allah’ın sıfatları hakkında rivayet edilen hadislere de geldiği şekliyle iman ederdik.

Ebû Ömer b. Abdilber, Temhîd kitabında şöyle demiştir: “Ayetlerin te’vilinin kendileriyle bize taşındığı sahâbeden âlimler, Allah’ın; **“Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O’dur, beş kişinin gizli bulunduğu yerde altıncı mutlaka O’dur.”**¹²⁶ ayetinin te’vili hakkında şöyle demişlerdir: **“O arşın üzerindedir, ilmi ise her yerededir.”** Allah’ın bu ayetini delil getiren hiç kimse bu görüşe muhalif olmamıştır.

Ebû Bekir el-Hallâl, Evzâi’den rivayet ederek şöyle demiştir: Mehkûl ve Zühri’ye sıfat hadislerinin açıklaması hakkında soruldu, o ikisi şöyle söyledi: “Bu hadisleri geldiği şekliyle kabul ederiz.¹²⁷” Yine aynı şekilde Velid b. Müslim’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Evzâi, Mâlik b. Enes, Süfyân Es-Sevrî ve Leys b. Sa’d’a Allah’ın sıfatları hakkında gelen hadisler hakkında sordum. Şöyle dediler: “Bu hadisleri geldikleri şekliyle kabul ederiz.” Başka bir rivayette de “Tekyîf etmeden bu hadisleri geldiği şekliyle kabul ederiz.” demişlerdir.

Allah onlardan razı olsun, onların “Bu hadisleri geldikleri şekliyle kabul ederiz.” sözleri, sıfat hadislerini ta’til yapanlara reddiyedir. “Tekyîf yapmayız.” görüşleri ise sıfat hadislerini temsil yapanlara reddiyedir. Zühri ve Mehkûl tâbiünden kendi zamanlarının en âlim kişileriydiler. Diğer kalan dört kişi ise etbeu’t-tâbiîn döneminde dünyanın birçok yerinde bulunan imamlardandır. Mâlik, Hicaz’ın imamı; Evzâi, Şam ehlinin imamı; Leys, Mısır ehlinin imamı ve Süfyân Es-Sevrî ise Irak ehlinin imamıydı.

¹²⁶ Mücadele, 7

¹²⁷ Ebû Bekir el-Hallâl, Kitâbü’s-Sünne adlı eserinde rivayet etmiştir.

Evvâî şöyle demiştir: "Seleften nakledilen sahâbe ve tâbiünün sözlerine sarıl. Eğer bu konuda insanlar seni reddederlerse, insanların görüşlerinden sakın. Zira insanlar sözlerini sana süslü göstererek söylerler."

Süfyân es-Sevri ise Allah'ın **"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."**¹²⁸ ayeti hakkında **"Yani Allah ilmiyle onlarla beraberdir."** demiştir.

Hallâl, Süfyân b. Uyeyne'den her bir imamdan yaptığı isnad ile şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rebîa b. Abdurrahman'a, Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹²⁹ ayetindeki istivanın nasıl olduğu hakkında soruldu. O şöyle dedi: "İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Çağrı Allah'tandır. Rasullere düşen onu tebliğ etmektir. Bize düşen ise tasdik etmektir." Bu söz Rebîa'nın öğrencisi Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir. Bunun açıklaması ileride gelecektir inşaAllah.

Abdurrahman b. Mehdi ise şöyle demiştir: "Cehmiler; Allah'ın Mûsâ ile konuştuğunu ve Allah'ın arşın üzerinde olduğunu inkâr etmeyi amaçlamışlardır. Her kim böyle bir şey yaparsa tövbeye davet edilir. Töbve ederse ne âlâ, şayet töbve etmezse boynu vurulur."

Bu sözü söyleyen İbn Mehdi, Ali b. el-Medîni'nin kendisi hakkında "Eğer rûkûn ve makam üzerine yemin edecek olsaydım, Abdurrahman b. Mehdi'den daha âlim hiç kimse görmediğime dair yemin ederdim." dediği kişidir.

İbn Ebî Hâtim, Saïd b. Âmir ed-Dâbi'den şöyle rivayet etmiştir: Bir gün onun yanında Cehmiler hakkında konuşuldu. Ardından o şöyle dedi: "Onlar ortaya attıkları fikirlerle Yahudi ve Hristiyanlardan daha şerlidirler. Müslümanlarla birlikte, tüm dinlerin mensupları Allah'ın arşın üzerinde olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Ama Cehmiler arşın üzerinde herhangi bir şey yoktur derler."

İbâd b. Avvâm -Vasıt'taki hadis imamlarından biridir- şöyle demiştir: "Bîşr el-Merisi ve onun arkadaşları ile konuştum. Onların en son sözlerinin, "Arşın üzerinde herhangi bir şey yoktur." olduğunu gördüm. Vallahi onlarla ne nikâhlanılır ne de onlara mirasçı olunur."

İmam Ahmed'in hocası, Ali b. Âsım şöyle dedi: "Merisi ve ashabından sakının. Zira onların konuşmalarında zındıklık vardır. Ben onların hocaları ile konuştum. O, semada bir ilâhın olduğunu kabul etmedi."

Hammâd b. Zeyd de şöyle demiştir: "Cehmiler semanın üzerinde hiçbir şeyin olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır."

¹²⁸ Hadid, 4

¹²⁹ Tâhâ, 5

Hammâd b. Zeyd Cehmiyye'ye karşı en şedid olan kişilerdendi. Vehb b. Cerir ise şöyle demiştir: "Cehmilerin görüşlerinden ve ashabından sakının. Zira onlar semanın üzerinde herhangi bir şey olmadığını ortaya koymaya çalışıyorlar. Söyledikleri bu sözler iblisin onlara vahyetmesi ve küfürden başka bir şey değildir."

Şafii'nin arkadaşı, Abdülaziz b. Yahya el-Kenâni kendisine ait er-Reddu Ale'l-Cehmiyye kitabında, Cehmilerin görüşleri hakkında ayrı bir bâb açmış ve orada Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayeti hakkında tartışmaya giren Cehmiyye hakkında şöyle demiştir: Cehmiler buradaki istiva kelimesinin manasının istevla (hükmetme) olduğunu iddia ederler. Şöyle devam eder: Bunu iddia eden kişiye, Allah'ın yaratmış olduğu herhangi bir şeyi, Allah'ın kuşatmadığı bir an olmuş mudur?" diye sorulur. Eğer "Hayır." derse ona şöyle denir: "Her kim böyle bir şey iddia ederse bu kimse kâfirdir." Ve ona şöyle denir: Senin söylemen gereken ise şudur: Allah daha arşa istiva etmemişken arş yaratılmış ve üzerinden belirli bir zaman geçmiştir. Çünkü Allah (Subhanehu ve Teâlâ) arşı, yeryüzü ve gökyüzünü yaratmadan önce yarattığını, onları yarattıktan sonra ise arşa istiva ettiğini haber vermiştir. Bu yüzden senin söylemen gereken şey şudur: Allah daha semâvât ve yeryüzünü yaratmadan önce arşın üzerinden belirli bir zaman geçmiş ve ondan sonra Allah arşa istiva etmiştir. Daha sonra Allah'ın yüksekte olduğunu tasdik eden ve bu konuda gösterilen deliller hakkında uzun bir bölüm zikreder.

Buhârî'nin hocası Abdullah b. Zübeyr el-Hâmîdî şöyle demiştir: "Biz Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu **"Hayır, O'nun iki eli de açıktır."**¹³⁰ ayeti gibi, **"Bütün yeryüzü O'nun avucundadır."**¹³¹ Ve Kur'an'dan buna benzer ayet ve hadisler üzerinde herhangi bir şey söylemez ve onları tefsir etmezdik. Bu konuda Kur'an ve sünnetin durduğu yerde biz de durur ve sadece olduğu gibi, **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** derdik. Kim bunun aksini iddia ederse o kimse inkârcı bir Cehmîdir."

İbn Ebî Hâtim rivayet ederek şöyle demiştir: "Beşir b. Velid, Ebû Yusuf'un yanına geldi ve şöyle dedi: "Bişr el-Merîsî, Ali el-Ahval ve filan kişi konuşup dururken, sen konuşmaktan geri mi duracaksın?" Ebû Yusuf, "Onlar ne diyorlar?" diye sordu. Beşir b. Velid, "Onlar Allah'ın her mekânda olduğunu söylüyorlar." cevabını verdi. Ebû Yusuf onlara birini gönderdi ve şöyle dedi: Onları yanıma getirin, onların sonlarını getireceğiz. Bişr kalktı ve beraberinde Ali el-Ahval ve bir başka hoca ile Ebû Yusuf'un yanına geldi. Ebû Yusuf hocaya baktı ve şöyle dedi: "Eğer seni edeplendirecek bir şey olsaydı seni edeplendirirdim." Sonra onun hapsedilmesini emretti. Ali el-Ahval'in ise boynunu vurdu ve şehirde dolaştırdı.

¹³⁰ Maide, 64

¹³¹ Zümer, 67

Ebü Yusuf, Bişr el-Merisi'yi Allah'ın arşının üzerinde olduğunu inkâr ettiği için tövbeye davet etti." Bu kıssa İbn Ebi Hâtim, ashabı, diğerleri ve Ebü Hanife gibi önceden gelenlerin bu konuda zikrettiği meşhur bir kıssadır.

Muhammed b. Hasan şöyle demiştir: "Doğusundan batısına kadar bütün fakihler rabbimizin (Azze ve Celle) sıfatları hakkında Kur'an'da zikredilen ayetlere ve Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) sika olan ravilerden rivayet edilen hadislerle, hiçbir tefsir, tasvir ve teşbih yapmaksızın iman etme konusunda ittifak etmişlerdir. Her kim bu sıfat ayet ve hadislerden herhangi bir şeyi tefsir etmeye kalkışırsa Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinde bulunduğu yoldan çıkmıştır ve İslam cemaatinin hepsinden ayrılmıştır. Çünkü onlar sıfat ayet ve hadislerini tasvir ve tefsir etmediler. Bu sıfatlara Kitap ve Sünnet'te olan şekliyle iman ettiler ve sükût ettiler. Her kim böyle yapmayıp Cehmîlerin görüşlerini söylerse o kimse İslam cemaatinden çıkmıştır. Çünkü o kimse Allah'ı, Cehmiyye gibi hiçbir şey olmayan sıfatlarla vafsetmiştir."

Aynı şekilde Muhammed de "Allah dünya semasına iner." şeklinde gelen hadisler ve buna benzer hadisler hakkında şöyle demiştir: "Bu hadisler sika (güvenilir) olan raviler tarafından rivayet edilmişlerdir. Bize düşen ise bunlara iman etmek ve bunları tefsir etmeye kalkışmamaktır." Bu rivayeti ondan Ebü Kâsım Lâlekâi de rivayet ederek zikretmiştir.

Süfyân b. Uyeyne'ye, "Allah semâvâtı parmağı üzerinde tutar." hadisi hakkında ve "Kalpler Rahmân olan Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır." hadisi hakkında sorulduğunda Süfyân şöyle demiştir: "Bu hadisleri geldiği şekliyle kabul ederiz. Tekyîf etmeden bu hadisleri rivayet eder ve naklederiz."

İbn Ebi Hâtim, el-Esmâi'den isnad ederek şöyle zikreder: "Bir gün Cehmî bir kadın geldi. Yanında bulunan bir adam, "Allah arşının üzerindedir." dedi. Bunun üzerine kadın, "Siz böyle yapmakla Allah'a sınır koydunuz." dedi. Esmâi şöyle dedi: Bu kadın bu sözünüle kâfir olmuştur. Ama şu adam ve karısı bu kadından şu halleriyle daha evladır: **"Ebû Leheb alevli ateşe girecektir. Karısı da odun taşıyarak."**¹³² "

Doğu ehlinin imamı ve Ahmed'in akranı olan İshâkb. Râheveyh'e, "Allah'ın **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."**¹³³ ayeti hakkında ne düşünüyorsun." diye soruldu. O şöyle dedi: "Ayette de belirtildiği gibi Allah mahlûkatından ayrı olarak sana şah damarından daha yakındır." Sonra şöyle dedi: "Allah mahlûkatının üzerindedir. Bunun ispatı da Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayetidir."

¹³² Tebbet, 3-4.

¹³³ Mücadele, 7

Hallâl, Kitâbü's-Sünne kitabında rivayet ederek şöyle demiştir: İshâk b. Râheveyh şöyle demiştir: Allah ayetinde, **“Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.”** buyurmuştur.”¹³⁴ İlim ehli âlimler bu ayetle Allah'ın arşın üstüne istiva ettiği, yedi kat arzın altındaki denizin derinliklerinde olanları ve arşın dışındaki yedi kat semâvatta olanları, tüm her yerde olup bitenleri bildiği ve ilmiyle her şeyi kuşattığı üzerinde icmâ etmişlerdir.

Kuteybe b. Said şöyle demiştir: Şu görüş Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat imamlarının görüşüdür: Biz rabbimizin yedinci semada arşının üzerinde olduğunu biliriz. Ayetinde de buyurduğu gibi: **“Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.”**

Kuteybe de İslam imamlarından biridir ve hadis huffazıdır.

Abdulvehhâb el-Verrâk ise şöyle demiştir: “Her kim, Allah işte buradadır, derse o kimse habîs bir Cehmîdir. Zira Allah arşın üzerindedir, ilmi ise dünya ve ahireti kuşatmıştır.” Bu sözün ondan rivayet edildiği doğrulanmıştır.

Abdulvehhâb, İmam Ahmed'in kendisi hakkında şöyle dediği kimsedir: İmam Ahmed'e bir gün “Senden sonra din hakkındaki sorularımızı kime soralım?” diye soruldu. İmam Ahmed, “Abdulvehhâb'a sorun.” dedi.

Hârice b. Mus'ab ise şöyle demiştir: “Cehmiyye kâfirdir. Onların kadınlarına söyleyin kocalarıyla boşanmış hükmündedirler ve eşleri onlara helal değillerdir. Sonra Tâhâ sûresinden başlayıp, **“Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.”**¹³⁵ ayetine kadar okumuştur.

Abdurrahman b. Ebî Hâtîm şöyle demiştir: “Babam ve Ebî Zur'a'ya din usulü hakkında Ehl-i Sünnet'in mezhebi, bu konuda görüş beyan eden tüm beldelerdeki âlimlerden hangilerine yetiştikleri ve onların bu konuda nasıl bir itikada sahip oldukları hakkında sordum. Şöyle dedi: Hicaz, Irak, Mısır, Şam ve Yemen gibi tüm bu beldelerde bulunan âlimlere yetiştik. Onların din usulü hakkındaki mezhepleri şu şekildeydi: “Allah Tebâreke ve Teâlâ kendisini vâsfettiği ve Rasûlünün (sallâllâhu aleyhi ve sellem) diliyle kendisini vâsfettiği şekliyle, hiçbir tekyîf yapmaksızın mahlûkatından ayrı olarak arşının üzerindedir ve tüm her şeyi ilmiyle kuşatmıştır.”

Yine Ebû Zur'a şöyle söylemiştir: “Allah arşın üzerine istiva etmiştir, ilmi ise her yeredir. Kim bunun aksini söylerse Allah'ın laneti onun üzerindedir.”

Buhârî'nin kendisini “Müslümanların seyyidi” olarak isimlendirdiği Ali b. el-Medîni ise kendisine, “Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'ın Allah'ın sıfatlarına

¹³⁴ Tâhâ, 5

¹³⁵ Tâhâ, 1-5

itikad konusundaki görüşleri nedir?" diye sorulduğu zaman o şöyle dedi: "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Allah'ın kelam ve Rû'yet sıfatlarını kabul etmişlerdir. Onlar Allah'ın arşa istiva ettiğini söylemişlerdir."

Yine ona "Allah'ın **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."** ayeti hakkındaki görüşün nedir?" diye soruldu. O şöyle dedi: "Ayetin en başını oku. Zira ayetin başı okunduğu zaman Allah'ın ilmi ile her şeyi bildiği anlaşılacaktır. Çünkü ayet; 'Bilmez misin ki Allah göklerde olanları da yerde olanları da bilir' şeklinde başlamaktadır."

Abdullah b. Mübarek ise şöyle demiştir: "Biz rabbimizi mahlûkatından ayrı olarak yedi kat semâvâtın üzerinde arşa istiva ettiği şekliyle biliriz. Biz asla Cehmiyye'nin söyledikleri gibi söylemeyiz." Bunu İbn Mübarek'ten Dârimî, Hâkim ve Beyhâki sahih bir isnad ile rivayet etmişlerdir.

Yine sahih bir isnad ile İbn Mübarek'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Yahudi ve Hristiyanların sözlerini birbirimize anlatmamız mümkündür ama Cehmiyye'nin sözlerini birbirimize anlatmamız mümkün değildir."

Nuaym b. Hammâd el-Huzâi el-Hâfız ise Allah'ın **"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."** ayetinin anlamı hakkında, "İnsanların gizledikleri şeyler ilmiyle O'na gizli kalmaz." dedi ve sonra Allah'ın "Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur." ayetini okudu.

Muhammed b. İsmail -Buhârî- ise şöyle demiştir: Nuaym b. Hammâd'ı şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ı mahlûkatlara benzetirse kâfir olur. Her kim Allah'ın kendisini vafsettiği sıfatlarda tartışma içine girerse kâfir olur. Zira Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği sıfatlarda teşbih yoktur."

FASL 4

Bu bölüm dört mezhep imamının (radiyallâhu anhum) görüşlerinin zikri hakkındadır.

Ebû Hanîfe'nin (rahimehullah) görüşlerinin zikredilmesi:

Beyhâki Kitâbu's-Sıfat adlı eserinde Nuaym b. Hammâd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Nüh b. Ebî Meryem'i şöyle derken işittim: Ebû Hanîfe'nin ortaya ilk çıktığı zamanlarda Ebû Hanîfe'nin yanında bulunuyordum. Tirmiz'den bir kadın onun yanına soru sormak için geldi. Bu kadın Cehmilerle beraber oturuyordu. Sonra Küfe'ye geldim. Ebû Hanîfe'nin meclisindeki kalabalık binlerin üzerindeydi. Sonra kadına "Burada bir adam var. Akıl sahibi zeki bir kimsedir. Ona Ebû Hanîfe diyorlar." denildi. Sonra kadın Ebû Hanîfe'nin yanına geldi ve ona, "İnsanların sorularına cevap veren sen misin? Ben senin dinini terk ettim. Senin ibadet ettiğin ilâh nerededir?" diye sordu. Ebû Hanîfe kadına cevap vermedi. Böylece bir hafta boyunca ona cevap vermeden bu hal üzere kaldı. Daha sonra insanların karşısına çıktı ve Allah'ın (Azze ve Celle) semada olup, yerde olmadığına dair hüküm ortaya koydu. Orada bulunan bir adam ona, "Sen Allah'ın **'Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.'** ayetini bilmiyor musun?" dedi. Ebû Hanîfe şöyle dedi: "Bu durum senin bir kimseye mektup yazman gibidir. Yani ben seninle beraberim ama sen bundan habersizsin."

Sonra Beyhâki şöyle dedi: "Ebû Hanîfe (rahimehullah) Allah'ı (Azze ve Celle) yeryüzündeki varlıklardan nefyederek doğru söylemiştir. Yine ayetin te'vili hakkında zikrettikleriyle de doğru söylemiştir. Ebû Hanîfe Allah'ın semada olduğuna mutlak bir tâât ile tabi olmuştur."

Meşhur kitabı Fıkhu'l Ekber'de, Ebî Mutî el-Hakem b. Abdullah el-Belhi isnadıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû Hanîfe'ye "Rabbim semada mıdır yoksa yeryüzünde midir bilmiyorum." diyen kişi hakkında sordum. "Kâfir olur." dedi. Çünkü Allah Teâlâ ayetinde **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** buyurmuştur. Arşı da semâvâtının üzerindedir.

Sonra dedim ki: "O, ben Allah arşın üzerindedir diyorum ama arş semada mıdır yoksa yeryüzünde midir bilmiyorum." dedi. Ebû Hanîfe şöyle cevap verdi: "Eğer Allah'ın semada olduğunu inkâr ederse kâfir olmuştur. Çünkü Allah yücelerin en yücesidir. Bizler de dua ettiğimiz zaman ellerimizi yukarıya doğru kaldırırız aşağıya doğru değil." Başka bir lafızda ise şöyle geçer: Ebû Hanîfe'ye "Rabbim semada mıdır yoksa yeryüzünde midir bilmiyorum." diyen kişi hakkında sordum. "Kâfir olur." dedi. Çünkü Allah

Teâlâ ayetinde "Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir." şeklinde buyurmuştur. Arşı ise semâvâtının üzerindedir.

Şeyhu'l İslam Ebû İsmail el-Ensâri bunu el-Fârûk kitabında rivayet etmiştir. Ebû Muhammed Müveffeku'd-Dîn b. Kudame şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe'nin (rahimehullah) Allah'ın semada olduğunu inkâr eden kişiler hakkında onlar kâfirdir dediği bana ulaştı."

Ebû Hanîfe'nin ashabının yanındayken "Rabbim semada mıdır yoksa yeryüzünde midir bilmiyorum." deyip duraksayan kişilerin kâfir olduklarına hükmetmesi üzerinde iyice düşün. Peki, Allah ne semadadır ne de yeryüzündedir diyerek tartışmaya giren inkârcıların hükmü nasıl olur? Ebû Hanîfe böyle bir kimsenin kâfir olduğuna, **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayetiyle delil getirerek hükmetmiştir.

Zira bu ayet Allah'ın semâvâtın üstünde, arşın üzerinde olduğunu beyan eder. Sonra Ebû Hanîfe, "Arşı da semâvâtın üzerindedir." demiştir. Bunu Allah'ın "Allah arşa istiva etmiştir" ayetini "Arşın üzerinde istiva etmiştir." şeklinde beyan etmiştir. Allah'ın arşının semada mı yoksa yeryüzünde mi olduğu konusunda duraksayan kişilerin kâfir olduğu hükmü üzerinde ardı sıra gitmiştir. Çünkü böyle bir kimse Allah'ın semada olduğunu da inkâr etmiştir.

Oysa Allah yücelerin en yücesindedir. Dua ettiğimiz zaman da ellerimizi yukarı doğru açarız aşağıya doğru değil.

Ebû Yusuf ve Muhammed gibi Ebû Hanîfe'den sonra gelen ashâbı da daha önce onlardan yapılan rivayetleri aktardığımız gibi bunu bu şekilde zikretmişlerdir.

Yine Hişam b. Abdullah da İbn Ebi Hâtim ve Şeyhu'l İslam kendi isnadlarıyla şöyle rivayet etmişlerdir: Muhammed b. Hasan Kâdiyu'l Rey'in arkadaşı Hişam b. Abdullah bir gün Cehmî bir adamı hapsetti. Ardından bu adam tövbe etti.

Hişam b. Abdullah bu adamı denemek için onun yanına gitti ve şöyle dedi: "Tövbe etmenden dolayı Allah'a hamdolsun." Sonra Hişam adamı denemek için ona, "Allah'ın mahlûkatından ayrı olarak arşına istiva ettiğine şahadet ediyor musun?" diye sordu. Adam ise "Allah'ın arşının üzerinde olduğuna şahadet ediyorum ama O'nun mahlûkatından ayrı olup olmadığını bilmiyorum." şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Hişam "Onu tekrar hapse koyun, zira o tövbe etmiş değildir." dedi. İleride Tahavî'nin sözü gelecektir inşaAllah.

Yine Fıkhü'l Ekber kitabında Ebû Hanîfe'den şöyle dediği mevcuttur: "Allah'ı mahlukatların sıfatlarıyla vasfetmeyiz. Allah'ın elinin kudret veya

nimet manasında olduğunu da söylemeyiz. Çünkü böyle bir söz Allah'ın bu sıfatını iptal eder. Aynı şekilde böyle bir söz Kaderiyye ve Mu'tezililer'e ait bir görüştür. Onlar Allah'ın sıfatlarını ta'til etseler de tekyif edilmeksizin el sıfatı Allah ait bir sıfattır."

Yine Fıkhul Ekber kitabında **"Allah'ın eli onların elleri üstündedir."**¹³⁶ ayeti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın eli mahlûkun eli gibi değildir. Zira elleri yaratan Allah'tır.

Yine Allah'ın yüzü mahlûkun yüzü gibi değildir. Zira tüm yüzleri yaratan O'dur. Yine Allah'ın nefsi de mahlûkun nefsi gibi değildir. Zira nefisleri yaratan da O'dur. **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O; Semi'dir, Basîr'dir."**¹³⁷

Ve yine Fıkhul Ekber kitabında şöyle demiştir: "Tekyif edilmeksizin Allah Teâlâ'nın eli, yüzü ve nefsi vardır. Tüm bu sıfatları Allah Teâlâ Kur'an'da zikretmiştir."

Yine Allah Teâlâ tekyif yapmaksızın gazap ettiğini, razı olduğunu, ecelleri takdir ettiğini ve kudret sahibi olduğunu Kur'an'da zikretmiştir. Biz Allah'ın gazabının cezalandırma olduğunu, razı olmasının da mükâfat verdiği manasında olduğunu söylemeyiz."

Dar'ul-Hicre (Medine) imamı, İmam Mâlik b. Enes'in (rahimehullah) görüşlerinin zikri:

Abdullah b. Nâfi şöyle demiştir: Mâlik b. Enes şöyle dedi: "Allah semadadır, ilmi ise her yerdedir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz." Aynı şekilde bu sözü Abdullah b. İmam Ahmed de rivayet etmiştir.

Ebu's-Şeyh el-Esbehânî ve Ebû Bekir el-Beyhâki, Yahya b. Yahya'dan şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

"Mâlik b. Enes'in yanında bulunuyorduk. Ardından onun yanına bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ey Ebû Abdullah, **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayetinde Allah'ın istiva etmesi nasıldır?" İmam Mâlik başını önüne eğerek sustu, öyle ki sinirden terler dökmeye başladı. Ardından şöyle dedi: "İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Ona iman vaciptir, onun hakkında soru sormak ise bid'attır. Öyle görünüyor ki sen de bir bid'atçisin." Daha sonra adamın çıkarılmasını emretti ve onu kovdu." Bu sözün aynısını hocası Rebîa da ondan rivayet ederek söylemiştir.

¹³⁶ Fetih, 10

¹³⁷ Şûra, 11

Rebia ve Mâlik şöyle demişlerdir: Önceden gelenlerin (Selefin) görüşleriyle de ittifak içinde olduğu gibi; istiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Selef bu sıfatları tekyif etmeksizin geldiği şekliyle kabul ettiler. Allah'ın sıfatlarını tekyif etmekten nefyettikleri zaman bu sıfatların hakikatini ise nefyetmediler. Eğer bir kavim sıfatların manasını anlamaya çalışmaksızın mücerred olarak sıfatların lafzına iman ediyorsa neden Selef âlimleri, "Allah'a yaraştığı gibi istiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür." dediler? Eğer onların dedikleri gibi sıfatlar sadece sözlük manası ile değerlendirilseydi istiva malum olmaz aksine meçhul olurdu. Yine aynı şekilde eğer bu sıfatların keyfiyetini nefyetmeye ihtiyaç olmasaydı sıfatların lafız manaları da anlaşılmazdı. Zira bu sıfatlar ispat edildiği zaman keyfiyetlerinin de nefyedilmesine ihtiyaç vardır. Aynı şekilde her kim bu sıfatların kendisini nefyetmeye kalkışırsa "Bu sıfatları tekyif yapmaksızın kabul ederim." demesine gerek yoktur. Şayet Selef âlimleri bu şekilde sıfatların kendisini nefteymiş olsaydılar neden "Tekyif etmeksizin bu sıfatları kabul ederiz." dediler ki. Zira her kim Allah arşın üzerinde değildir derse o kişinin Allah'ın bu sıfatını tekyif etmeksizin kabul ederim demesine gerek yoktur.

Selefin "Bu sıfat ayet ve hadislerini geldiği şekilde kabul ederiz." görüşlerinin, delilleriyle birlikte olduğu gibi korunması gerekir. Eğer bu sıfatlar lafız olarak gelmişse bu sıfatların manasının da olması gerekir. Şayet Allah'ın sıfatlarıyla ilgili deliller nefyedilmiş olsaydı şöyle bir sonuç ortaya çıkardı: "Bu sıfat ayet ve hadislerini sadece lafız olarak kabul ederiz ve bu sıfatlardan murat edilenin manaları olmadığına itikad ederiz." Ya da "Bu sıfat ayet ve hadislerini sadece lafız olarak kabul ederiz ve hakikatte Allah'ın kitabında delillendirdiği bu sıfatlarla kendisini vasfetmediğine itikad ederiz." şeklinde söylenen bir sonuç ortaya çıkardı. Şayet böyle olsaydı selef "Bu sıfat ayet ve hadislerini geldiği şekliyle kabul ederiz." demezlerdi. Ya da onlar "Bu sıfatları tekyif etmeksizin kabul ederiz." demezlerdi. Çünkü sabit olmayan bir şeyin keyfiyetini nefyetmek boş bir sözdür.

Zehebî az önce zikrettiğimiz Mâlik ve Rebia'nın sözlerini aktardıktan sonra şöyle demiştir: "Bu görüş Ehl-i Sünnet'in hepsinin birlikte ortaya koyduğu görüştür.

İstivanın keyfiyetini akletmeye çalışmayız, zaten biz onun keyfiyetini bilemeyiz.

Zira Allah'ın kitabında da haber verdiği gibi ve Allah'a yaraştığı şekilde Allah'ın istivası malumdur. Biz bu konuda derine inmeyiz, bilgiçlik yapmaya çalışmayız ve bu sıfatlar hakkında gelen delilleri ispat ya da inkâr etme yolunda derinleşmeye çalışmayız. Aksine sükût ederiz ve selefin durduğu gibi biz de dururuz.

Biliriz ki eğer Allah'ın sıfatları hakkında gelen ayet ve hadislerin bir te'vili olsaydı herkesten önce sahâbe ve tabiîn buna açıklık getirmiş olurlardı. Selef bu konuda konuşmaya güç yetirebilmelerine rağmen hiçbir istisna yapmadılar, bu konuda kesinlikle konuşmadılar ve sükût ettiler. Yine bununla birlikte biz yakinen biliriz ki Allah'ın (Azze ve Celle) ne sıfatlarında ne istivasında ne de nüzûlünde hiçbir benzeri yoktur. O tüm eksikliklerden münezzehtir ve zalimlerin söylediklerinden çok daha büyük ve yücedir.

Daha önce Velid b. Müslim'in İmam Mâlik'ten yaptığı rivayeti takdim etmiştik. Tekrardan burada zikretmeye gerek yoktur. Ebû Hâtim er-Râzi şöyle demiştir: Bize Meymûn b. Yahya el-Bekrî haber verdi ve şöyle dedi: İmam Mâlik şöyle dedi: "Her kim Kur'an mahlûktur derse kâfir olur ve tövbeye davet edilir. Eğer tövbe ederse ne âlâ. Tövbe etmezse boynu vurulur."

Muhammed b. İdris eş-Şafî'nin (rahimehullah) görüşlerinin zikri:

Şeyhu'l İslam Ebû Hasan el-Mekârî, Ebî Şuayb ve Ebî Sevr'den, o ikisi de Muhammed b. İdris eş-Şafî'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Benim takip ettiğim sünnet konusunda üzerinde olduğum görüş ve Süfyân, Mâlik ve diğerlerinin de üzerinde olduğunu gördüğüm görüş; Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şehadet etmek, Allah'ın semada arşının üzerinde olduğuna, mahlûkatına dilediği şekilde yakın olup, yine dilediği şekilde dünya semasına nüzûl ettiğine iman etmek şeklindedir. İmam Şafî'nin diğer itikâdî görüşleri de bu şekilde zikredilir.

İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: Bize Yunus b. Abdu'l-A'lâ haber verdi ve şöyle dedi: Allah'ın sıfatları ve bu sıfatlara iman hakkında sorulduğu zaman Şafî'nin şöyle dediğini işittim: Allah'ın, kitabında yer verdiği ve Peygamberinin de ümmetine haber verdiği birçok isim ve sıfatları vardır. Allah'ın yarattıkları içinden hiç kimsenin bu konuda ikame edilen hüccetleri reddetmesi caiz değildir. Çünkü Kur'an bununla inmiştir ve güvenilir kişilerden yapılan rivayetlerle Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konudaki sözleri doğrulanmıştır.

Her kim hüccetin ikame edilmesinden sonra buna muhalif olursa, o kişi kâfir olmuştur. Eğer hüccetin ona ikame edilmesinden önce buna muhalif olmuşsa cehaletinden dolayı mazur görülür. Çünkü bu konudaki ilim ne akıl ne görme ne de düşünme ile idrak edilemez. Kimseyi bu konudaki cehaleti yüzünden tekfir etmeyiz. Taki bunun hakkındaki malumatlar ona ulaşana kadar.

Biz bu sıfatları ispat ederiz ve Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ) kendisini teşbihten nefyettiği gibi biz de bu sıfatları teşbihten nefyederiz. Çünkü Allah

ayetinde, **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O; Semî'dir, Basîr'dir."**¹³⁸ buyurmuştur.

Yine Şafîi'den şöyle dediği sabit olmuştur: Ebû Bekir es-Sıddık'ın hilafetine semada olan Allah hükmetmiştir ve Allah kullarının kalplerini bunun üzerinde bir araya getirmiştir. Bilindiği üzere kul yeryüzünde hükmeder ama bu hükmün kararını veren kudreti ve dilemesiyle Allah'ın (Subhanchu ve Teâlâ) kendisidir. O, risalesinin hutbesinde şöyle demiştir: "Allah'a hamdolsun. O, kendisini vassfettiği gibidir. Yarattıklarını vassfettiği şeylerin üzerindedir."

Ahmed b. Hanbel'in (rahimehullah) görüşlerinin zikri:

Hallâl, şöyle demiştir: Bize Yusuf b. Mûsâ haber verdi ve şöyle dedi: Bize Abdullah b. Ahmed haber verdi ve şöyle dedi: Babama, "Rabbimiz Tebâreke ve Teâlâ mahlûkatından ayrı olarak yedinci semanın üstünde arşının üzerindedir. Kudret ve ilmi ise her yerdedir." dedim. O, **"Evet, O'nun ilminden hiçbir şey O'na gizli kalmaz."** dedi.¹³⁹

Hallâl, Kitâbü's-Sünne kitabında şöyle demiştir: Bana Meymûne haber verdi ve şöyle dedi: Ebû Abdullah'a Allah'ın arşın üzerinde olmadığını söyleyen kişi hakkında sordum şöyle dedi: "Böyle diyen kişilerin bu sözlerinin hepsi küfre delalet eder."

Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a Allah'ın **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."**¹⁴⁰ ayeti ve **"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."**¹⁴¹ ayetinin manalarının ne olduğu hakkında soruldu. Ebû Abdullah şöyle dedi: İlmi tüm her şeyi kuşatmıştır ve rabbimiz hiçbir sınır ve sıfat olmaksızın arşın üzerindedir. **"O'nun kürsisi bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır."**¹⁴²

Ebû Tâlib de şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'e "Allah bizimle beraberdir." şeklinde söyleyen adam hakkında sordum. O, **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."** ayetini okudu ve şöyle dedi: İnsanlar ayetin sonunu alıyorlar ama başını bırakıyorlar. Ona ayetin başı olan **"Bilmez misin ki Allah; göklerde olanları da yerde olanları da bilir."**¹⁴³ kısmını okumalı değil miydin? Ayetin başından da anlaşıldığı gibi Allah kullarıyla ilmiyle beraberdir. Allah'ın kullarına ilmiyle beraber

¹³⁸ Şûra, 11

¹³⁹ Hallâl, Kitâbü's-Sünne kitabında rivayet etmiştir.

¹⁴⁰ Mücadele, 7

¹⁴¹ Hadid, 4

¹⁴² Bakara, 255

¹⁴³ Mücadele, 7

olduğuna dair **“Nefsinin kendisine ne fısıldadığını da biliriz. Biz, ona şah damarından daha yakınız.”**¹⁴⁴ ayetini de okudu.

Mervezi ise şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a; Bir adamın, “Ben, Allah'ın ayetinde söylediği gibi **“Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur.”**¹⁴⁵ diyorum.

Ayeti bu şekilde söylerim ve bunun ötesine geçmem.” şeklinde söylediğini söyledim. Bunun üzerine Ebû Abdullah, “Bu Cehmiyye'ye ait bir görüştür.” dedi. Sonra ben; **“Peki “Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur, beş kişinin gizli bulunduğu yerde altıncı mutlaka O'dur.” ayeti hakkında senin görüşün nedir?”** diye sordum. O, “Allah ilmiyle her yerdedir ve Allah'ın ilmi kullarıyla beraberdir.” dedi. Sonra ayetin baş kısmının Allah'ın ilmine delalet ettiğini söyledi.

Ardından başka bir bölümde ise Ebû Abdullah şöyle demiştir: Allah (Azze ve Celle) yedinci semanın üstünde arşının üzerindedir. Yeryüzünün en aşağısında olan şeyleri bilir ve mahlûkatından hiçbir şey ile ihtilât halinde değildir. O bundan çok daha büyük ve yücedir. O mahlûkatından ayırır, mahlûkatı da O'ndan ayırır.

Yine Hallâl rivayet ederek er-Reddu Ale'l-Cehmiyye kitabında şöyle demiştir: er-Reddu Ale'l Cehmiyye kitabı Abdullah b. İmam Ahmed'in el yazısıyla yazılmıştır. Abdullah da bu kitabı babasının el yazısından yazmıştır. Kitabın içinde Cehmiyye'nin Allah'ın arşın üzerinde olduğunu inkârlarının beyanı babında şöyle demiştir:

Allah'ın **“Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.”** ayeti hakkında Cehmiyye'ye, “Sizi Allah'ın arşının üzerinde olduğunu inkâr etmeye iten sebep nedir?” diye sorduk. Onlar şöyle dediler: “Allah yedinci arzın altındadır. Aynı şekilde O; arşın altında, semâvatta ve yeryüzündedir.” Ahmed şöyle dedi: Biz onların bu sözleri üzerine şöyle dedik: Müslümanlar; bedenleriniz ve içindekiler, bağ bahçe ve çöplük gibi öyle yerler biliyorlar ki orada rabbimizin azametinden herhangi bir şeyin olması mümkün değildir. Allah (Azze ve Celle) şu ayetleriyle kendisinin semada olduğunu haber vermiştir ve şöyle buyurmuştur: **“Gökte olanın; sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz?”**¹⁴⁶ (Mülk süresinin 16 ve 17. ayetleri.)

Bir başka ayetinde **“Güzel sözler O'na yükselir.”**¹⁴⁷ buyurmuştur.

¹⁴⁴ Kaf, 16

¹⁴⁵ Mücadele, 7

¹⁴⁶ Mülk, 16

¹⁴⁷ Fâtır, 10

Bir diğer ayetinde, **"Ey İsa! Seni kendime yükseltip kaldıracak olan benim."**¹⁴⁸ Bir diğer ayetinde de **"Bilakis Allah, onu kendi katına yükseltmiştir."**¹⁴⁹

Zikredilen bu kitapta dalalet fırkası Cehmiyye'nin Allah'ın arşın üzerinde olduğunu inkârları hakkında şöyle demiştir: Allah arşın üzerindedir. Allah Teâlâ ayetinde **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹⁵⁰ ve **"Sonra arşa istiva eden O'dur."**¹⁵¹ buyurmuştur. Daha sonra Abdullah bu konudaki Kur'an'dan diğer delilleri de nakleder.

Daha sonra ise şöyle der: **"O; göklerde de yerde de Allah'tır."** ayetinin manasına gelince, burada söylenmek istenen Allah'ın yerde olanların ve gökte olanların ilâhı olduğudur. Allah ise arşının üzerindedir ve ilmiyle arşının dışında olan tüm her şeyi kuşatmıştır.

Hiçbir mekân ilmiyle O'na gizli kalmaz. Allah'ın ilmi ise her yerdedir. Bunu Allah'ın şu ayetinden de anlayabiliriz: **"Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın gerçekten her şeyi ilmiyle kuşatmış olduğunu bilersiniz diye."**¹⁵²

İmam Ahmed bu konuda şöyle der: "Eğer bir adamın elinde camdan bir kadeh olsa ve bu kadehin içinde de herhangi bir şey olsa, bu adam da bu kadehi kuşatsa, bu kişi bu kuşatmayı kadehin içinde olmadan yapar. İşte Allah (Subhanehu ve Teâlâ) da -en büyük misaller O'na aittir- tüm yarattıklarını, yarattıklarından hiçbir şeyin içinde olmadan ilmiyle kuşatır."

Yine İmam Ahmed şöyle demiştir: **"Cehmiyye, 'Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur.'**¹⁵³ ayeti hakkında Allah bizimle beraberdir ve bizim içimizdedir şeklinde te'vil getirmiştir.

Onlara şöyle deriz: Ayeti baş kısmından ayırarak manayı kestiniz. Çünkü Allah ayeti ilmiyle açmıştır ve yine ilmiyle sonlandırmıştır."

Yine Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Eğer Cehmiyye'nin Allah hakkında iftirada bulunduklarını öğrenmek istiyorsan onlara Allah'ın her mekânda ve her yerde olduğunu iddia ettikleri zaman "Allah'ı bir şey yapmış olmadınız mı? diye sor. Eğer evet derlerse onlara, "Allah mahlûkları yarattığı zaman onları kendi nefsinde mi yarattı yoksa nefsinden hariç olarak mı yarattı?" diye sor. Bunun sonucunda üç tane görüşe ulaşmaları mümkündür:

¹⁴⁸ Al-i İmran, 55

¹⁴⁹ Nisa, 157

¹⁵⁰ Tâhâ, 5

¹⁵¹ A'raf, 54

¹⁵² Talak, 12

¹⁵³ Mücadele, 7

Birincisi: Eğer Allah'ın mahlûkları kendi nefsinde yarattığını iddia ederse kâfir olur. Çünkü böyle iddia ederse; cinler, insanlar, şeytan ve iblisin Allah'ın nefsinde olduğunu iddia etmiş olur.

İkincisi: Eğer Allah'ın mahlukları kendi nefsinden hariç olarak yarattıktan sonra mahluklara dahil olduğunu söylerse yine kâfir olur. Çünkü Allah'ı bağ, bahçe ve çöplük gibi tüm mekânlara dahil etmiş olur.

Üçüncüsü: Eğer Allah'ın mahlukları kendi nefsinden hariç olarak yaratıp sonra da onlara dahil olmadığını iddia ederse az önceki görüşlerinin hepsinden dönmüş olur. Aynı şekilde bu Ehl-i Sünnet'in de üzerinde olduğu görüştür.

İmam Ahmed şöyle demiştir: Cehmiyye'ye, madem Allah'ın her mekânda olduğunu iddia ediyorsunuz o halde bize Allah'ın (Azze ve Celle), **"Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti."** ayeti hakkında haber verin. Bu iddia ettiğiniz durumun dağda da olması gerekmez miydi? Eğer Allah mahlûkların içinde olmuş olsaydı Allah'ın dağa yüksekten tecelli etmemesi gerekirdi. Aksine Allah (Subhanehu ve Teâlâ)arşının üzerindedir ve yüksekten tecelli eder. Yani dağın içinde değildir ve dağ daha önce hiç görmediği bir şey görmüştür.

İmam Ahmed'in er-Reddu Ale'l Cehmiyye kitabından naklettiğimiz sözleri burada bitti.

Hallâl, Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû Abdullah -yani İmam Ahmed- şöyle demiştir: Biz hiçbir tekyif ve sınır olmaksızın Allah'ın arşın üzerinde olduğuna iman ederiz. O'nun sıfatlarına ulaşabilecek hiçbir vâsıf yoktur. Ya da onu sınırlayan hiçbir sınırlayıcı yoktur. Allah'ın sıfatları O'na aittir ve O'ndandır. O kendisini vafsettiği şekildedir. O'nun sınırlarını ve hadlerini akıllar idrak edemez.

Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a; *"Allah (Subhanehu ve Teâlâ) dünya semasına nüzûl eder."* *"Allah ahirette görülecektir."* *"Allah cehenneme ayağını koyacaktır."* şeklinde rivayet edilen hadisler ve bunlara benzer hadisler hakkında sordum, Ebû Abdullah şöyle dedi: Bu hadislere iman eder ve tasdik ederiz. Bu hadislerden hiçbir şeyi reddetmeyiz. Rasûlün haber verdiği bu hadislerin hak olduğuna biliriz. Allah'ın ayetlerini reddetmeyiz ve Allah'ı kendisini hiçbir sınır ve had olmaksızın vafsettiği sıfatlardan fazlasıyla vafsetmeyiz. Zira **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, Semî'dir, Basîr'dir."** ¹⁵⁴

Abdullah Hanbel başka bir konuda Ahmed'den şöyle rivayet etmiştir: Allah'ın kendisini vafsettiği gibi O'nun zatında hiçbir benzeri yoktur. Allah'ın en güzel sıfatları kendisine aittir. Hiçbir şey O'na benzemez. Sıfatları ise

sınırsızdır ve kendisini vafsettiği sıfatlarının dışında bizim bilebileceğimiz sıfatları yoktur.

Allah hiçbir sınır ve takdir olmaksızın kendisinin **"Semi' ve Basir"** (Hac, 61 ve 75. ayetler) olduğunu buyurmuştur. Hiçbir vâsıf onun sıfatlarına ulaşamaz. Bu sıfatları ortaya koyan Kur'an ve hadislerde sınırı aşmayız. Allah'ın kendisinin söylediği şekilde söyleriz ve O'nun kendisini vafsettiği şekilde O'nu vaffederiz. Bu konuda sınırı aşmayız.

Kur'an'ın muhkem olan ayetleri ve müteşabih olan ayetlerinin hepsine birden iman ederiz. O'nun sıfatlarından ne birini eksiltir iptal ederiz ne de O'nun şanına uymayan değersiz bir sıfat ederiz. Allah'ın kendisini vafsettiği kelimeler, nüzül, kıyamet günü kuluyla halvet etmesi ve kulunu himaye etmesi gibi sıfatlarının hepsi Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kıyamet günü görüleceğine delalet eder.

Bu sıfatlara sınırlama getirmek bid'attir. Allah'ın kendisini vafsettiği sıfatları dışında hiçbir sıfat ve sınır olmaksızın bu sıfatlara teslim olmak gerekir. O Semi'dir, Basir'dir, hâlâ daha kelimeler sahibidir, Alim'dir Gafur'dur. Ayetlerinde de buyurduğu gibi: **"Görüleni ve görülmeyeni bilendir."**¹⁵⁵ **"Gaybları bilendir."**¹⁵⁶

Tüm bu sıfatlar, Allah'ın kendisini vafsettiği sıfatlardır. Bu sıfatları kabul etmememiz yapmayız ve reddetmeyiz. Allah hiçbir sınır olmaksızın arşın üzerindedir.

Ayetlerinde de buyurduğu gibi: "Sonra arşa istiva etmiştir." O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. **"O her şeyin yaratıcısıdır."**¹⁵⁷

O hiçbir sınır ve takdir olmaksızın Semi'dir Basir'dir. Kur'an ve Sünnetin ortaya koyduğu sınırını aşmayız. Allah Cehmiyye'nin ve Müşebbihe'nin söylediklerinden çok daha yücedir.

İmam Ahmed'e, "Müşebbihe hakkındaki görüşün nedir?" diye sordum, şöyle dedi: "Her kim Allah'ın gözü bizim gözümüz gibi, eli bizim elimiz gibi, ayağı da bizim ayağımız gibidir derse Allah'ı mahlûkatına benzetmiş olur."

İmam Ahmed'in (rahimehullah) bu konuda söylediği sözler çoktur. O, Cehmiyye'nin fitneleri sebebiyle birçok zorluklar çekmiştir. Allah ondan ve İslam imamlarından olan kardeşlerinden razı olsun.

¹⁵⁵ Teğabun, 18

¹⁵⁶ Mâide, 109

¹⁵⁷ En'am, 102

FASL 5

Az önce Şeyhu'l İslam Muhammed b. Abdulvehhâb'ın akidesini takdim etmiş olduk.

Allah kıyamet günü onu Firdevs cennetinde iskân etsin. Onun akidesinin ne olduğunu, ona tabi olanları, yine sahâbe ve tabiinden olan geçmiş selef âlimlerinin ve diğer İslam imamlarının akidesini de takdim ettik. Allah âlemler içinde onların nurlarını yükseltmiş ve onları sonrakiler içinde sadık bir lisan yapmıştır.

Şeyhimiz (rahimehullah) ve ona tabi olanlar Allah'ı kendisini vasfettiği ve Rasûlünün O'nu vasfettiği şekilde vasfetmişler, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu sınırı aşmamışlardır.

Çünkü onlar Kur'an'a tabi olanlar (müttebi) idi, bid'atçı (mübtedi) değillerdi. Onlar bid'atçiler gibi tekyîf, teşbih ve ta'tilde bulunmamışlardır. Aksine Kur'an'ın ortaya koyduğu ve sika olan ravilerin rivayet ettiği hadislerde vârit olan tüm bu sıfatları kabul etmişlerdir.

Nasıl ki Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) hakiki bir zatı vardır ve zatı teşbih ve ta'tilden münezzehe ise onlar bu sıfatların da hakiki olduğuna ve bu sıfatların teşbih ve ta'tilden münezzehe olduğuna itikad etmişlerdir.

Onların Allah'ın sıfatları hakkındaki görüşleri tıpkı Allah'ın zatı hakkında ortaya koyulan görüşte olduğu gibiydi. Nasıl ki Allah'ın zatı hakiki bir zattır ve diğer zatlara benzemiyorsa aynı şekilde onun sıfatları da hakiki sıfatlardır ve diğer sıfatlara benzemez. İşte bu, ümmetin selef âlimlerinin ve İslam imamlarının sahip oldukları itikaddır.

Onlar Müşebbihe'nin ve Muattıla'nın akidelerine muhalif olmuşlardır. Selef tıpkı **"Hayvanların karınlarındaki fışkı ile kan arasından; size, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru bir süt içiririz."** ¹⁵⁸ Ayetindeki dupduru süt misali gibidir.

Onlar iki taraf arasından orta yollu olanlardır. Onlar dalalette olanlar içinden hidayeti bulmuş olanlar ve batıl üzere olanlar içinden de hakka tabi olmuş olanlardır.

Fetvanın en başında akidemizi belirledikten, Kitap ve Sünnet'ten bu konudaki delilleri naklettikten sonra tüm bunlara tabi olduk. Bir fasıl içinde sahâbeden, tâbiinden ve etbeu't-tâbiinden rivayet edilen nakilleri zikrettik. Tüm bu zikrettiklerimizi de teyit ettik ve söylediklerimizin hepsini doğruladık.

Çünkü onlar bu dininin lambaları ve âlemlere örnek olanlardır. Onlar fasih dile ve Arapça lisanına en çok ehil olan kimselerdir. Sahâbeler (radiyallâhu anhum) Kur'an'ın nüzûlüne şahit olmuşlar, bunları bize nakletmişler ve ayetleri tefsir etmişlerdir. Sahâbeler tüm bu nakilleri Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) nakletmişlerdir. Sahâbeden de bize tâbiin nakletmiştir. Tâbiinden olan âlimler, sahâbeden Kur'an'ın lafızlarını ve onların manalarını öğrenmişlerdir. Kur'an'ın tenzilini sahâbeden naklettikleri gibi te'vilini de onlardan nakletmişlerdir. Allah'ın sıfatları hakkında vârit olan hadisleri de nakletmişlerdir.

Onlar bid'atçıların te'vil ettikleri gibi bu sıfat hadislerini te'vil etmemişlerdir. Aksine bu sıfatların, âlemlerin rabbi olan Allah'a ait sıfatlar olduğunu, bu sıfatların Muattıla'nın ta'til etmesinden ve Müşebbihe'nin teşbih etmesinden münezzeh olduğunu kabul etmişlerdir. Sahâbeler (radiyallâhu anhum), bu ümmetin kalpleri en temiz olanları, ilimde en derin olan ve en az tekellüfte bulunanlarıydılar.

Onlar bu ümmetin efendileriydiler ve sıkıntıları ortadan kaldıranlardılar. Bu sebeple Müslümanlar onların hidayetleriyle hidayet bulmuşlar ve onların menheçlerini takip etmişlerdir.

Daha sonra sahâbenin, tâbiinin ve etbeu't-tâbiinin sözlerinin zikredilmesinin ardından, söylediklerimizin sıhhatini beyan etmek, bu sözleri selef'e nispet etmemizin ne olduğunu ve kimin hak olanı ortaya koymayı amaç edindiğini bilmek için, kendisine tabi olunan dört mezhep imamının da görüşlerini zikrettik.

Dört mezhebin imamı da tek bir akide üzerinde bir araya gelmişler ve Selef-i Sâlihîn'in yoluna tabi olmuşlardır.

Tüm söylediklerimizi açıkladıktan ve belirlediğimiz akide açıklığa kavuştuktan sonra, dört mezhep imamının görüşlerinden sonra bazı âlimlerin bu konudaki görüşlerinin zikredildiği bir fasıl ile bu fetvayı sonlandırmak istedim. Zikrettiğimiz bu akide Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten olan önceki ve sonrakilerin hep birlikte üzerinde olduğu akidedir. Çünkü onlar bir konuda icmâ ettikleri zaman oldukça net ve açıktılar. Muhalefet olmak ise asla caiz değildir. Delilleri Kur'an nasları ve nebevi sünnet ortaya koymuşken nasıl muhalefet olsunlar ki?

Allah Teâlâ'nın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Kim, kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra, peygambere karşı gelir, mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü yolda bırakırız. Kendisini cehenneme koyarız. Ne kötü dönüş yeridir orası."** 159

FASL 6

İmam, Hâfızu'ş-Şark ve Şeyhu'l İslam Osman b. Saïd ed-Dârimî, "en-Nakdu Alâ Biğrel-Merisî" kitabında şöyle demiştir:

Zehebi şöyle dedi: Bu kitap Ebû Hafs el-Kavvâs'tan duyduğuma göre tek cilttir ve Dârimî kitabın içinde şöyle söylemiştir: Allah'ın semâvâtın üstünde arşının üzerinde olduğunda, kıyamet gününden önce yeryüzüne inmeyip; hiç bir şüphe olmaksızın kıyamet günü kullarının arasını ayırmak ve onları hesaba çekmek için yeryüzüne ineceğinde ve Allah'ın yeryüzüne inmesiyle semâvâtın yarılacağında müslümanlar tek bir kelime üzerinde ittîfak etmişlerdir. Müslümanlar Allah'ın kıyamet vuku bulmadan önce, dünya işleri için yeryüzüne inmeyeceğinde şüphe etmedikten sonra ise, onlar Allah'ın sadece emrini yerine getirmek ve azap etmek üzere insanları cezalandırmak için dünyaya geldiğini yakinen bilmişlerdir.

Allah'ın, ayetinde de buyurduğu gibi: **"Bunun üzerine Allah binalarını temellerinden çöktü."**¹⁶⁰ Bu, Allah'ın dünyada emrini yerine getirmesi ve azap etmesidir." Bu kitaptan zikredeceklerimiz bu kadar.

Dârimî hulul meselesini zikretmiş ve bu konu hakkında selefi mezhebinin görüşünü şu şekilde anlatmıştır: "Allah'ı bu tarz şeyler söyleyen mezheplerin iftiralarından tenzih ederiz.

Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kemali, celali, azameti ve ayrıcalığıyla semâvâtın üstünde, arşının üzerindedir. En yüksek ve en zahir mekânda tüm mahlûkâtın üzerindedir. Bununla birlikte orada mahlûkattan ne ins ne cin vardır. Hangi hizip Allah hakkında daha bilgilidir? Hangi hizip O'na karşı daha saygılı ve tazim sahibidir? Yine bu kitapta şöyle demiştir: O'nun ilmi mahlûkâtını kuşatmıştır. Basarı ise onların üzerinde gözetleyicidir. Kemaliyle arşının üzerindedir. O'nunla yeryüzü arasında mesafe olmasına rağmen yeryüzünde olan tüm her şeyi bilir."

Başka bir konu içinde şöyle söylemiştir: "Kur'an Allah'ın kelimidir. Kelam ise Allah'ın sıfatlarından bir sıfattır. Allah nasıl çıkmasını istiyorsa, O'ndan o şekilde çıkar. Allah; kelamı, ilmi, kudreti, otoritesi ve tüm sıfatlarıyla gayri mahlûktur. O kemaliyle arşının üzerindedir."

Yine başka bir konu içinde şöyle demiştir: "Berâ b. Âzib'in ruh ve ruhun kabzedilmesi hakkında rivayet ettiği hadis içinde şu şekilde geçer: **"Allah**

insanın ruhunu yedinci semaya ulaşana kadar yükseltir." Bu hadisi zikreder ve şöyle der: **"Allah'ın "İşte onlara, göğün kapıları açılmaz."**¹⁶¹ ayetinde Allah'ın semanın üzerinde olduğuna dair apaçık deliller vardır. Çünkü eğer Allah semada olmamış olsaydı ruhlar ve ameller O'na yükselmez ve semanın kapıları, söz konusu edilen gruba kapatılırken geriye kalan diğer grup için açılmazdı.

Yine başka bir konu içinde şöyle demiştir: Ne var ki biz şöyle deriz: O Azim olan rabdir. En büyük Melik O'dur. O yeryüzü ve semâvâtın nurudur. Yerdekilerin ve göktekilerin ilâhıdır. Azametli ve yaratılmış olan arşın üzerindedir. Yedinci semanın ve sema dışında var olan bütün mekânların üzerindedir.

Kim Allah'ı bu şekilde bilmezse Allah'ı ve Allah'ın arşına istiva etmesini inkâr etmiş olur."

Yine şöyle der: "Merisî ve ashabı dışında, Müslümanlar ve kâfirlerden olan herkes Allah'ın semanın üzerinde olduğu konusunda tek bir kelime üzerinde ittifak etmişlerdir. Gûnahtan masum olan küçük sıbyan çocukları bile bunu bilmektedirler.

Sonra Huseyn'den şu hadisi rivayet eder: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona, *"Günde kaç ilâha ibadet ediyorsun?"* diye sordu. O, *"Yerde altı tane, gökte bir tane olmak üzere yedi ilâha ibadet ediyorum."* dedi. Ardından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Peki korku ve ümit anında kime ibadet ediyorsun?"* diye sordu. Adam, *"Gökte olana."* dedi.

Yine aynı şekilde Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye sorduğu *"Allah nerededir?"* hadisini zikreder. Bu hadis "Allah her yerdedir." diyen kişilerin sözlerini çürütür.

Şüphesiz Allah, nerededir şeklinde sorularak vasfedilmekten münezzehtir. Hatta "Allah nerededir?" şeklinde sormak olağan bile değildir. Zira Allah mahlûkatından ayrı olarak semâvâtının üzerindedir. Kim bunu bu şekilde bilmezse, kendisine ibadet etmiş olduğu ilâhı da bilmemiş olur.

İşte tüm bunlar Osman b. Saîd'in kitabından zikrettiğimiz sözleridir. Ebû Fadl el-Kurrâb onun hakkında şöyle demiştir: "Osman b. Saîd gibisini görmedim. Osman da kendisi gibi birini görmemiştir." O, edebi İbn A'râbi'den, fıkıhî Buveytî'den, hadisi Yahya b. Maîn ve Ali b. el-Medîni'den almıştır. İlim ehli onun hakkında çokça senada bulunmuşlardır."

İmam Hâfız Ebû İsa et-Tirmizî, Câmîi'sinde Ebû Hureyre'nin şu hadisini rivayet eder: Bu hadis münker hadistir ve onu Zehebî söylemiştir: *"Muhammed'in canını elinde bulundurana yemin ederim ki şayet siz (imkân bulup da) birisini iple en aşağı yer tabakasına sarkıtacak olsaydınız, mutlaka Allah'ın üstüne inerdi."* Bu hadisin manası hakkında şöyle demiştir: "Yani Allah'ın ilminin üstüne inerdi. Şöyle söylemeye devam eder: "Allah'ın ilmi, kudreti ve otoritesi her mekândadır. Kendisini kitabında vassfettiği gibi de arşın üzerindedir."

Yine Ebû Hureyre'nin (radiyallâhu anih), *"Allah sadakaları kabul eder ve bu sadakaları sağ eliyle alır."* hadisi hakkında şöyle der: "İlim ehlinde başka biri bu hadis hakkında, bu hadistekine benzer başka sıfatlar ve Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın dünya semasına nüzûl etmesi hakkında şöyle demiştir: Dediler ki: Allah'ın sıfatları hakkında gelen rivayetler sabittir. Biz bunlara iman ederiz ve asla vehme kapılmayız. Bunların keyfiyeti nasıldır demeyiz.

Mâlik, İbn Uyeyne ve İbn Mübârek de bu şekilde rivayet etmişlerdir ve bu hadisler hakkında şöyle demişlerdir: Bunları tekyîf etmeksizin kabul ederiz. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatten olan ilim ehlinin de bu konudaki görüşleri bu şekildedir."

Cehmiyye'ye gelince, onlar bu rivayetleri inkâr etmişler ve "Ayet ve hadislerde gelen bu sıfatlar teşbihtir." demişlerdir. Bu sıfatlara ilim ehlinin tefsir etmediği şekilde tefsir getirmişlerdir. Onlar şöyle demişlerdir: "Allah Âdem'i kendi eliyle yaratmamıştır. Buradaki zikredilen elin manası nimettir."

İshâk b. Râheveyh şöyle demiştir: Teşbih şu şekilde olur: Eğer bir kişi Allah'ın eli benim elim gibidir ya da Allah'ın eli benim elimin benzeridir derse veyahut Allah'ın işitmesi benim işitmem gibidir derse işte bunlar teşbihtir. Ama Allah'ın da söylediği gibi, keyfiyeti nasıldır demeksizin el, kulak ve göz derse ya da Allah'ın işitmesi bizim işitmemiz gibi değildir ve işitmemizin benzeri değildir derse işte bu teşbih olmaz.

Zira Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) ayetinde de buyurduğu gibi: **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O Semî'dir Basîr'dir."** ¹⁶²Zikredilen tüm bu sözlerin hepsi Tirmizî'ye aittir.

İmam Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Sarîhu's-Sünne kitabında şöyle demiştir: Herkes kendisini rabbinin arşın üzerinde istiva ettiğini bilip bilmeme konusunda hesaba çekmelidir. Zira her kim bu konuda sınırı aşarsa hüsrana uğrayıp kaybedenlerden olur.

Yine büyük tefsir kitabında Allah'ın, **"Sonra arşa istiva etmiştir."**¹⁶³ ayetini, Allah'ın yüksekte ve en yücede olduğu şeklinde tefsir etmiştir.

Daha sonra Allah Teâlâ'nın; **"Sonra göğe yönelmiştir (istiva etmiştir)."**¹⁶⁴ ayeti hakkında da Rebi' b. Enes'ten rivayette bulunarak ayetin manasının Allah'ın yüksekte olması şeklinde olduğunu söylemiştir. Allah'ın (Subhanchu ve Teâlâ), **"Firavun demişti ki: Ey Hâmân; bana yüksek bir kule yap. Belki o yollara ulaşabilirim. Göklerin yollarına. Mûsâ'nın tanrısını görürüm. Doğrusu ben, onu yalancı sanıyorum."**¹⁶⁵ ayeti hakkında ise şöyle demiştir: Firavun'un doğrusu ben Mûsâ'yı yalancı sanıyorum demesi Firavun'un kendisinin; "Mûsâ'nın semada olan bir rabbi vardır ve Mûsâ'yı bizim için göndermiştir." dediğini ve böyle iddia ettiğini ortaya koymaktadır. Bu ayetin tefsiri hakkında Selef âlimleri delilleriyle birlikte birçok görüş ortaya koymuşlardır.

Tebşiru Fî Meâlimi'd Dîn kitabında ise şöyle demiştir: Allah'ın sıfatları hakkındaki ortaya koyulabilecek görüşler, Allah'ın ilmiyle ayetlerinde bize haber verdiği kadarıdır. Ayetinde de haber verdiği gibi O Semi'dir Basir'dir. Yine ayetinde **"O'nun iki eli de açıktır."**¹⁶⁶ buyurduğu gibi Allah'ın iki eli vardır. **"Ancak celal ve ikram sahibi rabbinin vechi baki kalacaktır."**¹⁶⁷ ayetinde buyurduğu gibi Allah'ın vechi (yüzü) vardır.

Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), **"Sonunda izzet sahibi olan Allah cehenneme ayağını koyacaktır."** hadisinde buyurduğu gibi Allah'ın ayağı vardır.

Yine Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem); **"Allah yolunda öldürülen bir kimse Allah'a kavuşuncaya kadar Allah ona gülümser."** hadisinde buyurduğu gibi Allah gülümsemektedir. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdiği gibi Allah dünya semasına inmektedir. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem); **"Hiçbir insan yoktur ki kalbi Rahmân olan Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasında olmasın."** hadisinde buyurduğu gibi Allah'ın parmağı vardır.

Tüm bu sıfatlar ve bunlara benzer sıfatların manası Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği şekildedir. İlminin hakikati fikir ve düşünce olarak ispat olmayan sıfatlarda ise cehalet dışında kimseyi tekfir etmeyiz, ta ki deliller ulaştırılana kadar. Bu sözü Ebû Ya'lâ, İbtâlû't-Te'vîl kitabında ondan naklederek zikretmiş ve devamında şöyle demiştir: Her kim bu konuda selefin görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsa, tefsirinin

¹⁶³ A'raf, 54

¹⁶⁴ Bakara, 29

¹⁶⁵ Mü'min, 36-37

¹⁶⁶ Mâide, 64

¹⁶⁷ Rahmân, 27

içinde selefın görüşlerine yer veren Ebû Ca'fer'in; Allah Teâlâ'nın **"Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti."**¹⁶⁸ ayeti, **"Allah arşa istiva etmiştir."** ayeti ve **"Neredeyse gökler tepelerinden çatlayacaktır."**¹⁶⁹ ayetlerinin tefsiri hakkında onun söylediklerine baksın.

İmam Ebû Bekir Muhammed b. İshâk b. Huzeyme şöyle demiştir: Her kim Allah'ın kullarından ayrı olarak arşının üzerinde, yedinci semâvâtın üstünde olduğunu kabul etmezse kâfir olur ve tövbeye davet edilir. Töbve ederse ne ala, şayet töbve etmezse boynu vurulur. Kokusu ile Ehl-i kible ve Ehl-i zimmete eza vermesin diye de cesedi çöplüğe atılır.

İmam Şâfiî ile aynı vakitlerde yaşayan Ebû Abbâs b. Seric'in (radiyallâhu anh) sözlerinin zikri:

Bu konu hakkında Mekke'de Ebû Kâsım Suad b. Ali b. Muhammed Zencânî, Ebû'l Abbâs b. Seric'e sorulan sorulara verdiği şu cevapları zikreder: Hamd ezelden ebede, zahiren ve batınen ve her halûkârda Allah'a olsun. Salat ve selam Muhammed Mustafa'ya, onun âlisinden ve ashabından en hayırlı olanlara olsun.

Selefın mezhebi ve salih halefın Kitap ve Sünnet'te vârit olan sıfatların beyanının sıhhati hakkında sordum -Allah seni muvaffak kılsın- Allah'tan hidayet diledim ve ona bazı fakih imamların bu konudaki verdikleri cevapları naklederek cevap verdim. Bu kişi Ebû Abbâs b. Seric'dir. O buna benzer sorular da sormuştur.

Sorulan bu soruya şöyle cevap vermiştir: Allah'ın yardımı ile diyorum ki; akıl sahiplerinin sıfatlar ile Allah'a temsil yapması, evham sahiplerinin Allah'a bu sıfatlarla sınır koyması, zan içinde olanların bu sıfatlar konusunda duraksaması, vicdan sahiplerinin bu sıfatlar üzerinde derine inmesi, nüfusların bu sıfatlar üzerinde düşünmesi, düşüncelerin çepeçevre kuşatması ve akılların Allah'ın kendisini vasfettiği ya da Rasûlünün diliyle kendisini vasfettiği bu sıfatlar dışında şeylerle Allah'ı vasfetmesi haramdır. Tüm mezhep imamları ve Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten olan geçmiş selef alimleri, sahabe ve tâbiünden günümüze kadar meşhur olan İslam imamları tarafından Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında vârit olan ayetlerin hepsi ve Allah'ın sıfatları hakkında Rasûlullah'tan ravilerin tasdik ederek naklettiği sadık ve sâdir hadislerin hepsi doğrulanmış, kabul edilmiş ve açıklığa kavuşturulmuştur.

Bir müslûmana gerekli olan ise tüm bu sıfatlar hakkında gelen ayet ve hadislerin her birine geldiği şekliyle iman etmek ve Allah'ın emrettiği gibi bu

¹⁶⁸ A'raf, 143

¹⁶⁹ Şura, 5

durumu Allah'a havale etmektir. Allah'ın kendisi hakkında buyurduğu şu ayetlere iman etmeleri gerektiği gibi:

"Onlar; "Allah'ın buluttan gölgeler içinde, kendilerine gelivermesini mi bekliyorlar?"¹⁷⁰

"Melekler sıra sıra dizilip rabbinin buyruğu geldiğinde."¹⁷¹

"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."¹⁷²

Ve "Hâlbuki kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür."¹⁷³

Buna benzer Kur'an'ın ortaya koyduğu fevkiyet, nefis, iki el sahibi olma, kulak, basar, kelam, göz, bakma, irade, rıza, gazap, sevmek, nefret etme, inayet, yakınlık, uzaklık, öfke, hayâ etme, iki yay kadar yahut daha da yakın olma, güzel sözün O'na yükselmesi, meleklerin ve ruhların O'na yükselmesi, Kur'an'ın O'nun katından inmesi, peygamberlere nida etmesi, meleklerle konuşması, avucunun içine alması, genişletmesi, ilmi, vahdaniyeti, kudreti, dilemesi, ebedi olması, tek olması, evvel olması, son olması, zahir olması, batın olması, hayat sahibi olması, baki olması, ezeli olması, nurunun olması, tecelli etmesi, yüz sahibi olması, Âdem'i kendi eliyle yaratması gibi Kur'an'da ortaya koyulmuş olan tüm bu sıfatlara da iman etmek ve teslim olmak gerekir.

Aynı şekilde Allah'ın; **"Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz?"¹⁷⁴** ayetine ve Allah'ın başkalarını duyması ve başkalarının da Allah'ı duyması gibi, indirilen kitabında zikrettiği diğer sıfatlara da iman etmek ve teslim olmak gerekir.

Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın sıfatları hakkında haber verdiği; Firdevs cennetini kendi eliyle ekip biçmesi, Tûba ağacını kendi eliyle ekmesi, Tevrat'ı kendi eliyle yazması, gülmesi, şaşırması, ayağını koyması, Allah'ın parmaklarını zikretmesi, her gece dünya semasına inmesi, kulun tövbe etmesi için gayret etmesi ve tövbe edince sevinmesi, tek gözlü olmaması, kerih gördüğü şeylerden yüz çevirmesi ve ona dönüp bakmaması, iki elinin de sağ olması, yeryüzü ve gökyüzünü avucunun içine alması, her gün kendisinin birtakım işlerinin olması, yine hakeza her gün Levh-i Mahfuz'a bakması ve kıyamet günü avucuyla üç avuç dolusu kişiyi Cennet'e koyması gibi, Allah'ın bu sıfatlarına da iman etmek ve teslim olmak gerekir.

¹⁷⁰ Bakara, 210

¹⁷¹ Fecr, 22

¹⁷² Tâhâ, 5

¹⁷³ Zümer, 67

¹⁷⁴ Mülk, 16

Yine Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdiği; hayırdan başka bir şey bilmeyen bir kavmi cehennem ateşinden çıkarmak için avucuna alması, Âdem'i kendi suretinde yaratması, Allah'ın kelam sıfatının harf ve ses ile sabit olması, meleklerle, Âdem'le, Mûsâ'yla, Muhammed'le, şehitlerle, hesap zamanı mü'minlerle ve cennette konuşması, Kur'an'ın dünya semasına inmesi, Kur'an'ı sahifeler halinde oluşturması, Allah'ın bir şeye izin verdiği zaman bunu Peygamberine Kur'an'da vahyederek izin vermesi, sözlerin, amellerin ve ruhların O'na yükselmesi, Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedeni ve nefsi ile bizzat Allah'a yükselmesi hadisesi ve Peygamberden sahih olan Allah'ın sıfatları hakkında mütevatir ve vârit olan diğer sıfatlara da iman etmek ve teslim olmak gerekir.

Rasûlullah'tan sahih olarak bize ulaşan ve ulaşmayan sıfat hadisleri ve bu sıfatlar hakkında Kuran'da müteşabih olarak gelen ayetler hakkındaki itikadımız ise şu şekildedir:

Tüm bu sıfat ayet ve hadislerini geldiği şekliyle kabul ederiz vereddetmeyiz. İhtilaf fırkasının bunları te'vil ettikleri gibi te'vilde bulunmayız. Müşebbihe'nin bu sıfatları teşbih manaya taşıdıkları gibi teşbihte bulunmayız. Bu sıfatlardan hiçbir şeyi artırıp eksiltmeyiz. Bunları tefsir etmeyiz ve tekyifte bulunmayız. Kalbimizden Allah'ın sıfatlarının şekli ve biçimi gibi şeyleri düşünmeyiz ve sıfatlara bir atıfta da bulunmayız.

Aksine bu sıfatları Allah'ın isimlendirdiği gibi isimlendiririz. Bu sıfat ayet ve hadislerini Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabının, tâbiinin, kendilerinden razı olunmuş, dini ve güvenirliliği ile bilinen seleften imamların tefsir ettikleri şekilde tefsir ederiz.

Onların icmâ ettikleri şeyler üzerinde icmâ ederiz. Onların kaçındıkları şeylerden bizler de kaçınırız. Bu konuda vârit olan hadis ve ayetlerin zahirlerine teslim oluruz.

Mu'tezile'nin, Eş'ariyye'nin, Cehmiyye'nin, mülhidlerin, Mücessime'nin, Müşebbihe'nin, Kerrâmiyye'nin ve mükeyyiflerin yaptıkları te'villerle iftirada bulunmayız. Aksine te'vil etmeksizin bu sıfatları kabul ederiz. Temsil yapmaksızın bu sıfatlara iman eder ve şöyle deriz: Bu sıfat ayet ve hadislerine iman vaciptir, görüş ortaya koymak sünnettir. Te'vil etmeye kalkışmak ise bid'attir.

Ebû Kâsım Zencânî'nin cevaplamasından hikâye ettiği Ebû Abbas b. Seric'in son sözü budur. Hadiste, fıkhıta ve seleftin görüşlerinin marifetinde İmam Ebû Hanîfe ile aynı zamanda yaşayan İmam Tahâvî'nin sözlerinin zikri hakkında: Ebû Hanîfe tarafından da maruf olan kendi akidesi hakkında şöyle demiştir:

Fukaha milletinden olan Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed'in (radıyallâhu anhum) mezhebi üzere Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikadının beyanının zikri hakkında:

Allah'ın yardımı ile isim ve sıfat tevhidindeki itikadımız şöyledir: Şüphesiz Allah birdir ve O'nun hiçbir ortağı yoktur. O'nun misli hiçbir şey bulunmamaktadır. Mahlûkatını yaratmadan önce sıfatlarıyla kadimdir. Kur'an ise Allah'ın kelimidir, kelâmına (sözüne) hiçbir tekyîf yapmaksızın başlamıştır. Kur'an'ı peygamberine vahiy olarak indirmiştir. Mü'minler de bunun hak olduğunu doğrulamışlardır. Onlar Kur'an'ın hakiki olarak Allah'ın kelâmı olduğuna ve mahlûk olmadığına yakinen iman etmişlerdir. Her kim Kur'an'ı duyar da onun beşer kelâmı olduğunu iddia ederse kâfir olur. Cennet ehlinin hiçbirisi hata ve keyfiyet olmaksızın Allah'ı görmesi haktır.

Bu konu hakkında Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih olarak gelen bütün hadisler Rasûlullah'ın söylediği gibidir. Manası ise onun murat ettiği şekildedir. Bunların içine kendi görüşlerimizi koymak suretiyle te'vilde bulunmayız. İslam'ın ayakları ancak kayıtsız şartsız gerçekleştirilen teslimiyetin sırtında sabit olur. Kim kendisinden sakındırıldığı şeyi bilmenin peşine düşerse bu arzusu onu hâlis tevhidden, saf marifetten ve sahih imandan alıkoyar.

Her kim nefy ve teşbihten sakınmazsa dalalete düşer ve nefiy ve teşbih yapmaya muvaffak olamayarak yanılmış olur. Böyle söylemesi de tenzih manasına gelmez. Allah'ın kitabında beyan ettiği gibi arş ve kürsî haktır. Allah arşa ve arşın dışındaki şeylere ihtiyacı olmaktan münezzektir. O bütün her şey ve üstündekileri kuşatmıştır. Daha sonra akideye dair buna benzer meseleleri de zikreder.

İmam Ebû Muhammed Abdullah b. Saîd b. Küllâb'ın sözlerinin zikri:

Küllâbiyye taifesinin imamıdır. Allah'ın sıfatları, fevkıyeti ve arşının üzerinde olduğunu ispat etme ve Cehmiyye'nin görüşlerini çürütme konusundaki en önemli kişilerdendir. Allah'ın kendi zatı için belirlediği kaim olan filleri ve Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olup zatı ile kaim olduğunu inkâr eden Cehmiyye'nin görüşlerini çürütmekle bilinen ilk kişidir.

Onun yolunu Ebû Abbâs Kalânîsî ve Ebû Hasan el-Eş'arî desteklemiştir. Bazı konularda da ona muhalif olmuşlardır. Aşağıda da kendi lafızlarıyla inşaAllah geleceği gibi Allah'ın sıfatlarını ispat etme, Allah'ın fevkıyeti ve arşının üzerinde olduğu konularında kendi yolu üzerinde kalmıştır.

İbn Fûrek, Küllâb b. Küllâb'ın görüşlerini bir araya getirdiği el-Mücerred kitabında onun görüşlerine yer vermiş ve şöyle demiştir: Allah ne alemin içindedir ne de alemin dışındadır diyen ve böylece Allah'ı tam anlamıyla nefyeden kişi hem aklın hem de naklin dışına çıkmış olur. Zira böyle bir kimse Allah'ı yok olmakla vasıflandırır denecek olsa bundan fazlasını söyleyemez. Allah'ın bu konudaki ayetlerini reddetmiştir ve bu konuda naslar içinde söylenmesi caiz ve makul olmayan şeyleri söylemiştir.

O şöyle demeye devam eder: Allah'ın Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ki o Allah'ın mahlûkları içinden seçkin kıldığı ve yaratılmışlar içinde en güzide olanıdır. Mahlûklar içinde Allah'ın "nerede" olduğu sorusunun cevabını en iyi bilen kişi de odur. Allah nerededir diye sorduğunda Allah semadadır diyen kişinin bu sözünü doğrulamış ve bunun o kişinin imanına delalet ettiğini dile getirmiştir.

Cehm b. Safvân ve ashabı ise Allah nerededir diye sormak caiz değildir dedikleri halde Allah'ın nerede olduğuna dair görüş ortaya koymaktadırlar.

Şöyle anlatmaya devam eder: Eğer bu konuda bir hata olmuş olsaydı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu inkâr etmeye en çok hak sahibi olan kişi olurdu.

Aynı şekilde cariyeye olayında, cariyeye Allah semadadır dediği zaman, Peygamber'in ona "Bu şekil bir iddiada bulunma. Allah'ın sınırlı olduğu ve O'nun her yerde olduğu zannı içinde ol. Ama Allah'ın her mekânda olduğunu ise kesin bir şekilde söyle. Çünkü doğru olan budur. Bunun dışında söylediklerin ise asla doğru değildir." demesi gerekirdi.

Yine aynı şekilde Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konu hakkında sahip olduğu ilme dayanarak ve bu konunun kişinin imanına delalet ediyor olmasından dolayı hatta bizzat söyleyen kişinin imanını gerektiren bir durum olmasından dolayı bunu bu şekilde onaylaması gerekirdi. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyeye Allah semadadır dediği zaman bunun onun imanına delalet ettiğini söylemiştir.

Şimdi nasıl olur da hak Rasûlullah'ın bu söylediğine muhalif olmakta olur? Ve Allah'ın kitabı da bu konu hakkındaki hükmü ortaya koymuşken ve buna şahitlik ederken. Allah fitratların yapısına Allah'ın semada olduğu düşüncesini ekmiş ve âdemoğlunu da buna meyilli olarak yaratmıştır. Bundan daha açık ve daha anlaşılır bir şey yoktur. Çünkü sen bunu anlamak için insanlardan hiçbirine ne Arap olanına ne Acem olanına ne müslüman olanına ne de kâfir olanına Allah'ın nerede olduğunu sormazsın. Allah nerede diye sorsan dahi, en açık bir şekilde ya da eliyle işaret ederek veyahut sema tarafına işaret ederek Allah semadadır der.

Eğer bu şekilde apaçık olmasaydı ya da insanlar semadan başka bir yere işaret ediyor olsaydılar, biz hiç kimseyi dua ettiği zaman ellerini semaya kaldırırken görmezdik. Cehmiyye'den başka Allah nerededir diye sorulduğu zaman Allah her mekândadır diyen kimseyi bulamayız. Onlar kendilerinin insanların en faziletlisi olduklarını iddia ediyorlar. Akıllar dehşete düşüyor, gelen ayet ve hadisler düşüyor ve Cehm ve kendisiyle beraber olan elli kişi hidayet buluyor. Fitnecilerin sapıklıklarından Allah'a sığınırız. Burada sözleri bitti.

İmam Ebû Hasanel-Eş'arî'nin sözlerinin zikri:

Birçok kitap sahibidir. Eş'ariyye mezhebinin imamıdır. İçinde Hâricî, Râfîzî, Cehmiyye ve diğer fırkaları zikrettiği "İhtilâfu'l-Müsâllin ve Makâlâtü'l-İslâmiyyîn" olarak isimlendirdiği kitabında Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın hepsinin şu görüşlerinin toplamını zikrederek şöyle demiştir: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Allah'tan gelen her şeye ve güvenilir ravilerin, hiçbir karşılık beklemeden Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı tüm rivayetlere iman ederiz.

Allah'ın ayetinde; **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹⁷⁵ buyurduğu gibi Allah'ın arşa istiva ettiğine, yine ayetlerinde; **"Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"**¹⁷⁶ **"Hayır O'nun iki eli de açıktır."**¹⁷⁷ buyurduğu gibi hiçbir tekyif yapmaksızın O'nun iki elinin olduğuna iman ederiz. Mu'tezile ve Hâricîler'in dedikleri gibi Allah'ın isimleri zatından ayırdır demeyiz.

Onlar Allah'ın ilmi olduğunu kabul etmişlerdir. Mu'tezile fırkasının nefyettikleri gibi Allah'ın ilim sıfatını Allah'tan nefyetmemişlerdir. Onlar "Kur'an Allah'ın kelimasıdır ve mahlûk değildir." demişlerdir. Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen bütün hadisleri geldiği şekliyle kabul etmiş ve doğrulamışlardır. "Allah dünya semasına iner ve tövbe eden yok mu diye sorar." hadisini geldiği şekliyle kabul etmişlerdir. Yine Allah'ın ayetinde "Melekler sıra sıra dizilip rabbinin buyruğu geldiğinde." ayetinde buyurduğu gibi Allah'ın kıyamet günü geleceğini kabul etmişlerdir. Allah'ın mahlûkatına dilediği şekilde yakınlaştığını tasdik etmişlerdir. Tüm bu görüşler selefın kendisiyle emirde bulundukları, yararlandıkları ve üzerinde oldukları görüşlerin cümlesidir. Biz de zikrettiğimiz tüm bu Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadise ait olan görüşleri söyler ve kabul ederiz. Tevfikimiz yalnızca Allah'tandır.

¹⁷⁵ Tâhâ, 5

¹⁷⁶ Sa'd, 75

¹⁷⁷ Mâide, 64

Daha sonra Ebû Hasanel-Eş'arî mezkûr kitap içinde Allah'ın istiva meselesini "Allah her mekânda mıdır?" başlığı altında zikreder ve şöyle der:

Bu mesele üzerinde 17 görüş ihtilaf içine girmiştir. Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın bu konudaki görüşü ise şu şekildedir: Allah ne cisimdir ne de eşyalara benzer.

Allah ayetinde **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** buyurduğu gibi Allah arşa istiva etmiştir. Kendi sözlerimizi Allah'ın buyurduğu ayetlerin önüne geçirmeyiz. Aksine biz şöyle söyleriz: Allah tekyif olmaksızın arşa istiva etmiştir.

Ayetinde **"Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"** buyurduğu gibi O'nun iki eli vardır deriz. Hadiste de buyurulduğu gibi "Allah dünya semasına iner" deriz. Şöyle demeye devam eder: Mu'tezile fırkası ise şöyle derler: Allah'ın arşa istiva etmesinin manası istivla yani hükmetme ele geçirme şeklindedir. Onlar Allah'ın el sıfatını te'vil ederek elin manasının nimet olduğunu söylerler. Allah'ın; **"Gemi gözlerimizin önünde akıp gitmekteydi."**¹⁷⁸ ayetinin manasını da ilmimizle akıp gitmekteydi, şeklinde te'vil etmişlerdir.

Ebû Hasan el-Eş'arî Cümelu'l-Makâlât kitabında şöyle demiştir: Bu, Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın görüşlerinin cümlesidir. Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın üzerinde bulunduğu görüş şu şekildedir: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Allah'tan gelen her şeye ve güvenilir ravilerin hiçbir karşılık beklemeden Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı tüm rivayetlere iman etmek. Allah bir ve ehaddir. Tektir ve her şey O'na muhtaçtır. Hiçbir sahip ve çocuk edinmemiştir.

Allah'ın ayetinde; **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹⁷⁹ buyurduğu gibi Allah arşa istiva etmiştir. Yine ayetlerinde; **"Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"**¹⁸⁰

"Hayır, O'nun iki eli de açıktır."¹⁸¹ Buyurduğu gibi hiçbir tekyif olmaksızın Allah'ın iki eli vardır. Ayetinde; **"Gemi gözlerimizin önünde akıp gitmekteydi."** buyurduğu gibi tekyif olmaksızın Allah'ın iki gözü vardır. Ayetinde; **"Ancak celal ve ikram sahibi rabbinin vechi baki kalacaktır."**¹⁸² Buyurduğu gibi Allah'ın vechi vardır.

Kur'an Allah'ın kelimidir. Mahlûk değildir. Kelamın içindeki lafız ve telaffuz meselesine gelince her kim Allah'ın kelamı lafız veyahut telaffuzdur

¹⁷⁸ Kamer, 14

¹⁷⁹ Tâhâ, 5

¹⁸⁰ Sad, 75

¹⁸¹ Maide, 64

¹⁸² Rahman, 27

derse Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın yanında bid'atçı kabul edilir. Kur'an'ın lafzı ne mahlûktur denir ne de mahlûk değildir denir. Onlar şöyle derler: Dolunaylı bir gecede ayın görülmesi gibi, Allah da kıyamet günü çıplak gözle görülecektir. O'nu sadece mü'min olanlar görecektir. Kâfirler ise Allah'ı göremeyeceklerdir. Çünkü onlar bundan mahrum kalacaklardır.

Daha sonra Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın diğer görüşlerini de zikreder.

Bu kitap içinde şöyle söylemeye devam eder: Mu'tezile fırkası ise şöyle derler: Allah'ın arşa istiva etmesinin manası istivla yani hükmetme, ele geçirme şeklindedir. Bunlar Ebû Hasan el-Eş'arî'nin kitabındaki görüşleridir. Yine bu kitap içinde şöyle der: Mu'tezile Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayetinin manasının istivla yani hükmetmesi, ele geçirmesi şeklinde olduğunu söyler. Allah'ın el sıfatını te'vil ederek elin manasının nimet olduğunu söylerler. Allah'ın; **"Gemi gözlerimizin önünde akıp gitmekteydi."**¹⁸³ ayetinin manasını ilmimizle akıp gitmekteydi şeklinde te'vil ederler. Ebû Hasan el-Eş'arî, Mu'tezile fırkası istivanın manasını istivla olarak te'vil ettikleri zaman onlara muhalif olduğunu ve onların bu görüşlerinin Ehl-i Sünnet'in görüşlerine muhalif olduğunu beyan etmiştir.

Ebû Hasan el-Eş'arî" el-İbânetu Fî Usûli'l-Diyaneti" kitabında istiva başlığı altında şöyle demiştir: "Eğer bir kimse istiva hakkındaki görüşünüz nedir?" diye sorarsa ona şöyle denir: Bizim bu konudaki görüşümüz şu şekildedir: Allah ayetinde **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** buyurduğu gibi Allah arşına istiva etmiştir.

Yine bunu Allah'ın şu ayetlerinden anlayabiliriz: **"Güzel sözler O'na yükselir."**¹⁸⁴ **"Bilakis, Allah onu kendi katına yükseltmiştir."**¹⁸⁵

Yine Allah, Firavundan bahsettiği ayetlerinde; **"Firavun demişti ki: Ey Hâmân; bana yüksek bir kule yap. Belki o yollara ulaşabilirim. Göklerin yollarına. Mûsâ'nın tanrısını görürüm. Doğrusu ben, onu yalancı sanıyorum."** ayetinden de anlayabiliriz. Zira Firavun, Mûsâ'yı **"Allah semâvâtın üzerindedir."** sözünde yalanlamıştır. Yine Allah Azze ve Celle'nin **"Gökte olanın; sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer, sarsıldıkça sarsılır."**¹⁸⁶ ayetinden de bunu anlayabiliriz. Zira semâvâtın üzerinde arş vardır.

Arş semâvâtın üzerinde olduktan sonra Allah ayetinde; **"Gökte olandan emin mi oldunuz?"** buyurmuştur. Çünkü Allah, semâvâtın üstünde olan

¹⁸³ Kamer, 14

¹⁸⁴ Fatır, 10

¹⁸⁵ Nisa, 158

¹⁸⁶ Mülk, 16

arşın üzerinde istiva etmiştir. Zira yüksekte olan her ne varsa hepsi semadadır. Arş ise semâvattan daha yüksektedir.

Allah'ın; **“Gökte olandan emin mi oldunuz?”** ayetinin manası ise semâvatta bulunan her şeyi kapsamaz. Burada Allah'ın murat ettiği mana semâvattan daha yüksekte olan arştır. Ve şöyle söylemeye devam eder: İşte biz bu yüzden Müslümanları dua ettikleri zaman ellerini semaya doğru kaldırdıklarını görürüz. Çünkü Allah semâvâtın üstünde olan arşın üzerinde istiva etmiştir. Eğer Allah arşın üzerinde bulunmamış olsaydı müslümanlar ellerini arşa doğru kaldırmazlardı.

Bu konu hakkında ortaya görüş koyan Mu'tezile, Cehmiyye ve Harûriyye fırkasından olanlar ise istivanın manasının istivla, sahiplenme ve kahretme manalarında olduğunu ve Allah'ın her mekânda olduğunu söylemektedirler. Böylelikle de Allah'ın arşın üzerinde olduğu meselesinde tartışma içine girmişler ve istiva meselesini otorite ve iktidar meselesi olarak kabul etmişlerdir.

Eğer onların dedikleri gibi; “Allah bütün her şey üzerinde kadir olduğundan dolayı arş ile yedinci yeryüzü arasında hiçbir fark yoktur.” şeklinde olsaydı ve yine onların dedikleri gibi “Allah'ın arşa istivasının manası hükmetmedir (istivla).” şeklinde olsaydı, Allah tüm eşyalar üzerinde istiva eder denmesi caiz olurdu. Oysaki hiçbir müslüman için Allah; “Utañ verici yerlere, bağ, bahçe ve kovuklara istiva eder.” demesi asla caiz değildir. Böylelikle Allah'ın istiva etmesine verdikleri hükmetme manası batıl olmuş olur.

Tüm bunların dışında Kur'an ve sünnetten olan delilleri ve akli delilleri de zikreder. el-İbânetu Fî Usûli'l-Diyaneti kitabı Ebû Hasan el-Eş'arî'nin en meşhur kitaplarından biridir. Bu kitabı meşhur eden kişi Hâfız İbn Asâkir'dir. O bu kitaba itimat etmiştir. İmam Muhyiddin en-Nevevi de kendi el yazısıyla bu kitabı kopyalamıştır.

Allah sana rahmet etsin, bugün kendilerini bu imama nispet eden Eş'arî mezhebine bak. Çünkü o bu zikredilen taifenin imamıdır. Onun sıfat ayet ve hadisleri hakkında sahip olduğu akidesini, Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten olan sahabe, tâbiin ve mezhep imamlarının akidesine dayandığını nasıl ortaya koyduğuna bak. O istivanın manasının hükmetme olduğunu, elin manasının nimet olduğunu, gözün manasının ilim olduğunu söyleyerek te'vil yoluyla kelimelerin anlamlarını değiştirmemiştir. Mu'tezile ve Cehmiyye'nin bu görüşlerinden beri olmuştur. Onların görüşlerine muhalif olduğunu izah etmiştir. Çünkü Mu'tezile ve Cehmiyye'nin görüşleri Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'e muhalif olan görüşlerdir.

Sonra kendisini Eş'ari'nin akidesine nispet eden kişilerin beyan ettikleri akidelerinde ve yazdıkları tefsir ve hadis usulü kitapları içinde imamlarının inkâr ettiği te'villeri yaptıklarına şahit olursunuz ki; Ebû Hasan el-Eş'ari bu te'villerin Mu'tezile ve Cehmiyye'ye ait görüşler olduğunu beyan etmiştir. Buna rağmen onların görüşlerini ve sahip oldukları bu akideyi Eş'ari'ye nispet etmektedirler. Hâlbuki o bunları inkâr etmiş ve reddetmiştir. Bu görüşlerin sahabe, tâbiîn ve onlardan sonra gelen imamların sahip olduğu selef akidesine muhalif olduğunu haber vermiştir. İleride de kendi ağzıyla beyan ettiği gibi o, İmam Ahmed'in akidesi üzere olduğunu söylemiştir.

Bundan daha şaşırtıcı olanı ise, yazdıkları kitaplar içinde "Bizler selef akidesine teslim olduk, halefin akidesi ise onlardan daha bilgili ve hikmetlidir." demeleridir! Kalpleri dilediği şekilde evirip çeviren Allah ne yücedir. Böyle bir düşünce kendisinde akıl bulunan bir kimsenin kalbinde nasıl bir araya gelebilir?

Şüphesiz sahabeler bu ümmetin en temiz kalplileri ve ilim olarak en derin olanlarıdır. Onlar Kur'an'ın nüzülüne şahit olmuşlar ve ayetlerin te'villeri hakkında ilim sahibi olmuşlardır. Onlar kendi dillerinde indirilmiş olan Kur'an'ın fasih diline ve Arapça lisanına ehil olanlardır. İlimde hakkıyla derinleşmişlerdir. Onlar tek bir akide üzerinde ittifak etmişler ve bu akidede iki kişi karşılıklı ihtilaf etmemiştir.

Onlardan sonra gelen tâbiîn ise sahabilerin yolunu takip etmişler ve onların yoluna tabi olmuşlardır. Sonrasında gelen dört mezhep imamı, ardından Evzâi, iki Süfyân, İbn Mübarek, İshâk ve benzeri gibi diğerleri de sonra ise İslam imamlarından diğerleri de onlara tâbi olmuşlardır. Allah onların derecelerini iki âlemde de yükseltmiş ve onları sonrakiler içinde sadık bir lisan yapmıştır. Tüm bu âlimler tek bir akide üzerinde bir araya gelmişler ve rablerinin kitabına nebilerinin sünnetine tabi olmuşlardır.

Bunu hakkıyla bildikten ve kabul ettikten sonra nasıl olur da bir kimsenin kalbinde halefin akidesi selefin yolundan daha bilgili ve daha hikmetlidir düşüncesi yer edebilir? Kişi ile kalbi arasına giren Allah tüm eksikliklerden münezzehtir. Fazlıyla dilediğini doğru yola iletir. Adaletiyle de dilediğini yoldan saptırır. Allah yaptıklarından sorulmaz, oysa onlar sorguya çekilirler.¹⁸⁷

Şimdi nasıl olur da halef seleften daha bilgili olabilir? Aksine kim bunu iddia ederse selefin değerini anlayamamıştır. Hatta Allah'ı, Rasûlünü ve mü'minleri hakiki manada tanıyamamıştır. Halefin yolunu faziletli göstermeye çalışan bu kişiler, sadece kendi zanlarından delil getirerek,

selefin izlediği yolun Kur'an ve hadislerin manalarından hiçbir şey anlamadan sadece lafızlarına iman etmek olduğunu iddia etmişlerdir.

Onları Allah'ın ayetinde kendileri hakkında **"Onlar, kitap nedir bilmezler. Bildikleri şey, ancak kuruntularıdır."**¹⁸⁸ dediği kuruntu sahibi kişilerin yerine koymuşlardır. Halef ise izlediği yol ile gelen naslara lûgat üzerinde tuhaf ve garip manalar yükleyerek kelimelerin asıl manalarını çıkarmışlardır. Böyle bir düşünce sapık bir zandan ibarettir. Beraberinde ise az önce takdim ettiğimiz düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olur.

Zira onlar selefin yolu hakkında iftirada bulunmuşlardır. Halefin yolunu doğru göstermeye çalışarak doğru yoldan sapmışlardır. Selefin yolu hakkında cehalet üzere bir araya gelmişler ve halefin yolunu doğru gösterme uğrunda dalalet ve cehalet arasında bir araya gelmişlerdir.

Nasıl olur da halef Allah'ın isimleri ve sıfatları konusunda seleften daha âlim olabilirler?

Nasıl olur da onlar Allah'ın zatı ve ayetleri hakkında muhacirlerden ensardan en ileri ve önde gelenlerinden daha hikmet sahibi kimseler olabilirler ki?

İlim ve iman ehlinde olanlar ihsan ile onlara tabi olmuşlardır. Onlar hidayet yolunun aydınlatıcısı ve karanlık gökyüzünün lambalarıdır.

Allah'tan bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi kaydırmamasını dileriz. Bize ve müslüman kardeşlerimize kendi katından rahmet vermesini diliyoruz. El-Vehhâb olan O'dur.

Ebû Hasan el-Eş'arî'nin sözlerini zikrettiğimiz bu fasıl içinde bu meseleyi de zikretmemizin sebebi, halefin yolunu takip eden bugünkü te'vil ehli kısım, kendilerini Eş'arî'nin akidesine nispet etmektedirler. Bu sebeple insanlar Eş'arî'nin hiçbir ilme sahip olmadığını zannetmektedirler. Böylelikle de yapılan bu te'villerin Ebû Hasan el-Eş'arî'nin takip ettiği yol olduğunu zannetmektedirler. O Allah'ın kedisinden razı olduğu bir kimsedir. Selefin yolu üzerinde olduğunu açık bir şekilde beyan etmiştir. Halef mezhebinin yaptığı gibi nasları te'vil edenlerin yolunu ise inkâr etmiştir. Ayetleri te'vil etmenin Mu'tezile ve Cehmiyye'nin takip ettiği yol olduğunu yazdığı kitaplarında zikretmiştir.

İmam Zehebî el-Ulûv kitabında şöyle demiştir: Üstad Ebû Kâsım el-Kuşeyrî şöyle demiştir: Ebû Ali ed-Dekkâk'ı şöyle derken işittim: Ben Zâhir b. Ahmed el-Fakih'i şöyle derken işittim: Allah ona rahmet etsin Ebû Hasan el-Eş'arî öldüğü esnada başı kucağımdaydı. Can çekişme halindeyken; "Allah

Mu'tezile'ye lanet etsin, Allah hakka batıl elbisesi giydiren riyakâr ve sefih insanlara lanet etsin." diyerek sayıklamaktaydı.

Hâfız Ebû Kâsım b. Asâkir "Tebyîn-u Kezibe'l-Müfterî Fimâ Nesebe İle'l-Eş'arî" kitabında şöyle demiştir: Ebû Hasan el-Eş'arî (rahimehullah) onun hakkında zikredildiği gibi marifet ve intikad ehlinin yanında güzel bir akideye sahip bir kimse ve izlediği yol ile kabul edilmiş biriymi. Büyük âlimler takip ettiği görüşlerin çoğunluğunda onunla ittifak etmişlerdir. Cehalet ve inat ehli dışında hiç kimse onun izlediği yolu kötülemez. Onun güvenilirliğini ortaya koymak ve fırkalar arasında onun akidesinin doğruluğunun bilinmesi için, sahip olduğu akidenin anlatılması gerekir.

Onun el-İbâne kitabında zikrettiği sözlerini dinle. O şöyle demiştir: Hamd, Vâhid ve Azîz olan, tevhid ile şân ve şeref sahibi olan ve tek olan, tüm övgülere sahip olan ve ne misli ne de ortağı olmayan Allah'a olsun. Daha sonra Mu'tezile, Kaderiyye, Cehmiyye, Harûriyye, Râfiziyye ve Mürctie'ye reddiye yaptığı bir hutbe aktarır. Bu fırkalar arasından Mu'tezile fırkasının, Allah'ın kitabına, Rasûlünün sünnetine ve sahabelerin icmâsına muhalefet ettiğini beyan eder. Eğer bir kimse çıkıp sizler Mu'tezile, Kaderiyye, Cehmiyye Harûriyye, Râfiziyye ve Mürctie fırkalarının görüşlerini inkâr ettiniz. Öyle ise bize ortaya koyduğunuz görüşlerinizi ve benimsediğiniz itikadınızı bildirin derse ona şöyle denir:

Bizim ortaya koyduğumuz görüş ve benimsediğimiz akide Allah'ın kitabına ve sahabe, tâbiîn ve hadis imamlarından rivayet edilen Rasûlün sünnetine tutunmaktır. Biz tüm bunlara yapışıp bağlarız. Ahmed b. Hanbel'in -Allah onun yüzünü nurlandırsın- üzerinde bulunduğu görüşleri söyleriz ve onun görüşlerine muhalif olanlardan da ictinab ederiz. Çünkü o faziletli imam ve kâmil bir önderdir. Dalaletin zuhur ettiği zamanda, Allah'ın kendisiyle hakkın ortaya çıkmasını sağladığı kimsedir. Allah onunla İslam menhecini açıklığa kavuşturmuş ve onunla bid'atçıların bid'atlerini, dalalette olanların dalaletlerini ve şüphecilerin şüphelerini bastırmıştır. Allah'ın rahmeti onun üzerine ve tüm müslüman imamların üzerine olsun.

Bizim görüşlerimizin cümlesi şudur: Biz Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Allah'tan gelen her şeye ve güvenilir ravilerin hiçbir karşılık beklemeden Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı tüm rivayetlere iman eder, bunlardan hiçbir şeyi reddetmeyiz. Allah vâhid ve bir olan ilâhtır. Tektir ve her şey O'na muhtaçtır. Ondan başka ilâh yoktur. Hiçbir sahip ve çocuk edinmemiştir. Muhammed ise O'nun kulu ve elçisidir. Cennet haktır, cehennem de haktır. Kıyamet saati gelecektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Allah kabirde olanları diriltecektir.

Allah Teâlâ ayetinde; **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**¹⁸⁹ buyurduğu gibi Allah arşa istiva etmiştir. **"Ancak celal ve ikram sahibi rabbinin vechi baki kalacaktır."**¹⁹⁰ Ayetinde buyurduğu gibi Allah'ın vechi vardır.

Yine ayetinde; **"Hayır O'nun iki eli de açıktır."**¹⁹¹ buyurduğu gibi Allah'ın iki eli vardır. Ayetinde; **"Gemi gözlerimizin önünde akıp gitmekteydi."** buyurduğu gibi tekyif yapmaksızın Allah'ın iki gözü vardır. Her kim Allah'ın isimlerinin Allah'ın zatından ayrı olduğunu iddia ederse yoldan sapmış olur. Ayetinde; **"Allah onu kendi ilmiyle indirmiştir."**¹⁹² buyurduğu gibi Allah ilim sahibidir.

Allah'ın güç sahibi olduğunu kabul ederiz. O'nun kulağı ve gözü olduğunu da kabul ederiz. Mu'tezile, Hâriciler ve Cehmiyye'nin nefyettikleri gibi bu sıfatları nefyetmeyiz. Şunu deriz: Hiç şüphesiz Kur'an Allah Azze ve Celle'nin kalamıdır ve mahlûk değildir.

Yeryüzünde hayır ve şer ne olmakta ise Allah'ın dilemesiyle gerçekleşmektedir.

Ayetinde; **"Hâlbuki sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır."** buyurduğu gibi kulların yaptıkları Allah tarafından yaratılmıştır ve Allah buna muktedir olandır. Bütün hayır ve şerler de Allah'ın kaza ve kaderi ileler.

Yine şunu deriz: Kur'an Allah'ın kalamıdır ve mahlûk değildir. Her kim Kur'an mahlûktur derse kâfir olur. Ve yine dolunaylı bir gecede ayın görülmesi gibi, kıyamet günü de Allah'ın çıplak göz ile görüleceğine iman ederiz. Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen rivayetlere göre ise Allah'ı sadece müslümanlar görecektir.

Şunu da deriz: Müminler Allah'ı görürken kâfirler ise bundan mahrum kalacaklardır. Allah'ın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Hayır, doğrusu onlar o gün rablerini görmekten mahrum kalacaklardır."**¹⁹³

Şunu deriz: Şüphesiz İslam imandan daha geniştir ve her İslam olmak da iman olmak değildir. Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen rivayetlerde olduğu gibi Allah'ın kalpleri evirip çevirdiğine, kalplerin Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasında olduğuna, Allah'ın semâvâtı bir parmağı üzerine ve iki arzı da bir parmağı üzerine koyduğuna iman ederiz.

¹⁸⁹ Tâhâ, 5

¹⁹⁰ Rahman, 27

¹⁹¹ Mâide, 64

¹⁹² Nisa, 166

¹⁹³ Mutaaffîn, 15

İman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Nakil ehlinin nakledip "Allah'ın dünya semasına inip var mı isteyen, var mı istiğfar eden" diye sormasına kadar rivayet ettiği ve tasdik ettiği bütün rivayetleri ve buna benzer hadislerin hepsini kabul ve tasdik ederiz. Kalpleri kaymış ve yoldan sapmış kişilerin söylediklerine muhalefet ederiz. Allah'ın dinine Allah'ın izin vermediği bid'atleri sokmayız. Allah hakkında bilgi sahibi olmadığımız şeylerde ise konuşmayız.

Şöyle deriz: Allah'ın ayetinde; **"Rabbin (in buyruğu) geldiği ve melekler sıra sıra dizildiği zaman."**¹⁹⁴ buyurduğu gibi Allah kıyamet günü gelecektir.

Yine Allah'ın ayetinde **"Biz ona şah damarından daha yakınız."**¹⁹⁵ ve **"Sonra yaklaştı, derken sarkıverdi. İki yay kadar yahut daha da yakın oldu."**¹⁹⁶ buyurduğu gibi Allah kuluna dilediği şekilde yakınlaşır.

Bid'atlere davet eden kişilere muhalefet edip onlardan ayrılırız ve heva ehlinin içtinap edip beri oluruz. Zikrettiğimiz tüm bu görüşlerle ve zikrettiğimiz diğer görüşlerle konu konu, bölüm bölüm delil getiririz.

Daha sonra İbn Asâkir şöyle söylemeye devam eder: Allah size rahmet etsin, açıklayıp beyan ettiğim bu itikad üzerinde iyi düşünün. Bu itikadı şerh eden ve beyan eden bu imamın faziletini itiraf edin. Bitti.

Şemsuddin ez-Zehabi (rahimehullah) şöyle demiştir: Eğer nakil ile değil de akıl ile hareket edenler buna son verip Ebû Hasan el-Eş'arî'nin düşüncelerine tutunmuş olsaydılar, bu onlar için daha hayırlı olurdu. Ama onlar ilk zaman bilginlerinin eşyalar üzerinde derinleştikleri gibi derine inmişler ve mantık ile hareket etmişlerdir. Lâ havle velâ kuvvete illa billah.

Eş'arî'nin öğrencisi Ebû Hasan Ali b. Mehdi et-Taberî el-Mütekellim'in sözlerinin zikri:

O kendisine ait olan Müşkilü'l-Âyât kitabında **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir"** başlığı altında şöyle demiştir:

Bil ki Allah semanın üstünde tüm her şeyin üzerindedir. Arşının üzerine istiva etmesinin manası arşın üzerinde olup yüksekte olması şeklindedir. İstiva kelimesinin manası ise Arapların "Binek hayvanının sırtına oturup yükseldim. Çatıya çıktım." cümlelerinde olduğu gibi yüksekte olma

¹⁹⁴ Fecr, 22

¹⁹⁵ Kaf, 16

¹⁹⁶ Necm, 8-9

anlamındadır. Yine Arapların istiva kelimesini kullandıkları güneş tepeme çıktı. Kuşbaşımın üstüne çıktı yani kuş havada yükseldi ve başımın üstüne çıktı manasındadır. İşte bu şekilde kadim olan Allah Celle Celâluhu'nun arşa istiva etmesinin manası da arşının üzerinde yükselmesi şeklindedir.

Bu ise Allah'ın semada olduğuna ve arşının üzerinde yüksekte olduğuna delalet eder. Allah'ın ayetlerinde de buyurduğu gibi: **"Gökte olanın; sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz?"**¹⁹⁷

"Ey İsa! Seni öldürecek olan benim. Seni kendime yükseltip kaldıracak olan da benim."¹⁹⁸ Belhi ise Allah'ın arşa istiva etmesinin manasının, bir kimsenin Irak'a istiva etmesindeki (hükmetmesi, ele geçirmesi) manadan alarak, Allah'ın arşa hükmetmesi şeklinde olduğunu iddia etmiştir.

Şöyle demeye devam eder: Burada istivanın delalet ettiği mana istiyla (hükmetme) değildir. Çünkü eğer böyle olmuş olsaydı arş Allah'a has olmaz, yaratılanların dışında O'nu sadece istila etmiş olurdu. Oysa Allah yaratılanlar üzerinde de arş üzerinde de tek hak sahibidir. O'nun sarfettiği şeyler arş için ayırıcı bir özellik değildir. Böylece onun sözünün fasit olduğu açığa çıkar. Ona aynı şekilde şöyle denir: Arap dilinde, falanca istiva etti (yerleşti sahip oldu) yani istevla (sahiplendi ele geçirdi) anlamında olduğu gibi.

İstivanın anlamı istila demek değildir. Eğer sahip olmaksızın bir hâkimiyet söz konusu olsaydı o zaman el-Bari olan Allah Azze ve Celle hâkim olma ile vasıflanmazdı. Onun için istivanın manası istila kelimesi ile sarf edilmez yani bu kelimenin manası istila kelimesinin manası ile açıklanamaz.

Sonra şöyle söylemeye devam eder: Eğer bir kimse **"Semada olandan emin mi oldunuz?"** ayetinin manası hakkındaki görüşünüz nedir diye sorarsa ona şöyle denir: Ayetin manası burada Allah'ın arşın üzerinde semanın üstünde olduğu şeklindedir. Allah'ın **"Yeryüzünde dolaşın."**¹⁹⁹ ayetindeki mananın yeryüzünün üzerinde dolaşın şeklinde olması gibi. Yine Allah'ın **"Sizi hurma kütüklerine asacağım."**²⁰⁰ ayetindeki mananın sizi hurma kütüklerinin üzerine asacağım şeklinde olması gibi.

Eğer bir kimse Allah Teâlâ'nın **"Göklerde ve yerde Allah O'dur."** ayetinin manası hakkındaki görüşünüz nedir diye sorarsa, ona şöyle denir: Bazı kurrallar bu ayeti okurken semâvât kelimesinde vakf yapıp, ayetin **"Ve yerde de gizlinizi bilmektedir."** kısmından başlayarak devam

¹⁹⁷ Mülk, 16

¹⁹⁸ Al-i İmran, 55

¹⁹⁹ Tevbe, 2

²⁰⁰ Tâhâ, 71

etmektedirler. Ayeti diledikleri şekilde tekyîf etmektedirler. Eğer bir kimse filan kişi Irak ve Şam şehrinde meliktir, derse, bunun manası o kimsenin bizzat kendisinin o şehirlerde bulunmadan hükmünün Irak ve Şam'da olduğuna delalet eder.

İmâmu'z-Zâhid Ebû Abdullah b. Batta'nın sözlerinin zikri: el-İbâne kitabının -üç ciltten meydana gelir- Allah'ın mahlûkatından ayrı olarak arşının üzerinde olması ve ilminin mahlûkatını kuşatması başlığı altında şöyle demiştir:

Sahabe ve tâbiinden olan müslümanlar Allah'ın mahlûkatından ayrı olarak arşının üzerinde semanın üstünde olduğu görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir. **Allah'ın "Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."**²⁰¹ ayetine gelince bu ayet alimlerin söylediği gibi Allah'ın ilmi ile bizimle beraber olması şeklindedir. Cehmiyye ise **"Üç kişinin bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."** Ayetiyle âlimlerin bu ayet hakkında söylediklerine karşı çıkmışlar ve ayetin manasının Allah bizimle beraberdir ve bizim içimizdedir şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Âlimler ise ayetin manasının Allah'ın ilmi ile bizimle beraber olduğu şeklinde tefsir etmişlerdir. Çünkü ayetin sonu **"Muhakkak ki Allah her şeyi bilendir."** şeklinde sonlanmaktadır.

Daha sonra İbn Batta kendi isnadıyla Allah'ın mahlûkatıyla ilmi ile beraber olduğunu söyleyen âlimlerin sözlerini tek tek nakleder.

Dahhâk, Sevrî, Nuaym b. Hammâd, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râheveyh'in sözlerini zikreder. İbn Batta (Allah ondan razı olsun), büyük imamlardan biriydi. Beğavî'den onun Tabakat kitabını dinlemiştir. Hicri 387 senesinde vefat etmiştir.

Kendi zamanında Mâlikî mezhebinin şeyhi olan İmam Ebû Muhammed b. Ebî Zeydel-Kayravânî'nin sözlerinin zikri:

Mâlikî mezhebi hakkındaki ilk risalesi olan meşhur kitabında şöyle demiştir: Allah Teâlâ zatıyla mecid arşının üzerindedir. İlmiyle her yerededir.

İbn Ebî Zeyd'in risalesinin şârihi İmam Ebû Bekir Muhammed b. Vehb, Allah'ın mecid arş üzerinde olduğunun zikredildiği yerde "Bütün Araplar için fevk ve âlâ kelimelerinin manası birdir." der ve bu konu hakkındaki ayet ve hadislere yer verir. Arap dilinde في (içinde) lafzı فوق (üzerinde) anlamına da gelmektedir. **"O halde yeryüzünün üzerinde dolaşın sırtlarında yürüyün."**²⁰² **"Semada olandan emin mi oldunuz?"**²⁰³ ayetlerinin manalarında olduğu gibi. Te'vil ehli âlimler de bu ayetlerde kastedilenin Allah'ın yüksekte olması şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Allah'ın semada olmasının manasının, Allah'ın semanın üstünde olduğu görüşünü İmam Mâlik tabiinden, tabiin sahabeden, sahabe de Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şekilde anlayarak nakletmişlerdir. Onlar Allah'ın semada olmasının manasını, Allah'ın semanın üstünde olduğu şeklinde anlamışlardı.

Şeyh Ebû Muhammed de aynı şekilde Allah arşının üzerindedir demiştir. Daha sonra ise Allah'ın arşının üzerindeki ulûviyyetinin zatıyla olup, tekyîf olmaksızın mahlûkatından ayrı olarak olduğunu; İlmi ile de her mekânda olup, bunun ise zatıyla olmadığını, zira mekânların onu kuşatması altına alamayacağını beyan eder. Çünkü Allah bundan çok daha büyük ve yücedir. (Şârihin sözleri burada bitti.)

Ebî Zeyd "el-Mufredufi's-Sünne" kitabında Allah'ın ulûv sıfatını ve Allah Teâlâ'nın zatıyla arşa istivasını zikrederek takrir eder. Bunu tam bir kabulleniş ile kabul eder. Muhtasaru'l-Müdevvene kitabında ise Allah'ın zatıyla arşının üzerinde olduğunu, yeryüzünden hariç olarak da semâvâtının üstünde olduğunu söylemiştir.

Hâfız Zehebi, İbn Ebî Zeyd'in; Allah Teâlâ zatıyla mecid arşının üzerindedir sözünü zikrettiği yerde şöyle söyler: Daha önce böyle bir ibareyi Ebî Ca'fer b. Ebî Şeybe ve Osman b. Saîd ed-Dârimî'den rivayet ederek takdim etmiştim.

²⁰² Mülk, 15

²⁰³ Mülk, 17

Sicistan'ın vaizi Yahya b. Ammâr da risalesinde bu konuya bu şekilde yer vermiştir. Hâfız Ebû Nasr es-Siczî kendisine ait olan el-İbâne kitabında şöyle demiştir: İmamlarımızdan olan Sevri, Mâlik, iki Hammâd, İbn Uyeyne, İbn Mübârek, el-Fadîl, Ahmed ve İshâk gibi imamlar Allah'ın zatı ile arşının üzerinde olduğunda ve ilmiyle tüm mekânlarda olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir.

İbn Abdilber de kitabında buna bu şekilde yer vermiştir. Şeyhu'l İslam Ebî İsmail el-Ensâri de bu ibareye bu şekilde yer vermiştir. O Ahbârü's-Şeta kitabında şöyle söylemiştir: Şüphesiz Allah yedinci semada, bizzat nefsiyle arşın üzerindedir.

Ebû Hasan el-Kerhî de aşağıdaki kasidede olduğu gibi böyle söylemiştir:

Onların akidesi şu şekildedir: Muhakkak ki Allah zatıyla ve ilmiyle arşın üzerinde gaptir.

Bu kasidenin üzerine Takıyyuddîn İbn Salih kendi hattıyla; "Bu kaside Ehl-i sünnet ve ashabu'l-hadisın akidesidir." yazmıştır. Aynı şekilde bu lafızlara Ahmed b. Sâbit et-Turukî el-Hâfız, Şeyh Abdulkadir el-Ceylî, el-Feta Abdulaziz el-Kuhîti ve bir taife şu şekilde yer vermişlerdir: Allah Teâlâ tüm her şeyin yaratıcısıdır. Zatıyla evreni düzene koyandır. Tüm bunları hiçbir yardıma ihtiyacı olmadan ve hiçbir şey O'na zor gelmeden yapar.

İbn Ebî Zeyd ve diğerleri, Allah'ın kevnîyle bizimle birlikte olması ile arşı üzerinde olmasındaki kevnî arasındaki farktan murat edilenin Allah'ın ilmi ile bizimle birlikte olması olduğunu söylemişlerdir. Allah'ın "**Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.**" ayetinden de öğrendiğimiz gibi Allah arşa istiva etmiştir. Az önce zikredilen görüşü takdim ettiğimiz gibi ulemadan bir cemaat da bunu telaffuz etmiştir. Hiç şüphe yok ki boş ve yersiz sözleri terk etmek İslam'ın güzelliğindendir.

İbn Ebî Zeyd Mağrib'de İslam'a hizmet eden ulemalardan biriydi. Küçük Mâlik olarak lâkaplandırılırdı. Usul ilminin marifetinde zirve noktadaydı. Allah'ın zatı ile arşa istiva etmesi görüşünde olduğu için ona kin gütmüşlerdir ve bu görüşünü terk etmesini umut etmişlerdir. Zehebi'nin sözleri burada bitti.

Kâdî Ebî Bekir b. Tayyîb el-Bâkılânî el-Eş'arî'nin sözlerinin zikri:

Et-Temhîdu Fi Usulî'd-Din kitabında -bu en meşhur kitaplarından birisidir- şöyle demiştir: Eğer bir kimse çıkıp "Siz Allah'ın her mekânda olduğu görüşünü kabul ediyor musunuz?" diye sorarsa ona şöyle deriz: Böyle bir şey söylemekten Allah'a sığınırız. Aksine Allah'ın kitabında da haber verdiği gibi Allah arşına istiva etmiştir. O ayetinde şöyle buyurmuştur: **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir." "Yoksa gökte olanın başınıza taş göndermesinden emin mi oldunuz?"**

Eğer Allah her mekânda olmuş olsaydı, insanın iç organlarında, ağzının içinde, ağaçlık ve otluk alanda, Allah'ın zikrinden uzak olan çöplük ve pislik alanlarda da olması gerekirdi. Allah böyle bir şeyden çok daha büyük ve yücedir.

Daha sonra Allah Teâlâ'nın **"Göklerde ilâh olan ve yerde ilâh olan O'dur."**²⁰⁴ Ayeti hakkında şöyle demiştir: Burada söylenmek istenen şey Allah'ın sema ehlinin ilâhı ve yeryüzü ehlinin ilâhı olduğudur. Arapların "Fılan kişi iki şehirde soylu ve kendisine itaat edilen bir kimsedir ya da ehlinin yanında soylu ve kendisine itaat edilen biridir." demeleri gibi. Bu durum zikredilen kişinin zatıyla Hicaz ve Irak'ta mevcut olduğu anlamına gelmez.

Yine Allah'ın **"Şüphesiz ki Allah; muttakiler ve ihsan edenlerle beraberdir."**²⁰⁵ Ayetinin manası ise Allah'ın koruması, yardımı ve desteği şeklindedir. Allah'ın zatı ile onlarla beraber olduğu anlamında değildir. Allah böyle bir şeyden çok daha büyüktür. **"Ben sizinle beraberim. Hem görür hem de işitirim."** ayetinin te'vili de bu şekildedir.

"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."²⁰⁶ Ayetinin manası da Allah'ın onları en iyi şekilde bildiği ve onların sırları ve gizlediklerinden haberdar olduğu şeklindedir.

Bu ayetlerden Kur'an'da vârit olduğu şekliyle faydalanılır. İşte bu yüzden buna binaen kıyas yaparak Allah Tunus'ta, Bağdat'ta ve Dimaşk'tadır denilmesi ya da Allah öküz ve eşekle beraberdir denmesi caiz değildir. Yine Allah'ın **"Allah muttaki olanlarla beraberdir."** ayetine kıyas yaparak Allah fasıklarla beraberdir ve Helvan'a doğru ilerleyenlerle beraberdir denmesi caiz değildir. Olması gereken, az önce de açıkladığımız ve vafsettiğimiz te'vil gibidir. Bu yüzden şairin, bir kimse Irak'a hükmetmiştir

²⁰⁴ Zuhurî, 84

²⁰⁵ Nahl 128

²⁰⁶ Mücadele, 7

dediği gibi Allah'ın arşa istivasının manası Allah'ın hükmetmesi şeklinde değildir.

Çünkü istiylanın (hükmetmenin) manası kudret ve kahretme şeklindedir. Allah Teâlâ'nın kudret ve kahretme sıfatı ise hala devam etmekte, ezelî ve ebedidir. Allah'ın "Sonra istiva etti." ayetine baktığımız zaman ise; Allah'ın istivası daha olmamışken Allah arşa istiva etmiştir. Böylelikle onların söyledikleri batıl olmuş olur.

Daha sonra başka bir bapta; eğer bir kimse çıkıp, daha iyi anlayabilmemiz için Allah'ın zâtî sıfatlarını fiilî olan sıfatlarından ayırarak sınıflandırın derse ona şöyle denir: Allah'ın zâtî sıfatları hala daha devam etmektedir. Allah hala bu sıfatlarla mutavassıftır. Hayat, kudret, irade, duyma, görme, kelam, baki olması, yüz, iki el, iki göz sahibi olması, gazap ve rıza sıfatları gibi. Fiilî olan sıfatları ise yaratma, rızık verme, adaletli olması, ihsanda bulunması, lütuf sahibi olması, nimetlendirmesi, sevap vermesi, cezalandırması, diriltmesi ve neşretmesi gibi sıfatlardır. Allah'ın bütün sıfatları, daha fiil olarak gerçekleşmeden önce mevcuttu. Daha sonra Allah'ın sıfatları ile ilgili sözlerine devam eder.

ez-Zebb, Ebû Hasan el-Eş'arî'den kitabında şöyle demiştir: Aynı şekilde Allah'ın sıfatları hakkında Rasûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) mervi olarak gelmiş tüm rivayetler hakkındaki görüşümüz de bu şekildedir. Çünkü Allah'ın iki eli, yüzü ve iki gözü rivayet olarak gelen hadislerde doğrulanmıştır. Biz şu şekilde söyleriz: Allah kıyamet günü buluttan gölgeler içinde gelecektir Hadiste de rivayet edildiği gibi Allah dünya semasına iner.

Ve Allah arşına istiva etmiştir. -bu şekilde devam edip gider- İslam imamlarının ve Ehl-i Sünnet'in akidesini beyan ettik.

Allah'ın istiva sıfatı hakkında Zühri ve Mâlik'ten de rivayet edildiği gibi tüm bu sıfatları hiçbir tekyîf, tahdit, tescim ve tasvir yapmaksızın geldiği şekliyle kabul ederiz. Kim bu sınırı aşarsa ileri gider, bid'atçı olur ve doğru yoldan sapmış olur.

Hâfız Şemsuddîn ez-Zehebi -bu sözlerini zikrettiği yerde- bu imamı anlatmış ve şöyle demiştir: Onun derin ilmi, zekâsı ve hevâ ve bid'at ehline karşı derin idrakinde misli nerede?

Yeryüzü selefin ne olduğunu bilmeyen kişilerle dolu. Onlar yağmacılık yapmaktan başka bir şey bilmiyorlar. Allah'ın sıfatlarını nefyedip inkâr ediyorlar. Onlar sağırdır, dilsizdir, konuşmaları fasih değil ve Acem'dirler. Yalnızca akla davet ediyorlar. Kur'an ve Sünnetten çıkan nakiller üzere yol takip edip etmiyorlar. Allah'tan geldik dönüşümüz de yine Allah'adır.

İmam Ebû Ömer Muhammed b. Abdullah el-Endulisî et-Talemenkî el-Mâlikî'nin sözlerinin zikri:

El-Usûl kitabında -iki ciltten oluşur- şöyle demiştir: Ehl-i Sünnet'ten olan Müslümanlar Allah'ın zatı ile arşının üzerinde olduğu konusunda icmâ etmişlerdir. Yine aynı kitap içinde şöyle söylemektedir: Ehl-i Sünnet Allah'ın arşın üzerinde mecaz olarak değil, hakiki olarak olduğunda icmâ etmişlerdir.

Daha sonra kendi isnadıyla Mâlik'ten onun şu sözünü aktarır: Allah semadadır. İlmî ise her yeredir. Daha sonra bu kitap içinde şunları söyler: Ehl-i Sünnet'ten olan Müslümanlar; **"Allah'ın Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."**²⁰⁷ Ayeti ve Kur'an'daki buna benzer ayetlerin manasının Allah'ın ilmi ile bizimle beraber olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Zira Allah zatı ile semâvâtın üzerinde olup, dilediği şekilde de arşına istiva etmiştir. Tüm bunlar onun kitabındaki lafızlarıdır.

Ehl-i Sünnet'ten Müslümanların Allah'ın zatı ile arşının üzerinde istiva ettiği görüşü üzerinde nasıl icmâ ettiklerine bak. Hâfız Ebî Nasr es-Sicsî ve diğerlerinden daha önce takdim ettiğimiz gibi Ehl-i Sünnet imamlarından birçoğu da bu lafızlara yer vermiş ve birçok âlim de bu lafızları bu büyük imamlardan bu şekilde anlatmışlardır.

Şimdi nasıl olur da İbn Ebî Zeyd bu görüşleri risalesinde zikrettiği zaman bir tek ona kin güderler? Zehebi'nin de kitabında onu zikrettiği gibi, et-Talemenkî büyük hafızlardan biri ve Endülüs'teki kurraların önderiydi. Seksen sene kadar yaşamıştır ve 417 senesinde vefat etmiştir.

Şeyhu'l İslam Ebû Osman İsmail b. Abdurrahman en-Nisâbüri es-Sâbüni sünnete dair yazdığı risalesinde şöyle demiştir: Ashabu'l-hadis, Kur'an'ın da ortaya koyduğu gibi Allah'ın yedinci semâvâtın üstünde arşının üzerinde olduğuna itikat ederler ve buna şahitlik ederler.

Seleften olan İslam âlimleri ve İslam'ın önde gelenleri Allah'ın arşının üzerinde olduğu ve arşının da semâvâtın üstünde olduğu görüşü üzerinde ihtilaf etmemişlerdir.

İmam Şafîi de el-Mebsût kitabında mü'min bir kölenin kefareti ile azad edilmesi meselesinde Muâviye b. Hakem'in rivayet ettiği şu hadisi delil olarak getirir: Bir gün Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) siyahi bir köleye mü'min olup olmadığı anlamak için sorular sordu. Ona dönüp *"Allah nerededir?"* diye sordu. Siyahi köle Allah semadadır anlamında elini semaya işaret etti. Çünkü bu köle Arap değildi, Acem'di. Ardından Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve

sellem) "Onu azad et, zira o mü'minedir." dedi. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kölenin mü'min olduğuna hükmetti. İşte bu köle rabbinin semada olduğunu kabul etmiş ve rabbinin ulûv ve fevkiyet sıfatını itiraf etmiştir.

Sâbüni; fakih, muhaddis, sufi ve vaiz bir kimse idi. Zamanında Nisâbur şehrinin şeyhiydi. Bir çok güzel kitaplara sahiptir. Huzeyme ve Sirâc'ın ashabından hadis dinlemiştir. 447 senesinde vefat etmiştir.

İmam, Âlimu'l-Allâme, Mağribin hafızı, kendi zamanının hadis imamı, Temhid, İstizkâr ve psikolojik kitaplar sahibi Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdulber el-Nemrî el-Endülisi'nin sözlerinin zikri:

Temhid kitabında Şehâb'ın sekizinci hadisi olan nüzûl hadisi hakkında şöyle demiştir: İsnadı sahihtir. Hadis ehli olan âlimler bu hadisin sıhhatinde ihtilaf etmemişlerdir. Bu hadisin içinde, Allah'ın (Subhanchu ve Teâlâ) semada arşın üzerinde, yedinci semâvâtın üstünde olduğuna dair deliller vardır. Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat bu şekilde söylemişlerdir. Bu hadis Mu'tezile ve Cehmiyye'nin "Allah her mekândadır, arşın üzerinde değildir." görüşlerine karşı onların delil olarak gösterdikleri bir hadistir. Hak ehlinin bu konuda söyledikleri görüşün doğruluğunu ortaya koyan bir başka delil de Allah'ın "**Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.**" ayeti ve "**Gökte olandan emin mi oldunuz?**" ayetidir. Ayetteki "**gökte olandan**" lafzının manası "**arşın üzerinde olandan**" şeklindedir. ۞ (içinde) harf-i cerrinin manası على (üzerinde) şeklindedir. Allah'ın "**Yeryüzünde dolaşın.**" ayetinin manası yeryüzünün üzerinde dolaşın şeklinde olduğunu görmüyor musunuz? Yine aynı şekilde "**Sizi hurma kütüklerine asacağım.**"²⁰⁸ ayetinin manası da aynı şekildedir.

"**Melekler de ruh da O'na yükselmektedir.**"²⁰⁹ ayeti ve buna benzer ayetler de bunu desteklemektedir. Tüm bu ayetler Mu'tezile'nin görüşlerini iptal eden apaçık delillerdir.

Allah'ın istiva sıfatında mecaz yapmaları ve istiva kelimesini istevla (hükmetme) manasına te'vil ederek ortaya görüş koymalarına gelince, istevla kelimesinin belirli bir manası yoktur. Çünkü lügatte manası açık değildir. İstiylanın lügatteki manası ise galip gelmektir.

Allah'ı ise mağlup edebilecek hiç kimse yoktur. Ve sözün hak olması için sözün hakikat değeri taşıması gerekir ki bütün ümmet Allah'ın ayette kastettiği mana mecazdır görüşü üzerinde ittifak etsin. Çünkü rabbimizin

²⁰⁸ Tâhâ, 71

²⁰⁹ Meâric, 4

bize indirdiklerine ittiba ederek buna tabi olmaktan başka bir yol yoktur. Şayet mecaz manayı iddia eden her bid'atçinin iddiası mümkün olsaydı ibadetlerden hiçbir şey sabit olmazdı. Celil olan Allah ise Kur'an'ın muhatabı olan Araplar'a açık ve anlaşılır olan hitaplarıyla ve dinleyicinin yanında sahih mananın anlaşılacağı şekilde hitap etmiştir.

İstiva malumdur, lügatteki manası ise mefhumdur. Anlaşıldığı gibi istivanın manası ulûv, bir şeyin üzerinde yükselmek, istikrar ve bir şeye temekkûn etmektir.

Ebü Ubeyde Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayeti hakkında istivanın manasının yükselmek olduğunu söylemiştir. Araplar da istiva kelimesini kullandıkları cümlelerde hayvanın üstüne oturdum, evin üstüne çıktım şeklinde söylerler. Bir başka kimse ise istivanın manasının yerleşmek olduğunu söylemiştir. Daha sonra buna Allah'ın **"Ergenlik çağına erişip olgunlaşınca"**²¹⁰ ayetini delil olarak getirir. İstiva burada ergenlik çağını bitirip olgunluğa erişmek yani yerleşmek anlamındadır.

İbn Abdilber şöyle demiştir: İstivanın manası yüksek bir yere oturmak şeklindedir. Bu ayetlerin bu manada geldiği yerlerde Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bize hitap ederek şöyle buyurmuştur: **"Ta ki bunların üzerine oturunca, rabbinizin nimetini anarak; bunları bize musahhar kılan ne yücedir, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik, diyesiniz."**²¹¹ Başka bir ayetinde; **"sen ve beraberindekiler, gemiye yerleşince"**²¹² buyurmuştur.

Yine; **"Gemi Cudi'ye oturdu."**²¹³ buyurmuştur.

Abdullah b. Dâvud el-Vâsiti'nin, İbrahim b. Abdussamed'den onun da Abdullah b. Mücâhid'den onun da babasından onun da İbn Abbas'tan **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayeti hakkında rivayet ettikleri *"Allah bütün mahlûkatı üzerinde hükmetmiştir ve hiçbir mekân da O'na gizli kalmaz."* hadisi hakkında girilen tartışmaya gelince;

Buna şöyle cevap verilir: Bu münker bir hadistir. Bu hadis meçhul ve zayıf olan raviler tarafından nakledilmiştir. Zayıf olan raviler Abdullah b. Dâvud el-Vâsiti ve İbn Mücahid'dir. İbrahim b. Abdussamed de meçhuldür ve bilinmemektedir. Bunlar (yukarıda zikredilen üç kişi) adil kimselerin ahad haberlerini kabul etmezler. Biraz düşünürlerse, şimdi nasıl olur da selefın böyle bir hadisi delil olarak getirebileceğini düşünürler?

Allah'ın buyurduğu; **"Firavun demişti ki: Ey Hâmân; bana yüksek bir kule yap. Belki o yollara ulaşabilirim. Göklerin yollarına. Mûsâ'nın**

²¹⁰ Kasas, 14

²¹¹ Zühruf, 13

²¹² Müminun, 28

²¹³ Hud, 44

tanrısını görürüm. Doğrusu ben, onu yalancı sanıyorum.”²¹⁴ ayetine gelince; bu ayet Mûsâ'nın (aleyhis selam) “Benim ilâhım semadadır.” dediğine ve Firavun'un da “Ben Mûsâ'yı yalancı sayıyorum” diyerek bunu yalanlamaya çalıştığına delalet eder.

Bunlara Allah'ın “Gökte de ilâh, yerde de ilâh O'dur.”²¹⁵ ayeti,

“O; göklerde de yerde de Allah'tır.”²¹⁶ ayeti ve “Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur.”²¹⁷ ayetleri ile karşı çıkmışlardır ve bu ayetleri delil olarak göstermişlerdir. Allah'ın her mekânda nefsi ve zatıyla olduğunu iddia etmişlerdir. Allah isimleri tüm noksanlıktan münezze olan ve övgüsü çok yüce olandır.

Onlara şöyle denir: Bizimle sizin aranızda ve diğer ümmetler arasında Allah'ın zatıyla semada olup yeryüzünde de olmadığı konusunda bir ihtilaf yoktur. Ayeti, herkesin üzerinde hem fikir olduğu, sahih manasına taşımak gerekir. Bu mana da Allah'ın semada ilâh olup sema ehlinin mabudu olduğu, yeryüzünde ilâh olup yeryüzü ehlinin ilâhı olduğudur. İlim ehli de bunu bu şekilde tefsir etmişlerdir. Ayetin zahiri de Allah'ın arşın üzerinde olduğuna delalet etmektedir. Bunda ihtilaf etmek ise sakıttır. En mutlu kişi de ayetin zahirine tutunan kimsedir. Allah'ın diğer başka ayeti olan “Yerde ilâh olan O'dur.” ayetine gelince bu ayet üzerinde ittifak ve icmâ edilmiştir. Bu ayette kastedilen Allah'ın yeryüzü ehlinin ilâhı olduğudur. Ayet düşünüldüğünde ayetin manasının bu şekilde olduğu apaçık görülür.

Allah'ın yedinci semâvâtın üstünde arşının üzerinde olduğuna dair delillerden biri de Arap ve Acem olan Araplar'ın cemisinin, bir durumdan dolayı üzüldüklerinde ve onları çok şiddetli sıkıntılar bulduğunda yüzlerini semaya kaldırmaları ve iki elleriyle semaya işaret ederek ellerini semaya doğru kaldırarak dua etmeleri, böylece de Allah'tan yardım dilemeleridir.

Özel olarak ve genel olarak herkesin bu konuda delil olarak öne sürdükleri en meşhur ve en çok bilinen delillerden biri budur. Rasûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) siyahi bir köleye “Allah nerededir?” diye sormuş ve köle de Allah semadadır anlamında elini semaya işaret etmiştir. Daha sonra ise Rasûlullah “Ben kimim?” diye sormuş ve köle de “Sen Allah'ın Rasûlüsün.” demiştir. Ardından da Rasûlullah “Onu azad et, zira o mü'minedir.” demiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu siyahî kölenin başını semaya kaldırarak işaret etmesini, onun imanı için yeterli görmüştür.

²¹⁴ Mücadele, 37-38

²¹⁵ Zuhuf, 84

²¹⁶ En'am, 3

²¹⁷ Mücadele, 7

Şöyle söylemeye devam eder: **“Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O’dur.”** ayetini delil olarak getirmelerine gelince; ayetin zahirini almak konusunda onların hiçbir hüccetleri yoktur. Şöyle der: **“Allah arşın üzerindedir ve ilmi ise her mekândadır.”** Sonra Dahhâk’ın bu ayet hakkındaki şu sözünü senetle zikreder: “Allah arşının üzerindedir, ilmi ise onlar nerede olurlarsa olsunlar onlarla beraberdir.”

Ve şöyle der: “Bana Süfyan es-Sevri’den bunun benzeri olan bir rivayet ulaştı. Abdullah b. Mes’ud şöyle demiştir: Dünya seması ile ondan sonra gelen sema arası, beş yüz yıllık mesafe kadardır. Her bir sema arası beş yüz yıllık mesafe kadardır. Yedinci sema ile kürsi arası beş yüz yıllık mesafedir. Kürsi ile su arası beş yüz yıllık mesafe kadardır. Arş da suyun üzerindedir. Allah Teâlâ, arşının üzerindedir. Amellerinizden hiçbir şey O’na gizli kalmaz.” Bu sözleri ya da buna yakın olan sözleri İstizkâr kitabında da zikretmiştir.

Yine Ebû Ömer şöyle demiştir: Ayetlerin te’villerinin bize kendilerinden ulaştığı sahabe ve tâbiin âlimleri Allah’ın **“Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O’dur.”** ayetinin te’vilinin Allah’ın arşının üzerinde olup ilminin de her mekânda olduğu görüşü üzerinde icmâ etmişlerdir. Hiç kimse delil getirerek onların bu görüşlerine muhalif olamamıştır. Yine şöyle demiştir: Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat Kitap ve Sünnet’te vârit olan sıfatları ikrar etmede icmâ etmişlerdir. Sıfatları hakiki manalarına taşıyıp mecaz manalarına taşımamışlardır. Onlar bu sıfatlardan hiçbir şeyi tekyîf etmemişlerdir.

Cehmiyye, Mu’tezile ve Hâriciler ise bu sıfatları inkâr etmişler, bu sıfatları hakiki manalarına taşımamışlar ve “Her kim bu sıfatları hakiki manasına taşırsa Müşebbihe olmuştur ve her kim bunu bu şekilde kabul ederse kendisine ibadet edilen ilâhı nefyetmiş olur.” şeklinde iddia etmişlerdir.

Hâfız Zehebi şöyle demiştir: Allah doğruyu söylemiştir. Her kim bu sıfatları te’vil eder ve Kitap ve Sünnet’te vârit olan sıfatların manalarını mecaz manaya taşırsa kendisine ibadet ettiği rabbini nefyetmek suretiyle ta’til etmiş olur. Allah’ı da cansız varlıklara benzetmiş olur. Ebû Ömer b. Abdulber ilimde derinleşmiş bir kimseydi. Ehl-i Sünnet imamlarındandı. Onun misli bir kimseyi gözler görmemiştir. Fazileti ülkeler içinde ün salmıştır. 463 senesinde, yetmiş altı yaşındayken vefat etmiştir.

Ebü Kâsım Abdullah b. Halef el-Mukri el-Endülisî'nin sözlerinin zikri:

el-Mulehhas kitabının şerhinde -nüzül hadisini zikrettiği yerde- bu hadis hakkında şöyle demiştir: Bu hadis hiçbir uydurma yada sonradan ortaya çıkarılan bir şey olmaksızın ²¹⁸

Allah'ın semada yedinci semâvâtın üstünde arşının üzerinde olduğunun delilidir. İlim ehli de bunu bu şekilde söylemişler ve bu görüşlerine delil olarak da Allah'ın **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."**²¹⁹ ayetini, **"Sonra arşa istiva etmiştir."**²²⁰ ayetini ve **"O; kâfirler içindir ve onu engelleyecek yoktur. Derecelere sahip, Allah katındandır."**²²¹ ayetini delil olarak getirmişlerdir.

Buradaki dereceler kelimesinin manası yükselmektir. Mâlik b. Enes şöyle demiştir: Allah Azze ve Celle semadadır. İlmi ise her yerdedir. Onun ilminden hiçbir mekân O'na gizli kalmaz. Allah semadadır lafzından kasıt ise Allah'ın semanın üstünde olması şeklindedir. Tüm bu takdim ettiklerim Allah'ın istiva sıfatını mecaz manaya taşıyanların ve istivanın manasının ele geçirme ve hükmetme olduğunu söyleyen kişilerin sözlerini iptal eden apaçık delillerdir. Çünkü ele geçirmenin manası sözlükte hemen akabinde galip gelmek anlamındadır. Allah ise; O'na galip olabilecek hiç kimse yoktur. Yine sözün hak olması için sözün hakikat değeri taşıması gerekir ki bütün ümmet Allah'ın ayette kastettiği mana mecazdır görüşü üzerinde ittifak etsin. Çünkü rabbimizin bize indirdiklerine ittiba ederek buna tabi olmaktan başka bir yol yoktur. Allah'ın keliması ise O'nun vechinden dolayı en bilinen ve en açık olan manaya yönlendirir. Allah'ın ayetleri bu kadar açık iken buna teslim olmaktan bizi hiçbir şey engellememelidir. Şayet mecaz manayı iddia eden her bid'atçının iddiası mümkün olsaydı ibadetlerden hiçbir şey sabit olmazdı. Celil olan Allah ise Kur'an'ın muhatabı olan Araplar'a açık ve anlaşılır olan hitaplarıyla ve dinleyicinin yanında sahih mananın anlaşılacağı şekilde hitap eder. İstiva ise sözlükte gelen manası ile malum ve açıktır. İstivanın manası ulûv, yükselme ve bir şeyde temekkün etmektir.

Eğer bir kimse buna karşı çıkarak; "Eğer bu şekilde olursa Allah'ı mahlûkatına benzetmiş olursunuz. Çünkü O'nu kuşatması altına alıp çevreleyen her bir şey mahlûktur." derse ona şöyle denir: Böyle bir kıyas yapmaya gerek yoktur. Zira Allah'ın misli hiçbir şey yoktur.

²¹⁸ Mumase lafzı sonradan ortaya çıkarılan şey anlamındadır. Kitap ve Sünnet'te onun nefyi ya da ispatı vârit olmamıştır

²¹⁹ Tâhâ, 5

²²⁰ A'raf, 54

²²¹ Meâric, 2-3

Allah mahlûkatı ile kıyas edilemez. Mekânlar var olmadan önce O var idi. Akıllar bunu doğrulamış ve bu konudaki deliller de sabit olmuştur. O Allah ki ezelidir. O ne bir yerde idi ne de ondan başka bir mekân vardı. Şimdi nasıl olur da Allah yarattıklarından bir şey ile kıyas edilebilir? Ya da O'nunla mahlûkatı arasında temsil ve teşbih yapmaya kalkışılabilir?

Allah zalimlerin söylediklerinden münezzehtir, uludur ve yücedir...

Eğer bir kimse çıkıp; "Biz rabbimizin ezeli olup herhangi bir mekânda olmadığını, sonra mekânları yaratıp ardından da mekân edindiği şeklinde tasvir ederiz. Bu şekilde tağyir ve intikal yaparak bunu ikrar ederiz. Allah'ın ezel sıfatı ortadan kalktığı zaman da Allah her mekânda olmuş olur deriz" derse, ona şöyle denir: Eğer sen bu şekilde Allah herhangi bir mekânda değildi, daha sonra her mekânda oldu şeklinde iddia edersen; ibadet ettiğin ilâhı değiştirmiş olursun. Yine aynı şekilde hiçbir mekânda değilken Allah'ı her mekâna intikal etmiş olursun. Eğer şuan söylediği gibi "Allah ezelidir ve her mekândadır." derse, zaman ve mekânların ezelden Allah ile beraber olduğunu söylemiş olur. Böyle bir düşünce ise fasittir.

Eğer; Allah'ın ezelde olmayan bir mekândan başka bir mekâna yer değiştirmesi yani intikal etmesi caiz mi diye sorarsa ona şöyle denir. İntikal gelince bu durum halin değişmesidir ve böyle bir şey ile Allah üzerine gönderme yapılamaz. Çünkü onun varlığı ezelde de vardır ve bir mekânı gerektirmez. Ayrıca onun başka bir mekâna da intikal etmesini gerektirmez.

Bu konuda o yaratılanlar gibi değildir. Fakat biz mekân olmaksızın o istiva etti deriz fakat o intikal etti ya da yer değiştirdi diyemeyiz. Elbetteki Allah'ın istiva etmesindeki mana tektir. Mesela biz Allah'ın arşı vardır deriz. Allah'ın döşeği vardır demeyiz. Allah Halim'dir deriz ama Allah akli başındadır demeyiz. Allah, Halil-ü İbrahim'dir deriz ama İbrahim'in arkadaşısıdır demeyiz. Çünkü biz Allah'ı, kendisini isimlendirdiği şeylerin dışında bir şey ile isimlendirmeyiz, vasfetmeyiz ve adlandırmayız. Allah'ın kendisini vasıflandırdığı şeyleri reddetmeyiz. Çünkü böyle bir şey Kur'an'ı reddetmektir.

Hâfız Ebî Bekir el-Hatîb'in (rahimehullah) sözlerinin zikri:

Şöyle demiştir: Sıfatlar meselesine gelince; selefın bu konudaki görüşü şu şekildedir: Onlar bu sıfatları ispat etmişler ve zahirine göre bu sıfatları kabul etmişlerdir. Bu sıfatları tekyîf ve teşbihten nefyetmişlerdir. Sıfatlar hakkında konuşmanın ise Allah'ın zatı hakkında konuşmak babından olduğunu söylemişlerdir. Zira Allah'ın sıfatları hakkında konuşmak da Allah'ın mislini ve benzerini getirmek babındandır. Nasıl ki âlemlerin rabbi olan Allah'ın zatının ispatı malumdur ve bu tahdit ve tekyîf ispatı olmayıp,

Allah'ın varoluşunun ispatı ise; Allah'ın sıfatlarının ispatı da bu şekilde, Allah'ın var oluşunun ispatıdır; tahdit ve tekyif ispatı değildir.

Biz Allah'ın eli, kulağı ve gözü dediğimiz zaman, bu sıfatlar Allah'ın bizzat kendi nefsiyle ispat ettiği sıfatların ispatıdır. Biz Allah'ın elinin manasının kudret olduğunu, Allah'ın kulağının ve gözünün manasının ilim olduğunu söylemeyiz. Biz sıfatların Allah'ın organları ve fiilleri için edatlar olduğunu söylemeyiz. Allah'ın ellerini, kulaklarını ve gözlerini insanların organlarına benzetmeyiz. Biz bu sıfatların kabul edilmesi gerektiğini söyleriz, çünkü bunların ispatı beraberinde vârit olmuştur. Bu sıfatları teşbihten nefyetmek gerektiğini söyleriz.

Çünkü Allah ayetlerinde **“O'nun misli hiçbir şey yoktur.”**²²² **“Hiçbir şey O'na denk değildir.”**²²³ buyurmuştur.

Hâfız Zehebî şöyle demiştir: Ayetlerin zahirinden murat edilen şey Kuran ve sünnetteki lafızların batınına bakmamak ve Allah'ın ayetler için belirlediklerinin dışına çıkmamaktır. Mâlik ve diğerlerinin de dediği gibi, istiva malumdur.

Allah'ın duyma, görme, kalam, irade, yüz ve buna benzer sıfatlarındaki görüşümüz de bu şekildedir. Tüm bu sıfatlar malumdur. Bunları tefsir ve beyan etmeye ihtiyaç yoktur. Bu sıfatların keyfiyetine gelince, bu sıfatların hepsinin keyfiyeti bizim yanımızda meçhuldür.

Şöyle söylemeye devam eder: Ehl-i nazar (Mu'tezile) daha önce duyulmamış düşünceler ortaya atmışlardır. Bu düşüncelerde onlara ulaşan kimseyi görmedim. Selef ise şöyle demişlerdi: Bu sıfatlarda zahirin gayrı murat olduğuna itikat ederek, te'vil etmeden geldiği şekliyle kabul ederiz.

Bu sözden şunlar doğar: Zahir ile kastedilen iki durum vardır. Bunlardan birincisi hitabın delâlet ettiği mana dışında başka bir mana ile te'vil edilmezler.

Selefin istiva malumdur demeleri gibi. Süfyân ve diğerlerinin, “Sıfat ayetlerinin kıraati ve tefsiri bellidir yani lügatteki manaları açık, maruf ve nettir.” demeleri gibi. Te'vil ve tahrif yapmaya gerek yoktur. İşte selefin izlediği yol budur. Onlar Allah'ın sıfatlarının beşerin sıfatlarına benzemediği üzerinde ittifak etmişlerdir.

Çünkü yaratıcı olan Allah'ın zatında ve sıfatlarında O'nun misli hiçbir şey yoktur. İkincisi ise; zahirden kasıt, insanın zihninde kendi sıfatlarının şekillenmesi gibi Allah'ın sıfatlarının da zihinde şekillenmesidir. Bu ise

²²² Şura, 11

²²³ İhlas, 4

kastedilen şey değildir. Zira Allah tektir, Samed'dir ve O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. Birçok sıfatı vardır ve tüm bu sıfatları haktır.

Zira O'nun benzeri ve misli hiçbir şey yoktur. Bize sıfatlarını tanımlayan ve vasıflandıran Allah'tan başka kimdir?

Vallahi biz bizim içimizdeki ruhu anlayabilmek konusunda aciz, bitkin, şaşkın ve dehşet içindeyizdir. Bâri' olan Allah'ın ruhları vefat ettirdikten sonra her gece ruhların Allah'a nasıl yükseldiği, rabbi katında rızıklandırılan şehitlerin Allah yolunda öldükten sonraki hayatlarının nasıl olduğu, nebilerin şuanki hayatlarının nasıl olduğu, Nebî'nin (sallâllâhu aleyhi ve sellem) kardeşi Mûsâ'nın (aleyhis selam) kabri başında namaz kıldığına nasıl şahit olduğu, daha sonra onu altıncı semada görmesi ve Mûsâ'nın onu alıkoyması ve rabbinden namazı hafifletme konusunda âlemlerin rabbine müracaat ederken Mûsâ'yla istişare etmesi, Mûsâ'nın, babası Âdem (aleyhis selam) ile aralarında geçen tartışma, Âdem'in yaratılmadan önce kaderinin yazılmış olduğu ile hüccette bulunması ve tövbenin kabulünden sonraki kınamanın kişiye faydasının nasıl olduğunu bilmek konusunda aciziz.

Yine aynı şekilde bizler, cennette gruplar halinde nasıl bulunacağımız, iri gözlü hurilerin nasıl olduğu, meleklerle nasıl intikal ettiğimiz, meleklerin zatlarının ve nefislerinin nasıl olduğu, kimi meleklerin dünyayı bir lokmada nasıl yuttukları, meleklerin ışıltılarının, güzelliğinin ve saf nûrânî cevherlerinin nasıl olduğunu bilmek konusunda aciziz. Şüphesiz Allah en yüce ve en ulu olandır. En güzel emsaller ve mutlak kemal O'na aittir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. Ve aslen **"Biz Allah'a iman ettik. Sen de şahit ol ki biz, muhakkak Müslümanlarız."**²²⁴ Zehebî'nin sözleri burada bitti. Hatib 463 senesinde vefat etmiştir. Bağdat'ta marifeti bu dereceye ulaşmış onun misli kimse yoktur.

İmam, Âlimu'l-Meşrik, Ebû Muâli Abdulmelik b. Abdullah el-Cüveynî eş-Şâfiî'nin görüşlerinin zikri:

Risâletu'n-Nizâmiyye kitabında şöyle demiştir: Sıfat ayetlerinin zahiri hakkında âlimler izledikleri yol ile ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bazıları bu sıfatları te'vil etmişlerdir. Bunu da Allah'ın kitabındaki ayetler ve sahih olan hadislerde zorunlu tutmuşlardır. Selef imamları ise te'vil yapmaktan kaçınmışlardır. Bu sıfat ayet ve hadislerinin zahirine bakmışlardır. Manalarını ise Allah'a (Subhanehu ve Teâlâ) bırakmışlardır. Bizim bu konuda

razı olduğumuz din ve Allah'ın bizim için belirlediği akide şu şekildedir: Selef imanlarına ve bu konudaki sem'î kâtı' delillere ittiba etmektir. Ümmetin icmâsı kendisine tabi olunması gereken hüccettir. Şayet bu sıfat ayet ve hadislerinin zahirinin te'vil edilmesi olağan ve kaçınılmaz olsaydı, selef şeriatın diğer dallarındaki ihtimamdan daha üstün bir ihtimamı buna gösterirlerdi.

Sahabe ve tâbiün asrı ayetlerin te'vilinden kaçınmakla geçtiği zaman, tabi olunması gereken yol buydu. İstiva ayetinde, gelen ayetlerde ve **"İbî elimle yarattığım"** ayetlerinde de bu yol üzere kalmışlardır.

İmam Ebû Feth Muhammed b. Ali şöyle demiştir: İmam Ebû Meâli el-Cüveynî ölüm döşeğinde iken onu ziyaret etmek için yanına girdik. İmam bize şöyle dedi: Bana şahit olun ki ben selef-i sâlihinin görüşlerine muhalif olan hangi görüşüm var ise o görüşlerimin hepsinden dönüyorum. Ben Nisâbur acizlerinin ölümü üzere ölüyorum.

Haremeyn imamı 478 senesinde, 60 yaşında iken vefat etmiştir. Usul ilim dallarında ilmi derin olan ve parlak zekâyâ sahip bir kimseydi.

et-Terğîbu ve't-Terhîb kitabının sahibi İmâmu'l-Hâfız Ebû Kâsım İsmâîl b. Muhammed b. Ebû Fadl et-Teymî el-İsbahânî'nin sözlerinin zikri:

el-Hüccet kitabında şöyle demiştir: Ehl-i Sünnet alimleri şöyle demiştir: Allah Azze ve Celle mahlukatından ayrı olarak arşının üzerindedir. Mu'tezile ise Allah zatıyla birlikte her mekândadır demiştir.

Şöyle demeye devam eder: İbn Abbas **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."**²²⁵ ayetinin tefsiri hakkında şöyle demiştir: Allah arşının üzerindedir, ilmi ise her mekândadır. Daha sonra bu konudaki hadislere yer verir.

Şöyle demeye devam eder: Mu'tezile ise Allah'ın; **"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir."** ayetinin manasının mülk edinmek olduğunu ve Allah'ın kendisine ait olan mekânlar içinden özel olarak arşa istiva etmediğini, böylelikle de arşın Allah'a tahsis edilmesinin ve özel olarak O'na müşerref kılınmasının geçersiz olduğunu iddia etmiştir.

Ehl-i sünnet dedi ki:

Vârit olan naslara göre Allah arşa, yeri ve semâvâtı yarattıktan sonra istiva etmiştir. Allah'ın arşa istiva etmesinin manası ise mumâse değildir. Aksine Allah, kendisi hakkında da haber verdiği gibi, keyfiyet olmaksızın arşına istiva etmiştir.

²²⁵ Mücadele, 7

Onlar şöyle demişlerdir: Şu kimseler Allah'a başlar ve parmaklar ile işaret etmenin caiz olmadığını, böyle bir şeyin beraberinde sınırlamayı getirdiğini iddia ettiler.

Müslümanlar ise Allah'ın yücelerin yücesi olduğunda ve Kur'an'ın da bunu ortaya koyduğunda icmâ etmişlerdir. Şu kimseler ise Allah'ın ulûv sıfatının manasının galip gelmek manasında olduğunu, Allah'ın zatı ile yüksekte olmadığını iddia ettiler. Müslümanların yanında ise Allah'ın ulûv sıfatı, galip gelmek manasında olmakla beraber, Allah'ın diğer ulûviyet cihetinden olan sıfatları ile yüksekte olması şeklindedir.

Çünkü ulûv sıfatı medih (övgü) sıfatıdır. Böylelikle Allah'ın zatı ile yüksekte olduğu, sıfatları ile yüce olduğu, kahretmesi ile yüce olduğu ve galip gelmesi ile yüce olduğu sabit olmuştur.

Onlar fevk cihetinden görüp Allah Teâlâ'ya işaret etmekten men etmeleriyle, diğer milletlere muhalefet etmektedirler. Çünkü dua ve istekte bulunma anında fevk cihetinden Allah'a işaret edilebileceğinde Müslümanların cumhurunun icmâ ettikleri sabit olmuştur.

Bu meselede icmâ ederek ittifak etmeleri ise hüccettir. Kur'an'da Firavun'un şöyle dediği haber verilmiştir: **"Firavun dedi ki: Ey Hâmân, bana yüksek bir kule bina et; belki o yollara ulaşabilirim. Göklerin yollarına. Böylelikle Mûsâ'nın ilâhına ulaşabilirim."**²²⁶ Firavun Mûsâ'nın ne kastettiğini anlamıştı. O semanın üzerinde bir ilâhın olduğunu tespit etmiş, hatta O'na ulaşabilmek için yüksek bir kule yapılmasını istemiştir. Böylelikle Mûsâ'yı bunda yalancı olduğuyla itham edecekti.

Cehmiyye'ye gelince ise onlar Allah'ın zatı ile semanın üzerinde olduğunu bilmiyorlar. Onlar bunu anlamakta Firavun'dan daha acizler. Hatta ondan çok daha dalalet içindedirler. Yine cariye "Allah semadadır" dediği zaman, Peygamberin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla cariyenin mü'min olduğuna hükmettiği sahih olarak gelmiştir. Cehmiyye ise böyle bir sözü söyleyen kişinin küfrüne hükmetmiştir. Ebû Kâsım'ın (rahimehullah) sözleri burada bitti. O Hicrî 535 senesinde vefat etmiştir.

İmam, Âlim, Allâme Ebû Abdullah el-Kurtubî'nin sözlerinin zikri:

O tefsir kitabı sahibidir. Allah'ın **"Sonra arşa istiva etmiştir."** ayetinin tefsiri hakkında şöyle demiştir: Biz bu meseleyi âlimlerin sözleri ile "el-Esna fi Şerhi'l-Esmâ'il-Hüsna" kitabında beyan ettik ve bu kitapta 14 görüş zikrettik.

İlk selef âlimleri (radıyallâhu anhum) ciheti nefyetmediler ve bununla konuşmadılar.

Aksine onlar ve istisnasız herkes, Allah'ın kitabında ortaya koyduğu ve Rasûlünün haber verdiği gibi bu sıfatların Allah Teâlâ'ya ait olduğunu ispat ederek ortaya koydular.

Salih seleften hiç kimse Allah'ın arşa istivasının hakiki manada olduğunu ve arşının O'na has olduğunu inkâr etmediler. Çünkü Allah mahlûkattan daha a'zâmdır. Onlar ancak istivanın keyfiyetinin meçhul olduğunu söylediler.

Çünkü onlar bunun hakikatini bilemezler. İmam Mâlik'in de söylediği gibi; "İstiva -lûgat manası olarak- malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Bunun hakkında soru sormak da bid'attir. "

Hâfız Zehebî ve aynı şekilde Kurtubî de istiva hakkında şöyle demişlerdir: Önce gelenlerin ve sonra gelen mütekellimlerin çoğunluğu şöyle diyorlar: Bârî olan Allah'ı (Azze ve Celle) cihetten ve tahyizden (alan kaplamaktan) tenzih ettikleri zaman, cihet ve tahyizin zorunlu olarak beraberinde şu problemleri getirdiğini söylemişlerdir: Allah bir mekân ve alanda olmak için ne zaman bir cihet ile tahsis edildi? Zira bir mekân ve alan üzerinde tahyiz, tağyir ve hudusun gerçekleşmesi için hareket ve durgunluk gerekir. Bu mütekellimlerin sözüdür.

Zehebî sonra şöyle dedi: Dedim ki: Evet. Bu onların rabbini nefyetmede itimat ettikleri şeydir. Onlar Kitap'tan, Sünnet'ten, selefın sözlerinden ve yaratılmış olanların fitratından yüz çevirdiler. Onların zikrettikleri Allah'ın hak olan sıfatlarını gerekli kılar. O Allah Teâlâ ki O'nun misli yoktur. Nasların ortaya koydukları haktır. Lakin biz eser dışında hiçbir şey ortaya koymayız.

Sonra şöyle deriz: Bârî olan Allah'ın kevninin semâvâtın üstünde arşının üzerinde olması, O'nun bir alan ve cihette olmasını gerektirir demeyiz. Çünkü arşın dışında ne varsa hepsine bir alan ve cihet denir. Arşın üstü ise bu şekilde değildir. İlk dönemin icmâ ettiği ve imamların da onlardan naklettiği gibi Allah arşının üzerindedir. Bunu Cehmiyye'ye ve **"Nerde olursanız olun, O sizinle beraberdir."** ayetini hüccet edinerek Allah'ın her mekânda olduğunu söyleyenlere reddiye olarak söylemişlerdir. Tâbiin ve etbeu't-tâbiin zamanında bulunan iki görüş budur.

Sonuncusundan mütevellit olan üçüncü görüş ise şudur: Allah ne mekânların içindedir ne dışındadır ne de arşının üzerindedir. O ne mahlûkuyla muttasıldır ne de ondan munfasıldır. Muhaddes zatı ne mütemeyyizdir ne de mahlûkatından ayrıdır. O ne cihetlerin içindedir ne de cihetlerin dışındadır. Ne odur ne budur...

Ayetlere ve gelen haberlere muhalefetleriyle beraber bu akıl almaz ve anlamsız bir şeydir. Bu yüzden dinine firar et. Bunlardan ve kelam ehlinin görüşlerinden sakın. Allah'ın murad ettiği üzere Allah hakkında gelenlere iman et. Durumunu da Allah'a havale et. Lâ havle velâ kuvvete illâ billah. Zehebi'nin sözleri bitti.

İmam Muhyissünne Ebû Muhammed Huseyn b.Mes'udel-Begavî'nin sözlerinin zikri:

Meâlimu't-Tenzil kitabının sahibidir. Allah Teâlâ'nın "Sonra arşa istiva etti." ayetine gelince şöyle demiştir: İstivanın manası hakkında Kelbi ve Mukâtil şöyle dediler:

İstivanın manası "karar kıldı" şeklindedir. Ebû Ubeyde ise manası "yükseldi" şeklindedir demiştir. İstivanın manasının istiyla (hükmetme) şeklinde olduğunu ilk kez söyleyen Mu'tezile'dir. Ehl-i sünnet ise şöyle demiştir: Arşa istiva etmek hiçbir keyfiyet olmaksızın Allah'a ait bir sıfattır. Buna iman etmek vaciptir. Sonra ise Allah'ın **"Sonra göğe yöneldi."** ayeti hakkında şöyle demiştir: İbn Abbâs şöyle dedi: Seleften olan müfessirlerin ekseri bu ayet hakkında "Allah göğe irtifa etmiştir (yükselmiştir)" demişlerdir. Daha sonra Allah'ın: **"Onlar, bulut gölgeleri içinde Allah'ın onlara gelmesini mi gözlüyorlar?"**²²⁷ ayeti hakkında şöyle demiştir: Bu ayetteki ilk nokta; kul ayetin zahirine iman edip, bunun ilmini ise Allah'a bırakır. Allah'ın sonradan meydana gelen niteliklerden münezzehe olduğuna itikad eder. Selef imamları ve Ehl-i Sünnet âlimleri bu temel üzere geçip gittiler.

Allah'ın, **"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur."**²²⁸ ayeti hakkında Allah onlarla ilmi ile birliktedir demiştir.

Muhyissünne, Şafii mezhebinin büyük imamlarından biriydi. Züht ve vera sahibi bir kimseydi. Hicri 510 senesinde vefat etti. 80 seneye yakın yaşamıştır.

Hâfız Zehebî -Kelbi ve Mukâtil'in daha önceki sözleri zikredildiğinde- şöyle dedi: Karar kıldı sözü hoşuma gitmedi. Aksine ben İmam Mâlik'in söylediği şekilde söylüyorum: "İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür." Onun (rahimehullah) sözü burada bitti. Buraya kadar olanlar Beğavî'nin, Kelbi ve Mukâtil'den rivayet ettikleriydi.

²²⁷ Bakara, 210

²²⁸ Mücadele, 7

İbn Cerir onun **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti."** ayeti hakkında "irtifa etti (yükseldi) ve yüksek oldu" dediğini zikretti. Şeyh Ebû Abbâs b. Teymiyye (rahimchullah) dedi ki: Bilinir ki istiva, karar kılmak ve oturmak isimleri arasında bilinen birçok farklar vardır.

İmam, Âlim, Allâme Hâfız İmâduddîn İsmail b. Ömer b. Kesîr'in sözlerinin zikri:

Tefsirinde A'râf suresinde şöyle dedi: **"Sonra arşa istiva etti"** ayetine gelince, insanların bu makamda gerçekten çok düşünceleri vardır. Bu basite alınacak bir konu değildir. Biz bu makamda salih seleften olan; Mâlik, Evzâî, Sevri, Leys b. Sa'd, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh ve Müslûmanların imamlarından eski ve yeni olan diğerlerinin yolunu takip ederiz. Bu yol ise şudur: Bunu hiçbir tekyîf, teşbih ve ta'til yapmaksızın geldiği şekliyle kabul etmektir.

Müşebbihe'nin zihinlerine zuhur eden ve zahir olanlar ise Allah'tan nefyedilmiştir. Zira Allah mahlûkatından hiçbir şeye benzemez. O'nun misli hiçbir şey yoktur. O Semî'dir, Basîr'dir.

Aksine durum Nuaym b. Hammâd el-Huzâî ve Şeyh Buhterî gibi imamların söyledikleri gibidir: Kim Allah'ı yarattıklarına benzetirse kâfir olur. Zira Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiklerinde teşbih yoktur. Her kim bu konuda vârit olan sarîh ayetleri ve sahîh haberleri Allah Teâlâ'nın celâline yaraşır şekilde kabul eder ve Allah'ı eksikliklerden nefyederse hidayet yolunu tutmuştur.

Hâfız İbn Kesîr'in sözleri ve imamların sözlerinden naklettiklerimiz burada bitti. Şayet bu bapta âlimlerin sözlerini de eklemiş olsaydık, bundan büyük bir cilt meydana gelirdi.

Hanbelîler'in sözlerine sadece bir sayfada yer verdik. Onların sözlerinden çok az nakletmekle yetindik. Çünkü onlar hakkında onların sıfatları kabul ettikleri ve sıfatları keyfiyetten nefyettikleri bilinir. Aynı şekilde mezhepleri insanlar arasında meşhurdur ve kitaplarında yazılıdır. Onların bu bapta sözleri, zikredilen kişilerin sözlerinden daha meşhur ve bu konu hakkında yazanlardan daha fazladır.

Bu sebeple bid'at ehli onları haşeviyye (zahirlere tutunan) olarak isimlendirmişlerdir. Çünkü onlar te'vili geçersiz kıldılar, indirilen ayetlerin zahirlere tabi oldular ve bid'at ehline muhalefet ettiler. Mezhep ehlinde olan diğerlerine gelince ise onlardan çoğu selef yoluna muhalefet ettiler ve halefin yolundan gittiler.

Bu sebeple biz; Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve kelam ehli imamlarından Küllâb, Eş'arî, Ebû Hasan b. Mehdi ve Bâkılânî gibilerinin sözlerini naklettik. Bunu bu konuya vakıf olanların bilinmesi için yaptık. Bu imamlar selefe tabi olmuş. Allah'ın sıfatlarını kabul etmiş, Allah'ı mahlûkata teşbih etmekten nefetmişler ve şeyhimiz Muhammed b. Abdulvehhâb'dan ve ona tabi olanlardan naklettığımız bu itikadı bilmişlerdir. Bu itikad Kitap, Sünnet, sahâbe sözleri ve diğer imamların delalet ettiği hak olan itikaddır.

Biz Allah'ı kendisini vafsettiği ya da Rasûlünün O'nu vafsettiğinin dışında bir vasıf ile vafsetmeyiz. Bizler Kur'an ve hadislere muhalefet etmeyiz. En ileri ve önde gelenler neyi te'vil ettiyse biz de onu te'vil ettik ve onlar nelerden sakındıysalar biz de onlardan sakındık. Biliriz ki Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) zatında, sıfatlarında ve fiillerinde hiçbir misli yoktur. Nasıl ki Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ), hakiki bir zatı ve hakiki filleri varsa aynı şekilde O'nun hakiki sıfatları da vardır. O'nun misli hiçbir şey yoktur. O'na yüklenen tüm noksanlıklardan ve hudustan ise Allah hakiki olarak münezzehtir. Çünkü O tüm eksikliklerden uzak olan ve O'nun üstünde hiçbir gaye olmayan kemal sıfatlara hak sahibi olandır.

Nasıl ki a-dem (hiçlik) O'nun için mümkün değilse hudus da O'nun için mümkün değildir. Bizler Allah'ın zatını mahlûkun zatına benzetemediğimiz gibi, Allah'ın sıfatlarını da mahlûkun sıfatlarına benzetemeyiz. O'nun kendisini vafsettiklerini O'ndan nefyetmeyiz. O'nun en güzel olan isimlerini ve yüce sıfatlarını ta'til etmeyiz. Ta'til ve temsil ehlinin üzerinde bulundukları şeylere muhalefet ederiz.

Muattıla Allah'ın sıfatlarını sadece mahlûklara münasip olan şekliyle anladı. Bu mefhumlarını nefyetmek için de çeşitli te'viller ortaya attılar. Böylelikle isim ve sıfatların hakikatlerini ta'til ettiler. Rab Tebâreke ve Teâlâ'yı, O'nun kemal sıfatlarından ve celâl niteliklerinden uzak, utanç verici cansız varlıklara benzettiler. Böylelikle ta'til ve temsilin ikisini birlikte yapmış oldular. Önce ta'til ettiler, sonra ise temsil yaptılar.

Mümessiller ise Allah'ın kendisini vasıflandırdığı kemal sıfatları ve celâl niteliklerini ta'til ettiler. O'nun sıfatlarını mahlûkların sıfatına benzettiler. Önce temsil yaptılar sonra ise ta'til ettiler. Her kim rabbîn (Subhanehu ve Teâlâ) Kitap ve Sünnet'teki sıfatlarından, mahlûkların sıfatlarından anladıklarını anlarsa o, aklında ve dininde sapmış ve Allah'ı yarattıklarına benzetmiştir. Allah zalimlerin ve tartışma içine girenlerin söylediklerinden çok büyük bir yükselişle büyük ve yücedir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. O Semî'dir Basîr'dir.

Kim nasların zahirini nefyeder, batında bunun Allah'ın sıfatı olduğuna dair herhangi bir delil olmadığını iddia ederse ve Allah'ın subûti sıfatlarının olmadığını veya Allah'ın yedi sıfatları gibi bazı sıfatlarını alıp bunların

dışındakilerini te'vil ederse, örneğin Allah'ın ayetteki istiva sıfatını istivla yahut mekândan yüksek olması ve her şeye muktedir olması şeklinde te'vil ederse, **"Hayır O'nun iki eli açıktır."** ayetini O'nun dünya nimeti ve ahiret nimeti olmak üzere iki nimeti olduğu şeklinde te'vil ederse ve kalam ehlinde bilinen bunlara benzer te'villerde bulunursa bu, Allah'ın sıfatlarını nefyetmektir.

Onların mezhebi Cehm b. Safvân'dan alınmıştır. Sıfatların inkârının kendisinden öğrenildiği ilk kişi Ca'd b. Dirhem'dir. Cehm b. Safvân ondan ilim tahsil etti ve bunları izhar etti. Bu sebeptendir ki Cehmiyye'nin düşünceleri de ona nispet edilmiştir. Ca'd ise düşüncelerini Ebân b. Süm'an'dan aldı. Ebân da bunları Tâlût b. Uhti Lebid b. A'sam'dan aldı. Tâlût ise bu düşünceleri Peygamber'e (sallâhu aleyhi ve sellem) sihir yapan Yahudi sihirbaz Lebid b. A'sam'dan aldı. Cehmiyye'nin düşünceleri 102 senesinde Bişr b. Gıyâs el-Merîsî ve zümresi sebebiyle yayılmış oldu. İmamlardan Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Yûsuf, Şâfiî, Ahmed, İshâk ve diğerlerinin onu zemmetme ve onu sapıklıkla itham etmedeki sözleri gerçekten çoktur.

Bugün insanların ellerinde mevcut olan bu te'viller, Bişr el-Merîsî'nin kitabında zikrettiği te'vilatların aynısıdır. Halef ehli bunları ondan öğrenmiş, bu düşüncelere yardım etmiş ve onları yerleştirmişlerdir. Onların ekseri selef mezhebi ve halef mezhebini zikrederek iki görüş anlatırlar. Sonra şöyle derler: "Selef mezhebi en çok teslim olanlardır, halef mezhebi ise onlardan daha âlim ve hikmet sahibidirler." Evet, onlar selef mezhebinin teslim olduğu sözlerinde doğrudurlar lakin halef mezhebi onlardan daha alim ve hikmet sahibidir sözlerinde ise yalancılardır ve iftira etmişlerdir. Aksine daha önce de ikrar edildiği gibi selef mezhebi en çok teslim olan, daha alim ve hikmet sahibi olan kimselerdir.

Allah'tan bizi ve kardeşlerimizi doğru yola; nebilerden, sıddiklerden, şehitlerden ve salihlerden kendilerini nimetlendirdiği kimselerin yoluna iletmesini dileriz. Gazaba uğrayan ve sapkın olan, kavmin menhecinden sapmış kimselerin yolundan uzak tutmasını dileriz.

Salat Efendimiz Muhammed'e, âline ve ashabına olsun. Tam bir teslimiyetle çokça selam olsun.

Şeyh Abdurrahman b. Hasan'a (rahimehullah) Allah'ın kendisini vafettiğı ve Rasûlünün O'nu vafettiğı kemal sıfatları ve celâl nitelikleri hakkında soruldu?

Tüm bu sıfatların hepsi sadece zat ile mi kaimdir? Yoksa bazıları için bu şekilde söylenirken, bazıları için de fiil sıfatlarıdır mı denir?

Şu şekilde cevap verdi:

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'adır. Salat ve selam Rasûllerin en şereflişine, âline ve ashabının cemisine olsun. Selef-i salihin (radiyallâhu anhum) ve Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten selefe tabi olanların üzerinde bulunduğu yolu zikrederek övdü. Sonra ise seleften sonra gelenlerin ihtiyari filler hakkındaki ihtilâfını zikretti.

Biz şöyle deriz: Bil ki sahâbeden, tâbiinden ve onlara tabi olanlardan olan selef (radiyallâhu anhum) bu konuda ayrıntıya girme görüşünde değillerdi. Allah'ı, isimleri ve sıfatları ile bilmek onların kalplerinde yerleştiği zaman, Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği bu sıfatları, Allah'a (Subhanehu ve Teâlâ) yaraştığı şekilde Kur'an ve asarlara tutunarak kabul etmekten sakınmıyorlardı. Onlar Allah'ı yarattıklarına benzetmiyorlardı. Allah'ın isim ve sıfatlarının manalarını ilimsiz bir şekilde tahrif etmiyorlardı.

Onlardan sonraki İslam imamları -dört imam ve onların zümresindekiler gibi- bu yol üzere kaldılar. Onlardan sonra hadis imamları ve dinde ve ilimde onların yolunu takip eden diğerleri de bu yol üzereydiler. Âlimler de (rahimehumullah) bunu nakletmişler ve rivayet etmişlerdir. İmam Ahmed'in arkadaşı Esrem'in Kitâbu's-Sünne kitabında ve Ebû Bekir el-Hallâl'in Kitâbu's-Sünne kitabında muttasıl bir senetle Fudayl b. İyâz'dan (rahimehullah) naklettiği gibi: O şöyle derdi: Bizler Allah hakkında nasıldır şeklinde sorarak vehim içine düşme yetkisine sahip değiliz. Çünkü Allah kendisini vafsetmiş ve bildirmiştir. O şöyle buyurmuştur: **De ki: O Allah birdir. Sameddir. O doğurmamıştır ve doğrulmamıştır. O'nun dengi hiçbir şey yoktur.** (İhlas suresi) Allah'ın kendisini vafsetmek için bildirdikleri dışında herhangi bir sıfat yoktur.

Şeyhu'l İslam olarak bilinen Ebû Osman Es-Sâbûnî, Sünne kitabındaki meşhur risalesinde şöyle demiştir: Hadis ashabı rabbin (Subhanehu ve Teâlâ) her gece dünya semasına indiğini kabul ediyorlardı. Bunu mahlûkların nüzûlüne benzetmiyor, hiçbir temsil ve tekyif yapmıyorlardı. Aksine Allah hakkında, Rasûlünün kabul ettiklerini kabul ediyorlar ve Allah hakkındaki şeyleri peygambere bırakıyorlardı.

Sonra kendi isnadı ile İshâk b. İbrahim'den şunu rivayet etti: Müminlerin emiri Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: Ey Ebû Yâkub, sen Rasûlullah'tan şu hadisi rivayet ettin: "Rabbimiz her gece dünya semasına nüzûl eder." Nasıl nüzûl eder? Dedim ki: Allah müminlerin emirini

izzetlendirsın. Allah'a ait meselelerde nasıldır diye sorulmaz. Allah ancak hiçbir tekyîf olmaksızın nüzûl eder. Daha sonra kendi isnadiyla Abdullah b. Mübarek'ten şunu rivayet etti: Bir kişi Şaban ayının yarısı olduğu gece Allah'ın nüzûl etmesi hakkında ona sordu. Abdullah şöyle dedi: Ey zayıf kimse, Şaban'ın yarısı olduğu gece sözü zayıftır. O her gece nüzûl eder. Ardından adam şöyle dedi: Ey Ebû Abdurrahman, nasıl nüzûl eder? Abdullah b. Mübarek şöyle dedi: Nasıl dilerse öyle nüzûl eder.

Ebû Osman es-Sâbûnî şöyle dedi: Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) nüzûl hadisi sahih olarak geldiği zaman Ehl-i sünnet bunu tasdik ettiler, hadisi onayladılar ve Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylediğine binaen de nüzûl kabul ettiler.

Bunun mahlûkun nüzûlüne benzer olduğunu düşünmediler. Bildiler, idrak ettiler, doğruluğunu kabul ettiler ve itikad ettiler ki Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın zatı mahlûkun zatlarına benzemediği gibi sıfatları da mahlûkun sıfatlarına benzemez.

Allah Müşebbihe'nin ve Muattıla'nın söylediklerinden çok daha büyük ve yücedir. Allah onlara büyük bir lanet ile lanet etmiştir.

Ardından dedim ki: Selefe tabi olan hadis ehlinde insanlar bunu ifade eden çok sayıda kitaplar yazmışlardır. İmam Ahmed, onun ashabından bazıları, Osman b. Saîd ed-Dârimî, ümmetin ileri gelen imamlarından Muhammed b. Huzeyme, Bekir b. Erim, Lâlekâî, Ebû Osman es-Sâbûnî ve İslam imamlarından diğerleri gibi. Allah Teâlâ'nın ihtiyari fiillerinin varlığını nefyetmelerinden ötürü Mu'tezile, Cehmiyye ve benzerlerine karşı reddiye vermişlerdir.

Şeyhu'l İslam el-Akl ve'n-Nakl kitabında şöyle demiştir: Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat, Allah'ın var olan ve dilemesi ve kudreti ile alakalı olan sıfat ve fiillerini kabul etmişlerdir. Mu'tezile'den olan Cehmiyye ve diğerleri ise bunu inkâr etmişlerdir.

İbn Küllâb lazım sıfatların varlığını kabul etmiş, Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalı olan fiillerin varlığını ise nefyetmiştir. Ebû Abbâs el-Kalânîsî, Ebû Hasan el-Eş'arî ve diğerleri de onu bunda onaylamıştır. Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat ise iki nev'in kabulü üzeredirler. Bu, Harb el-Kirmanî, Osman b. Saîd ve diğerleri gibi onların mezhebini nakledip, onlardan zikredilenlerdir.

Ehl-i sünnet ve'l-hadis'ten olan Buhârî, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Muhammed b. Yahya ez-Zehî ve Muhammed b. İshâk b. Huzeyme'ye yetişmiş olan âlimlerden diğerleri yanında sıfatların kabulü bilinen bir şeydir. Onun yanında imamlarından öğrendiği, "Allah Teâlâ dilediği zaman konuşma halindedir." sözü sabittir. Mu'tezile bu meseleyi hululu'l-havadis

olarak isimlendirdi ve onlar şöyle dediler: Şüphesiz Allah bir şeye maruz kalmaktan, hoşnutsuzluktan, sonradan meydana gelen şeylerden ve sınırlamadan münezzehtir. Maksatları ise Allah'ın sıfatlarını nefyetmek, fiilleri nefyetmek, Allah'ın mahlûktan ayrı olduğunu ve arşın üzerinde olduğunu nefyetmekti.

Onlar ispat ehli ve sünnet ehli hakkında birtakım mücmel ibareler kullanıyorlar ve bununla insanlara bu mezhebin bozuk olduğu hissini veriyorlardı. Onlar Allah bir şeye maruz kalmaktan münezzehtir dedikleri zaman görünüşte bu ibarenin zahirinde reddedilecek herhangi bir şey yoktu. Çünkü insanlar bununla şunu anlıyorlardı: Allah âdemoğlunun maruz kaldığı hastalık ve illetler gibi hal değişiminden ve ifsattan münezzehtir. Evet hiç şüphe yok ki Allah bundan münezzehtir. Lakin onlar bununla, Allah'ın ilim sahibi olmadığını, kudret ve hayat sahibi olmadığını, Allah ile kaim olan kelam sıfatının ve kendilerinin maruz kalma olarak isimlendirdiği diğer sıfatlarının olmadığını kastediyorlardı.

Yine aynı şekilde Allah sınırlamadan, tahyizden (alan kaplamak) ve cihetlerden münezzehtir dedikleri zaman, onlar bununla insanlara maksatlarının mahlûkatın O'nu kuşatmadığı ve yaratılanların O'nu çepeçevre sarmadığı olduğu zannını verdiler.

Evet, bu mana doğrudur. Lakin onlar aslında bununla Allah'ın yaratıklarından ayrı ve onlardan munfasıl olmadığını, semâvâtın üzerinde bir rabbin olmadığını, arşın üzerinde bir ilâhın olmadığını, Muhammed'in O'na yükselmediğini, O'ndan herhangi bir şey inmediğini ve herhangi bir şeyin O'na çıkmadığını, O'na herhangi bir şey ile yakınlaşmadığını, duada ne ellerin ne de başka bir şeyin O'na doğru kaldırılmayacağını ve buna benzer Cehmiyye'nin söylemiş olduğu manaları kastediyorlardı.

Onlar Allah cisim değildir dedikleri zaman insanlara Allah'ın mahlûkatın cinsinden ve mahlûkun bedenlerinin benzerinden olmadığı şeklinde bir zan verdiler. Evet bu mana doğrudur. Lakin onlar bununla, Allah'ın görmediğini, nefsi ile konuşmadığını, Allah ile herhangi bir sıfatın ikame olmadığını, O'nun mahlûktan ayrı olmadığını ve buna benzer düşünceleri kastediyorlardı.

Onlar Allah sonradan olan şeylere benzemez dedikleri zaman, bununla insanlara Allah'ın değişiklikler, hal değişimi ve insanlar için gerçekleşen yenilenmeler için bir mahal olmadığı zannını verdiler. Bu mana doğrudur lakin onlar bununla Allah'ın nefsinde kaim olan ihtiyari fiillerinin olmadığını, O'nun kelam sahibi olmadığını, kudreti ve dilemesi ile alakalı ve nefsiyle kaim olan herhangi bir fiilin olmadığını ve Allah'ın istiva, nüzûl, getirme ve gelme gibi sıfatlara muktedir olmadığını kastettiler.

Allah'ın yarattığı mahlûkatlar ki Allah'tan herhangi bir şey mahlûkların yanında asli fiil değildir. Aksine mahlûkatın özü fiildir. Ortada bir fiil ve meful ve yaratmak ve yaratılan yoktur. Aksine mahlûk halkın (yaratmanın) özüdür. Meful de fiilin özüdür. İbn Küllâb ve ona tabi olanlar bunda ittifak etmişlerdir ve onlara sıfatların kabulünde muhalefet edilmiştir.

İbn Küllâb, Hâris el-Muhâsibî ve Ebû Abbâs el-Kalânîsî Hâlık'ın mahlûktan ayrı olduğunu ve O'nun nefsiyle mahlûkatından yüksekte olduğunu kabul etmişlerdir.

Eş'arî ve onun ashabının imamlarından olan Ebû Hasan et-Taberî, Ebû Abdullah b. Mücâhid el-Bâhili ve Kâdî Ebû Bekir gibileri Kur'an'da zikredilen ve haber verilmiş olan istiva, yüz ve iki el gibi sıfatların kabul edilmesinde ve bunların te'vilinin iptal edilmesinde ittifak etmişlerdir. Bu konuda onların iki görüşü yoktur aslen. Hiç kimse bu konuda Eş'arî'den iki görüş nakletmemiştir. Aksine ona tabi olanlardan düşünce ortaya koyanların hepsi bunun onun görüşü olduğunu zikretmişlerdir.

İhtiyari sıfatların varlığı meselesine gelince İbn Küllâb, Eş'arî ve onun dışındakiler bunu nefyetmişlerdir. Kuran meselesindeki görüşlerini de bunun üzerine bina etmişlerdir. Bu sebepten ve başka sebeplerden ötürü ilim ehlinin kitaplarında da mevcut olduğu gibi insanlar onlar hakkında konuşmuşlardır. Onları ve onlardan ayrılanlardan kalan bazılarını bid'ate nispet etmişlerdir. Ahmed'in ashabından kendilerini sünnete nispet edenlerin geneli ve diğerleri arasında da bu konuda tartışmalar yayılmıştır.

Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalı var olan sıfatları nefyetmede ittifak edenler şu kimselerdir: Kâdî Ebû Ya'lâ ve ona tabi olan İbn Akil, Ebû Hasan b.ez-Zâgûnî ve benzerleri. Kâdî'nin sözleri kimi zaman bunda ittifak etmiş kimi zaman da etmemiştir. Bu konuda onlara muhalefet edenler ise Ebû Abdullah b. Hâmid, Ebû Bekir Abdülaziz, Ebû Abdullah b. Batta, Ebû Abdullah b. Mendeh, Ebû Nasr es-Sicsî, Yahya b. Ammâr es-Sicistânî, Ebû İsmail el-Ensârî, Ebû Ömer b. Abdulber ve benzerleridir. Ebû Abdullah er-Râzî bazı filozoflardan şunu zikretmiştir: Bunu kabul etmek bütün taifeler için zorunludur. Bunu inkâr ettiler ve bunda karar kıldılar.

Bu mesele hakkında selefin, imamların ve onların mezhebinden nakil yapanların sözleri çoktur. Bunlar tefsir ve usul kitaplarında mevcuttur. İshâk b. Râheveyh şöyle dedi: Bize Bişr b. Ömer rivayet etti ki müfessirlerden birçoğunu şöyle derlerken işittim: **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti."** Ayetinin manası yükseldi şeklindedir.

Buhârî Sahih'inde şöyle dedi: Ebû Âliye şöyle dedi: Bunun manası göğe yöneldi yani yükseldi şeklindedir.

Mücâhid şöyle dedi: İstivanın manası arşın üzerinde yükseldi şeklindedir.

Huseyn b. Mes'ud el-Begavi meşhur tefsir kitabında şöyle dedi: İbn Abbâs ve selef müfessirlerinin çoğu "semaya yöneldi" ayetinin manasının "semaya yükseldi" şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Halil b. Ahmed de bu şekilde söylemiştir.

Beyhâki Kitâbu's-Sıfât kitabında rivayet etti ki Ferrâ' şöyle dedi: Sonra istiva etti yani yukarı çıktı. Bunu İbn Abbâs söylemiştir. Bu senin bir adama söylediğin şu söz gibidir: O oturmaktaydı, ardından doğrularak ayağa kalktı.

Şâfiî Müsned'inde Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet etmiştir: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü hakkında şöyle dedi: O gün rabbinizin arşın üzerinde olduğu gündür.

İçinde Peygamberden (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahâbeden ve tâbiünden nakillerin yapıldığı tefsirler şu şekildedir: Muhammed b. Cerir et-Taberî tefsiri, Abdurrahman b. İbrahim el-Ma'rûf Bedîham tefsiri, Abdurrahman b. Ebû Hâtim tefsiri, İbn Münzir tefsiri, Ebû Bekir Abdulazîz tefsiri, Ebû Bekir b. Merdeveyh tefsiri. Bunlardan önceki tefsirler ise şunlardır: Ahmed b. Hanbel tefsiri, İshâk b. İbrahim tefsiri, Bakiyye b. Muhalled tefsiri ve diğerlerinin tefsiri. Onlardan önce ise şu tefsirler vardır: Abdu b. Hamîd tefsiri, Abdurrezzâk tefsiri, Suneyd tefsiri, Vekî b. Cerrâh tefsiri. Bu tefsirlerin içinde bu konu hakkındaki baplar ve sıfatları kabul edenlerin görüşleri ile ittifaklar sayılamayacak kadar çoktur. Aynı şekilde sünnete dair yazılmış bu tefsirlerin içinde Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahâbe ve tâbiünün asarları vardır.

Ebû Muhammed şöyle dedi: Harb b. İsmail el-Kirmânî; maruf kitabı Mesâilin'de, Ahmed, İshâk ve diğerlerinden yaptığı nakillere yer vermiş ve bununla birlikte Peygamberden (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahâbeden ve diğerlerinden rivayet edilen asarları zikretmiştir. Bu büyük bir kitaptır. Kitabı, Muvatta ve benzeri kitapların metodu üzere yazmıştır. Kitabın sonunda "Mezhep hakkındaki görüş" babında şöyle demiştir: Bu mezhep, ilim imamlarının, asar ashabının ve bunlarla bilinen, bunda kendileri rehber edinilen Ehl-i sünnet ve yine Irak, Hicaz ve Şam ehli alimlerine yetişmiş olan kimselerin mezhebidir. Kim bu mezhepten herhangi bir şeye muhalefet eder yahut karşı çıkar veya bunu söyleyeni kınarsa o bid'atçidir. Cemaatten çıkmış, sünnet menheci ve hak yolunu kaybetmiştir.

Bu mezhep, Ahmed, İshâk b. İbrahim b. Muhalled, Abdullah b. Zübeyr el-Hamîdî, Said b. Mansûr ve onlarla beraber oturup, onlardan ilim tahsil eden diğerlerinin mezhebidir.

Daha sonra iman, kader, tehditler, imamet ve Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyamet alametleri, berzah, kıyamet ve diğer konular hakkında haber verdiklerini zikreder. Sonra şöyle devam eder: O Subhandır. Mahlûkundan ayıdır ve O'nun ilminden hiçbir mekân O'na gizli kalmaz. O arşın sahibidir. Arşın ise O'nu taşıyan taşıyıcıları vardır. Arşın bir sınırı vardır. O'nun sınırının ne olduğunu en iyi Allah bilir. Allah arşının üzerindedir. O zikri üstün, şanı yüce olandır. O'ndan başka ilâh yoktur. Allah Teâlâ şek olmaksızın işitendir. Hiçbir şüphe olmaksızın görendir. Cömerttir, cimri değildir. Halimdir, aceleci değildir. Hafızası kuvvetlidir, unutmaz. Gözetleyendir, gafil olan değildir. Konuşur, hareket eder, işitir, görür, bakar, kabzeder, kolaylaştırır, sevinir, sever, kerih görür, buğzeder, razı olur, öfkelenir, gazap eder, merhamet eder, affeder, bağışlar, verir, mâni olur, dilediği şekilde dilediği gibi her gece dünya semasına nüzûl eder. O'nun misli hiçbir şey yoktur. O Semî'dir, Basîr'dir. O hâlâ konuşma ve bilme halindedir. Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir.²²⁹

Buhârî ve Fudayl b. İyâz şöyle dedi: Şayet bir Cehmî sana "Ben rabbın yerinden hareket ettiğini inkâr ediyorum." derse ona şöyle de: Ben dilediğini yapan bir rabbe iman ediyorum. Buhârî, Yezîd b. Hârûn'un Cehmiyye hakkındaki hadisini rivayet etti ve dedi ki: Kim "Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir" ayeti hakkında, genelin kalbinde yerleşmiş olana muhalefet edecek bir iddiada bulunursa o Cehmidir.

Ebû Hasan el-Eş'arî, Makâlât kitabında, Ehl-i sünnet ve hadis ehlinin düşüncelerini zikrettiği zaman şöyle dedi: Onlar Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen "*Allah dünya semasına iner ve istiğfar eden yok mu der*" gibi hadisleri Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldiği şekliyle tasdik ettiler. Onlar Kitap ve Sünnet'e tutundular.

Allah Teâlâ'nın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne bırakın."**²³⁰ Onlar din imamlarından olan selefe ittiba etme ve Allah'ın onlara dinlerinde izin vermediği şeyler hakkında konuşmama görüşündeydiler. Onlar Allah'ın kıyamet günü geleceğini tasdik ettiler.

Allah'ın ayetinde buyurduğu gibi: **"Rabbın geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman."**²³¹ Allah'ın mahlûkuna dilediği şekilde yakın olduğunu tasdik ettiler.

Allah'ın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Biz ona şah damarından daha yakınızdır."**²³² Eş'arî şöyle dedi: Onların sözlerinden zikrettiklerimizin hepsini biz de söyleriz ve onları kabul ederiz.

²²⁹ Müminun, 14

²³⁰ Nisa, 59

²³¹ Fecr, 22

Ebû Bekir el-Hallâl, Sünne kitabında şöyle dedi: Bana Yusuf b. Mûsâ haber verdi Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e denildi ki: Cennet ehli rablerine bakıp, O'nunla konuşacaklar ve Allah da onlarla konuşacak mı? Şöyle dedi: Evet, Allah onlara bakar, onlar da Allah'a bakarlar. Allah onlarla konuşur, onlar da Allah ile konuşurlar. Bu Allah'ın dilediği şekilde ve dilediği zaman olur.

Dedi ki: Bana Abdullah b. Hanbel haber verdi, bana Ebû Hanbel b. İshâk haber verdi ve dedi ki: Amcam şöyle dedi: Bizler Allah'ın dilediği şekilde, dilediği gibi ve hiçbir had olmaksızın arşın üzerinde olduğuna iman ederiz. O'nun sıfatına ulaşabilecek hiçbir vasıflayıcı ya da O'nu sınırlandırabilecek hiçbir kimse yoktur. Allah'ın sıfatları O'na aittir ve O'ndandır. O kendisini vafsettiği şekildedir. Hiçbir had ve gaye ile gözler O'nu idrak edemez. Gözleri idrak eden O'dur. O gaybı ve müşahede edileni bilendir.

O gaybları en iyi bilendir. Vafsedenin vasıflandırması O'na ulaşamaz. O kendisini vafsettiği şekildedir. Allah'tan olan hiçbir şey mahdud değildir. O'nun kudretinin ilmüne kimse ulaşamaz. İlmi, kudreti ve hükmü ile bütün eşyalara galip gelmiştir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. O Semî'dir, Basîr'dir. Allah Evvel olandır, Ahir olandır. Sıfatlarının haddine hiç kimse ulaşamaz.

Dedi ki: Bana Ali b. İsa, Hanbel'in onlara şöyle rivayet ettiğini haber verdi ve dedi ki: Ebû Abdullah'a; Allah Tebâreke ve Teâlâ dünya semasına iner, Allah ayağını koyar ve bunlara benzer rivayet edilen hadisler hakkında sordum, şöyle cevap verdi: Bu hadislerle hiçbir keyfiyet ve mana vermeksizin iman eder ve tasdik ederiz. Yani onları tekyîf, tahrif ve te'vil etmeyiz. Ardından manası bu şekildedir deriz. Onlardan herhangi bir şeyi reddetmeyiz. Biliriz ki şayet isnadı sahih ise Rasûlullah'tan gelen her ne varsa haktır. Allah'ın ayetlerini reddetmeyiz. Allah'ın kendisini hiçbir had ve gaye olmaksızın vasıflandırdıklarından fazlası ile Allah'ı vasıflandırmayız. O'nun misli hiçbir şey yoktur.

Hallâl başka bir konuda Ahmed'den şöyle dedi: O'nun zatında O'nun misli hiçbir şey yoktur. O kendisini vafsettiği şekildedir. Allah (Subhanahu ve Teâlâ) sıfatları kendi nefsi için bir araya getirmiştir. Yine hiçbir benzeri olmayan sıfatları kendi nefsi için sınırlamıştır. Bizler Allah'a kendisinin vasıflandırdığı dışında hiçbir sınırlılığı ve malumatı olmayan sıfatlarla kulluk ederiz. Dedi ki: O hiçbir had ve takdir olmaksızın Semî'dir, Basîr'dir. Vasıfta bulunalar O'nun sıfatına erişemezler. Sıfatları O'ndandır ve O'na aittir. Kur'an ve hadisleri çığnemeyiz. Allah'ın söylediği şekilde söyleriz. O'nu kendisini vafsettiği şekilde vaffederiz. Bunda sınırı aşmayız. Vafsedenlerin

vasfettiği sıfatlar O'na erişemez. Muhkem olsun müteşabih olsun Kur'an'ın hepsine iman ederiz.

Biz O'nun sıfatlarından bir sıfatı O'nu zemmetmek için O'ndan ayırmayız. Allah'ın kendisini vasfettiği kelimeler, nüzül etme, kıyamet günü kulu ile halvette bulunma ve onu avucunun içine alma gibi sıfatların hepsi Allah'ın(Subhanchu ve Tealâ) ahirette görüleceğine delalet etmektedir. Bu sıfatların hepsinde sınırlama yapmak ise bid'attir. Hiçbir sıfat ve had olmaksızın Allah'a emrinde teslim olmak gerekir. Kendisini vasfettikleri müstesna. İşitir, görür, hâlâ konuşma ve bilme halindedir, bağışlar, gaybı ve müşahade edileni bilir ve gaybı en iyi bilendir. Tüm bu sıfatlar, Allah'ın kendisini vasfettiği sıfatlardır. Def edilmez ve reddedilmezler.

O hiçbir had olmaksızın arşın üzerindedir. Allah Teâlâ'nın ayetinde de buyurduğu gibi: Sonra arşa istiva etti. Bu dilediği şekildedir. Meşiet Allah'a (Azze ve Celle) aittir. Buna güç yetirmek de O'na aittir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. **"O her şeyin yaratıcısıdır."**²³³ O kendisini vasfettiği şekilde, hiçbir had ve takdir olmaksızın Semî'dir, Basîr'dir. **"İbrahim babasına dedi ki: Babacığım işitmeyen, görmeyen şeylere niye tapıyorsun?"**²³⁴.

Böylelikle biz Allah'ın işiten, gören olduğunu ve sıfatlarının O'ndan olduğunu kabul ederiz. Kur'an ve hadisleri ve yine "Allah güler" benzeri haberleri çiğneyip aşmayız. Rasûlullah'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) tasdiki ve Kur'an'ın tespiti dışında bunların nasıl olduğunu biz bilmeyiz. Vasfedener O'nu vasfedemezler. Hiç kimse O'nu sınırlandıramaz. Allah Cehmiyye'nin ve Müşebbihe'nin söylediklerinden çok daha büyük ve yücedir. Ona dedim ki: "Müşebbihe ne diyor?" Dedi ki: Onlar, "Kim Allah'ın gözü benim gözüm gibidir, eli benim elim gibidir ve ayağı benim ayağım gibidir derse o, Allah'ı yarattıklarına benzetmiştir." diyorlar. Bu gerçekten kötü bir sözdür. Bu ancak sınırlama yapmaktır. Ben bu konuda konuşmayı hoş görmem.

Ahmed'in sözü şu şekildedir: Şüphesiz Allah onlara dilediği şekilde ve dilediği zaman bakar. Yine o şöyle demektedir: O dilediği şekilde ve dilediği gibi arşın üzerindedir. Şöyle der: O hiçbir had olmaksızın arşın üzerindedir. Allah'ın ayetinde de buyurduğu gibi: "Sonra arşa istiva etti." Bu dilediği şekildedir. Meşiet O'na aittir. Buna güç yetirmek de O'na aittir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. Bu şunu ortaya koymaktadır: Şüphesiz Allah'ın nazar etmesi, konuşması, arşın üzerinde yükselmesi ve arşına istiva etmesi O'nun meşieti ve kudreti ile alakalıdır. **"Hiçbir had olmaksızın"** sözü ise şunu ortaya koymaktadır:

²³³ En'am, 102

²³⁴ Meryem, 42

O'nun sıfatına ulaşabilecek hiçbir vasıflayıcı ya da O'nu sınırlandırabilecek hiç kimse yoktur. Mahlûkun akli da O'nun sıfatlarını ihata edemez. Şâfiî'nin mektubundaki hutbede de olduğu gibi: Hamd kendisini vasfettiği şekilde olan ve yarattıklarının vasfettiklerinden daha üstün olan Allah'adır.

Bu sebeple Ahmed "Hiçbir had ve gaye ile gözler O'nu idrak edemez." demiştir ve herhangi bir had ve gayenin O'na ulaşmasını nefyetmiştir. İdrakin tefsirinde en doğru olan iki görüş budur.

Hallâl aynı şekilde şunu zikretmiştir: Mervezi şöyle dedi: Bize İshâk b. İbrahim b. Râheveyh rivayet etti ki: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "**Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir.**"²³⁵ İlim ehlinin icmâsı şu şekildedir: Allah arşın üzerinde istiva etmiştir. O, yedinci yerin altındakileri, denizlerin derinliklerinde olanları, yüksek tepelerin başlarında olanları, vadilerin içindikileri ve bütûn yerlerdeki tüm her şeyi bilir. Tıpkı yedinci semâvatta olanları ve arşın üzerinde olan şeyleri bildiği gibi. Tüm her şeyi ilmiyle ihata etmiştir

Bir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Kara ve denizin karanlıkları içindeki tek bir tane olmasın ki bunların hepsini bildirmiş ve saymış olmasın. Bir şeyi bilmek, başka bir şeyi bilmekten onu aciz bırakmaz. İmamlardan nakledilen bu ve benzeri sözler buradan başka yerlerde de izah ettiğimiz gibidir. Had olan sıfatlardan O'nun hakkında neyi kabul ettiyseler, bunu O'ndan başka kimse bilemez.

Mâlik, Rebîa ve diğerlerinin de söylediği gibi: İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Yani Allah'ın istivasının keyfiyeti kullar için meçhuldür. Bununla birlikte ise onlar bu sıfatın varlığını nefyetmediler. Lakin mahlûkun bunun hakkındaki ilmini nefyetteler. Abdulaziz b. Abdullah el-Mâcişûn ve seleften birçok kişinin sözleri bu şekildedir.

İmamlar da sıfatların kudret ve keyfiyetine dair ilmi mahlûktan nefyetmişlerdir. Bunun benzerini Abdulaziz b. Abdullah b. Ebû Seleme el-Mâcişûn meşhur olan sözünde söylemiştir. İbn Batta İbâne kitabında ve Ebû Ömer et-Talemanki Usûl kitabında bunu zikretmiştir.

Yine Ebû Bekir el-Esrim de bunu rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bize Abdullah b. Salih, Abdulaziz b. Abdullah b. Ebû Seleme'den onun şöyle dediğini rivayet etti: Tüm bunlardan sonra, Cehmiyye'nin neye tabi oldukları hakkında ve azameti vasıf ve takdiri geçmiş olan Azim Allah'ın sıfatlarını ispat etmeye muhalif olanlar hakkındaki sormuş olduğunu anladım. Sineler O'nun sıfatlarını tefsir etmede bitkin kalmış ve akıllar O'nun kudretini bilmede zayıf düşmüştür. Allah'ın nasıl olduğunu O'ndan başka kimse

bilemez. Ölmeyen ve yok olmayan Allah'ın kudreti nasıl bilinebilir ki? Nasıl olur da O'ndan olan bir sıfatta sınırlama olur ya da O'nun kudretini sınırlandırabilecek bir vasfedici olabilir?

Akılların, O'nun sıfatının hakikatini anlamada aciz olduğunun delili, onların en küçük mahlûkun dahi bir sıfatını anlamakta aciz olmalarıdır. Allah sana rahmet etsin, bil ki Allah'ın kendisini vasıflandırdıklarının kudretini bilmede aciz olmandan ötürü, Rab Teâlâ'nın kendisinin vasfetmediği sıfatlarda da mükellef olmaya ihtiyacın yoktur. Şayet Allah'ın kendisini vasıflandırdığı sıfatların kudretini bilemiyorsan, kendisini vasıflandırmadıklarının ilmiyle nasıl mükellef olabilirsin? Onun taatinden bir şey üzere olduğuna dair bundan bir şeyi delil getirebilir misin? Ya da onun masiyetinden herhangi bir şeyi bununla def edebilir misin?

Uzun bir kelim zikrettikten sonra şöyle dedi Bu konuda derinleşip tekellüfte bulunarak rab olan Allah'ın kendisini vasfettiği sıfatlarda tartışma içine girenler **"şeytanların ayartıp iğdiş ederek yerde şaşkınca bıraktıkları kimselerdir."**²³⁶ Ardından bu kimse Allah'ın kendisini vasfettiklerinde tartışarak kendi iddiasını delil getirir. Kendi nefsinden isimlendirerek der ki: Allah'ın şu şekilde olabilmesi için, şu şu şekilde olması gerekir.

Böylelikle gizliden Peygambere kör kalarak Allah'ın kendisini bizzat isimlendirdiği şeylerde tartışır ve Rab Teâlâ'yı kendisinin isimlendirmedeği şeylerle vasfeder. Şeytan ona telkin vermeye hâlâ devam etmektedir. Hatta öyle ki Allah'ın "O gün yüzler ışı ışı parlar. Rablerine bakıp durur." ayeti hakkında tartışmaya girer ve şöyle der: Kıyamet günü hiç kimse Allah'ı görmeyecektir. Böylelikle -vallahi- Allah'ın kıyamet günü dostlarına ikram ettiği en faziletli ikramı olan O'nun yüzüne bakma hakkında **"Muttakiler doğruluk makamında, güçlü bir hükümdarın katındadırlar."**²³⁷ tartışma içine girmiş olur. Hükmedilmiştir ki onlar ölmeyeceklerdir, bir nazar ile Allah'a bakacaklardır. Sonra uzun bir kelim zikreder ve bir başka konu hakkında yazar.

Hallâl, Sünne kitabında dedi ki: Bana Ali b. İsa, Hanbel'in onlara şöyle rivayet ettiğini haber verdi ve dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: Kim Allah'ın Mûsâ ile konuşmadığını iddia ederse o Allah'ı inkâr etmiş, Kur'an'ı yalanlamış Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) emrini reddetmiştir. Bu düşüncesinden ötürü tövbeye davet edilir. Tövbe ederse ne âlâ, etmezse boynu vurulur.

²³⁶ En'am, 71.

²³⁷ Kamer, 55.

Dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim şöyle dedi: **"Ve Allah Mûsâ ile konuştu"**²³⁸ ayeti Allah'ın Mûsâ ile kelim ettiğini ve bunun Allah'ın Mûsâ'ya bir ikramı olduğunu ispat eder. Sonra ayeti okumaya devam etti ve "söz ile"-
 نكلمة kısmına gelince Ebû Abdullah'a şöyle sordum: Allah (Azze ve Celle) kıyamet günü kuluyla konuşacak mı? Dedi ki: Evet, Allah'tan(Azze ve Celle) başka kim mahlûkatlar arasında hükümde bulunabilir?

O kuluyla konuşur ve ona sorar. Allah mütekellimdir. O dilediği şekilde emretme ve hükmetme halindedir. O'nun eşi ve benzeri yoktur. Her şey O nasıl dilerse ve ne zaman dilerse olur.

Hallâl dedi ki: Bize Muhammed b. Ali b. Bahr, Yakub b. Buhtân'ın onlara şöyle rivayet ettiğini haber verdi: Ebû Abdullah'a Allah'ın konuşmadığını iddia eden kimse hakkında soruldu, şöyle dedi: Elbetteki Allah ses ile konuştu. Biz bu hadisleri geldiği şekliyle kabul eder ve rivayet ederiz. Her hadisın manası vardır ve onlar insanlara vehim vermeye çalışıyorlar. Kim Allah'ın Mûsâ ile konuşmadığını iddia ederse o kâfirdir.

Bize Abdurrahman b. Muhammed el-Muhâribî, A'meş'ten, o da Müslim'den, o da Mesrûk'tan, o da Abdullah'tan yani İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini rivayet etti: *"Allah vahiy ile konuştuğu zaman sema ehli O'nun sesini işittiler ve secdeye kapandılar. Ta ki kalplerinden korku giderilinceye kadar. Dedi ki: Kalplerine sekinet indirilinceye kadar. Sema ehli rabbiniz ne söyledi diye nida ettiler. Der ki: O hakkı söyledi. Ve onlar da tekrar ederler."*

Hallâl dedi ki: Bize Ebû Bekir el-Mervezî rivayet etti ve dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim ona denildi ki: Abdulvehhâb konuşmuş ve demiş ki: Kim Allah'ın Mûsâ ile ses olmadan konuştuğunu iddia ederse o Cehmî'dir. Allah düşmanı ve İslam düşmanıdır. Bu söz üzerine Ebû Abdullah tebessüm etti ve dedi ki: Dediği şey ne güzeldir. Allah ona afiyet versin.

Abdullah b. Ahmed şöyle dedi: Babama, "Allah Mûsâ ile konuştuğu zaman ses ile konuşmamıştır." diyen kavim hakkında sordum, babam şöyle dedi: Aksine Allah Tebâreke ve Teâlâ ses ile konuşmuştur. Biz bu hadisleri geldiği şekliyle rivayet ederiz. Ve İbn Mes'ud'un şu hadisini de: *"Allah vahiy ile konuştuğu zaman, düz bir taştan zincirin sesi gibi işitildi."*

Babam dedi ki: "Cehmiyye ise bunu inkâr ediyor. Onlar kâfirlerdir. İnsanlara vehim vermeye çalışıyorlar. Kim Allah'ın konuşmadığını iddia ederse o kâfirdir. Bizler ancak bu hadisleri geldiği şekliyle rivayet ederiz." Dedim ki: Allah'ın kendisi ile konuştuğu bu ses, kuldan duyulan ses değildir. Aksine insanların geneli tarafından da malum olduğu gibi bu O'nun sesidir.

Buna binaen imamlar, Ahmed ve diğerleri naslar ortaya koymuşlardır. Allah'tan duyulan kelim, Allah'ın kelimidir. Başkasının kelimı değildir. Allah'ın ayette de buyurduğu gibi: **"Eğer müşriklerden birisi senden eman dilerse; ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelimını dinlesin."** ²³⁹

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu gibi: *"Rabbimin kelimını tebliğ etmem için, beni kavmine götüreceğ kimse yok mu? Kureyş kavmi beni rabbimin kelimını tebliğ etmekten engellediler."* ²⁴⁰

Buhâri Halku'l-Efâl kitabında şöyle der ve Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle rivayet eder: *Allah yakında olanın işittiği gibi uzakta olanın da işiteceği bir ses ile nida eder. Bu Allah'tan (Azze ve Celle) başkasının sesi değildir.* Ebû Abdullah el-Buhâri dedi ki: Bu hadiste Allah'ın sesinin, mahlûkun seslerine benzemediğine dair delil vardır.

Çünkü Allah'ın sesi yakından işitildiği gibi uzaktan da işitilir. Melekler O'nun sesinden dehşete düşmüşlerdir. Meleklerle nida ettiği zaman ardından onlar dehşete düşmüşlerdir.

Allah ayetinde buyurdu ki: **"O halde bile bile Allah'a eşler koşmayın."** ²⁴¹ İşte sıfatlarında da Allah'ın hiçbir eşi ve benzeri yoktur. O'nun sıfatlarından hiçbir şey mahlûklarda bulunmaz.

Daha sonra kendi isnadı ile Abdullah b. Uneys hadisini (Sahih'te başka bir konu içinde de bu hadise şahit olmuştum) rivayet eder. Kimi yerde cezmedip kimi yerde de Abdullah b. Uneys'ten zikrederek şöyle der: Peygamber'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derken işittim: Allah kulları haşreder. Ardından onlara yakın olanın işittiği gibi uzak olanın da işiteceği bir sesle, *"Ben Melik'im, ben Deyyân'im"* diye nida eder. Cehennem ehlinde olan bir kimsenin -bir tokatlık hak dahi olsa-cennet ehlinde hakkı bulunsa onu geri almadan cehenneme girmez. Cennet ehlinde olan bir kimsenin de -bir tokatlık hak dahi olsa- cehennem ehlinde hakkı bulunsa onu geri almadan cennete girmez.

Ve Sahih'te Ebû Saîd'den rivayet ettiği hadisi zikreder ve der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah kıyamet günü "Ey Âdem!" der. O, "Ey rabbim buyur, emrindeyim" der. Ardından bir ses ile nida edilir: "Allah sana zürriyetinden cehenneme gidecek olanları çıkarmanı emrediyor." Der ki: "Ey rabbim, Cehenneme gidecek olanlar ne kadardır?"

Allah şöyle buyurur: **"Her bin kişide yedi yüz yetmiş yedi kişi."** İşte o zaman her gebe çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş olmuş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildir, fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir."

²³⁹ Tevbe, 6

²⁴⁰ Hadisi Ebû Davud ve diğerleri rivayet etmiştir.

²⁴¹ Bakara, 22

Ebû Cafer b. Cerir tefsirinde, **Allah'ın "En sonunda kalplerinden korku giderilince"** ²⁴² ayeti hakkında İbn Abbâs'tan rivayet etti ve dedi ki: Allah Teâlâ zikrini Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyedeceği zaman, meleklerden olan elçilerini çağırdı ve onları vahiy ile gönderdi. Melekler Cebbâr Allah'ın sesini duydular. Allah vahiy ile konuştu. Kalplerinden korku giderilince birbirlerine Allah ne buyurdu diye sordular. Hak olanı buyurdu dediler. Allah'ın haktan başkasını söylemediğini ve vadettiğini gerçekleştirdiğini bildiler.

İbn Abbâs dedi ki: Vahyin sesi düz bir taştaki zincirin sesi gibidir. Melekler onu işittikleri zaman secdeye kapandılar. Başlarını kaldırdıkları zaman birbirlerine, "Rabbiniz ne buyurdu?" dediler. Dediler ki: "Hak olanı buyurdu. O, çok yüce olandır, çok büyük olandır."

Hâfız Ebû Nasr es-Siczî, Zebîd ehline gönderdiği, el-Vâcibu mine'l-kavli fi'l-Kur'an kitabındaki meşhur risalesinde şöyle dedi: Biliniz ki Allah bizi ve sizi doğru yola irşad etsin. İlk zamanlardan; İbn Küllâb, Kalânisi, Eş'arî ve akranlarının ortaya çıktığı zamana kadar mahlûk arasında akideye dair herhangi bir ihtilaf meydana gelmemiştir. Onlar Mu'tezile'ye reddiyeleri ile ortaya çıkmışlardır. Onlar Mu'tezile ile beraberdir. Hatta Mu'tezile, "Kelam, ancak düzenli ve uyumlu harf ve sestten ibarettir. Sadece lügatler birbirleriyle ihtilaf etmiştir." sözleriyle batında onlardan daha iyi haldedirler.

Sonra aklî yönden üzerinde konuştukları bu ilk manaları ortaya attılar ve dediler ki: Kelam, birbirleriyle uyumlu harfler ve parça parça seslerdir. Arap âlimleri de şöyle demişlerdir: Kelam; isim, fiil ve mana vermek için gelen harften oluşur. İsim; Zeyd, Amr ve benzeridir. Fiil; geldi, gitti ve benzeridir. Harf mana vermek için gelen... mı, aksine, ...mıdır ve benzeridir. Buradan yola çıkarak, kelamın harf ve sestten oluştuğunda akıllar arasında icmâ ile birlik sağlanmıştır.

İbn Küllâb ve benzerleri ortaya çıktılar ve mücerred bir akıl yoluyla Mu'tezile'ye reddiye vermeye çabaladılar. Onlar Ehl-i Sünnet'in usulünü ve selefın üzerinde bulunduğu yolu onaylamıyorlar. Onlar bu konuda vârit olan haberleri, ahad haber olduğu ve bilgi gerektirmediği iddiaları ile delil olarak almıyorlar.

Mu'tezile "Kelam, birbirini takip eden düzenli harf ve sestten oluşur" görüşünden hasıl olan ittifakta, onları ittifak etmeye zorladılar. Bu ise anlatımda sadece hareke ve sükûn ile bulunur. Bunun ancak bölümler ve parçalar sahibi olan kimse için olması gerekir. Bu mesabedeki şeylerin ise Allah Teâlâ'nın sıfatlarında olması mümkün değildir. Çünkü Allah'ın hak

olan zatı; icmâ ve ayrılık, bütûn ve parçalar, hareke ve sükûn ile vasfedilemez. Zira Allah'ın zatî sıfatlarının hükmü, zatın hükmüdür.

Dediler ki: "Şu cümleyi iyi bil: Kelam sıfatı Allah'a (Subhanehu ve Teâlâ) izafe edilmiştir. Onu yarattı, ortaya çıkardı ve kendi nefesine izafe etti. Bu senin; Allah'ın kulu, Allah'ın hâлки, Allah'ın fiili demen gibidir."

Dedi ki: Sünnete dair marifetlerinin az olmasından ötürü, Mu'tezile'nin bu zorlamaları karışında İbn Küllâb ve aynı zamanda onun benzerleri sıkıldılar. Böylelikle bunları kabul etmeyi reddettiler ve hiçbir zorluk olmadan kolayca mücerred bir akla teslim oldular. Ardından Mu'tezile'nin söylediklerine uydular ve apaçık bir şekilde kibirlendiler. Müslümanlar ve kâfirlerin geneli arasında akılların birlik sağladığı icmâyı çiğnediler.

Mu'tezile'ye dediler ki: Sizin zikrettiğiniz şey hakiki kelam değildir. Bu ancak anlatım ve ibareden oluşmasından ötürü mecaz üzere kelam olarak isimlendirilir. Hakiki kelam ise müttekellimin zatı ile kaim olan manadır. Onlardan kimileri bu görüş ile sınırlı kalmıştır.

Kimileri de ilminin ulaştığı kadarıyla sakınmıştır. Buna ek olarak onlar; sükût etme, susma ve kelama mâni olan afetleri nefyetmişlerdir. Sonra ise bundan, Allah'ın kelimasında harf ve sesin kabulünün tecsim olduğu ve lügatin kabulünün de teşbih olduğu fikrini çıkardılar.

Sonra ise bunlara benzer şu ahmakça düşünceleri ortaya attılar ve dediler ki: Beyan kalptendir ve lisan da kalp için delildir. Böylelikle onu değiştirdiler ve kelam kalptendir dediler.

Allah'ın, **"İçlerinden de 'Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!' diyorlar."**²⁴³ ayetinin kendi düşüncelerine delil olduğunu iddia ettiler.

Yine Allah'ın(Azze ve Celle); **"Yusuf bunu kendi içinde saklı tuttu ve bunu onlara açıklamadı."**²⁴⁴ ayetinin onlar için delil olduğunu öne sürdüler.

Araplar'ın "Senin içinde ayrı bir söz, yüzünde ise ayrı bir söz olduğunu görüyorum" kavli ile de delilde bulundular. Ardından ise kendi düşüncelerinin beraberinde getirdiği sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar.

Bunlardan biri de söyledikleri şu sözdür: Dilsiz bir kimse konuşabilen biridir. Durgunluk ve uyku halinde olan kimseler de bu şekildedir. Onlar sadece dilsizlik, durgunluk ve uyku halindedirler. Sözleriyle ise onlar konuşur haldedirler. Daha sonra dilsizlik, durgunluk ve konuşmaya mâni

²⁴³ Mücadele, 8

²⁴⁴ Yusuf, 77

olan bütün afetlerin, kelamın zıddı olmadığını ortaya koydular. Böyle bir düşünce dışarıdan bakıldığında; reddedilmeden bile söyleyenin rezilliğini açıkça ortaya koymaktadır. Her kimden icmânın tamamını çiğnediği ve akli ve semî delillerin hepsine muhalefet ettiği bilinirse onunla tartışılmaz. Ona cevap verilir ve kontrol altına alınır.

Ebû Nasr yine şöyle dedi: Bu konuda Eş'ariler'den biri bana hitap etti ve dedi ki: Kadim olana bölme (taksim) yapmak caiz değildir. Bunun üzerine dedim ki: Allah'ın, tercüman olmaksızın hakiki olarak Mûsâ'ya kelamını işittirdiğini kabul ediyor musun? Dedi ki: "Evet." Onlar da bunu kabul ediyorlar.

Mezheplerinin haber vermediklerini ise tahrif ediyorlar. Allah'ın kelamının hakiki olarak işitilmesinin Allah'ın zatından olması Eş'arilerin aslına göre muhaldir. Çünkü mahlûkun işitmesinin yaratılış olarak tabiatında olması beyyineden, ona ihsan edilmesi ise âdettendir. Elbetteki bu sadece sestir ya da ses manasındadır. Eğer bu şekilde olmasaydı, marifete ilim ve fehîm vasıtasıyla ulaşıldı. Bu ikisi, ikisinden ilim hasıl olmasından ötürü işitme makamı ile aynı makamdadır. Tıpkı işitmekten ilim hasıl olması gibi. Belki de onun manasına yakın olmasından ötürü mecaz olarak işitmek şeklinde isimlendirilmiştir. Hakiki işitme ise sese muhalif olursa cari olan örfte mahlûk için bu mümkün olmazdı.

Dedi ki: Bana hitap eden Eş'arî'ye dedim ki: Biz hepimiz, sizin aslinıza göre Allah'ın kelamının hakiki olarak işitilmesinin Allah'tan olmasının muhal olduğunu bilmiş olduk. İşte burada bundan korkulacak ve endişe duyulacak bir durum yoktur. Çünkü senin mezhebin şudur: Allah lütfundan ötürü kelamını dilediğine anlaşırlar. Ta ki Allah'ın kendisine anlaşırlar kıldığı şeyin Allah'ın kelamı olduğundan emin olana kadar.

Benim sana anlatmak istediğim şey ise anlamaya ulaşan kimse ve onun işitmeye ulaşmasıdır. Artık çarpıtmayı ve uydurmayı bırak. Allah'ın Mûsâ ile konuşması hakkında ne diyorsun? Allah'ın kelamını mutlak bir şekilde mi yoksa sınırlı bir şekilde mi anladı? Bunun üzerine biraz düşündü ve dedi ki: Bununla neyi kastediyorsun? Dedim ki: Benim ne kastettiğimi bırak. Yanındakilerle cevap ver. Kibirlendi ve dedi ki: Bununla ne kastediyorsun?

Dedim ki şunu kastediyorum: Şayet sen, Mûsâ (aleyhis selam) Allah'ın kelamını mutlak bir şekilde anladı, dersin bu ezelden ebede kadar Allah'a ait kelimelerin olmamasını gerektirir. Şayet Mûsâ Allah'ı anlamıştır, dersin bu ise küfre döner. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayıp kuşatamazlar."²⁴⁵

Şayet bu caiz olsaydı Allah'ın kelamını anlayan kimsenin gaybın âlimi ve Allah'ın söylediklerinin âlimi olması gerekirdi. Allah bunu İsa (aleyhis selam) hakkında haber verdiği şu ayette nefyetmiştir: **"Sen bende olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilmem. Gerçekten görülmeyenleri (gaybları) bilen sensin sen."**²⁴⁶

Şayet bunun söylenmesi caiz değilse, Allah kalamından dilediğini anlaşılar kılar, demek zorundasın. Böylelikle sen en başta kaçtığın taksim etmeye (bölmeye) girmiş oldun. Sen ise bunu söyleyen kimseyi inkâr etmiştin. Sana muhalif olan kişi ise senden daha mutlu olmuştur. Çünkü o Allah ve Rasûlullah tarafından vârit olan naslardan ona gerekenleri söyledi. Sen ise bunu kabul etmeyerek kibirlendin ve şunu iddia ettin:

Bu konuda gerekli olan, aklın hükmüne varmaktır. Akıl sahipleri hüsrana uğramış bir şekilde seni nasları onaylamaya geri çevirmiştir. Dedi ki: Bunun üzerinde iyice düşünmeye ve kelamı kesmeye ihtiyaç vardır.

Şeyh Ebû Hasan Muhammed b. Abdulmelik el-Kercî eş-Şâfiî, el-Fusûlu fi'l-Usûli anî'l-Eimmeti'l-Fuhûl olarak isimlendirdiği kitabında 12 imamı; Şâfiî, Mâlik, Sevrî, Ahmed, İbn Uyeyne, İbn Mübârek, Evzâî, Leys b. Sa'd, İshâk b. Râheveyh, Buhârî, Ebû Zur'a, ve Ebû Hâtim'i zikretti ve sonra dedi ki: İmam Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed'i şöyle derken işittim: Şeyh Ebû Hâmid el-İsferâîni'yi şöyle derken işittim: Benim mezhebim, Şâfiî'nin mezhebi ve şehirlerin fakihlerinin mezhebi şudur: Kur'an Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Kim mahlûktur derse o kâfirdir.

Cebraîl Kur'an'ı Allah Teâlâ'dan işiterek taşımıştır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu Cebraîl'den işitmiştir. Sahâbe de onu Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) işitmişlerdir. O sinelerimizle tilavet ettiğimiz iki kapak arasında olan Kur'an'dır. O bizim kalplerimizde işitilmiş, yazılmış, mahfuz edilmiş ve nakşedilmiştir. **"Elif" ve "ba"** gibi ondan olan harflerin hepsi Allah'ın kelamıdır, mahlûk değildir. Kim mahlûktur derse o kâfirdir. Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerinedir.

Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye (rahimehullah), Ebû İshâk eş-Şirâzî ve birçok kişi dedi ki: İmamlardan Şâfiî ve diğerlerinin, İbn Küllâb ve Eş'arî'nin kelim meselesindeki sözlerine muhalefetini açıkladık. İbn Küllâb ve Eş'arî bu sözleriyle diğerlerinden ayrılmış ve farklılık göstermişlerdir. Buna benzer meseleler sadece İbn Küllâb ve Eş'arî'ye has meseleler değildir. Aksine İbn Küllâb ve ona tabi olan Eş'arî kelim meselesinde ne söyledi iseler Ehl-i

²⁴⁵ Bakara, 255

²⁴⁶ Maide, 116

Sünnet ve diğerleri de onlara muhalefet ederek söylemişlerdir. Kimse bunda İbn Küllâb'a ulaşmamıştır. Taifelerin önderlerinden kimse onu onaylamamıştır.

İbn Küllâb'ın bundaki dayanağı ise ihtiyari sıfat meselesi ve buna benzer Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalı olan durumlardır. Bu sıfatlar Allah'ın zatı ile kaim olmuş mudur yoksa olmamış mıdır?

Selef ve imamlar Allah'ın zatı ile kaim olan sıfat ve filleri mutlak olarak kabul etmişlerdir. Mu'tezile'den olan Cehmiyye ve diğerleri ise bunu mutlak olarak reddetmişlerdir. İbn Küllâb sıfatların kabulünde selef ve imamlarla ittifak etmiştir.

Cehmiyye ise fiillerin varlığını nefyetme ve Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalı olan sıfatları nefyetmede ittifak etmiştir. Bu sebepten ve başka sebeplerden ötürü insanlar ona tabi olan Kalânisi, Eş'ari ve benzerleri hakkında konuşmuşlardır. Onların görüşlerinde ayrılanlardan kalıntılar vardır. Bu kalıntıların aslı ise, âlemin hudus olduğuna, hareket faktörünü delil olarak göstermektir. Mu'tezile'nin sıfat ve fiilleri nefyetmelerinin sebebi bu asıldır.

Eş'arî Suğr ehline yazdığı risalesinde şöyle zikretmiştir: Bu Rasûllerin dininde izlenilen bid'at bir yoldur ve bu onların yanında haramdır. Eş'arî'nin dışında Hâtibî ve emsalleri de bunu zikrederler. Lakin bununla beraber İbn Küllâb ile ittifak etmişlerdir. Çünkü o, din buna ihtiyaç içindedir demese de bu faktörün aklen batıl olduğu görüşündedir. Bunun doğru olduğu görüşünde olanları kabul etmesi ise onu zemmetmek içindir.

İster İbn Küllâb olsun ister onun benzeri olsun. Bu iki fırkanın fesadının menşei ise, Allah'ın iradesi ve kudreti ile alakalı olan sıfatlar Allah ile kaim olmaz söylemlerinin ortak olmasıdır. Onlar şöyle dediler: Şayet Allah'ın kendi kudreti ve ihtiyarı ile konuştuğunu söylerseniz, o zaman Allah'ın kelamının mahlûk ve O'ndan ayrı olması gerekmektedir.

Şayet Allah'ın kelamını gayrı mahlûk yaparsanız da Allah'ın kelama kadir olmadığını, O'nun kendi dilemesi ve kudreti ile konuşmadığını ve dilediği gibi kelam etmediğini söylemiş olursunuz.

Burada kastedilen şey şudur: Abdullah b. Said, İbn Küllâb ve ona tabi olan etbâr; selef imamları ve benzeri akıl sahipleriyle, Mûtekellim olan Allah'ın kelamında ittifak ettiklerinde bunun Allah ile kaim olması gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü bu Allah'tan ayrı olursa Allah'ın kelamı da olmaz. İmamların da söyledikleri gibi; Allah'ın kelamı Allah'tandır, O'ndan ayrı değildir. Onlar dediler ki: Şüphesiz Kur'an Allah'ın kelamıdır, mahlûk değildir. O'ndan başlar O'na geri döner. O'ndan başlar demelerinin sebebi ise Allah'tan başkasından başlar diyen Cehmiyye'ye reddiye vermektir. Bunu

söylemekteki maksatları ise, kelim ile konuşanın Allah olduğunu ortaya koymaktır. Allah Teâlâ'nın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Kitabın indirilmesi, Aziz ve Hâkim olan Allah katındandır."**²⁴⁷ **"Fakat benden çıkan şu söz gerçekleşecektir."**²⁴⁸

Sonra onlar; selef, imamlar ve bunun üzerinde bulunan cumhur ile ittifak etmekle beraber, bu asla itikad ettiler. Bu asıl şudur: Allah'ın dilemesi ile alakalı önceden belirlenmiş olan bir şey Allah ile kaim olamaz. Mu'tezile'nin üzerinde ittifak ettikleri bu asla binaen bunu söylediler. Ardından onlar önceden belirlenmiş olmayan şeyleri ispat etmeye ihtiyaç duydular ve şöyle dediler: Sıra sıra harfler ve sesler ancak önceden belirlenip murad edilmiştir. Böylece tek bir mana ispat ettiler. Öyle ki kendisinde nihayet olmayan hakkında ispat yapmak korkusuyla birçok mana ispat etmek onlar için mümkün olmadı. Bu yüzden tek bir mana demeye ihtiyaç duydular.

Böylelikle bu görüş onları bu tür şeyleri söylemeye mecbur bıraktı. Akıl sahipleri de olmak üzere, Müslümanların cumhuru bu görüşleri reddetmekte şiddetlenmişlerdir. İnsanlar emir ve haberden oluşan tek bir manayı ispat etmeleri konusunda birçok şeyle onları reddettiler. Onlar şunları söylediler: Aziz olan Kur'an Allah'ın kendisiyle konuştuğu kelimadan değildir. Yine inmiş olan kelim Allah'ın keliması olan kelim değildir.

Tevrat, İncil ve Kur'an'ın ibareleri birbirinden farklıdır. Tevrat'ı Arapça ile yorumladığımız zaman Kur'an'ın ta kendisidir. Allah konuşmaya muktedir değildir. Kendi dilemesi ve ihtiyarı ile konuşamaz. O'nun konuşması mahlûkundan konuşmuş olduğu Mûsâ ve Âdem gibilerine hastır. Mahlûkta bu manayı anlayabilecek bir idrak yoktur. Mahlûkun idrak ettiği şey sadece konuşmadır.

Sonra onlardan şöyle diyenler vardır: İşitmek bu mana ile ve mevcut olan her şey ile alakalıdır. Çünkü mevcut olan her şeyi görmek ve işitmek mümkündür.

Ebû Hasan bu şekilde söylemiştir. Onlardan kimisi de şöyle der: Aksine Allah'ın keliması hiçbir şekilde işitilemez. Kelamı ne O'ndandır ne de başkasındandır. Çünkü o manadır. Mana ise Ebû Bekir ve benzerlerinin söylediği gibi işitilmez anlaşılır.

Onlardan bir başka taife ise şöyle der: Bu mana, işitilen sesi ile beraber okuyan kişiden işitilir.

²⁴⁷ Zümer, 1

²⁴⁸ Secde, 13

Akıl sahiplerinin cumhuru ise şu şekilde diyorlar: Zorunlu olarak bu sözlerin bozuk olduğu açıkça bilinmektedir. Bu sözleri söyleyenleri buna sevk eden şey, bu tehlikeli düşünceleri gerekli kılan şu usulleridir: Lazım nefyedilirse melzum da nefyedilir.

Aynı şekilde kimileri de şöyle demektedir: Allah ancak kadim ve ezeli seslerle konuşur. Bu sesler birbirini takip etmez. O, bu seslerle konuşmaya muktedir değildir. Onun bunda herhangi bir meşiet ve fiili yoktur. Hadis Ehli, fakihler, Ehl-i Sünnet'e müntesip olan kelim ehli ve akıl sahiplerinin cumhuru ise şöyle demektedirler: Zorunlu olarak bu sözlerin bozuk olduğu açıkça bilinmektedir.

Onları buna sevkeden şey şu itikadlarıdır: Kelam, mütakellimin dilemesi ve kudreti ile alakalı olamaz. Kelam ancak mütakellimden işitilen ses ve düzenli harflerden oluşur. Kâriden işitilen ses kadimdir diyen ve Ondan işitilen ses kadimdir veya muhdestir diyen kimseye gelince, bu ancak bu konuda konuşma ihtiyacı gören kimsenin fesadını ortaya koymaktadır. Selef, imamlar ve âlimlerin bu asıldaki sözleri ise oldukça çok ve yaygındır. Burası onun inceleme yeri değildir.

Kitap ve Sünnet'in bu konuya dair delillerine gelince bunlar sayılamayacak kadar çoktur. İmam Ahmed ve alimlerden diğerleri Cehmiyye'ye reddiye olarak derledikleri kitaplarında bunları zikretmişlerdir. Hallâl'in Kitâbu's Sünne kitabında zikrettiği gibi:

Bize Mervezî haber verdi ve dedi ki: Bu kitap, Ebû Abdullah'ın Kur'an'dan Cehmiyye'ye delil olarak ortaya koyduklarının toplamıdır. Bunu kendi hattı ile yazmıştır. Ben de bunu onun kitabından yazdım. Hadr b. Ahmed'in Abdullah b. Ahmed'den zikrettiğinin dışında, Mervezî de birçok ayet zikretmiş ve şöyle demiştir: Kur'an'da onların -yani Cehmiyye'nin- aleyhinde birçok deliller vardır.

Hallâl dedi ki: Bize Hadr b. Ahmed b. Mesna el-Kindî haber verdi ki Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'i işittim, şöyle dedi: Bu kitabı babamın hattıyla yazılmış bir şekilde buldum. İçinde Cehmiyye'ye getirilen deliller vardı. Sureler içindeki ayetleri derlemiş ve bu asla dayanan birçok ayet zikretmiştir: Bu ayetler şu şekildedir: Allah Teâlâ şöyle buyurdu

"Kullarım beni sana soracak olursa, işte ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da benim çağırma cevap versinler ve bana iman etsinler. Umulur ki irşad (doğru yolu bulmuş) olurlar."²⁴⁹ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Gökleri ve yeri (bir örnek edinmeksizin) yaratandır. O, bir işin olmasına karar**

²⁴⁹ Bakara, 186

verirse, ona yalnızca "Ol" der, o da hemen oluverir."²⁵⁰ Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi."²⁵¹ Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere karşılık satanlar, işte onlar; ahirette onlar için hiçbir pay yoktur, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onları gözetmez ve onları arındırmaz."²⁵²

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "O, gökleri ve yeri hak olarak yaratandır. O'nun "ol" deyiverdiği gün (her şey) oluverir, O'nun sözü haktır. Mülk O'nundur."²⁵³ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Allah, Mûsâ ile konuştu."²⁵⁴ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Mûsâ tayin edilen sürede gelince ve rabbi de onunla konuşunca."²⁵⁵ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Andolsun, Mûsâ'ya kitabı verdik, onda anlaşmazlığa düşüldü. Eğer rabbinden bir söz geçmiş (verilmiş) olmasaydı, mutlaka aralarında hüküm verilmiş olacaktı. Gerçekten onlar, bundan (Kur'an'dan) yana kuşku verici bir tereddüt içindedirler."²⁵⁶

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Eğer rabbinden geçmiş (verilmiş) bir söz olmasaydı, anlaşmazlığa düştükleri şey konusunda mutlaka aralarında hüküm verilmiş olurdu."²⁵⁷

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Böylece rabbinin (şu) sözü tamamlanıp gerçekleşmiştir: Andolsun, cehennemi cinlerden ve insanlardan, onların tümünden dolduracağım."²⁵⁸ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Biz bu Kur'an'ı sana vahyetmemizle, en güzel kıssaları gerçek bir haber (kıssa) olarak sana aktarmaktayız, oysa sen daha önce bundan haberi olmayanlardandın."²⁵⁹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "De ki: Rabbimin sözleri (ni yazmak) için deniz mürekkep olsa ve yardım için bir benzerini (bir o kadarını) dahi

²⁵⁰ Bakara, 117

²⁵¹ Al-i İmrân, 59

²⁵² Al-i İmrân, 77

²⁵³ En'am, 73

²⁵⁴ Nisa, 164

²⁵⁵ A'râf, 143

²⁵⁶ Hud, 110

²⁵⁷ Yunus, 19

²⁵⁸ Hud, 119

²⁵⁹ Yusuf, 3

getirsek, rabbimin sözleri tükenmeden önce, elbette deniz tükeniverirdi.”²⁶⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Nitekim ona gidince, kendisine seslenildi: Ey Mûsâ! Gerçekten ben, ben senin rabbimim. Ayakkabılarını çıkar; çünkü sen, kutsal vadi olan Tuva’dasın. Ben seni seçmiş bulunmaktayım, bundan böyle vahyolunanı dinle. Gerçekten ben, ben Allah’ım, benden başka ilâh yoktur; şu halde bana ibadet et ve beni zikretmek için dosdoğru namaz kıl.”²⁶¹ “Dedi ki: Korkmayın, çünkü ben sizinle birlikteyim; işitmekteyim ve görmekteyim.”²⁶²

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Gözümün önünde yetiştirilmen için, kendimden sana bir sevgi yönelttim.”²⁶³

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Eğer rabbinden geçmiş bir söz ve adı konulmuş (belirlenmiş) bir süre (ecel) olmasaydı kuşkusuz (yıkım azabı) kaçınılmaz olurdu.”²⁶⁴

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Eyyûb’u da (an).Hani o rabbine çağrıda bulunmuştu: “Şüphe yok, bu dert (ve hastalık) beni sarıverdi. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın.” Böylece onun duasına icabet ettik. Kendisinden o derdi giderdik; ona katımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir zikir olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir katını daha verdik.”²⁶⁵

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Balık sahibi Zünnûn’u (Yunus) da (hatırla). Hani o kızmış vaziyette gitmişti ki kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı. (Balığın karnındaki) Karanlıklar içinde, “Senden başka ilâh yoktur, sen yücesin, gerçekten de ben zulmedenlerden oldum” diye çağrıda bulunmuştu. Bunun üzerine duasına icabet ettik ve onu üzüntüden kurtardık. İşte biz, iman edenleri böyle kurtarıyoruz. Zekeriyya da hani rabbine çağrıda bulunmuştu: “Rabbim, beni yalnız başıma bırakma, sen mirasçıların en hayırlısıdır.” Onun duasına icabet ettik, kendisine Yahya’yı armağan ettik, eşini de doğurmaya elverişli kıldık.”²⁶⁶

²⁶⁰ Kehf, 109

²⁶¹ Tâ-hâ 11-14

²⁶² Tâhâ, 46

²⁶³ Tâhâ, 39

²⁶⁴ Tâhâ, 129

²⁶⁵ Enbiya, 83-84

²⁶⁶ Enbiya, 87-90

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “O, gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakilerini altı günde yaratan ve sonra da arşa istiva edendir. Rahman (olan Allah)’dır. Bunu (bundan) haberi olana sor.”²⁶⁷

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Derken oraya geldiğinde, o kutlu yerdeki vadinin sağ yanında olan bir ağaçtan, “Ey Mûsâ, âlemlerin rabbi olan Allah benim” diye seslenildi.”²⁶⁸

Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri ona yalnızca, “Ol” demesidir; o da hemen olurur.”²⁶⁹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Andolsun, (peygamber olarak) gönderilen kullarımıza (şu) sözümüz geçmiştir: Hiç tartışmasız onlar, muhakkak nusret (yardım ve zafer) bulacaklardır. Hiç şüphesiz, bizim ordularımız; üstün gelecek olanlar da onlardır.”²⁷⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Onlar, Allah’ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Oysa kıyamet günü yer, bütünüyle O’nun avucu (kabzası)ndadır, gökler de sağ eliyle dürülüp bükülmüştür. O, onların şirk koşmakta olduklarından münezzehtir ve yücedir.”²⁷¹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Dirilten ve öldüren O’dur. Bir işin olmasına hükmetti mi, ona yalnızca “Ol” der, o da hemen olurur.”²⁷²
Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Rabbimiz dedi ki: Bana dua edin, size icabet edeyim.”²⁷³

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Eğer senin rabbinden, adı konulmuş bir ecele kadar geçmiş (verilmiş) bir söz olmasaydı, muhakkak aralarında hüküm verilmiş (iş bitirilmiş)ti. Şüphesiz onların ardından kitaba mirasçı olanlar ise herhalde ona karşı kuşku verici bir tereddüt içindedirler.”²⁷⁴

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Kendisiyle Allah’ın konuşması, bir beşer için olacak (şey) değildir. Ancak bir vahiy ile ya da perde arkasından veya bir elçi gönderip kendi izniyle dilediğine vahyetmesi (durumu) başka.”²⁷⁵

²⁶⁷ Furkan, 59

²⁶⁸ Kasas, 30”

²⁶⁹ Yasin, 82

²⁷⁰ Saffat, 181-183

²⁷¹ Zümer, 67

²⁷² Gafir, 68

²⁷³ Gafir, 60

²⁷⁴ Şura, 14

²⁷⁵ Şura, 51

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Sonunda bizi öfkelendirince, biz de onlardan intikam aldık."²⁷⁶

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Gerçekten Allah, eşi konusunda seninle tartışan ve Allah'a şikâyetle bulunan (kadın)ın sözünü işitti. Allah, aranızda geçen konuşmaları işitiyordu. Şüphesiz Allah işitendir, görendir."²⁷⁷

Şeyhu'l İslam dedi ki: Kur'an'da bu asla delalet eden birçok ayetler vardır. Allah'ın şu ayetleri gibi: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Yerde olanların tümünü sizin için yaratan O'dur. Sonra göğe yönelip (istiva edip) de onları yedi gök olarak düzenleyen O'dur. O, her şeyi bilendir."²⁷⁸

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Gerçekten siz mi yeri iki günde yaratana (karşı) küfre sapıyor ve O'na birtakım eşler kılıyorsunuz? O, âlemlerin rabbidir."²⁷⁹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Sonra, kendisi duman halinde olan göğe yöneldi; böylece ona ve yere dedi ki: "İsteyerek veya istemeyerek gelin." İki de "İsteyerek (itaat ederek) geldik" dediler."²⁸⁰ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Onlar, bulut gölgeleri içinde Allah'ın (azabının) meleklerle onlara gelmesini ve işin bitirilivermesini mi gözlüyorlar?"²⁸¹ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Onlar, kendilerine meleklerin gelmesini mi ya da rabbinin gelmesini mi veya rabbinin bazı ayetlerinin gelmesini mi gözlüyorlar?"²⁸²

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "(Küfre sapanlar) Kendilerine meleklerin gelmesinden veya rabbinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi gözlüyorlar?"²⁸³

"Rabbin (in buyruğu) geldiği ve melekler de dizi dizi durduğu zaman."²⁸⁴

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Yaptıklarınızı Allah görecektir ve Rasûlü de."²⁸⁵ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "De ki: Yapıp edin. Allah sizin yapıp ettiklerinizi (amellerinizi) görecektir, O'nun Resulü ve mü'minler de."²⁸⁶

²⁷⁶ Zuhruf, 55

²⁷⁷ Mücadele, 1

²⁷⁸ Bakara, 29

²⁷⁹ Fussilet, 9

²⁸⁰ Fussilet, 11

²⁸¹ Bakara, 210

²⁸² En'am, 158

²⁸³ Nahl, 33

²⁸⁴ Fecr, 22

²⁸⁵ Tevbe, 94

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Sonra, nasıl yapıp davranacaksınız diye gözlemek için, onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık.”** 287

Gerçekten sizin rabbiniz, altı günde gökleri ve yeri yaratan, sonra da arşa istiva eden Allah'tır.”288 Kur'an'da birçok yerde bu konuya dair ayetler vardır.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Onu istediğimizde herhangi bir şey için sözümüz, ona yalnızca “Ol” demekten ibarettir; o da hemen olur.”**289

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman, onun varlık ve güç sahibi önde gelenlerine emrederiz, böylelikle onlar onda bozgunculuk çıkarırlar. Artık onun üzerine söz hak olur da onu kökünden darmadağın ederiz.”**290

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Allah bir topluluğa kötülük istedi mi, artık onu geri çevirmeye hiçbir (biçimde imkân) yoktur; onlar için O'ndan başka bir veli yoktur.”**291

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“O, her gün bir iştedir.”**292

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“O gün (Allah) onlara seslenecek: “Benim ortaklarım olarak öne sürdükleriniz nerede?”** der.”293

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Hani senin rabbin, Mûsâ'ya seslenmişti: Zulmetmekte olan kavime git.”**294 Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Ve üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp örtmeye başladılar. (O zaman) Rableri kendilerine seslendi: Ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydim?”** 295

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“(Allah) Hayır, dedi. İkiniz de ayetlerimle gidin, hiç şüphesiz sizinle birlikteyiz (ve) işitmekteyiz.”** 296

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Allah sözün en güzelini indirdi.”**297

286 Tevbe, 105

287 Yunus, 14

288 A'râf, 54

289 Nahl, 40

290 İsra, 16

291 Ra'd, 11

292 Rahman, 29

293 Kasas, 62

294 Şuara, 10

295 A'râf, 22

296 Şuara, 15

297 Zümer, 23

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Öyleyse onlar, Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze iman edecekler?"**²⁹⁸ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?"**²⁹⁹

Buna benzer ayetler Allah Teâlâ'nın kitabında oldukça çoktur. Hatta bu ayetlere genellikle Allah'ın haber verdiği fiilleri dahil olur. Bunlar özellikle sıralı olarak gelmiştir. Bu ayetler şu şekildedir: **"Elbette rabbin sana verecek, böylece sen hoşnut kalacaksın."**³⁰⁰ **"Biz de onu kolay olan için başarılı kılacağız."**³⁰¹ **"Biz de ona en zorlu olanı (azaba uğramasını) kolaylaştıracğız."**³⁰² **"Hiç şüphesiz onların dönüşleri bizedir. Sonra onları hesaba çekmek de elbette bize aittir."**³⁰³

"Şu hâlde, biz onu okuduğumuz zaman sen de onun okunuşunu izle. Sonra muhakkak onu açıklamak bize aittir (bir iş)tir."³⁰⁴

"O, kolay bir hesap (sorgu) ile sorguya çekilecek."³⁰⁵ **"Böylece biz de onları çetin bir hesaba çekmişiz."**³⁰⁶

"Hiç şüphe yok biz, suyu akıttıkça akıttık. Sonra yeri de yardıkça yardık."³⁰⁷

"Yaratmayı başlatan, sonra onu iade edecek olan O'dur; bu O'na göre pek kolaydır."³⁰⁸ **"Biz, öncekileri helak etmedik mi? Sonra arkadan gelenleri onların izinde yürüteceğiz."**³⁰⁹ ve buna benzer ayetlerdir.

Lakin bu ve benzeri ayetler fiilin meful olmadığı ve yaratmanın mahlûk olmadığı gerçeğine dayanmaktadır. Bu, farklı zümrelerdeki insanların cumhurunun görüşüdür. Buna başka bir konuda yer verilmiştir. Sonra onlar iki görüş üzere dir. Onlardan kimisi şöyle der: Fiil kadimdir, zât için zorunludur ve Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalı değildir.

Onlardan kimisi de şöyle der: Onun bir kısmı mutekaddemdir denilse de fiil, Allah'ın dilemesi ve kudreti ile alakalıdır. Onlar nasların zahirinden anlaşılanlarla hüccette bulunuyorlar. Kendileriyle tartışma içine girenlere ise şu şekilde te'vilde bulunuyorlar: Değişen şey yalnızca meful ve mahlûktur. Fiil ise değişmeden kalır. Onlar "Değişim sadece isteyen, seven ve öfkelenen

²⁹⁸ Casiye, 6

²⁹⁹ Nisa, 87

³⁰⁰ Duhâ, 5

³⁰¹ Leyl, 7

³⁰² Leyl, 10

³⁰³ Gâşiye, 25-26

³⁰⁴ Kiyame, 18-19

³⁰⁵ İnşikak, 8

³⁰⁶ Talak 8

³⁰⁷ Abese, 25-26

³⁰⁸ Rum, 27

³⁰⁹ Mürselat, 16-17

mahlûkatlara hastır" diyerek; isteme, sevmeye, buğzetme ve öfkelenme ile alakalı olan nasları te'vil etme konumuna getirdiler. Aynı şekilde değişen şey sadece mahlûkun idrakidir diyerek söz, kelam, konuşma ve benzeri şeylerle alakalı olan naslarda da bu şekilde yaptılar. Bu sebeple geliş ve gelme ile alakalı nasları, bunlar ancak mahlûkatlara hastır diyerek te'vil ettiler. Bu te'vilatların hepsi bir cinstendir. İnsanlar arasında ise Kur'an ve hadislerin delalet ettiği şeylerin zahirinden anlaşılarda bir ihtilaf yoktur.

Sonra ise bu batıl ehli dinsizler şöyle diyorlar: Şüphesiz Rasûller, insanların anlayışlarının kendilerinin hayal ettikleri şekilde olmasını murad ettiler. Veleve ki bu hariç ile mutabık olmasa dahi. Bunu ise bir kimsenin uyurken gördükleri rüyalar konumuna getirdiler. Böylelikle onların yanında Kur'an'ın tefsiri, dıştan bakıldığında yorumu tam olarak anlaşılmayan rüya tabirlerine benzedi. Batında birbiri ile mutabık gibi görünen ama gerçekte birbiriyile ihtilafı olan Yusuf ve kralın rüyası gibi.

Kelam ehlinden olan Müslümanlar ise bunu söyleyen kişi inkâr edilse dahi bunu anladılar. Birtakım yorumlar ortaya atanlar mutlaka Rasûlün bunu murad etmediğini bilmelilerdir. Yahut biz ne murad ettiğini bilmiyoruz demelilerdir. Onlar ya basit bir cehalet içindeler ya da merkeptirler. Onlar, akıl nasların delalet ettiği delillerle çelişir düşüncesi çevresinde dönüp durmaktadırlar. İspat ehli ise aklın gelen naslar ile mutabık ve ittifak içinde olduğunu ve onun naslarla çelişkili olmadığını ortaya koydular. Lakin bundaki maksat Kur'an ve sünneti beyan etmemizdir. Bu ikisinde bu asla dayanan sayılamayacak kadar çok deliller vardır.

Kim Allah'ın kitabını anlamada anlayış sahibi ise naslarda zikredilenlerle delilde bulunur. Kim nefyetme sözünün hakikatini bilirse, bunun Kur'an'a aykırı olduğunu bilir. Onların ise bunu yapmaya hiçbir yetkisi yoktur. Kur'an ise Allah'ın fiillerinden taktir ettiği ve dilemiş olduğu fiillerini ispat etmiştir. Allah'ın bu fiilleri ise mahlûkatlara ve diğerlerine ait olan fiillerle aynı değildir. Eğer insanların kelamında iki anlamlılık ve genelleme olmasaydı neden "mahlûkatlara ait olan fiillerle aynı değildir" demeye ihtiyaç duyulsun ki?

Zira insanların yanında makul olan şey şudur: Mef'ûlû geçişli yapan fiil sadece aynı mefule has değildir. Lakin onların yanında Allah'ın fiilleri ile mahlukatların fiilleri aynıdır. Onların yanında mahlûkatlara has olan fiillerin dışında Allah'a ait bir fiil yoktur. Bu ise açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu asla dayanan ayetler şu şekildedir: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Kim Allah'tan korkup sakınırsa (Allah) ona bir çıkış yolu gösterir ve onu hesaba katmadığı bir yönden de rızıklandırır."** ³¹⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin."** ³¹¹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Ey iman edenler, Allah'tan korkup sakınırsanız, size doğruyu yanlıştan ayıran bir nur ve anlayış (furkan) verir."** ³¹²

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Olabilir ki Allah, bunun ardından bir iş (durum) oluşturabilir."** ³¹³

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Hiçbir şey hakkında "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme. Ancak "Allah dilerse" (yapacağım, de)." ³¹⁴**

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"İşte böyle; çünkü gerçekten onlar Allah'ı gazaplandıran şeye uydular ve O'nu razı edecek şeyleri çirkin karşıladılar."** ³¹⁵

Tüm bunlar Allah'ın kitabında sayılamayacak kadar çoktur. Aynı şekilde kabul gören sahih hadisler de bu şekildedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rabbi hakkında şöyle rivayet etti: *"Kulum nafile ibadetleriyle devamlı bana yaklaşır da ben de onu severim."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefaat hakkında şöyle buyurdu: *"Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah vahiy ile konuştuğu zaman sema ehli bir ses işitir ki bu, demir bir zincirin düz bir kaya üzerindeki sesine benzer."*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah emrinden dilediğini yaratır, namazda konuşmamanızı da kesinlikle emretti."*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tecelli hakkında şöyle buyurdu: *"Rabbimiz gelene kadar yerimiz burasıdır. Rabbimiz geldiği zaman biz onu tanırız. Ardından Allah onlara tanıdıkları sureti ile gelir."*

Yine (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah, mü'min kulunun tövbesinden, tıpkı şu kimse gibi sevinir: Bir adam hiç bitki bulunmayan, ıssız, tehlikeli bir çölde iken, beraberinde yiyeceğini ve içeceğini üzerine yüklemiş*

³¹⁰ Talak, 2-3

³¹¹ Âl-i İmrân, 31

³¹² Enfal, 29

³¹³ Talak, 1

³¹⁴ Kehf, 23-24

³¹⁵ Muhammed, 28

olduğu bineği başını almış gitmiştir. Her tarafta arar fakat onu bulamaz. Bunun üzerine bir ağacın altında uyur ve ölümü bekler. Derken bir ara uyanır. Bir de ne görsün! Baş ucunda hayvanı durmaktadır, üzerinde de yiyecek ve içecekleri. İşte Allah'ın, mü'min kulunun tövbesinden duyduğu sevinç, kaybolan bineğine azığıyla birlikte kavuşan bu adamın sevincinden fazladır." Bu hadis Sahihayn'da birçok vecihten ayrıntılı bir şekilde Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Mes'ud ve Ebû Hureyre hadisi olarak rivayet edilmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Biri diğerini öldüren, ancak her ikisi de cennete giren iki kişinin durumuna Allah güler." Yine cennete en son girecek kişi hadisinde "Allah ona güler" şeklinde buyurmuştur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Rabbiniz her birinizle arada bir hicap ve tercüman olmaksızın konuşacaktır."

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ben namazı kulumla kendi aramda iki kısma böldüm. Kul, **"el-hamdülillahi rabbi'l-alemin**, (Hamd âlemlerin rabbine aittir)" deyince, Allah "Kulum bana hamdetti." der. **"er-Rahmani'r-Rahim"** deyince, Allah "Kulum bana senada bulundu" der. **"Mâlikî yevmi'd-dîn** (ahiretin sahibi)" deyince, Allah "Kulum beni temcîd etti (büyükledi)." der."

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zirâ yaklaşırım, o bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım."

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ gecenin yansında yahut gecenin son üçte birinde dünya semasına iner ve şöyle nida eder: Bana dua eden yok mu duasına icabet edeyim, benden isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanma dileyen yok mu onu bağışlayayım." Bir adamı misafir eden ensar hakkında şöyle rivayet edilir:

Onu kendi nefesine ve ehline tercih eder. Ertesi sabah Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına geldiklerinde Peygamber şöyle dedi: "Allah, gece yaptığınız işe güldü veya Allah, yaptığınız işten razı oldu." Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: **"Kendilerinin ihtiyaçları olsa bile kardeşlerini öz nefislerine tercih ederler."** (Haşr, 9) ³¹⁶

Sünen'deki hadisler ise şu şekildedir: Ali (radıyallâhu anh)dedi ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğe binerken ona şöyle dedim: Ya Rasûlullah, neden gülüyorsun? Dedi ki: Kul "Rabbim günahlarımı bağışla, günahları senden başka bağışlayacak yoktur." dediği zaman rabbın kuluna

³¹⁶ Bu hadislerin hepsi Sahihayn'da bulunmaktadır.

güler ve der ki: "Kulum günahları benden başka kimsenin bağışlamadığını bildi."

Başka bir lafızda şu şekildedir: "Rabbim günahlarımı bağışla dediği zaman Allah kulundan hoşnut olur. Zira o günahları Allah'tan başkasının bağışlamadığını bilir."

Yine Ebû Rezin'in rivayet ettiği hadise göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Rabbimiz, sıkıntılı durumunun değişeceği zaman yakın olmasına rağmen kullarının ümitsizliğe düşmesine güldü." Ebû Rezin dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü, hiç Rab Teâlâ güler mi?" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Evet" dedi. Ben de "Öyleyse gülme vasfı bulunan bir rabden bize hayır eksik olmayacaktır!" dedim.

Sahihayn ve başka hadis kitaplarında bulunan ve birçok vecih ile Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen meşhur tecelli hadisi de vardır ki bu hadise Sahihayn'da Ebû Hureyre ve Ebû Saîd hadisi, Müslim'de Câbir hadisi olarak yer verilmiştir.

Ahmed bu hadise İbn Mes'ud ve diğerlerinden yer vermiştir. Ebû Hureyre hadisi şu şekildedir: Allah Teâlâ der ki: "Ey âdemoğlu! Az önce başka bir şey istemeyeceğine dair bana söz vermedin mi?" Bunun üzerine kul, "Ya rabbi, beni mahlûkların en şakisi yapma" der. Bunun üzerine Allah Tebâreke ve Teâlâ ona güler, sonra ise onun cennete girmesine izin verir."

Sahih-i Müslim'de ise İbn Mes'ud, Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle rivayet eder: Allah "Ey âdemoğlu! Sana dünya ve bir benzerini vermem seni hoşnut eder mi?" buyurur. Kul "Rabbim! Sen âlemlerin sahibi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?" der. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güldü. Sahâbeler, "Neden gülüyorsun ya Rasûlullah?" diye sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Âlemlerin rabbi olan Allah da gül müştür" dedi. Kulun "Rabbim! Sen âlemlerin sahibi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?" sorusu üzerine Allah Teâlâ, "Ben alay etmiyorum, fakat dilediğimi yapmaya benim gücüm yeter." buyurmuştur.

Yine Sahihayn'da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Biri diğerini öldüren, ancak her ikisi de cennete giren iki kişinin durumuna Allah güler." Aşhab "Ey Allah'ın Resulü! Bu nasıl olur?" deyince, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Biri öldürür ve öldürülen cennete girer. Sonra öldüren kişi tövbe eder ve Allah onu İslam ile hidayet eder. Sonra bu kişi Allah yolunda cihad ederken şehid olur." karşılığını verdi.

Sahih'te Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah Teâlâ, boyunlarından zincire vurulmuş olarak cennete götürülen kimselerden hoşnut olur." Bilinen bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "Sizden hiç kimse yoktur ki abdestini güzelce alır ve sonra

sadece namaz kılmak maksadıyla mescide gider. Kulun bu hali; kaybolan bir kimsesinin ortaya çıkmasıyla ehlinin mutlu olduğu gibi, Allah da bu durumdan mutlu olur.”

Sahihayn'da Rasûlullah'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edildiğine göre o şöyle buyurdu: *“Dünya tatlıdır ve manzarası hoştur. Şüphesiz ki Allah dünyanın idaresini size verecek ve nasıl davranacağınıza, ne gibi işler yapacağınıza bakacaktır.”*

Başka bir lafızda ise şu şekildedir: *“Şüphesiz ki Allah dünyanın idaresini size verecek ve nasıl davranacağınıza, ne gibi işler yapacağınıza bakacaktır. O halde dünyadan sakının ve kadınlardan korunun.”*

Sahih'te Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle rivayet edildi: *“Allah sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar.”*

Sahihayn'da Ebû Vâkıd el-Leysî'den şöyle rivayet edildi: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), huzurunda ashabı olduğu halde otururken üç kişi geldi. Onlardan biri halkada bir aralık bularak oracıkta oturdu. Diğeri ise cemaatin arkasında oturdu. Üçüncüye gelince arkasını dönüp gitti. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“İsterseniz bu üç kişinin halini size haber vereyim. Halkanın içinde oturan adam Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Halkanın arkasında oturan diğer adam (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan hayâ etti. Arkasını dönüp giden öteki adam ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi.”*

Selmân-ı Fârisî'den mevkuf ve merfu olarak rivayet edildi ki: *“Kul elini açarak Allah'tan hayır bir şey dilerse, Allah kulunun elini boş olarak geri çevirmekten hayâ eder.”*

Sahihayn'da Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbi Tebâreke ve Teâlâ hakkında şöyle rivayet edilmiştir: *“Kulum bana (farzlara ilâveten işlediği) nafile ibadetlerle durmadan yaklaşıp, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse onu mutlaka veririm, bana sığınırsa onu korurum. Ben yapacağım herhangi bir şeyde, mü'min kulunun ruhunu kabzetmekteki tereddüdüm kadar hiçbir hususta tereddüt etmedim. (Zira) o, ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem.”*

Sahih'te Ubâde'den, o da Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etti: *“Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz.”* Bunun üzerine Âişe, *“Biz ölümü kerih görürüz.”* dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“Bu sizin*

düşündüğünüz gibi değildir. Ancak mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelendir. Bununla müjdelendiği zaman o, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelendir. Bu sebeple de o, Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz."

Sahihayn'da Berâb. Âzib, Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etti: *"Ensâr'ı ancak mümin sever. Onlara ancak münafık buğzeder. O hâlde, kim onları severse, Allah da onu sever. Kim onlara buğzederse, Allah da ona buğzeder."*

Sahihayn'da Ebû Saïd el-Hudrî, Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etti: Allah Tebâreke ve Teâlâ cennet ehline; *"Ey cennet ahalisi!"* diye seslenir. Onlar, *"Ey rabbimiz, buyur! Emrine amadeyiz!"* derler. Rab Teâlâ, *"Razı oldunuz mu?"* diye sorar. Onlar, *"Ey rabbimiz! Razi olmamak ne haddimize! Sen bize mahlûkatından bir başkasına vermediğin nimetler verdin!"* derler. Rab Teâlâ, *"Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?"* der. Onlar, *"Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir?"* derler. Rab Teâlâ, *"Size rızamı helal kıldım. Artık size ebediyen gazap etmeyeceğim!"* buyurur.

Sahihayn'da Enes'ten şöyle dediği rivayet edildi: Enes dedi ki: *"O (ayet)bize indi, daha sonra nesh oldu: Bunu kavmime ulaştırın. Ben rabbimizle karşılaştım, o bizden razı oldu. Biz de ondan razı olduk."*

Amr b. Mâlik er-Revâsî şöyle rivayet etti: Nebi'ye (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldim, dedim ki: *Ey Allah'ın Rasûlü, Muhakkak ki rab razı olacak ben de razı olacağım. O benden razı olacak ben de O'ndan razı olacağım."*

Sahihayn'da İbn Mes'ud'dan şöyle dediği rivayet edildi: Rasûlullah(sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim müslüman bir kimsenin malını koparmak için -yemininde günahkâr olduğu halde- yalan yere güzel bir şekilde yemin ederse, (kıyamet günü) Allah'ın gazabına uğrayarak Allah'a kavuşur."*

Sahihayn'da Ebû Hureyre (radiyallâhu anh), Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet etti ve dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uhud günü, *"Peygamberine böyle yapan bir kavme Allah'ın öfkesi arttı."* dedi ve kırılan dişine işaret etti. Ve ilave etti: *"Allah'ın öfkesi Rasûlullah'ın Allah yolunda öldürdüğü kişiye de şiddetlendi."*

Sahih-i Müslim'de, Huzeyfe b. Useyd Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini rivayet etti: *"Nutfenin üzerinden 42 gün geçince Allah ona bir melek gönderir, ona şekil verir, işitmesini, görmesini, cildini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra melek: "Ya rabbi erkek mi yoksa dişi mi?" der. Rabbin dilediği gibi hüküm verir ve melek yazar. Ve der ki: "Ya rabbi onun eceli?" Rabbin dilediğini buyurur ve melek yazar. Ve der ki: "Ya rabbi onun"*

rızkı?" Rabbin dilediği gibi hüküm verir ve melek yazar. Sonra melek elindeki sayfayla çıkar ve emrolunduğuna ne ziyade ne de noksanlık yapar."

Sahih'te, Âişe (radıyallâhu unha) rivayet etti: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) secdelerinden şöyle derdi: "Allah'ım gazabından sana sığınırım. Cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Sana yapılması gereken senayı sayamam. Sen, kendi nefsine yaptığın övgüdeki gibisin."

Başka bir hadiste ise şu şekildedir: "Allah'ın gazabından, cezalandırmasından ve kullarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınırım." Sahihayn'da Enes'in rivayet ettiği şefaathadisine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Onu görür görmez derhal secdeye kapanacağım. Aziz ve Celil Allah dilediği kadar beni o halimde bırakacak. Sonra, 'Ey Muhammed başını kaldır, söyle sözün dinlenecek, dile sana dilediğin verilecek, şefaathad et, şefaatin kabul olunacak.' denilecek. Bunun aynısı üç kere olacak."

Yine Sahihayn'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Birbiri ardınca birtakım melekler geceleyin, birtakım melekler de gündüzleyin sizin aranızda gelirler. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizin aranızda geceleyenler göğeyi çıkarlar. Rableri kullarının hallerini pekâlâ bildiği halde onlara kullarını ne halde bıraktınız? diye sorar. Melekler, onları namaz kılarlarken bıraktık. Yanlarına vardığımızda da namaz kılarlarken bulduk, derler."

Sahihayn'da Ebû Hureyre'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ın yeryüzünde dolaşp zikir meclisi arayan melekleri vardır. Allah'ı zikreden bir topluluk buldukları zaman, 'Gelin, gelin bulduk' diye birbirlerini müjdeleyip seslenirler. Kanatlarını dünya göğüsüne kadar gererek orayı kuşatırlar. Rableri kullarının hallerini pekâlâ bildiği halde onlara kullarını ne halde bıraktınız? diye sorar. Melekler, "Kulların sana hamdediyor, seni tesbih ve temcid (ta'zîm) ediyorlar." derler. Allah şöyle der: "Peki onlar beni gördüler mi?" Melekler, "Hayır. Seni görmediler." "Ya beni görseler durumları nasıl olurdu?" "Seni görseler daha çok temcid (ta'zîm) ederler ve daha çok zikrederlerdi." Ardından Allah, "Peki, ne istiyorlar?" der. Melekler, "Senden cenneti istiyorlar." "Peki, cenneti gördüler mi?" "Hayır, onu görmediler." "Ya onu görselerdi durumları nice olurdu?" "Tabii ki ona duydukları arzu ve rağbet daha da çok olurdu." Ardından Allah, "Onlar neden sığınıyorlar?" der. Melekler, "Cehennemden sığınıyorlar." "Onu gördüler mi?" "Hayır. Onu görmediler." "Onu görselerdi durumları ne olurdu?" "Onu görselerdi ondan daha çok korkar, daha çok kaçarlardı" diye cevap verirler. Bunun üzerine Allah şöyle buyurur: "Sizi şahit gösteriyorum ki ben onları bağışladım." Meleklerden bir tanesi bunun üzerine

şöyle der: "Ama içlerinde, zikir için değil de sadece bir işi için gelip oturan günahkâr kimse de var." Allah, "Böyle bir topluluğun arkadaşları da kötüşaki olamaz" diye buyurur."

Sahihayn'da Enes'in rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'e, "Ben filanı seviyorum onu sen de sev!" diye emreder. Cebrâil onu sever ve sonra gök halkına, "Allah filanı seviyor, onu siz de seviniz" diye seslenir. Gök halkı o kimseyi sever. Sonra da yeryüzünde o kimse için kabul oluşturulur. Allah buğzettiği kimse için de bu şekilde emreder."

Sahihayn'da Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım. Şayet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zirâ yaklaşırım. O bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim."

Sahih-i Müslim'de Ebû Hureyre ve Ebû Saîd'in şahitlik ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ı zikreden hiçbir kavim yoktur ki melekler onları kuşatmış, Allah'ın rahmeti onları bürümüş ve Allah onları kendi nezdinde olan meleklerine övmemiş olsun."

Sahihayn'da, Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir kul günah işledi ve "Ya rabbi ben bir günah işledim, günahımı affet!" dedi. Rabbi de "Kulum bir günah işledi, arkasından da bildi ki günahları affeden ve günah sebebiyle cezalandıran bir rabbi vardır. Ben kulumu affettim" buyurdu." Sonra kul dönüp tekrar günah işledi ve "Ey rabbim, ben bir günah işledim, günahımı affet!" dedi. Rabbi de "Kulum bir günah işledi ve bildi ki günahı affeden ve günah sebebiyle cezalandıran bir rabbi vardır. Dilediğini yapsın, ben kulumu affettim!" buyurdu."

Sahihayn'da, Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Yüce Allah Kıyamet günü bütün yeri avucuna alır. Göğü de sağ elinde dürer. Sonra, "Melik benim. Hani yeryüzünün hükümdarları neredeler!" der."

Sahihayn'da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü sizden hiç kimse yoktur ki Allah (Azze ve Celle) onunla kendisi arasında hiçbir tercüman ve hicap bulunmaksızın konuşmasın. Kişi sağ tarafına bakacak, ahirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Soluna bakacak, ahirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak, karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. O halde artık bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendinizi

cehennem ateşinden koruyun. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun.”

Sahih-i Müslim’de, Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ru’yet hadisinde şöyle buyurdu: “Kıyamet günü Allah kullarından birini karşısına alır ve ona der ki: “Ey filan, sana ikramda bulunmadım mı? Seni efendi yapmadım mı? Seni evlendirmedim mi? Atları ve develeri senin emrine vermedim mi? Reislik yapmana, ganimet malının dörtte birini almana müsaade etmedim mi?” Kul, “Evet ya rabbi!” diye cevap verecek. “Günün birinde bana kavuşacağına inanıyor muydun?” “Hayır.” “Öyleyse şimdi ben de seni daha önce beni unuttuğun gibi unutuyorum” diyecek. Sonra Allah bir ikincisini huzuruna alacak, onunla da aynı konuşmayı yapacak. Sonra üçüncüsünü huzuruna alacak, o şöyle diyecek: “Ey rabbim, sana, kitabına, peygamberlerine iman ettim, namaz kıldım, oruç tuttum ve zekât verdim.” Mümkün olduğunca O’na hamd-u senâda bulunup hayır ile övdükten sonra Allah, “Öyleyse şimdi burada dur, sana bir şahit getireceğim” diyecektir. Kul, “Acaba bana kim şahitlik edecek?” diye düşünürken, ağzı mühürlenecek. Uyluğuna, “Haydi onun hakkında sen konuş!” denilecek. Bunun üzerine eti ve kemiği onun hakkında konuşup yaptıklarını anlatacak ve aleyhinde tanıklık edeceklerdir. İşte bu, kulun tutunabileceği hiçbir bahanenin kalmaması içindir. Bu üçüncü kul münafıktır ve Allah’ın gazabına uğrayanın ta kendisidir.”

Sahih-i Müslim’de Enes (radiyallâhu anh) rivayet etti ve dedi ki: “Peygamber’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanındaydık. Bir ara güldü ve şöyle dedi: ‘Neden güldüğümü biliyor musunuz?’ ‘Allah ve Rasûlü daha iyi bilir’ dediler. Kulun rabbi ile karşılıklı konuşmasından dolayı gülüyorum. Kul der ki: Ey rabbim! Beni zulümden kurtarmadın mı? Evet, buyurur. Kul, bugün nefsim karşı ancak kendi tarafımdan olanın şahitliğini kabul ederim, der. Rabbi ise bugün senin üzerine bir şahit olarak kendi nefsin ve şahitler olarak da Kirâmen Kâtibîn yeter, buyuracak. Bunun üzerine ağzını mühürleyip uzuvlarına, haydi konuşun bakalım emrini verecek ve onlar da onun amelini bir bir anlatacaklar. Sonra kulun ağzına vurulan mühür kaldırılınca azalarına dönüp, yazıklar olsun size, vay halinize (rahmetten uzak olun!). Ben de sizin adınıza ve sizi kötülüklerden korumak için mücadele veriyordum, diyecek.”

Sahihayn’da, Enes’in rivayet ettiğine göre, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Yüce Allah kıyamet gününde ateş ehlinin en hafif azaplısına hitaben, “Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azaptan kurtulmak için fide olarak verir miydin?” diye soracak. Adam, “Evet fide verirdim.” diyecek. Bunun üzerine Yüce Allah, “Sen Âdem’in sulbünde iken ben senden bundan daha kolay olanını istemiştim. Bana hiçbir şeyi ortak kılmamanı istemiştim. Fakat sen bana ortak kılmaya devam edip durdun.” buyuracaktır.”

Sahihayn'da Ömer'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah kulunu kendine yaklaştırır ve şu günahını hatırlıyor musun diye sorar. Kul "Evet ya rabbi der." ve hepsini itiraf eder. Sonra Allah şöyle buyurur: "Günahlarını dünyada iken örtmüştüm, bugün ise onları bağışlıyorum." Sonra kitabı sağından verilir. Artık kitabı sağ eline verilen kişi, der ki: **"Alın, kitabımı okuyun."**³¹⁷ Kâfir ve münafıklara ise şöyle seslenilir: Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır. Haberiniz olsun; Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."

Sahih-i Müslim'de, Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ kıyamet günü şöyle buyurur: Ey âdemoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin! Kul, "Ey rabbim, sen âlemlerin rabbi iken ben seni nasıl ziyaret ederim?" diyecek. Rab Teâlâ, "Bilir misin, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin. Bilmiyor musun, eğer onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulacaktın!" diyecek. Rab Teâlâ, "Ey âdemoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!" diyecek. Kul, "Ey rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki âlemlerin rabbisin!" diyecek. Rab Teâlâ, "Falan kulum senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın, kendini yanımda bulacaktın!" diyecek. Rab Teâlâ, "Ey âdemoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!" diyecek. Kul bunun üzerine, "Ey rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki âlemlerin rabbisin?" diyecek. Rab Teâlâ, "Bilir misin, falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmiyor musun ki sen eğer ona yiyecek verseydin, kendini yanımda bulacaktın!" diyecek."

Sahihayn'da Ebû Saîd el-Hudri'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ cennet ehline, "Ey cennet ahalisi!" diye seslenir. Onlar, "Buyur Yüce rabbimiz, Emrine amadeyiz! Hayır senin elindedir!" derler. Rab Teâlâ, "Razı oldunuz mu?" diye sorar. Onlar, "Ey rabbimiz! Razi olmamak ne haddimize! Sen bize mahlûkatından bir başkasına vermediğin nimetleri verdin!" derler. Rab Teâlâ, "Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?" der. Onlar, "Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir ki?" derler. Rab Teâlâ, "Size rızamı helal kıldım. Artık, size ebediyen gazap etmeyeceğim!" buyurur."

Sahihayn'da Abdullah b. Mes'ud'un rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) cehennemden çıkıp da cennete gireceklerin en sonuncusunun ahvâlini beyan eder. Bu adam emekleyerek cehennemden çıkar. Rabbi ona, "Cennete gir!" buyurur. Adam, "Cennet doludur" der. Allah üç kere, "Cennet'e gir!" diye buyurur. Her seferinde adam "Cennet doludur" diye karşılık verir. Allah Teâlâ, "Cennet'e gir!" Sana dünyanın on mislisi kadar cennet vardır!" der."

³¹⁷ Hakka, 19

Sahihayn'da Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır. Bunlar; Müslüman bir kimsenin malını koparmak için yemin eden kimse, ticaret malını ikindiden sonra satarken onu şu kadar fiyata aldım diye yemin eden, gerçek hiç de öyle olmadığı halde müşteri kendisine inanan kimse. Diğer yolculuk sırasında ihtiyacından fazla suyu olup da onu öteki yolculardan esirgeyen kimse. Allah şöyle der: Bugün de ben seni fazlımda esirgiyorum. Tıpkı senin elinde bulunanlardan esirgediğin gibi."*

Sahih-i Müslim'de Ebû Zer'in rivayet ettiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, yüzlerine bakmayacak ve kendilerini temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır."* Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözleri üç defa tekrarladığına şahit olan Ebû Zer, "Bunlar zarara uğradılar, hüsranı uğradılar. Kimlerdir bunlar yâ Rasûlullah?" diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Elbisesini (kibir ve gururundan dolayı kurula kurula) sürüyen, verdiğini başa kakan ve malını yalan yeminle pazarlayan!"* buyurdu.

İşte bu iki hadis Kur'an'da da ifade edildiği gibi bazı insanlardan konuşma ve nazarın nefyedildiğini ortaya koymaktadır. Tek başına konuşmaktan nefyedilme ise birçok hadiste mevcuttur. Bu konu kendi içinde birçok hadis barındırmaktadır. Bunların hepsini incelemek imkânsızdır. Lakin biz bazılarını kısım kısım bildirdik.

Bu konudaki hadisler gelmiştir. Ayetler de hadislerin açıklaması olarak gelmiştir. Aynı şekilde ahkâm hadisleri de kitabın mücmelini açıklayıcı olarak gelmektedir. Yine hadisler Kur'an'la çalışmayacak şekilde Allah'ın kitabına uyumlu olarak gelir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) peygamberine kitabı ve hikmeti indirdi. Peygamberin eşlerine ise evlerinde Allah'ın ayetlerinden ve hikmetten tilavet edilenleri zikretmelerini emretti.

"Andolsun ki Allah, mü'minlere, içlerinde kendilerinden onlara bir peygamber göndermekle lütufta bulunmuştur. (Ki o) Onlara ayetlerini okuyor, onları arındırıyor ve onlara kitabı ve hikmeti öğretiyor." ³¹⁸ Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dikkat edin bana kitap ve bir de onunla beraber onun bir misli daha verilmiştir."* Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: *"Dikkat edin bana Kur'an ve daha fazlası verilmiştir."*

Allah'ın Kur'an'la beraber peygambere indirdiği ve peygamberin de ümmetine öğrettiği hikmet, Kur'an'da olmayıp bildirme ve emir cinsinden

olan din hakkında bahsedilen meselelerdir. Peygamber bunu Allah'ın bildirdiklerine uyumlu olarak bildirmiştir. Bir şeyi emrettiği zaman da kitapta bulunanlarla emrediyor gibi emretmiştir.

Hadisler, kitapta bizzat bulunmayan meselelerin açıklayıcısıdır. Bu konu hakkında da hadisler bildirilmiştir. Bu hadislerde Rab Teâlâ'nın yaratması, rızık vermesi, adaleti, ihsanı, ecir vermesi ve cezalandırması gibi fiilleri zikredilmiştir. Yine Allah'ın kelimeler çeşitleri ve Allah'ın melekler, nebiler ve insanlardan diğerleri ile konuşması zikredilmiştir. Aynı şekilde Allah'ın razı olması, öfkelenmesi, sevmesi, buğzetmesi, sevinmesi, gülmesi ve buna benzer bu konu içine dahil olan diğer isim ve sıfatları bu hadislerde zikredilmiştir.

Şeyhu'l İslam Abdurrahman b. Hasan'a Cehmiyye, Rafızîler ve Mu'tezile hakkında soruldu?

Şeyh Rahimehullah şöyle cevap verdi: Hiç şüpheli yok ki bu üç fırka bu ümmet içinden aslı sapkınlığa dayanan sapkın fırkalardandır. Rafizîlerin aslı, müminlerin emiri Ali b. Ebû Talib'in hilafetinde aşırıya gitmeleridir. Bu kötü akideleriyle ortaya çıktıkları zaman, uzunca bir çukur kazdılar ve orayı odunla doldurarak ateşi alevlendirdiler. Kendilerini de orada yaktılar. Onlar kabirlerin üzerini bina etmişlerdir. Onlar bu ümmetin göğsünde şirki ortaya çıkaran kimselerdir. Onlarla birlikte belalar artmış ve yayılmıştır. Onların zikri oldukça uzun çirkin kaideleri vardır.

Mu'tezile'ye gelince; onların evveli, kaderi nefyetmektir. Onlar Cibril'in peygambere sorduğu imanın asıllarından olan bir asılda tartışma içine girdiler. Cibril; peygambere, *"Bana imandan haber ver?"* dedi. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), *"Allah'a, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına ve şerrine inanmandır."* buyurdu. Sahâbe (radiyallahu anhum) ise bu bid'atten ortaya çıkan şeyleri reddettiler. Mu'tezile gerçekten çok çirkin bir akideye sahiptir. Onlar masiyet sahibi kimselerin ateşte ebedi olarak kalacaklarını söylüyorlar. Rab Teâlâ'nın sıfatlarını nefy ediyorlar ve Cehmiyye'yi onaylıyorlar. Onlar ilk olarak tâbiîn döneminde ortaya çıktılar. Onların ilki Ca'd b. Dirhem'dir. O sıfatları reddetti, Allah'ın İbrahim'i dost edinmediğini ve Allah'ın Mûsâ'yla söz ile konuşmadığını iddia etti.

Vâsıt şehri emiri, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Kurban Bayramı günü onu kurban etti. Ondan sonra ise Cehmiyye'nin kendilerini nispet ettikleri Cehm b. Safvân ortaya çıktı.

Bu mezhep habîs bir mezheptir. Onların düşünceleri Abbasoğulları döneminde Me'mûn b. Raşîd'in hilafet zamanında yayıldı. Onlar sıfatları ta'til edip hikmeti nefyetmektedirler. Onlar Cebriyye'yi savunmaktadırlar.

Bu üç taife bu ümmet içindeki şerhlerin esas sebebidirler. Cehmiyye'nin fitneleri ise diğerlerinden daha çok yayıldı. Kendisinin sünnet üzere olduğunu iddia eden kimseler de bu taifeye dahil oldular. Ama bu şekilde değildir. Zira onlar Kitap ve Sünnet'e, ümmetin selef âlimleri ve imamlarına muhalefet ettiler. Onların ümmete verdikleri zararlar gittikçe yayılıp arttı. Onlar Allah'ın sıfatlarında ve kendisi için Allah'ın Rasûllerini gönderdiği ve kitaplarını indirdiği ilâhi tevhidde tartışma içine girdiler. Onlar bugüne kadar sünnet ve tevhid ehline düşmanlık beslediler. Kendisinde ilimde bir suret ve dava olsa dahi bu hal üzere olan kimselere aldanmaktan sakının.

Kim kalbini ta'tilden bir parça ile doldurursa, şüpheli te'viller, sahîh ve sarîh olan delillerin fehmiyle onun arasını ayırmıştır.

İmam Ahmed (rahimehullah) dedi ki: İnsanlar en çok te'vil ve kıyas sebebiyle hata etmektedirler. Onların öncekileri bu fasit akidelerini temel alan birçok kitaplar kaleme almışlardır. Bunlardan biri de "Tevhidin Cevheri" olarak isimlendirdikleri "Kaside" kitabıdır. Bu kitap ilhad ve ta'tilden başka bir şey değildir. Ona bakmak dahi caiz değildir.

Onların başka kitapları da vardır. Bu kitaplarda Rab Teâlâ'nın sıfatlarını nefy ediyorlar. En çok nefyettikleri Allah'ın kemal sıfatlarıdır. Yine bu kitaplarında Rab Teâlâ'nın hikmetini nefyetmektedirler.

Kitap ve Sünnet onların bid'atlerini reddetmiş ve onların düşüncelerini iptal etmiştir. Zira Allah Teâlâ kitabından yedi yerde arşına istiva ettiğini ispat etmiştir. Allah Teâlâ'nın şu ayeti gibi: **"Sonra da arşa istiva edendir. Rahman olan Allah'tır. Bunu (bundan) haberi olana sor."** ³¹⁹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Melekler ve ruh (Cebrâil) Onun huzuruna çıkarlar."** ³²⁰ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Üstlerinden, Allah'tan korkarlar."** ³²¹

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Ey İsa, doğrusu senin hayatına ben son vereceğim, seni kendime yükselteceğim."** ³²²

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Eğer müşriklerden biri senden eman isterse, ona eman ver; öyle ki Allah'ın sözünü dinlemiş olsun."** ³²³

Bunlara benzer Kitap ve Sünnet'te Allah'ın sıfatlarına dair birçok sarih deliller vardır. Bu risale bu delillerin hepsini zikretmeye yetmez.

Bu taife kendilerini Ebû Hasan el-Eş'arî'ye nispet etmektedirler. Onlar âlemlerin rabbi olan Allah'ı cansız ve ma'dûm olan varlıkların sıfatlarıyla vasfediyorlar. Allah'a karşı uydurdukları iftiralar ne kadar da büyüktür. Onlar hak ehlinden olan selefe, imamlara, onlara tabi olanlara ve kendilerini onlara nispet edenlere muhalefet ettiler.

Şüphesiz Ebû Hasan el-Eş'arî, İbâne ve Makâlat kitabında sıfatların ispatını ortaya koymuştur. Haktan sapmış olan bu taife ise insanları Allah'ın yolundan uzaklaştırmak için şeytanlarını harekete geçirmişlerdir. Zira onlar Allah'ın ilâhi tevhidi hakkında tartışma içine girdiler ve Allah'ın asla affetmediği şirke izin verdiler. Yine onlar Allah'tan başkasına kulluk etmeye cevaz vermişler ve iptal etmek sureti ile Allah'ın tevhid sıfatlarında tartışma içine girmişlerdir.

³¹⁹ Furkân, 59

³²⁰ Meâric, 4

³²¹ Nahl, 50

³²² Al-i İmrân, 55

³²³ Tevbe, 6

Ehl-i sünnet imamları ve onlara tabi olanların da inatla hakka muhalefet eden bu kâfir taifeye reddiye olarak yazdıkları bilinen birçok kitapları vardır. Bu kitaplarda onların tüm şüphelerini ortaya çıkarmışlardır. Sonra ise bu kitaplarda Allah'ın kitabı, Rasûlünün sünneti, selefin üzerinde bulunduğu yol ve tüm imamların rivayeten ve dirayeten ortaya koyduklarına delalet eden hakkı açıklamışlardır.

Hakka dair delilleri kim talep etmekte istekli ise bu delillerin hepsi Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünnetindedir. Yeterlidir ve şifa kaynağıdır. Bu ikisi her muvahhid ve müsebbitin silâhıdır. Ehl-i sünnetin kitaplarına gelince onlar bu isteği artırır ve bunları anlamaya yardımcı olur. Sizin yanınızda ise Şeyhimizin (rahimehullah) kitapları bulunmaktadır. Bu kitap dikkatlice inceleme yapmak için yeterlidir. Size gereken ise bid'at ehlini terk etmek ve onları inkâr etmektir.

Bize gelen ve sizin cihetinize ulaşan Afganlara gelince onlar yoğun cahillikleriyle beraber teşdid ehlidirler ve aşırı gitmektedirler. Onlar Rasûlullah'ın ashabını tekfir eden Hâricîler'e benzemektedirler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların dinden çıkmış olduklarını haber vermiş ve ashabına da onları öldürmelerini emretmiştir. Onlar ibadet ve züht ehlidirler. Lakin Kitap ve Sünnet'i anlamada hata etmişlerdir. Onlar Rasûlullah'ın ashabından aldıkları ilim konusunda cahildiler ve bu cahillikleriyle yetindiler.

Allâme İbn Kayyım'ın (rahimehullah) da söylediği gibi:

Onlar nasları anlamada yetersiz kaldılar.

Yükümlülüğü yerine getirmemelerinden dolayı ilimden yoksun kaldılar.

İbn Abbâs (radiyallâhu anh) Nahrevan ehlini denetledi ve onlardan bazıları hakka döndü. Bazıları ise batıl üzere kalmaya devam etti. Ta ki Ali (radiyallâhu anh) onları Nahrevan'da öldürene kadar. Onların içinde Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verdiği kolu kesik adam da vardır. Bu taife dört halife döneminde ortaya çıkmıştır. Ümmet içinde onların benzerleri vardır. Onlardan sakının ve ümmetin efendileri olan Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı hakkında Allah'ın buyurduğu şu ayet üzerinde iyice düşünün: **"Ve bilin ki Allah'ın Rasûlü içinizdedir. Eğer o, size birçok işlerde uysaydı, elbette sıkıntıya düşerdiniz. Ancak Allah, size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsleyip çekici kıldı ve size küfrü, fısı ve isyanı çirkin gösterdi. İşte onlar, doğru yolu bulmuş (irşad) olanlardır."**

Allah'tan bir fazl (bir ihsan ve lütuf) ve bir nimet olarak. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Şaşılacak şey kimin nasıl helak olduğu değil. Asıl şaşılacak şey kimin nasıl kurtulduğudur. Allah en doğrusunu bilendir.

**Tüm bunlardan sonra; Umman'ın, yoldan çıkmış
Cehmîler'den sadır olan soruları elimize ulaştı. Bazı
Müslümanlar onlardan aciz olmuşlardır. O (rahimehullah) şöyle
dedi:**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a olsun. Salat ve selam; Sıddık ve Emin olan Peygamberi Muhammed'e, âli ve ashabına olsun.

Tüm bunlardan sonra; Umman'ın, yoldan çıkmış Cehmiler'den sadır olan soruları elimize ulaştı. Bazı Müslümanlar onlardan aciz olmuşlardır. İlim talep eden kimseye faydası olması için bu soruları cevaplamamız gerekmektedir. Faydalı olmayan şeyleri ise cevaplamakla meşgul olmaya ihtiyaç yoktur.

Cevaplamamız gereken şeylerden ilki şu sözüdür: İsim kelimesi sime ve sumuv kelimelerinden türemiştir. İsim kelimesinin bu iki kelimeden türediğini âlimler (rahimehumullah) kitaplarında zikretmişlerdir. Lakin bizim bu türemenin ne şekilde olduğu ve âlimlerin kendilerinden türetmiş oldukları bu kelimelerin manasının ne olduğunu sormamız gerekir.

Biz bu iki soruyu şayet dil kitapları ve başka kitaplarda zikredilmişlerse cevaplamasını talep ediyoruz. Bunu Fethu'l-Mecid ve Şerh-u Kitâbu't-Tevhid kitabında zikrettim.

Kaza ve kader arasındaki fark hakkında sorulan soruya gelince bu şu şekildedir: Kader; Cibril hadisinde olduğu gibi imanın asıllarından bir asıldır. Cibril (aleyhisselâm) Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) iman hakkında sorduğu zaman Peygamber şöyle dedi:

"Allah'a, Allah'ın meleklerine kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır."

Başka sahih bir hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. (Yüce Allah kalemi yaratınca) ona, "Yaz!" emrini verdi. Kalem de kıyamet kopuncaya kadar olacak her şeyi yazdı. Ya da sadece Allah Teâlâ'nın bildiği olacak her şeyi yazdı. Şüphesiz Allah Teâlâ olmakta olan, olacak ve olmayacak şeylerin hepsini ne şekilde olursa olsun bilir. "Göklerde ve yerde zerre ağırlığına hiçbir şey O'ndan uzak (saklı) kalmaz. Bundan daha küçük olanı da daha büyük olanı da istisnasız, mutlaka apaçık bir kitapta (yazılı)dır."*³²⁴

Kazaya gelince, Kur'an'da buna yer verilmiştir. Kaza ile kastedilen şey kaderin yerine gelip gerçekleşmesidir. Allah'ın şu ayetinde olduğu gibi: **"Böylelikle onları iki gün içinde yedi gök olarak tamamladı."**³²⁵

Başka bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Böylece onun (Süleyman'ın) ölümüne karar verdiğimiz zaman, ölümünü, onlara ağaç kurdundan başka haber veren olmadı."** Bu ayet ile anlatılan ve kast edilen şey, kaderde gerçekleşecek olan şeyin haber verilmesidir. Başka bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Kitapta İsrailoğullarına şu hükmü verdik."**³²⁶ Kitaplarında, onların yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracakları onlara haber verilmiştir. Başka bir ayette ise kaza kelimesi ile emir ve öğüt ortaya koyulmuş ve kastedilmiştir. Allah'ın şu ayetinde olduğu gibi: **"Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemenizi emretti."**³²⁷ Yani emretti ve öğütledi. Yine bu kelime ile hüküm manası ortaya koyulmuş ve kastedilmiştir. Allah'ın şu ayetinde olduğu gibi: **"Aralarında hak ile hüküm verilmiştir."**³²⁸ Bu kelime ile kader ve benzeri şeyler ortaya koyulmuş ve kastedilmiştir.

Allah'ın arşa istivasına delalet eden delillerin, Allah'ın arş dışında başka bir şeye istiva etmesine mâni olmayacağını iddia edenlere gelince, onlara şöyle diyerek cevap veririz:

Önceki ve şimdiki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Allah'ın kendisini vasıflandırmadığı ve Rasûlünün de (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nu vasıflandırmış olmadığı şeylerle Allah'ı vasfetmenin caiz olmadığına icmâ etmişlerdir. Kim Allah'ı, Allah'ın kendisini vasfettiğinin dışında ya da Rasûlünün (sallallâhu aleyhi ve sellem) O'nu vasfetmiş olduğunun dışında bir şeyle vasfederse o yoldan çıkmış sapık bir Cehmi'dir.

Allah hakkında ilimsizce konuşmuştur. Allah (Subhanehu ve Teâlâ)arşına istivasını kitabında yedi yerde zikretmiştir. Bunlar şu şekildedir: A'raf suresi, Yunus suresi, Ra'd suresi, Tâhâ suresi, Furkân suresi, Secde suresi ve Hadid suresi. Ne Allah ne de Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın arş dışında herhangi bir şeye istiva ettiğini zikretmemişlerdir. Böylelikle Allah'ın böyle bir sıfatla vasfedilmesinin mümkün olmadığı bilinmiş olur.

Her kim Allah'ın, kitabında zikretmiş olmadığı Rasûlünün de sünnette zikretmediği bir şeyi Allah'ın sıfatlarına dahil ederse O Cehmi'dir ve Allah hakkında ilimsizce konuşmuştur.

³²⁵ Fussilet, 12

³²⁶ İsra, 4

³²⁷ İsra, 23

³²⁸ Zümer, 75

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Melekler ve ruh (Cebrail) O'nun huzuruna çıkarlar."**³²⁹ **"Güzel söz O'na yükselir, salih amel de onu yükseltir."**³³⁰

Üstlerinden rablerinden korkarlar."³³¹

"Hani Allah İsa'ya demişti ki: Ey İsa, doğrusu senin hayatına ben son vereceğim, seni kendime yükselteceğim."³³² **"Hayır, Allah onu kendine yükseltti."**³³³

"O yücedir, büyüktür."³³⁴ **"Allah yücedir, büyüktür."**³³⁵ Allah'ı, kudretiyle yüce olması, kahretmesiyle yüce olması ve zatiyla yüce olması gibi sıfatları dışında bir sıfatla vasfetmek caiz değildir. Bu, Allah Teâlâ'nın sıfatlarındaki kemali içindir. Kendisini vassettiği ve Rasûlünün O'nu vassettiği tüm sıfatlarda mutlak kemal O'na aittir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Dereceleri yükselten arşın sahibi Allah"**³³⁶

Ayette arş, bu sıfatın yanında zikredildi. Daha önce takdim edilen ayetlerde de ortaya koyulduğu gibi bu, Allah Teâlâ'nın yüksekte olduğunun delillerindendir. Allah Teâlâ'nın şu ayeti gibi: **"Gökler neredeyse üstlerinden çatlayıp parçalanacaklar. Melekler de rablerini hamd ile tesbih ederler."**³³⁷

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah Teâlâ'nın, **"O; Evveldir, Ahirdir, Zahirdir, Bâtındır."**³³⁸ Ayetinin manasında şunu zikretmiştir:

Allah'ım! Evvel sensin, senden önce hiçbir şey yoktur. Âhir de sensin! Senden sonra hiçbir şey yoktur. Zâhir sensin, senin üstünde hiçbir şey yoktur. Bâtın da sensin, senden gayrı hiçbir şey yoktur. Bu, Allah Teâlâ'nın mahlukatların hepsinin üstünde olduğuna dair bir delildir. Sahâbe ve tâbiünden olan müfessirlerden ve diğerlerinden de bu vârit olmuştur. Yine bu, Allah'ın, **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti."**³³⁹ ayetinin manasındadır.

İstivanın manası; yükseldi, yüksek oldu şeklindedir. Bu manaların hepsi tektir ve zındık Cehmî'lerden başkası bunu inkâr etmez. Onlar Allah hakkında ve Allah'ın isim ve sıfatları hakkında ta'til ile hükmediyorlar. Allah

³²⁹ Meâric, 4

³³⁰ Fâtır, 10

³³¹ Nahl, 50

³³² Al-i İmrân, 55

³³³ Nisa, 159

³³⁴ Şûra, 4

³³⁵ Hac, 62

³³⁶ Gafir, 15

³³⁷ Şûra, 5

³³⁸ Hadid, 3

³³⁹ Tâhâ, 5

onları öldürsün. Sıfatların ispatına delalet eden hadisler bu kadar çokken nasıl da çevriliyorlar.

Ehl-i sünnetin âlimleri ve muhaddisleri bu konuya dair birçok önemli kitaplar yazmıştır. Bunlardan biri de Abdullah b. İmam Ahmed'in Kitâbu's-Sünne kitabıdır. Bu kitap içerisinde sahâbe, tâbiin ve imamların sözlerini zikretmiştir. Bu kitapların bazıları da şu şekildedir: Ümmetin imamı Muhammed b. Huzeyme'nin Kitâbu't-Tevhîd kitabı, İmam Ahmed'in arkadaşı Esrem'in Kitâbu's-Sünne kitabı, Osman b. Saîd ed-Dârimî'nin Merisi'ye reddiye olarak yazdığı kitabı, Hallâl'in Kitâbu's-Sünne kitabı, Zehebi'nin Kitâbu'l-Ulûv kitabı ve diğer kitaplar. Allah'a hamd ve minnet olsun ki bu kitaplar sayılamayacak kadar çoktur.

Bu manaya delalet eden bazı sarîh hadisleri zikredeceğiz. Bunlardan biri de şu hadistir: İbn Ebî Hâtim, Nûvâs b. Süm'an'dan rivayet etti ve dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ bir işin yapılmasına hükmetmek için vahiy suretiyle konuştuğu zaman semâvât Allah'ın (Azze ve Celle) korkusundan şiddetle sarsılır ya da semayı şiddetli bir gök gürültüsü alır. Sema ehli bu sesi duyunca dehşete kapılırlar ve secdeye kapanırlar. Başını kaldıran ilk kişi Cebrâil olur. Allah (Azze ve Celle) ona dilediğini vahyeder ve onunla konuşur. Sonra Cebrâil meleklerin yanına gider. Her semayı geçtiğinde melekler ona, "Ey Cebrâil rabbimiz ne buyurdu?" diye sorarlar. Cebrâil, "Hakkı söyledi. Zaten O, yüce ve uludur" der. Sema ehli hep bir ağızdan Cebrâil'in söylediğini söylerler. Allah'ın (Azze ve Celle) ona emrettiği kadarıyla vahiy son bulur."*

Bu hadis içinde Cebrâil'in yedinci kat semâvattan vahiy ile indiği bildirilmiştir. Zira Cebrâil her seferinde vahiy ile Allah'ın emrettikleri ile inmektedir. Allah Teâlâ'nın semâvâtın üstünde mahlûkundan ayrı olarak arşının üzerinde olduğu açıkça ortadadır.

Abdullah b. Mübarek'in de söylediği gibi: Bir kimse ona, rabbimizi nasıl bilmeliyiz? diye sorduğu zaman o şöyle cevap verdi: Rabbimizi şöyle bilmeliyiz: O yaratıklarından ayrı olarak arşının üzerindedir. Bu İslam imamlarının kat'i görüşüdür. Onlar hulûliyetçi, felsefeci, vacibu'l-vücutçu (vahdeti vücud), Cehmiyye ve bid'at ehlinde olan diğerlerine muhalefet etmişlerdir. Allah vahiylerle tutunan Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'e rahmet etsin.

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği sahih olarak gelmiştir: *"Allah mahlûkatı yaratmadan önce arşın üstünde yanında bulunan kitabına, 'Muhakkak benim rahmetim gazabımı geçmiştir.' yazmıştır."*

Yine Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği Abbâs b. Abdulmuttalib hadisinde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yedi semayı

sayarak her biri arasında bu şekilde uzaklık bulunduğunu söyledi. Sonra ilave etti: *“Yedinci semanın ötesinde bir deniz var. Bunun üst sathı ile dibi arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe var. Bunun da gerisinde sekiz adet yabani keçi (suretinde melek) var. Bunların ayakları ile dizleri arasında iki sema arasındaki mesafe gibi uzaklık var. Sonra bunların sırtlarının gerisinde arş var, arşın da alt kısmı ile üst kısmı arasında iki sema arasındaki uzaklık kadar mesafe var. Allah, bütün bunların fevkindedir.”*

İmam Ahmed'in hocası Abdurrahman b. Mehdi, Hammâd b. Seleme'den, o da Âsım'dan, o da Zer'den, o da Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedi ki: *“Dünya seması ile ondan sonra gelen sema arasında beş yüz yıl vardır. Her sema arasında beş yüz yıl vardır. Yedinci kat sema ile Allah'ın kürsisi arasında beş yüz yıllık mesafe vardır. Kürsi ile su arasında beş yüz yıl vardır. Allah'ın arşı suyun üstündedir. Yüce Allah arşın üstündedir. Sizin hiçbir ameliniz Allah'tan gizli kalmaz.”* Cehmiyye ise bu naslar hakkında tartışma içine giriyor ve bunları yalanlamakta inat ediyor. Böylelikle Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'in ekserisinin yanında kâfir oluyorlar.

Tüm bu anlattıklarımız, Allah Teâlâ'nın tüm mahlûkatın üzerinde olması ve arşına istiva etmesi konusunda Ehl-i Sünnet'in üzerinde bulunduğu görüşü beyan etmede yeterlidir. Kitap ve Sünnet'teki deliller de apaçık bir şekilde buna delalet etmiştir.

Şayet bu konuda vârit olanları zikretme yoluna gitseydik bundan bir cilt meydana gelirdi. Kitabında, Rasûlünün sünnetinde ve bu ümmette İsrâîloğulları'nın peygamberleri gibi olan âlimlerin nakilleriyle bu ümmete dinini muhafaza eden ve bizi de buna hidayet eden Allah'a hamd olsun. Allah âlimler vesilesiyle bu ümmet içinde ortaya çıkan tüm bid'atleri ve sapkınlıkları iptal etmiştir. Bunda hakkı görüp kabul eden için ne büyük bir nimet vardır. Allah'tan bizi nimetine şükredenlerden kılmasını ve bununla bizi O'na çokça övgüde bulunanlardan yapmasını dileriz. Hamd O'nadır. O'na yapılan övgüleri sayamayız. O kendisini övdüğü gibidir ve O mahlûkunun O'na yaptığı övgünün daha üstündedir.

Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat, Allah'ın celâline yaraşır sıfatlarından onlara bildirdiği kadarıyla Allah'ı bildiler. Allah'ın kendisi için ispat ettiklerini ve Rasûlünün O'nun için ispat ettiklerini ispat ettiler. Allah'ı fiilleriyle ve yaratmış olduğu hayret verici mahlûkatı ile bildiler. Yine O'nu, Allah'ın onlara gösterdiği yüce kudreti ve onlara bolca verdiği büyük nimetleriyle bildiler. Temsil yapmaksızın ispat ettiler. Ta'til yapmaksızın da tenzih ettiler. O'nu fiilleriyle bildiler. Ahad, Samed ve tek ilâh olan tek bir rabbe kulluk ettiler.

Mahlûk O'nun yarattığıdır. Mülk O'nun mülküdür. Ulûhiyyet, rubûbiyyet ve mülkünde O'nun hiçbir ortağı yoktur. Yücedir ve noksan sıfatlardan münezzehtir.

Ayetinde de buyurduğu gibi: **"De ki: İnsanların rabbine sığınırım, insanların Meliki'ne, insanların (gerçek) İlâhı'na."** ³⁴⁰ Allah'ın kendisini tenzih ettiği şeylerden biz de Allah'ı tenzih ederiz. Allah'ı tüm ayıp ve noksan olan şeylerden, Cehmiyye ve bid'at ehlinin vasfetmiş oldukları şeylerden ve Onun celâline ve azametina yakışmayan şeylerden tenzih ederiz.

Ve Allah'ı büyük bir noksanlığa düşürdüler. Allah'ı bazen noksanlıklarla bazen de ademiyetle (yokluk-hiçlik)le vafsettiler.

Cehmiyye'ye gelince; onlar Allah'ın kemal sıfatlarını iptal ettiler. Böylelikle onlar ma'dûm olan bir varlığa kulluk etmiş oldular. Çünkü onlar Allah'ı kemal sıfatlardan nefyederek vafsettiler vafsederek teşbihte bulundular. Hallerinden, sapkınlıklarından ve saçmalıklarından da anlaşıldığı gibi onlar teşbih ehlidirler.

Cahil Cehmiyye'nin Allah'ın ilmi konusunda naklettikleri ayetlere gelince, bunlar şu şekildedir: **"Nerde olursanız olun, O sizinle beraberdir."** ³⁴¹

"Üç kişinin gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur." ³⁴²

Allah'ın arşına istiva etmesi ile ilmiyle mahlûkunu kuşatması arasında birbirini nefyeden herhangi bir şey yoktur. Ayetin siyakı da buna delalet etmektedir.

Zira birinci ayetin siyakı (öncesi) şu şekildedir: **"Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da arşa istiva eden O'dur. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve ona çıkanı bilir."** ³⁴³ Ayetin siyakında Allah'ın arşa istiva ettiği zikredilmiş, devamında ise Allah'ın yerde ve semâvatta olanları ilmi ile kuşattığı zikredilmiştir. Sonra da Allah, "Nerde olursanız olun, O sizinle beraberdir." şeklinde buyurmuştur. Yani Allah, olan ve olmakta olan her şeyi ilmi ile kuşatmıştır.

İkinci ayete gelince, aynı şekilde bu ayetin siyakı da Allah'ın ilmi ile alakalıdır. Allah Teâlâ bu ayetin sonunu da ilmi ile sonlandırmıştır: **"Bilmez misin ki Allah göklerde olanları da yerde olanları da bilir. Üç kişinin**

³⁴⁰ Nas, 1-3

³⁴¹ Hadid, 4

³⁴² Mücadele, 7

³⁴³ Hadid, 4

gizli bulunduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur... Muhakkak ki Allah, her şeyi bilendir.” ³⁴⁴

Bu ayette kastedilenin şu olduğu anlaşılır: Allah mahlûkatı ilmiyle bilir ve onların amellerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Allah Teâlâ'nın ayetinde de buyurduğu gibi: **“Allah yedi göğü ve yerden de o kadarını yaratmış olandır. Allah'ın buyruğu bunlar arasında iner durur. Ki Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın gerçekten her şeyi ilmiyle kuşatmış olduğunu bilersiniz.”** ³⁴⁵

Zikrettiğimiz bu mana; sahâbe, tâbiîn, imamlar ve Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten olan müfessirlerin üzerinde bulunduğu manadır.

Cehmiyye ve bid'at ehli ise haktan saptıkları ve hakka, Kur'an'a ve sünnete cahil kaldıkları için kendilerini hakkı bilmekten men etmişlerdir. Allâme İbn Kayyım'ın da (rahimehullah) söylediği gibi:

Onlar imanın kaide ve kurallarını sınırladıkları zaman,

Kitabın onlara ağır geldiğini göreceksiniz.

Bilindiği üzere hakkı talep edenden başkası hakkı kabul etmez. Bu sebeple bid'at ehlinin kalplerine bid'at ve sapkınlıklar içirilmiştir. Onlar hakkı geçersiz kılmak için batıllarıyla beraber tartışma içine girdiler ve Allah'a karşı büyüklendiler. Allah ise kâfirler istemese de nurunu tamamlayacaktır.

Bu bilindikten sonra ortaya çıkıyor ki bizim bu Cehmîler'e ve bid'atçilerden diğerlerine, bir Müslümanın cahil kalmaması gereken meselelerin ne olduğu hakkında sormamız gerekiyor. Çünkü İslam bunların bilinmesine dayanır.

Bunlardan bazıları şu şekildedir: İhlas kelimesinin manası nedir? La ilâhe illallah ne demektir? Cinsini nefyetmeksizin, ulûhiyyetten nefyedilen şeyler nelerdir? Onun haberi nedir? Kendisinden başkası için olmayıp bir tek Allah için sabit olan ulûhiyyetin manası nedir?

Tevhidin çeşitleri, sıfatları ve erkânları nelerdir? Allah'ın kuluna emrettiği ve sadece O'na ait olduğunu haber verdiği ihlasın manası nedir? Kimsenin cahil kalmaması gereken Nâfiî (faydalı) ilimlerin kısımları nelerdir?

Allah'ın kendisinden başkasını isimlendirmiş olmadığı isimlerinin manası nelerdir? Onun manası olan, mastardan türemiş sıfatı nedir? Bu istenen soruların cevaplanması gerekir.

³⁴⁴ Mücadele, 7

³⁴⁵ Talak, 12

Allah yardımcısıdır ve tevekkül O'nadır.

La havle ve la kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azim. Salat ve selam kıyamet gününe kadar Peygamberlerin seyyidi ve muttakilerin imamı Muhammed'e, âline, ashabına ve onlara ihsan ile tabi olanlara olsun.

**O' Abdurrahman b. Hasan'dan kardeşi Râşid b. Matar'a...
Allah Teâlâ onu selamette kılsın. Allah onun ilmini, imanını,
tevfikini, doğruluğunu ve taatini artırsın. Allah'ın selamı,
rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla;

Hamd tek ve bir olan Allah'a olsun, salat ve selam kendisinden sonra Peygamber olmayan Muhammed'e, âline, ashabına ve onu seven, içtenlikle ona bağlananlara olsun. Abdurrahman b. Hasan'dan kardeşi Râşid b. Matar'a... Allah Teâlâ onu selamette kılsın. Allah onun ilmini, imanını, tevfikini, doğruluğunu ve taatini artırsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Tüm bunlardan sonra, yazdığın yazı elime ulaştı. İslam'ı bilmek, sevmek ve kabul etmekten ötürü hissettiğimiz güzel şeylerden hoşnut olduk. Bu nimetten daha şerefli ve daha faydalısı yoktur. **"De ki: Allah'ın bol ihsanıyla (fazlıyla) ve rahmetiyle, yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların toplayıp yığmakta olduklarından hayırlıdır."** ³⁴⁶

Allah'ın ihsan ettiği şey İslam ve imandır. (Kimileri bunun Kur'an olduğunu söylemişlerdir.) İslam ve iman ise birbirine bağlıdır. Allah'ın rahmeti ise sizi iman ve İslam ehlinen kılmasıdır. Sahâbe (radiyallâhu anhum) bu ayeti bu şekilde tefsir etmişlerdir.

Cehmiyye, Rafiziler ve Mu'tezile'nin ortaya çıkmaları sizi korkutmasın. Eski ve şimdiki Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat bu üç fırka ile imtihan olmuşlardır. Bu hevâ ehli fırkalar gruplara bölünmüşlerdir. Kim Allah'ın dinini ikame etmiş ve Allah'ın dinine davet etmişse onların hepsine bu fırkalardan sıkıntı ve meşakkat ulaşmıştır. Onlar her zaman ve mekânda hak ehlinin düşmanları olmuşlardır. Ki bunlar gayesine ermiş bir hikmettir.

Allah kendi hizbini onlarla harp etmek ile sinamıştır. Peygamberler de dindeki düşmanlarıyla imtihtandan geçmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"İşte böyle; biz her peygambere suçlu günahkârlardan bir düşman kıldık."** ³⁴⁷

Sadık olan kimseyi sıdkıyla ve dinine sabrıyla diğerlerinden ayırt etmek ve bu şekilde olmayıp imanda sağlam bir ayağı bulunmayan kimseleri ayırmak içindir bu. **"Andolsun ki biz, onlardan öncekileri de denedik. Elbette Allah doğru olanları da ve yalancıları da bilir."** ³⁴⁸

³⁴⁶ Yûnus, 58

³⁴⁷ Furkan, 31

³⁴⁸ Ankebut, 3

Tüm bu imtihan ve sınamalardan sonra ise sadık ve sabırlı müminler için yardım ve destek gerçekleşir. Allah Teâlâ'nın da buyurduğu gibi: **"Ve hiç şüphesiz bizim ordularımız, üstün gelecek olanlar da onlardır."**³⁴⁹

"Ey iman edenler, eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve sizin ayaklarınızı sağlamlaştırır."³⁵⁰

Her kime hüccet ikame edilir de kabul etmez ve batılla beraber mücadele ederse, ona düşman olmak, ondan beraat etmek ve kalp ve beden ile ondan ayrılmak vacip olur.

Eş'arilerin, Allah Teâlâ'nın arşın üzerinde yüksek olmasını nefyetmelerine gelince bu, Cehmiyye'nin görüşleri ile tamamen benzer bir şekildedir. Kitap ve Sünnet'in nasları delillerle bunları reddetmiş ve iptal etmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

"Rahmân olan Allah arşa istiva etmiştir." "Sonra arşa istiva eden O'dur."

Kur'an'da altı yerde gelmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Melekler de ruh da Ona yükselip çıkarlar."**³⁵¹ Yükselme de ancak en aşağıdan yukarıya doğru çıkma şeklindedir.

Allah Teâlâ'nın şu ayetlerinde de olduğu gibi: **"Üstlerinden, rablerinden korkarlar."**³⁵² **"Ey İsa, seni vefat ettirecek, kendime yükselteceğim."**³⁵³

"Gökte olandan emin mi oldunuz?" Mülk suresinin iki ayeti: 16 ve 17 Tüm bu ayetler, Allah Teâlâ'nın tekyîf olmaksızın celâline yaraşır şekilde mahlûkunun üzerinde olduğuna ve arşına istiva ettiğine dair olan naslardır.

Eş'arilerin görüşleri şu şekildedir: Şüphesiz ki Allah, bu altı cihetten (yönden) hiçbir cihette (yönde) değildir. Böylelikle Allah'ı ma'dûm varlıkların vasfedildiği sıfatlarla vasfettiler. Allah ise kendisini mevcut olan ve her nefsin kazandığıyla kaim olan sıfatlarla vasfetmiştir. Allah'ın ulûv sıfatına delalet eden hadisler o kadar çoktur ki sayılması ancak zahmet ile olur. Bunlar dan birisi de şu rukye hadisidir: **"Ey semada olan rabbimiz, senin ismin mukaddestir."** Senûsî, Cevheretu't-Tevhîd kitabında Eş'arilerin mezhebini zikretmiştir. Onların mezhebinin çoğunluğu batıl Cehmiyye'nin mezhebidir.

³⁴⁹ Saffat, 173

³⁵⁰ Muhammed, 7

³⁵¹ Meâric, 4

³⁵² Nahl, 50

³⁵³ Al-i İmran, 55

Onların mezhebi şu şekildedir: Kur'an sadece Allah'ın kelimından ibarettir. O, Allah'ın kendisiyle konuştuğu kelamı değildir. Böylelikle onlar Kitaba ve Sünnet'e muhalefet ettiler. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Onlar, Allah'ın kelamını değiştirmek isterler."**³⁵⁴ **"Eğer müşriklerden birisi senden eman dilerse; ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin."**³⁵⁵

Ve Allah Mûsâ ile konuştu." Nisa, 165"

Eğer yeryüzündeki ağaçların hepsi kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz daha kendisine yardım ederek mürekkep olsa, yine de Allah'ın kelimeleri tükenmez."³⁵⁶

Buna delalet eden deliller oldukça çoktur. Eş'arî'nin sıfatları ispat ettiği kitapları vardır. Bu mezhep ise kendilerini ona nispet etmektedir. Eş'arî'nin; İbâne, Makâlat ve diğer kitaplarının içinde bulunanlar onların söylediklerinden uzaktır. İlim ehlinin ekseriyeti derki: Eş'arîlerin Kitap ve Sünnet'in delalet ettiği nasları terk etmeleri ve sıfat ayetlerine iman etmemelerinden ötürü sıfatların nefyini reddetmişlerdir.

Kim Allah'ın ilâhi tevhidi ile tartışma içine girer ve Allah'tan başkasına davet ederse onun küfründe hiçbir şüphe yoktur. Kitap onun küfrünü ortaya koymuş ve Senûsî ve müteahhirinden onun benzerleri de onu tekfir etmişlerdir. Onlar seleften değildirler. Nazar ve bahs ile bilinen haleften de değildirler. Aksine onlar müteahhirinden bid'at ehlini taklit eden cahillerdendirler ve ilim ehli değildirler.

Halefin içinde sünnetten çıkıp bid'ate sapmış olanlar vardır. Yine onlar içinde sünnete yapışanlar da vardır. Kendisinden bid'at ortaya çıkan kimseden başka hiç kimse sövüp lanet etmez. İbn Hacer el-Heytemî'ye gelince, o Şafî'den sonra gelmiştir. Onun akidesi sıfatları nefyeden Eş'arîlerin akidesidir. Onun sözlerinde hem hak hem de batıl bulunmaktadır.

Farz olan namazlardan sonra dua etmek için ellerin kaldırılması sünnetten değildir. Şeyhu'l İslam buna dair bir delilin vârit olmamasından ötürü böyle bir şeyi reddetmiştir.

Bid'at ehline gelince ise onları terk ve inkâr etmek gerekir. Şayet onlarla imtihan olursanız Şeyhu'l İslam'ın kitaplarını dikkatlice inceleyin ve onun (rahimehullah) sözlerine dikkatlice bakın. Onun kitap ve sözlerinde beyan ve furkanı bulacaksınız. Ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılması ve bir fırka hariç hepsinin cehennemde olması hadisinde, kurtulan bu fırka

³⁵⁴ Fetih, 15

³⁵⁵ Tevbe, 6

³⁵⁶ Lokmân, 27

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının üzerinde olduğu şeylere tutundular.

Afganlara gelince, bize onların Hâriciler'in görüşleri ile aynı görüşte bulundukları ulaştı. Onlarla beraber aşırıdırlar. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) aşırılıktan şiddetle sakındırmıştır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hâriciler hakkında onların okun yaydan çıktığı gibi dinden çıktıklarını haber vermiş ve onların öldürülmelerini emretmiştir. Onların aşırılıklarının sebebi Kitap ve Sünnet'in delalet ettiği naslar hakkında cahil olmalarıdır. Onların cehaletleri onları yönlendirdi ve anlayış ve kavramada yetersiz kaldılar. Hatta öyle ki Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından en ileri ve önde gelenlerini dahi tekfir etmişlerdir.

Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı çıkılması ve ashabının tekfir edilmesi nübüvvet döneminde cereyan etmişse, bu ümmetin sonlarına doğru onların sözlerini söyleyen ve görüşlerini kabul eden kimselerin gelmesi de muhtemeldir. Bize hicret eden ve bize biat eden kimselerin hakikatteki durumlarını bilmiyoruz.

Yine de her halükârda şayet tevhid ile amel edip, şirk ve dalaleti inkâr etmişseniz ve bid'at ehli ile de aranızı ayırmışsanız vatan ve malınızı terk etmeniz zorunlu değildir. Aksine size gerekli olan şey Allah'a davet etmek ve Allah'ın kitabındaki tevhide dair delilleri talep etmektir. Şeyh'in kitaplarındaki sözlerini dikkatle inceleyiniz. Zira o (rahimehullah) hakikati açıklamış ve doğrulamıştır vesselem.

Yine şöyle cevap vermiştir: Te'vil ehlinin sıfatlar hakkındaki görüşü şu şekildedir: Şüphesiz Allah Teâlâ cihetlerden münezzehtir. Aslında bu bir şüphedir. Çünkü bununla Rab Teâlâ'nın mahlûkundan yüksek olduğunu ve arşına istiva ettiğini nefyetmeyi amaçlamışlardır. Allah Teâlâ kitabından altı yerde arşına istiva ettiğini zikretmiştir. Allah Teâlâ Âyetü'l-kürsî'de **"O, pek yücedir, pek büyüktür."**³⁵⁷ buyurmuştur. Kur'an'da başka yerlerde de buna benzer ayetler bulunmaktadır. Allah Kur'an'da kendisi hakkında üç şekilde yüksek olduğunu ispat etmiştir. Kahretmesi ile yüksek olması, kudreti ile yüksek olması ve zatı ile yüksek olması. Kim Allah'ı zatı ile yüksek olmasından nefyederse Allah Teâlâ'nın sıfatlarını gasp etmiştir.

Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Güzel sözler O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir."**³⁵⁸ **"Bilakis Allah, onu kendi katına yükseltmiştir."**³⁵⁹

"Melekler de ruh da ona yükselip çıkarlar."³⁶⁰

³⁵⁷ Bakara, 255

³⁵⁸ Fatır, 10

³⁵⁹ Nisa, 158

Yine tevatür olarak gelen miraç hadisi de Allah'ın mahlûkunun üstünde olduğu ve semâvâtın üstünde arşının üzerinde olduğuna delalet etmektedir. Bu; selef, selef imamları ve Ehl-i sünnet ve'l-Cemaatten onlara tabi olanların mezhebidir. Onlar Allah'ın kendisi için ve Rasûlünün de O'nun için ispat ettiği kemal sıfatlarını ve celâl niteliklerini Allah'ın azametini ve celâline yaraşır bir şekilde ispat ettiler. Temsil yapmaksızın ispat ettiler ve ta'til etmeksizin tenzih ettiler. Allah muharriflerin ve yoldan çıkmış sapkınların söylediklerinden büyük bir yükselişle büyük ve yücedir.

Şeyh İbn Gannâm (rahimehullah) Akdu'l-Semin kitabında Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) "ve kitaplarına iman etmen" kavli hakkında şöyle dedi: Yani bu kitaplar Allah katından inmiştir ve Allah'ın eski kelimidir. Onun bu sözüne binaen şöyle dedi:

Bil ki Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'ın mezhebi şu şekildedir: Allah Teâlâ dilediği zaman konuşur. "Bu onun eski kelimidir" sözüne gelince bu Kerrâmiyye mezhebinin görüşüdür. Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat ise bunu söylemez. Aksine onlar şöyle demektedirler: O Allah'ın Cibril'e vahyettiği vahyidir. O Rab Teâlâ'nın kelimini işitti ve onu Allah'ın Rasûllerine ulaştırdı.

Sahih olarak geldiği gibi Allah Teâlâ celâline yaraşır bir şekilde Tevrat'ı kendi eliyle yazdı. Bu selef'in görüşüdür. Onlar Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün de Onu vafsetmiş olduğu tüm sıfatları ispat ettiler. Temsil yapmaksızın ispat ettiler ve ta'til etmeksizin tenzih ettiler. Onlar Allah'ın ispat ettiklerinde temsil yapmadılar ve Allah'ın nefyettiklerini de ispat etmediler.³⁶¹ En doğrusunu Allah bilir.

³⁶⁰ Meâric, 4

³⁶¹ Sayfa 339, 340'da takdim edilmiştir.

Şeyh Abdurrahman b. Hasan'a (rahimehullah) Hatîb'in şu sözü hakkında soruldu: Hamd; nurunun kaynağı karşısında akılların hayrete düştüğü ve samediiyeti ve zatının kühü karşısında sağduyuların yok olduğu Allah'a olsun.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Şeyh Abdurrahman b. Hasan'a (rahimehullah) Hatîb'in şu sözü hakkında soruldu: Hamd; nurunun kaynağı karşısında akılların hayrete düştüğü ve samediyeti ve zatının kühû karşısında sağduyuların yok olduğu Allah'a olsun.

Bu lafızları ortaya atanlar mezmum kelimeler ehlinin görüşlerine tutunan kimselerdir. Onlar Rasûllerin kendisine davet ettiği ve kendisi için kitapların indirildiği iman karışında yok olup gitmişler ve hayrete düşmüşlerdir. Ancak Kur'an'ın metodu ise şu şekildedir:

Allah; kitabında isimleri, sıfatları ve kendisi hakkında bildirdikleriyle kendisine hamdetmiştir. Buna iman etmek, bunu bilmek, (rubûbiyyet) ve kemal sıfatlarını ispat etmek vaciptir. İşte bu, tevhidin marifeti ve ispatıdır. Ki o peygamberlerin tevhididir.

Onlar bununla ümmetlerini ulûhiyyet tevhidi olan irade ve kast tevhidine davet ettiler. O rab ki mahlûkatı içinde O'na bakan en büyük yaratılmıştan uzaktır. Allah onlara kendisini bu şekilde tanıtmıştır. Yine kemal sıfatlarına delalet eden delillerle ve mahlûkatı üzerindeki tasarrufuyla kendisini tanıtmıştır. O rab ki kulluk edilmeyi hak eden sadece O'dur.

Allah, peygamberlerin ve peygamberlere tabi olanların imanlarını bu ilim ve amel ile kemale erdirmiştir. Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Hamd; gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı vareden Allah'a mahsustur."**³⁶²

Allah ayette kendisine hamd etmiştir. Buna iman etmek vaciptir. Bu da O'nun büyüklüğünün bilinmesini vacip kılar. Böylelikle Allah ulûhiyyetini gerektiren şeylere binaen rubûbiyyeti ile alakalı delillerle delilde bulunmuştur.

Allah ayetin devamında ise, **"Sonra da kâfirler bunları rablerine denk tutuyorlar."** şeklinde buyurmuştur. Allah kendisini bunlarla vasfedenlerin şirkini inkâr ediyor. Şirki inkâr etmek ise, Allah'tan başkası murat edilmeden ve Allah dışında bir başkası kastedilmeden ibadette Allah'ı tevhid etmekle olur.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **“Hamd, Kitabı kulu üzerine indiren ve onda hiçbir çarpıklık kılmayan Allah’a aittir.** ³⁶³ Allah bu ayette kendisine hamd etti.

Hamd etmesinin sebebi ise yeryüzü ehline bahşettiği nimetlerden en büyüğü olan kitabını indirmiş olmasıdır. Bu, kitaplara ve peygamberlere iman etmeyi gerektirir. İşte bu hevâ sahiplerinin saptıramadığı, Allah’ın dosdoğru yoludur.

Bu ve bunun benzerleri Kur’an’ın metodudur ki Allah kullarına bildirdikleriyle kendisine hamd eder. Bunun sebebi ise bunları ortaya koyan, var eden ve nimet olarak verenin kendisi olduğunun bilinmesi içindir. Ayetinde de buyurduğu gibi: **“Hamd, gökleri ve yeri yaratan Allah’ındır.”** Kur’an’daki buna benzer ayetler de bunu ifade etmektedir.

Bunun üzerinde dikkatlice düşünüp bu bilindikten sonra kâmil iman hasıl olur ve kafa karışıklığı ortadan kalkar. Yine aynı şekilde bununla hidayet hasıl olur ve kalpler rabbi ve rabbin sıfatları hakkında şaşkın kalmaktan korunur. Allah’ın kendisini vafsettiği sıfatların hiçbirinde iman ehli şaşkınlık içinde kalmamışlardır. Onlar Allah’ı kitabında kendilerine bildirdikleriyle bildiler. Ardından kalpleri buna iman ile tatmin olmuş ve bunu kasıtları ve muratları yapmışlardır.

Kelam ehlinden olan cedel ehline gelince onlar şaşkınlık içinde kalmışlar ve yok olup gitmişlerdir. Allah’a hamd olsun ki sizin yanınızda da şuan mevcut olduğu gibi öncekilerden bir nefer bunu haber vermiştir.

Şeyhin bazı öğrencileri bu konuda kitaplar yazmışlardır. Abdurrahman b. Hasan kendisine ait olan kitabının sonunda şöyle demiştir: O dilediğini yapmaya kadirdir. Bu söz hakkında Şeyh Abdurrahman şöyle demiştir: Bu söz kasıtsız bir şekilde tüm dillerde meşhur olmuştur. Aynı şekilde bu çoğunluğun görüşüdür. İnsanlar Allah’tan bir şey istedikleri zaman Allah dilediğini yapmaya kadirdir derler. Bid’at ehli ise bu söz hakkında ve Allah’ın kitabındaki **“O her şeye kadirdir”** gibi ayetlerin hepsi hakkında şerli şeyleri kastetmişlerdir.

Kur’an ve Sünnet’te ise buna muhalif olan herhangi bir şey asla yoktur. Çünkü Allah’ın kudreti şamil ve kâmilidir. Allah’ın kudreti ve ilmi, mevcut ve ma’dûm varlıklarla alakalı olan şamil iki sıfattır. Bid’at ehlinin “Allah dilediğini yapmaya kadirdir” sözünden kasıtları ise şudur: Kudret ancak meşîet ile alakalı olan şeylerle alakalı olabilir.

Ayrıca oğlu Şeyh Abdullatif'in Mısır'dan gelişini tebrik etmek için ona yazmış, duasında ise ilmini kendisinden başkasının bilmediği Allah'ın kâmil sıfatlarıyla Allah'a yalvarışta bulunmuştur.

Ona yazmış ve şöyle demiştir: Dua vesilesini zikrettim. Bu dualardan ötürü Allah seni en güzel şekilde mükâfatlandırsın. Dedim ki: İlmini senden başkasının bilmediği kâmil sıfatlarıyla sana yalvarışta bulunuyorum. Bil ki O'nun sıfatlarının keyfiyetini O'ndan başkası bilemez. Sıfatın kendisini ise ilim ehli ancak Allah ile bilirler. İmam Mâlik'in de söylediği gibi: İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. Bu imam, Allah hakkında sıfat manasında bilinenlerin arasını da Allah'ın celaline yaraşır bir şekilde ayırmış ve buna binaen de şöyle demiştir:

Allah'ın istivası mahlûkun istivasına benzemez. Kendisini vafettiği gibi de onun manası Allah ile sabittir. Keyfiyetini ise Allah'tan başkası bilemez. Bunun hakkında dikkatli olun. Zira İmam Mâlik selefin lisanı ile konuşmuştur.

Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn (rahimehullah) şöyle dedi: Tüm bunlardan sonra, bizim ve sizin aranızda Allah'ın kelamının mahlûk olup olmadığı hakkında münazara gerçekleşmiştir.

Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn (rahimehullah) şöyle dedi:

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Hamd Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve istiğfar diler ve O'na tövbe ederiz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete ilettiğini kimse saptıramaz. Saptırdığını da kimse hidayete iletemez. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlûdür (sallallâhu aleyhi ve sellem).

Tüm bunlardan sonra, bizim ve sizin aranızda Allah'ın kelamının mahlûk olup olmadığı hakkında münazara gerçekleşmiştir. Siz seçiminizi mahlûktur ya da mahlûk değildir demeksizin bu konuda duraksamak olarak belirlediniz ve bu konudaki ihtilafın lafzî olduğunu iddia ettiniz. Bu konudaki ihtilafın lafzî olduğu sözünüze gelince durum bu şekilde değildir.

Lafzî ihtilaf ancak Mu'tezile ve Eş'ariler arasındadır denir. Çünkü Mu'tezile Allah'ın kelamı mahlûktur demektedir. Eş'ariler ise mahlûk değildir demektedirler. Onların yanında kelam mana şeklindedir. Bu yüzden onlar harfler mahlûktur diyorlar.

Mu'tezile şöyle dedi: Sizin ve bizim aramızda herhangi bir ihtilaf yoktur. Çünkü kelam harflerin ta kendisidir. Şayet harflerin de mahluk olduğuna karar kıldıysanız tartışma ortadan kalkar. Böylelikle bu iki fırka arasındaki ihtilaf lafzî olarak gerçekleşmiştir.

Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'ın mezhebine gelince ise onlar, bu iki mezhebe manevî bir ihtilaf ile muhalefette bulunmuşlardır. Çünkü bu iki fırka Allah'ın kelamı mahlûk değildir demektedirler. Onların yanında kelam, harfler ve kavramlar için bir isimdir. Böylelikle bu konudaki ihtilafın lafzî olduğunu söyleyen kişinin sözünün doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tevhid ve Sünnet ehlinin mezhebi ise şu şekildedir: Allah harf ve ses ile konuşur. Kur'an Allah'ın kelamı, O'nun harfleri ve kavramlarıdır. Mûsâ herhangi bir vasita olmaksızın Allah'ın kelamını işitmiştir. Hamd ve minnet Allah'a olsun ki Kur'an ve Sünnet'te buna delalet eden birçok sarîh deliller vardır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. (....) Ve Allah Mûsâ ile konuşmuştur."**³⁶⁴

Burada peygamberler arasındaki ortak vahiy ile has olarak konuşmanın birbirinden ayrı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Mûsâ tayin edilen sürede gelince ve rabbi de onunla konuşunca."**³⁶⁵

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Buyurdu ki: Ey Mûsâ! Risaletim ve kelimamla seni insanlar arasından seçtim."**³⁶⁶

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"De ki: Rabbimin sözleri (ni yazmak) için deniz mürekkep olsa ve yardım için bir benzerini (bir o kadarını) dahi getirsek, rabbimin sözleri tükenmeden önce, elbette deniz tükeniverirdi."**³⁶⁷

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Eğer yeryüzündeki ağaçların tümü kalem ve deniz de -onun ardından yedi deniz daha eklenerek- (mürekkep) olsa, yine de Allah'ın kelimeleri (yazmakla) tükenmez."**³⁶⁸

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Rabbinin sözü, doğruluk bakımından da adalet bakımından da tastamamdır."**³⁶⁹

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Siz (müslümanlar) onların (Yahudilerin) size inanacaklarını umuyor musunuz? Oysa onlardan bir bölümü, Allah'ın sözünü işitiyor, (iyice algılayıp) akıl erdirdikten sonra, bile bile değiştiriyorlardı."**³⁷⁰

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Eğer müşriklerden biri senden eman isterse ona eman ver, öyle ki Allah'ın sözünü dinlemiş olsun."**³⁷¹ Bu konudaki ayetler oldukça çoktur.

Hadisler ise sayılandan daha çoktur. Bunlardan biri ise Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) birçok hadiste Allah'ın kelimelerine sığınmayı emretmesidir. Yine o şöyle buyurmuştur: Rabbimiz arada bir tercüman ve hicap bulunmaksızın her birinizle konuşacaktır.

³⁶⁴ Nisa, 163-164

³⁶⁵ A'raf, 143

³⁶⁶ A'raf, 144

³⁶⁷ Kehf, 109

³⁶⁸ Lokman, 27

³⁶⁹ En'am, 115

³⁷⁰ Bakara, 75

³⁷¹ Tevbe, 6

Kim Allah konuşmaz derse, Allah'ı ve Rasûlünü reddetmiştir. Zahiren ise Allah'ı inkâr etmiştir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi Araplar fiili, failden başkasına izafe ederler. Bu inkâr edilemez. Demek istediğim şey Arap lûgatinde mecazın mevcut olduğudur.

Mecazın Kur'an içinde mevcut olmasına gelince, bu konuda fakihler arasında ihtilaf vardır. Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye bunları tek tek anlatmış ve imamların ekserinin Kur'an'da mecaz olmadığını söylediklerini ve yine onların Kur'an'da mecazın mevcut olduğunu söyleyen görüşleri reddettiklerini zikretmiştir. Sonra ise birçok delil göstermiştir.

Yine Kur'an'da mecaza izin verilip verilmediğine dair delilleri de ortaya koymuştur. Malumdur ki ümmet, Kur'an'da mecaz olduğunda icmâ etmedikleri sürece onun hakiki olduğu hakkında söz sarfetmek mümkün değildir. Çünkü bu konuda rabbimizden bize indirilenlere tabi olmaktan başka yol yoktur. Şayet ibadetlerden her biri hakkında sabit olan ayetlerde mecaz iddiası mümkün olsaydı, nikâh, talak, karara bağlanmış hükümler ve diğer akitlerin hepsi batıl olurdu.

Allah Azze ve Celle ümmete ancak Araplar'ın alışılmış konuşmalardan anladıkları şekilde ve dinleyenlerin yanında manası doğru anlaşılacak bir şekilde hitap etmektedir.

Yine aynı şekilde; kelimada, konuşanın âlim, nâsih, mürşit olduğu ve konuşanın amacının beyan, hidayet, rehberlik, tüm yolları izah etme olduğuna dair delil ikame edildiğinde şüphelerin sebepleri ve hatalı yerler çözümlür. Bu konuşmacının hitabından anlaşılan ve aşına olan da budur. Allah'ın hikmetine yaraştığı gibi de dinleyenler, Allah'ın murat ettiği şeyin kelamının zahirine delalet eden şeyler olduğunda şüpheye düşmezler.

Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye konuşması esnasında şöyle dedi: Akıl sahiplerinin ittifakı ile malumdur ki açık ve anlaşılır bir konuşmacı, mecaz ile konuştuğu zaman, murat ettiği manaya delalet eden şeyi hitabıyla tam bir şekilde anlatmalıdır. Tebliğ ve beyanda bulunan peygamberler insanlara kendilerine indirilmiş olanları açıklamışlardır. Onlar konuşmalarıyla, murat ettikleri ve zorunlu kıldıkları şeylerin karşıtı olacak şekilde anlaşılabilirler.

Bu durumda peygambere düşen şey murat etmediği mananın anlaşılabilmesi için hitabıyla bunu tam bir şekilde anlatarak kalpleri bundan çevirmektir. Özellikle Allah hakkında itikadı caiz olmayan kimseler söz konusu olursa, peygambere düşen Allah hakkında caiz olmayan şeylere itikad etmekten onları nehyetmektir. Şayet bu ona korkutucu gelseydi ve o buna delalet eden şeyleri ortaya koymasaydı nasıl hitap etmiş olurdu ki? Onları bu itikada yönlendirenler peygamberlerin ta kendileridir. İşte onlardır bu batıl bir itikaddır diyerek onları bundan nefyeden kimseler. Bu gayet

anlaşılır bir kelâmdır. Bunu anlamamakta hiç kimsenin bir mazereti yoktur. Bitti.

Aynı şekilde Allah'ın hakiki olarak konuştuğuna delalet eden deliller burada zikrettiklerimizden daha çoktur. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) peygamberleri arasında ortak olan vahiy ile Mûsâ ile has olarak konuşmasını birbirinden ayırmıştır. Bu yüzden Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. (...) Ve Allah Mûsâ ile konuşmuştur."**³⁷²

Şayet Mûsâ Allah'ın kelamını vasıtasız bir şekilde duymuş olmasaydı peygamberlerden diğerleri üzerinde onun bir ayırt ediciliği olmazdı. Şayet kelim ile seçilmesinde bir fayda olmasaydı "Kelîmullah" olarak isimlendirilmezdi.

Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Buyurdu ki: Ey Mûsâ! Risaletim ve kelamımla seni insanlar arasından seçtim."**³⁷³

Ferrâ şöyle demiştir: Şayet kelim kelimesi mastar olarak teyit edilmişse mecaz ortadan kalkar ve hakikî kelim sabit olur. Fiil mastar olarak şu ayetlerde teyit edilmiştir:

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Ve Allah Mûsâ ile konuştu."**³⁷⁴ **"Hani senin rabbın, Mûsâ'ya seslenmişti."**³⁷⁵

"Ona, Tur'un sağ yanından seslendik ve onu (kendisiyle) gizlice söyleşmek için yakınlaştırdık."³⁷⁶ **"Nitekim oraya gidince kendisine seslenildi: Ey Mûsâ, gerçekten ben, ben senin rabbimim."**³⁷⁷

"Derken oraya geldiğinde, o kutlu yerdeki vadinin sağ yanında olan bir ağaçtan seslenildi."³⁷⁸

Bu ayetler ve benzerlerinde gayet açık olan şu deliller vardır: Allah Mûsâ ile konuştu ve ona herhangi bir vasıta olmaksızın bizzat kendisi seslendi. Mûsâ da Allah'ın kelamını ve nidasını işitti. Çünkü Allah'tan başka hiç kimsenin, âlemlerin rabbi olan Allah benim demesi mümkün değildir.

İmam Ahmed (rahimehullah) er-Reddu Ale'l-Cehmiyye kitabında Zühri'den şöyle dediğini zikretti: Mûsâ Allah'ın kelamını işittiği zaman şöyle dedi: Rabbim, şu işittiğim senin kelamın mıdır? Allah, "Evet ya Mûsâ, bu benim

³⁷² Nisa, 163-164

³⁷³ A'raf, 144

³⁷⁴ Nisa, 164

³⁷⁵ Şuara, 10

³⁷⁶ Meryem, 52

³⁷⁷ Tâhâ, 11-12

³⁷⁸ Kasas, 30

kelamımdır. Ben seninle on bin lisan gücünde konuştum. Ben bütün lisanların gücüne sahibim. Hatta benim gücüm bunda daha fazladır. Ben seninle bedeninin kaldırabileceği kadar konuştum. Bundan daha fazlası ile konuşsaydım, hiç şüphesiz sen ölüverirdin." Mûsâ kavmine geri dönünce kavmi, "Bize rabbinin kelamını vafset." dediler. Mûsâ, "Subhanallah, ben Allah'ın kelamını size vafsetmeye güç yitirebilir miyim?!" dedi. Dediler ki: "Hiç olmazsa onun neye benzediğini söyle." Mûsâ şöyle dedi: "En tatlı haliyle gelen yıldırımların sesini hiç işittiniz mi? Sanki ona benziyordu."

Yine Abdullah b. Ahmed es-Sünne kitabında rivayet etti ve dedi ki: Bana Muhammed b. Bekkâr rivayet etti ve dedi ki: Bize Ebû Ma'ser, Muhammed b. Ka'b'dan haber verdi ve dedi ki: İsrailoğulları Mûsâ'ya, Rabbinin sesi mahlûk içinden en çok neye benziyordu, diye sordular. Şöyle dedi: "Onun sesi, çarptığı zaman geri dönmeyen yıldırıma benziyordu."

Yine Sahiheyne'de Adî b. Hâtîm'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü sizden hiç kimse yoktur ki Allah (Azze ve Celle) onunla kendisi arasında hiçbir tercüman ve hicap bulunmaksızın onunla konuşmasın. Kişi sağ tarafına bakacak, ahirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Soluna bakacak, ahirete gönderdiklerinden başka bir şey göremeyecektir. Önüne bakacak, karşısında cehennemden başka bir şey göremeyecektir. O halde artık bir hurmanın yansı ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyun. Bunu da bulamayan, güzel bir söz ile kendisini korusun."

Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Amr b. Harâm şehit olduğu zaman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: "Ey Câbir, babanın Allah tarafından nasıl karşılandığını sana haber veriyim mi?" "Evet" dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah bir kimseyle ancak perde arkasından konuşmuştur. Fakat babanla arada perde olmaksızın yüz yüze konuşarak şöyle dedi: "Ey kulum, dile benden sana dilediğini vereyim." O da "Ey rabbim, beni bir kere daha dirilt senin yolunda ikinci kez öldürüleyim." dedi. Allah da "Benden daha önce şu hüküm gerçekleşti: Ölenler bir daha dünyaya dönemeyecektir." O da "Öyleyse benim durumumu arkamdan kalanlara ulaştır." dedi. Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler saymayın. Hayır, onlar rableri katında diridirler, rızıklanmaktadırlar."³⁷⁹ Bu hadisi İbn Mâce ve diğerleri de rivayet etmiştir. Bu iki hadis mecaz iddiasında bulunanların davasını iptal etmektedir. Onların delillerini çürütmekte ve kibirlerine de boyun eğdirmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Kullar, O'ndan çıkan şeyin benzeri hiçbir şey ile Allah'a yaklaşmış olmaz. Yani, Kur'an ile.

Habbâb b. Eret dedi ki: "Gücün yettiğince Allah'a yakınlaş. Kendisinden çıkan şeyden daha sevimli bir şey ile Allah'a yakınlaşmış olmazsın."

Yalancı Peygamber Museylime (kendisine vahiy indiği iddiası) Kur'an okuduğu zaman Ebû Bekir Sıddık (radiyallâhu anı) şöyle dedi: "Bu okumuş olduğu kelimeler bir ilâh yani bir rabden çıkmaz. O bir beşer sözü." Bu zikrettiklerimizin hepsi Allah'ın hakiki olarak konuştuğunu izah etmektedir. Her kim bu beyandan sonra Allah'ın kelamının mecaz olduğunu iddia ederse Allah'a ve Rasûlüne karşı gelmiştir. **"Kim de kendisine dosdoğru yol apaçık belli olduktan sonra, peygambere muhalefet ederse ve mü'minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü şeyde bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir yataktır o!"**³⁸⁰

FASL

Size Mu'tezile'nin Allah'ın kelamının mahlûk olduğuna dair öne sürdükleri delillerini zikrettik. Bunlardan biri de Allah'ın şu ayetidir: **"O, Evvel'dir, Âhir'dir."**³⁸¹ Kendisinde akıl olan hiç kimse şunda şüphe etmez: Kim **"O, Evvel'dir, Âhir'dir"** ayetiyle mahlûku Allah'ın kelamının mahlûk olduğuna delalet ederse, haktan uzaklaşmış ve gerçeği saptıran bir müdelleştir. Ona anlaşılır Arap lisanı ile hitap edilmez.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Kalplerinde bir kayma olanlar, fitne (ve karışıklık) çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için ondan müteşabih olanına uyarlar."**³⁸²

Peygamber de (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Eğer müteşabih ayetlerin peşine düşen birini görürseniz onun Allah'ın isimlendirdiği kimse olduğunu bilin ve ondan sakının."* Bununla birlikte bu ayetle hüccette bulunan kimse için bu ayette hiçbir şüphe yoktur. Bu sebeple hamd ve minnet Allah'adır. Allah'ın kalbini kaydırduğu kimse hariç hiç kimse müteşabih ayetleri insanların aşağı takımına teşbih etmez. Allah'tan afiyet dileriz.

Siz şu şekilde söylediniz: Harflerin birbirini takip etmesi ve bazısının bazısının önüne geçmesi zorunludur. Bu yüzden de harflerin mahlûk olması gerekmektedir.

Biz de şöyle dedik: Birbirini takip etme ancak hariçten konuşmayan kimse içindir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ise böyle bir şey ile vafedilemez.

Aynı şekilde her mükellefin üzerine vacip olan şey Kitap ve Sünnet'te gelenlere teslim olmandır. Mübtedilerin aldatici, süsleri ve mülhidlerin hezeyanları ile buna karşı çıkma. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp sonra senin verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı bulmaksızın, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."**³⁸³

Risalet Allah'tandır. Peygamberlere düşen tebliğ etmek ve bize düşen de teslim olmandır.

³⁸¹ Hadid, 3

³⁸² Al-i İmrân, 7

³⁸³ Nisa, 65

FASL

Siz şöyle dediniz: Kur'an mahlûk değildir, sözünü selef söylemedi. Onlar bu konuda en doğru olanın söz söylememek olduğunu dediler. İşe bu sizin itikadınızdır. Siz Kur'an ne mahlûktur ne de gayrı mahlûktur şeklinde söylüyorsunuz. Lakin "Selef bu sözü söylemedi" kavlinize gelince, sizin yanınızda selef ile kastettiğiniz kimlerdir, biz bunu bilmiyoruz.

Eğer sizin yanınızda selef dediğiniz kimseler; Ca'd, Cehm, İbn Ebi Du'ad ve onlara tabi olan Ebi Ali el-Cubbâî, Ebi Hâşim ve Cehmiyye'den ve Mu'tezile'den onlara tabi olanlar ise evet doğru dediniz, onlar bu sözü söylemediler. Onlar sadece, Kur'an mahlûktur dediler.

Selefi bunlar olan kimselere yazıklar olsun. Onlar Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının yolunu onların yoluyla değiştirdiler. Kesinlikle bizim menhecimiz Cehm'in menheci değildir,

Menhecimiz Âmine'nin oğlu Muhammed el-Emîn'in menhecidir

Eğer sizin yanınızda selef, ümmet içinde doğru sözlü, güvenilir, Allah'ın derecelerini yükselttiği ve en yüksek menzile koyduğu sahâbe, tâbiîn ve İslam imamları ise, işte hakikaten ümmetin selefi onlardır. Böylelikle siz, selefın Kur'an mahlûk değildir şeklinde söylemediklerini onlara nispet etmekte hata ettiniz. Onların hepsi Kur'an'ın Allah'ın kelamı olup gayrı mahlûk olduğunda icmâ etmişlerdir.

Ali b. Ebi Tâlib (radiyallâhu anh) Kur'an hakkında şöyle dedi: "Kur'an ne yaratılmıştır ne de mahlûktur. Lakin o Allah'ın kelamıdır. O'ndan başlar ve O'na geri döner." Bu kavli Ali'den, Şeyh Hâfız Abdulgânî el-Mukaddesî zikretmiştir.

Aynı şekilde Abdullah b. Mes'ûd ve Abdullah b. Abbâs'tan (radiyallâhu anhuma) şöyle dediklerini zikretmiştir: "Kur'an Allah'ın kelamıdır. O'ndan başlar ve O'na geri döner."

Onların (radiyallâhu anhum) "O'ndan başlar" sözleri şu manadadır: Kelam ile konuşan kendisidir. Onu kendi katından indiren de O'dur.

Allah'ın kelamı Cehmiyye'nin şu şekilde dediği gibi değildir: Allah onu hava içinde yarattı. Ya da Allah'ın kelamı başkasındandır. Yahut başkasından başlamıştır. Onların "O'na döner" sözlerine gelince bu ahir zamanda sayfalardan ve kalplerden silinecektir. Ondan tek bir kelime kalmayacak ve sayfalarda ondan tek bir harf kalmayacaktır.

Süfyân b. Uyeyne şöyle dedi: Amr b. Dînar'ı şöyle derken işittim: Yetmiş sene kadar bir kısım şeyhlere ve kimselere yetiştim, onlar şöyle diyorlardı: Kur'an Allah'ın kalamıdır, mahlûk değildir. O'ndan başlar ve O'na döner.

Bunu Muhammed b. Cerir ve Hibetullah b. Hasan et-Taberânî Sünne kitaplarında rivayet etmişlerdir. Amr b. Dînar; Ebû Hureyre, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından diğerlerine yetişmiştir. Bu, bu sözün Amr b. Dînar'ın kendilerine yetişmiş olduğu sahâbe (radiyallâhu anhum) zamanında meşhur olduğunu ve yine buna binaen tâbiîn yanında da meşhur olduğunu göstermektedir. Onların hepsi bunun üzerindeydiler.

Buhârî şöyle dedi: Bize Süfyân b. Uyeyne rivayet etti ve dedi ki: Yetmiş sene kadar şeyhlerimize yetiştim, onlardan biri de Amr b. Dînar'dı. Onlar şöyle diyorlardı: Kur'an Allah'ın kalamıdır, mahlûk değildir.

Amr b. Dînar bunu şeyhlerinden ve insanlardan anlatmıştır. Süfyân da bunu şeyhlerinden anlatmıştır. Bu rivayet bu sözün Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini övmüş olduğu dönemde meşhur olduğunun sarîh delilleri arasındadır. İslam imamlarının bu konudaki sözleri ise burada zikretmeye imkân bulduklarımızdan daha çoktur.

Onlardan bazıları şu kimselerdir: Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî, Leys, Sevri, Şâfiî, İbn Mûbârek, Ahmed, İshâk, Ebî Ubeyd, Buhârî ve hadis imamlarından diğerleri. Onların hepsi bunun üzerinde icmâ etmişler ve rablerinin kitaplarına, peygamberlerinin sünnetine tabi olmuşlardır. Bunun üzerinde icmâ eden birçok kişinin olduğu anlatılmıştır.

İmam Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hâtim şöyle dedi: Babam ve Ebâ Zer'a'ya din usulü hakkında Ehl-i sünnet 'in mezhebini ve Hicaz, Irak, Mısır, Şam ve Yemen gibi şehirlerin tümünde onlara yetişmiş olan âlimlerin mezhebi hakkında sordum, şöyle dedi: Onların mezhebi şu şekildeydi: İman söz ve ameldir, artar ve azalır. Kur'an Allah'ın kalamıdır, tüm cihetleriyle mahluk değildir. Kaderin hayrı ve şerri Allah'tandır. Allah kendisini kitabında ve Rasûlünün dilinde vassıfettiği gibi, hiçbir keyfiyet olmaksızın mahlukundan ayrı olarak arşının üzerindedir. **"Her şeyi ilmiyle kuşatmıştır."**³⁸⁴ **"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."**³⁸⁵

Siz İbn Medenî gibi seleften bazılarının Kur'an'ın mahlûk olduğunu söylediklerini zikrettiniz. Hiç şüphe yoktur ki İbn Medenî, İbn Maîn ve Hadis Ehlinin diğerleri halku'l Kur'an meselesinde mihne anında zorla bu şekilde cevap vermişlerdir.

³⁸⁴ Talak, 12

³⁸⁵ Şura, 11

İmamlar onları bundan ötürü ayıpladıkları zaman ikrah ile mazerette bulunmuşlardır. İmam Ahmed onları terk etmiş ve onların mazeretlerini kabul etmemiştir. İbn Main ise ona, Mekke ehlinin küfür söz söylemeye zorladıkları Ammâr (radiyallâhu anh) ile hüccette bulunmuştur. Ahmed ise onu şöyle diyerek reddetmiştir: Ammâr darp edilmişti. Size ise, biz sizi darp edeceğiz denildi.

Bilindiği gibi halku'l Kur'an mihnesinde çok az hariç kimse sabit kalmadı. Çoğu ise zorlamadan dolayı cevap verdiler. Onların zorlamadan ötürü cevap verdikleri kendisine beyan edildikten sonra kim böyle bir sözü İbn Medenî ve hadis ehlinen diğerlerine nispet ederse bilgisizce konuşmuştur. Zira onları, kendilerinin uzak oldukları şeye nispet etmişlerdir.

Yine siz İbn Ulye'nin Kur'an'ın mahlûk olduğunu söylediğini zikrettiniz. Evet bu inkâr edilemez. Zira İbn Ulye, Ehl-i Sünnet'in yanında bid'at ile bilinmektedir. Kelam ehlinin de onu zemmetmedeki sözleri çoktur. Buhârî bid'at ehlinen olan birçok kişiden rivayet yapmıştır. Çünkü şayet bir adamın rivayet ettiği şeyde sadık ve mutkin olduğu bilinirse ondan rivayette bulunmak caiz olur. Bu ise onun bid'atçı olduğu gerçeğini değiştirmez.

Beyhâkî Menkıbe'sinde şöyle dedi: Şâfiî, İbrâhim b. Ulye'yi zikretti ve şöyle dedi: Ben tüm her şeyde ona muhalifim. Ben La ilâhe illallah'ı onun söylediği gibi söylemiyorum. Zira ben şöyle diyorum: Hicâbın arkasından Mûsâ ile konuşan Allah'tan başka ilâh yoktur. O ise şöyle diyor: Kelamı yaratan ve onu Mûsâ'ya hicabın arkasından işittiren Allah'tan başka ilâh yoktur.

Yine sizin, "Bu meselede doğru olan şey duraksamaktır" kavlinize gelince, işte bu sizin itikadınızdır. Siz Kur'an ne mahlûktur diyorsunuz ne de mahlûk değildir diyorsunuz. Böyle bir şey ise beraberinde şu düşünceleri içermektedir: Allah şaşkınlık ve şüphe içinde olan kimselerin durdukları yerde durmamızı ve kolayca bir cehalet içinde kalmamızı ister. Biz hakkı batılla bilemeyiz; hidayeti de dalaletle bilemeyiz. Ne onlarladır nede bunlarla. Arada bocalayıp dururlar. Yine Allah, Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisiyle gelmiş olduğu şeylerde ilimsiz olmamızı ister. Bizden şaşkınlık ve şüphe içinde olmamızı ister.

Bilinir ki Allah cehalet, şüphe, şaşkınlık ve dalaleti sevmez. Allah ancak din, ilim ve yakîni sever. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şaşkınlığı şu ayeti ile zemmetmiştir: **"De ki: Bize yararı ve zararı olmayan Allah'tan başka şeylere mi tapalım? Allah bizi hidayete erdirdikten sonra, şeytanların ayartıp iğdiş ederek yerde şaşkınca bıraktıkları, arkadaşlarının da**

"Doğru yola, bize gel" diye kendisini çağırdığı kimse gibi topuklarımız üzerinde gerisin geri mi döndürülelim?" ³⁸⁶

Malumdur ki Allah'ın kelamı bu durumda ya mahlûktur ya da gayrı mahlûktur. Başka bir seçenek yoktur. Peygamber'in de (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikisinden birine itikad etmesi gerekmektedir ve başka bir seçenek de yoktur.

Durum bu şekilde olduğu zaman da Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ikisinden ümmetinin itikad edeceği şeyi ortaya koyması gerekir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ben size gecesini de gündüzü gibi beyaz olan bir yol bıraktım. Helak olanlardan başkası benden sonra bu yoldan sapmaz.

Yine Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih olarak geldiğine göre o şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın gönderdiği hiçbir peygamber yoktu ki ümmetine hayırlı olduğunu bildiği her bir şeye onları iletme ve onlara şer olduğunu bildiği şeylerin kötülüğünden de onları sakındırmak için gönderilmiş olmasın."*

Ebü Zer (radiyallâhu anh) de şöyle demiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gökyüzünde kanatlarıyla uçan kuş hakkında dahi bize ilim vermeden vefat etmedi."

Din konusunda onlar için faydalı olan her şeyi onlarla beraber olup onlara öğretmemesi mümkün değildir. Bu sebeple küçük dahi olsa rableri ve mabudları hakkında sineleriyle söyledikleri ve kalpleriyle itikad ettikleri şeylerin ilmini onlara bırakmıştır. Ki O'nu bilmek bilgilerin en uç noktasıdır. O'na ulaşmak, isteklerin en had safhasıdır. O'na ibadet etmek en şerefli maksattır. Böyleyken nasıl olur da kalbinde iman ve hikmetten çok az bir tutam olan kimse bu konuda bir beyanın olmadığını düşünebilir? Ki Rasûlullah'tan da (sallallâhu aleyhi ve sellem) tam bir şekilde beyan gelmişken!

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını haber vermiştir. Peygamber, olacak şeyleri bilmiş ve bu sebeple de şöyle buyurmuştur: *"Ben size öyle bir şey bıraktım ki eğer ona sınıksız sarılırsanız ondan sonra asla dalalete düşmezsiniz. (Sarıldığınız zaman dalalete düşmeyeceğiniz) o şey Allah'ın kitabı Kur'an'dır."*

Rab Teâlâ da gerçekleşecek olan anlaşmazlıkların âlimidir. Bu yüzden şöyle buyurmuştur: **"Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Rasûlüne bırakın."** ³⁸⁷Hak ve batıl belli olur.

³⁸⁶ En'am, 71

Allah'ım bizleri, "Bizi dosdoğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil." ³⁸⁸ dememizi emretmiştir.

Sahih-i Müslim'de rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece namaz kılmak için kalktığı zaman şöyle derdi: *"Ey Allah'ım. Cebriâl, Mikâil ve İsrâfil'in rabbi, göklerin ve yerin yaratıcısı, gaybı ve şehâdet âlemini bilen. Sen kullarının arasındaki ihtilaflar hakkında hüküm sahibisin. Beni izninle ihtilaf edilen şeylerde hakka kavuştur."*

Sen dilediğini sırat-ı mustakîme kavuşturursun. Peygamber rabbinden ihtilaf edilen şeylerde onu hakka kavuşturmasını istemiştir. Şimdi nasıl olur da Allah'ın habibi ihtilaf edilen meselelerde yol gösterici olmasın? Yine Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ona şöyle emretmiştir: **"De ki: Rabbim ilmimi artır."** ³⁸⁹

Aynı şekilde şüphe ve şaşkınlık, Müslümanların ittifakıyla kendi içinde övülmüş bir şey değildir. Bu baptaki gaye kendisinde nefy ve ispata dair ilim bulunmayan kişinin susmasıdır. Rasûlullah'ın beyanıyla uyumlu olan delillerle hakkı bilen kimsenin de şaşkın ve şüpheli bir şekilde duraksayan kimse tarafından inkâr edilmemesidir. Zira bu âlim, naklen ve aklen âlim olan Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) tabi olmuştur.

İmam Ahmed (rahimehullah) şöyle dedi: "Kim 'Kur'an Allah'ın kelimadır, mahlûk değildir' demezse o, Kur'an mahlûktur demiş olur."

Durum İmam Ahmed'in (rahimehullah) dediği gibidir. Biz bazı duraksayan kimseleri görüyoruz onlar Allah'ın kelimadan halkı nefyedenleri ayıplıyorlar. Bunu yaparken de Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenlerin delilleriyle bu kimseye hüccette bulunuyorlar. Size bundan bahsedildiği gibi de İmam Ahmed'i (rahimehullah) bu meseledeki kelimadan dolayı ayıpladınız. Siz şöyle dediniz: Ahmed bu meseleyi tevhid ile bir tutmuştur. Siz bunu nasibinin tamamını ahmaklık ve cehaletten alan el-İlmu'l-Şâmih isimli kitabın sahibine tabi olarak söylediniz. O kitabında İmam Ahmed'i kınamış ve onu taassupçuluğa nispet etmiştir. Yine aynı şekilde hadis imamlarından ve Ehl-i Sünnet'ten birçok kişi hakkında kötü konuşmuştur. Söyleyen ne güzel söylemiş:

Benim kusurlarım kötülenmiş bir şekilde sana gelirse, Bu benim için faziletli olduğuma dair bir delildir.

Şayet bu miskin dilini İslam imamlarını kötülemekte tutsaydı onun için daha örtücü olurdu. O kelamıyla onlara bir zarar veremez, sadece kendisine zarar verir. Söylenildiği gibi:

³⁸⁷ Nisa, 59

³⁸⁸ Fâtiha, 6-7

³⁸⁹ Tâhâ, 114

Dolunay doğduğunda köpeğin hurlayarak onu ikrar etmesi değerini düşürür mü? Sahildeki ahmağın denize atmış olduğu kaya parçası ona zarar verir mi?

Bu ve emsallerinin yapması gereken, şayet hakkı görmek konusunda günahları onlara hücum ederse Ehl-i Sünnet'i ayıplama ve kötülemede dillerini tutmalarıdır.

Allah'a dua ederken ondan hidayet isteyin. Allah'tan bizi ve müslüman kardeşlerimizi doğru yola, nimet verdiklerinin yoluna iletmesini dileriz. Gazaba uğrayanların ve dalalete düşenlerin yoluna değil.

FASL

Siz Cehmiyye'nin şu sözlerini zikrettiniz: Mûsâ Allah'ın kelamını işitmedi. Onu ağacın veya başka bir şeyin arkasından başkasından duydu. Çünkü kelam ancak boğaz, ağız, lisan ve dudaklar ile gerçekleşir.

Mûsâ Allah'ın kelamını hakikî olarak işitmedi, o ancak başkasından işitti şeklindeki sözünüze gelince bunun batılığı çok açıktır. Çünkü Allah'tan başkasının şu şekilde söylemesi mümkün değildir: **"Ey Mûsâ, şüphesiz ki ben âlemlerin rabbiyim."**³⁹⁰

"Ateşin yanına gelince; kendisine, "Ey Mûsâ!" diye seslenildi. Şüphesiz ki senin rabbin benim, ben. Pabuçlarını çıkar. Zira sen mukaddes vadide, Tuva'dasın. Ve ben seni seçtim. Öyleyse vahyolunanı dinle. Şüphesiz ki ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."³⁹¹

Kim böyle bir şeyi iddia ederse, Allah'tan başkasının rablik ve ilâhlık iddia ettiğini iddia etmiş olur. Şayet onların söylediği gibi hitap eden kişi Allah'tan başkası olsaydı o şu şekilde söylerdi: **"Ey Mûsâ! Allah âlemlerin rabbidir. Ey Mûsâ! Allah senin rabbindir."** Böyle bir kimsenin, **"Şüphesiz ki ben âlemlerin rabbiyim. Şüphesiz ben senin rabbim"** demesi mümkün olamaz. Bu İmam Ahmed'in Cehmiyye'ye delil olarak ortaya koyduğudur.

Sizin, "Kelam ancak boğaz, ağız, lisan ve dudaklar ile gerçekleşir" sözünüze gelince bu da batıldır. Çünkü Allah (Subhanehu ve Teâlâ) semâvât ve yeryüzüne şöyle demiştir:

³⁹⁰ Kasas, 30

³⁹¹ Tâhâ, 11-14

"Ona ve yere dedi ki: İsteyerek veya istemeyerek ikiniz de gelin. İkiisi de dediler ki: İsteyerek geldik." ³⁹²

Gördün mü semâvât ve yeryüzünü; ağız, lisan, dudaklar ile nasıl da söylediler? Organları kâfirler için şahitlik ettiği zaman onlar derilerine derler ki: **"Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz? Onlar da bizi, her şeyi konuşuran Allah konuşurdu derler."** ³⁹³

Gördü mü, kâfirler lisan ve diğer organlarla nasıl da konuştular?

"Bizimle elleri konuşur ve yapmakta oldukları şeye ayakları şehadet eder." ³⁹⁴

Gördün mü onları boğaz, ağız, lisan ve dudaklar ile nasıl da konuştular? Onları dilediği şekilde konuşuran ancak Allah'tır. Aynı şekilde Allah da "boğaz, ağız, lisan ve dudak ile konuşur" demeksizin dilediği şekilde konuşur.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: Ben bir taş biliyorum ki bana selam verirdi. Taşlar Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) avucunda, Ebû Bekir'in avucunda, Ömer ve Osman'ın avucunda tesbih etmiştir.

İbn Mes'ud da şöyle demiştir: Biz yenirken yemeğin tesbih ettiğini duyardık.

Yine şöyle bir rivayet gelmiştir: Ahir zamanda adam yırtıcı hayvanlarla konuşur. Buna benzer hadisler oldukça çoktur. Allah'ın dilsiz taşları hariçten olmaksızın konuşturmaya kadir olduğunda hiçbir ihtilaf yoktur. Böylelikle "Harfler ancak hariçten olur" diyenlerin iddiaları batıl olur.

Allah'ın hakikî kelam ile vafedilmesinin bir başka deliline gelince bu Allah'ın şu ayetidir: **"(Tura gitmesinin) Ardından Mûsâ'nın kavmi, süsleme eşyalarından böğürmesi olan bir buzağı heykelini (tapılacak ilâh) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onları bir yola da yöneltip iletmediğini (hidayete erdirmediğini) görmediler mi? Onu (tanrı) edindiler de zulmedenler oldular."** ³⁹⁵

Bu delile dikkat et. Konuşmayan ve hidayete erdiremeyen bir kimsenin ilâh olması aklen uygun değildir. Yine Allah başka bir ayette buzağı hakkında şöyle buyurmuştur

³⁹² Fussilet, 11

³⁹³ Fussilet, 21

³⁹⁴ Yasin, 65

³⁹⁵ A'raf, 148

"Görmüyorlar mıydı ki o kendilerine ne bir söz söyleyebilirdi ne bir zarar ne de bir fayda verebilirdi." ³⁹⁶

Ayetle; kelam ve konuşma sıfatından uzak olma ve fayda ve zarar vermeye güç yitirememeye, ulûhiyyeti ortadan kaldıran bir delil yapılmıştır. Bu; ilâhın konuşması, söz söylemesi ve kulları üzerinde fayda ve zarar vermeye yetkili olması gerektiğinin akli ve sem'î delilidir. Bunun dışındakiler ilâh olamaz. Allah'ın kelamının mahlûk olmadığına dair Ahmed ve imamlardan diğerlerinin delil olarak gösterdiği ayetlerden biri de şudur: **"Bilin ki; yaratma da emir de O'nundur."** ³⁹⁷

Onlar şöyle dediler: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) "Yaratma O'na aittir" dediği zaman buna dahil olmayan hiçbir mahluk bırakmamış, sonra ise mahluk olmayan şeyleri zikrederek

"Emir de O'na aittir" şeklinde buyurmuştur. O'nun emri ise, O'nun sözüdür (Subhanehu ve Teâlâ). O'nun sözü mahlûk değildir.

İmam Ahmed Cehmiyye Allah'ın kelamı mahlûktur dediği zaman onlara şöyle delilde bulunmuştur: Aynı şekilde âdemoğlunun kelamı da mahlûktur. O zaman siz Allah'ın kelamı mahlûktur dediğiniz zaman Allah'ı yarattıklarına benzetmiş oldunuz. Sizin mezhebiniz yine şu şekildedir: Allah zamanlardan bir zaman içinde konuşmaz bir haldeydi. Ta ki konuşmayı yarattı ve konuştu. Aynı şekilde âdemoğlu da kendileri için kelam yaratılmadan konuşamazlar. Böylelikle siz küfür ve teşbihi birlikte yaptınız. Allah ise bu sıfatlardan uzak ve yücedir.

Bu şunu gösterir: Selef Allah'ın kelamının gayrı mahlûk olduğuna itikad ediyorlardı. Onlara göre Kur'an üzerine yemin edip yeminini bozan kimse için kefarete gerekir. Bazı sahâbeler de her ayet için bir kefarete demişlerdir.

İbn Mes'ud Kur'an üzerine yemin eden birini işitti ve şöyle dedi: "Görmüyor musun o yalancısıdır. Ona her ayet için kefarete gerekir." Selef mahlûk olan bir şey üzerine yemin edilemeyeceği ve onun yeminde bir bağlayıcılığı olmadığına icmâ etmişlerdir.

Eğer onların yanında Kur'an mahlûk olsaydı onunla yemin etmek caiz olmazdı. Yine aynı şekilde Kur'an ile yemin edip sonra yeminini bozan kimseye de kefarete yüklemeslerdi. Çünkü o sonuç olarak mahlûk olan bir şey ile yemin etmiştir.

Yine aynı şekilde kim Kur'an'ın mahlûk olduğunu iddia ederse Allah'ın Kur'an'daki isimlerinin mahlûk olduğunu da iddia etmiştir. Bu ise şunu

³⁹⁶ Tâhâ, 89

³⁹⁷ A'raf, 54

gerektirir: Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'ın adıyla yemin eden kimse yeminini bozabilir çünkü o mahlûk olan Allah'ın ismi ile yemin etmiştir.

İmam Ahmed er-Reddu Ale'l-Cehmiyye kitabında şöyle demiştir: Cehmiyye Allah'ın Kur'an'daki isimlerinin mahlûk olan isimler olduğunu iddia ettiler. Biz de şöyle dedik: Allah bu ismi yaratmadan önce Allah'ın ismi ne idi? Dediler ki: O zaman O'nun bir ismi yoktu.

Biz de şöyle dedik: O zaman sizin söyleminize göre Allah, ilmi yaratmadan önce, kendisi için ilmi yaratıncaya kadar hiçbir şey bilmeyen cahil bir kimse miydi?

Aynı şekilde Allah kendisi için nuru yaratıncaya kadar nuru olmayan bir kimse miydi? Kendisi için kudreti yaratıncaya kadar kudret sahibi olmayan bir kimse miydi?

Böylelikle bu habisi; Kur'an'daki Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) ismi, mahlûk isimdir dediği zaman Allah'ın onun maskesini düşürdüğünü ve hatasını insanlara teşhir ettiğini anlar.

Yine bir Cehmi'ye şöyle dedik: Şayet bir adam, kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına yemin ederse yeminini bozabilir. Çünkü o mahlûk olan birşey ile yemin etmiş ve hâlık (yaratan) olan bir şey ile yemin etmemiştir. Böylelikle Allah onun bu meseledeki maskesini düşürmüştür.

Yine bir Cehmi'ye şöyle dedik: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, onlardan sonraki halifeler, kadılar ve hâkimler insanlara kendisinden başka ilâh olmayan Allah'ın adı ile yemin etmiyorlar mıydı? Böylelikle sizler bu mezhebinizde hatalı oldunuz. Zira Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Peygamber'den sonra mezhebinizde olanlara gereken şey ismi Allah olan ile yemin etmektir. Sizler ise Allah'tan başka ilâh yoktur demek istediğiniz zaman şöyle demiş oldunuz: Allah'ı yaratandan başka ilâh yoktur. Böyle söyleyen kimselerin tevhidi sahih olmaz. Allah'a yalan iddia etmelerinden ötürü Allah onların maskesini düşürmüştür.

Yine Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın isimlerine sığınmak sabit olmuştur. O ümmetini de buna teşvik etmiştir.

Sahih-i Müslim'de sabit olduğuna göre Havle binti Hakîm'den şöyle rivayet edilmiştir: Kim bir yerde konaklar da sonra da tüm yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım derse, konakladığı o yerden ayrılıncaya kadar hiçbir şey ona zarar veremez. Bu rivayet Allah'ın kelamının mahlûk olmadığına dair sarîh bir delildir. Çünkü mahlûka sığınmak şirkdir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise şirkten en uzak olandır.

FASL

Size takdim ettiklerimizde Ehl-i Sünnet'in mezhebini zikrettik. Onların mezhebi şu şekildedir: Allah harf ve ses ile konuşur. Zira onlar Allah'ı (Subhanehu ve Teâlâ) ses ile vasfediyorlardı. Ses ise işitilen şeydir. Kur'an ve Sünnet de Allah'ın ses ile konuştuğuna dair delilleri ortaya koymuştur.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Derken oraya geldiğinde, o kutlu yerdeki vadinin sağ yanında olan bir ağaçtan seslenildi."** ³⁹⁸

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Oraya geldiği vakit, kendisine şöyle seslenildi: Ateşin yanında olan ve çevresinde bulunanlar mübarek kılınmıştır. (...) Ey Mûsâ! Gerçek şu ki ben Hâkim ve Aziz olan Allah'ım."** ³⁹⁹

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Ateşin yanına gelince kendisine, Ey Mûsâ, diye seslenildi. Şüphesiz ki senin rabbın benim, ben."** ⁴⁰⁰

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Hani rabbın Mûsâ'ya seslenmişti."** ⁴⁰¹

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Ona Tur'un sağ yanından seslendik. Ve onu gizlice söyleşmek için yaklaştırdık."** ⁴⁰² Nida ancak ses ile olur.

Bu ayetler Allah'ın ses ile konuştuğu ve Mûsâ'nın harf ve sestten başka bir şey duymadığına delalet etmektedir. Bu zorunlu olarak bilinmesi gereken bir şeydir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"O gün Allah onlara seslenip, benim ortağım olduklarını ileri sürdükleriniz nerededirler? der."** ⁴⁰³

"O gün Allah onlara seslenip, peygamberlere ne cevap verdiniz? der." ⁴⁰⁴ Buna delalet eden ayetler oldukça çoktur.

Hadislere gelince bunlar şu şekildedir: Sahiheyne'de Ebû Saîd el-Hudrî'den (radiyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **"Kıyamet günü Allah, Ey Âdem diye seslenir. Âdem, "Ey rabbim, buyur, emindeyim, bütün hayırlar senin elindedir."** der. Şöyle bir

³⁹⁸ Kasas, 30

³⁹⁹ Naml, 8-9

⁴⁰⁰ Tâhâ, 11-12

⁴⁰¹ Şuara, 10

⁴⁰² Meryem, 52

⁴⁰³ Kasas, 62

⁴⁰⁴ Kasas, 65

nidadada bulunulur: Allah zürriyetinden cehenneme gidecekleri çıkarmanı emrediyor.”

Yine Abdullah b. Enes rivayet etti ve dedi ki: Rasûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derken işittim: “İnsanlar -yahut- kullar, kıyamet gününde çıplak, sünnetsiz ve buhmen olarak haşır olunacaklardır. Biz de “Ey Allah'ın Rasûlü! Buhmen ne demektir?” diye sorduk. O da “Yanlarında hiçbir şeyleri bulunmayan demektir.” diye buyurdu ve devamla, yakın olanın işittiği gibi uzak olanın da işiteceği bir sesle, “Ben Melik'im (hükümranım), Deyyân'im (Hâkim'im, hüküm verenim)” diye nida eder. Cehennem ehlinde olan bir kimsenin bir tokatlık hak dahi olsa cennet ehlinde hakkı bulunsa onu geri almadan cehenneme girmez. Cennet ehlinde olan bir kimsenin de -bir tokatlık hak dahi olsa- cehennem ehlinde hakkı bulunsa onu geri almadan cennete girmez.” diye buyurdu. Biz de “Bizler Allah Teâlâ'ya çıplak, sünnetsiz ve yanımızda hiçbir şey bulunmadığı halde gideceğimize göre bu nasıl olur?” diye sorduk. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)da “Hasenâtlarla (iyiliklerle) ve kötülüklerle.” buyurdu.” Bu rivayeti Ahmed ve imamlardan bir cemaat de rivayet etti.

Abdullah b. Ahmed şöyle dedi: Babama sordum ve dedim ki: Cehmiyye Allah'ın ses ile konuşmadığını iddia ediyor. Şöyle dedi: Yalanladılar. Onlar ta'til çevresinde dönüp durmaktadırlar. Sonra şöyle dedi: Bize Abdurrahman b. Muhammed el-Muhâribî rivayet etti, bize Süleyman b. Mihrân el-A'meş rivayet etti ve dedi ki: Bize Ebû Dahha, Mesrûk'tan, o da Abdullah'tan rivayet etti ve dedi ki: Allah vahiy ile konuştuğu zaman sema ehli Onun sesini işittiler ve secdeye kapandılar. Taki kalplerinden korku giderilinceye kadar. -Dedi ki: Kalplerine sekinet indirilinceye kadar- Sema ehli rabbiniz ne söyledi diye nida ettiler.

Der ki: O hakkı söyledi. Ve şunu şunu söyledi. Abdullah bunu es-Sünne kitabında bu senet ile zikretmiştir. Ebû Bekir el-Hilâl de bunu rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim er-Reddu Ale'l-Cehmiyye kitabında rivayet etti ve dedi ki: Bize Ebû Zer'a haber verdi, bize Osman b. Ebî Şeybe haber verdi, bize Cerîr, Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan, o da Abdullah b. Hâris'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini haber verdi: Allah Tebâreke ve Teâlâ vahiy suretiyle konuştuğu zaman sema ehli bir ses işitir ki bu, demir bir zincirin düz bir kaya üzerindeki sesine benzer. Sema ehli bu sesi duyunca secdeye kapanırlar. Kalplerinden korku giderilince, “Rabbiniz ne buyurdu?” diye sorarlar. Onlar da “Allah hakkı söylemiştir. Zaten O yüce ve uludur.” derler.

Daha önce İmam Ahmed'in Zühri'den rivayet ettiği rivayeti takdim etmiştik. Mûsâ Allah'ın kelamını işittiği zaman şöyle dedi: “Rabbim, şu işittiğim senin kelamın mıdır?” Allah, “Evet ya Mûsâ, bu benim kelamımdır.” (...) Mûsâ kavmine geri dönünce kavmi, “Bize rabbinin kelamını vasfet”

dediler. Mûsâ, "Subhanallah, Ben Allah'ın kelamını size vasfetmeye güç yetirebilir miyim?" dedi. Dediler ki: "Hiç olmazsa onun neye benzediğini söyle." Mûsâ şöyle dedi: "En tatlı haliyle gelen yıldırımların sesini hiç işittiniz mi? Sanki ona benziyordu."

Yine Abdullah b. Ahmed'in Muhammed b. Ka'b'dan rivayet ettiği şu rivayeti takdim ettik: İsrailoğulları Mûsâ'ya, Rabbinin sesi mahlûk içinden en çok neye benziyordu diye sordular. Şöyle dedi: Onun sesi, çarptığı zaman geri dönmeyen yıldırıma benziyordu. Bu zikrettiklerimizin hepsi Allah'ın hidayetini dilediği kimse için yeterlidir. Allah'ın kendisini saptırdığı kimse için ise hiçbir veli ve mürşit bulamazsın.

Yine Ebû Ferec Abdurrahman b. Fakih Necmuddin el-Hanbeli zikretti ve dedi ki: Bir gün bir kâdının yanında bulunuyordum. O sıra Kur'an meselesinde tartışıyorlardı. Bizim yanımızda Tarhân ed-Darîr vardı. Bize dedi ki: Benden bir hikâye dinleyin. Biz, buyur anlat, dedik. Şöyle dedi: Bir gün bir Eş'arî ve bir Hanbelî tartıştılar. Eş'arî Hanbelî'ye dedi ki: Bana haber ver bakalım, yarın Allah seni huzuruna dikip, kelamımın harf ve sesten oluştuğunu nereden çıkardın diye sorduğu zaman ne cevap vereceksin? Hanbelî şöyle dedi: Şöyle cevap vereceğim: Ey rabbim, işte şuan ben senin kelamını ses ve harf olarak duyuyorum. Eş'arî bu cevap üzerine sustu ve buna hiçbir cevap veremedi. Bunun üzerine kâdı da afallayıp kaldı ve sözünü devam ettirmedi. Bu konudaki kelam da kesildi.

Sesi nefyedenler şöyle diyerek hüccette bulunmuştur: Bu ses ancak suçluluktan kaynaklanan bir inlemedir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ise bundan münezze ve Kuddûs'tür.

Buna şöyle diyerek cevap verilir: Bu Allah'ı mahlûku ile kıyaslamak ve Onu kullarına benzetmektir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ise mahlûklarıyla kıyas edilemez ve var ettiklerine benzetilemez. **"Onun misli hiçbir şey yoktur. O işitendi, görendir."**⁴⁰⁵ Aynı şekilde bu, ispat ettiğiniz diğer sıfatlarda da bu şekilde olmasını gerektirir. Şüphesiz bizimle kıyaslandığı vakit, ilim bizim için ancak kalp ile olur. Bakmak ancak göz bebekleriyle olur. İşitmek ancak havanın delinip geçmesi ile olur. Hayat ancak bedende olur. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ise bu edatlarla vasfedilmeksizin bu sıfatlarla vasfedilir. Aynı şekilde ses ile aralarında da bu şekilde fark vardır.

Ümmetin selef âlimleri ve imamları müslümanların okuduğu Kur'an'ın Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kelamı olduğunda ittifak etmişlerdir. Zira duyulan ses kârinin sesidir.

Kelam ise Bârî olan Allah'ın kelamıdır. Onlar kullar ile kaim olan sıfatlarla Rab Teâlâ ile kaim olan sıfatları ayırt ediyorlardı. Onlardan hiçbirisi

bu kulların sesidir demediler. Mushafın mürekkebi de kadim değildir, dediler. Bununla birlikte şunda ittifak ettiler: Levhada sabit olan şey Allah'ın kelimidir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Kur'an'ı seslerinizle süsleyip güzelleştirin. Müslümanların okuduğu kelim Allah'ın kelimidir. Onların kendisiyle okudukları ses ise onların sesidir. Kelam başka bir şey, ses başka bir şeydir. Bu kalbinde ta'tilin kökleşmiş olmadığı kimse için çok anlaşılır ve açık bir şeydir.

Sonra bil ki bizim sıfatları ispat etmekteki itikadımız Kur'an ve Sünnet üzeredir. Ne olursa ne olsun her şey o ikisinde gelmiştir. Hak ve sıdk olan odur. Bunun dışında bir şeye meyletmek ve ona muhalif olanların hezeyanlarına iltifat etmek caiz değildir. Şüphesiz Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bize kitabı almamızı ve Rasûlüne uymamızı emretmiştir.

Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) Peygamberi hakkında şöyle buyurmuştur: **"Ben ancak bana vahyolunana uyarım."**⁴⁰⁶ **"Rabbinizden size indirilen sözün en güzeline uyun".**⁴⁰⁷ **"Onlar ki okuma yazma bilmeyen ve nebi olan Rasûle tabi olurlar. İşte ona iman edenler, onu tazim edenler, ona yardım edenler ve onunla birlikte indirilen nura tabi olanlar, işte onlar; felaha erenlerin kendileridir."**⁴⁰⁸ **"Onun buyruğuna aykırı hareket edenler, başlarına bir bela gelmesinden veya elim bir azaba uğramaktan sakınsınlar."**⁴⁰⁹

İşte tam burada bizim görüşümüzün Kitap, Sünnet ve ümmetin icmâsı olduğu ortaya çıkmaktadır. Öyleyse siz de Allah'ın konuşmadığı, Allah'ın mecaz ile konuştuğu, kelamının mahlûk olduğu ya da Allah'ın harf ve ses ile konuşmadığına dair Kitap, Sünnet, sahâbe sözlerini yahut kendilerinden razı olunmuş imamlardan delillerinizi getirin. Bunun için ise asla bir yol bulamayacaksınız. Allah, Allah hakkında akledip Kitap ve Sünnet'in muhalif olduğu şeylerden yüz çeviren, Ehl-i Sünnet'in görüşlerini söyleyip Cehm ve onun zümresinin dinini terk eden kimseye rahmet etsin. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bizi dosdoğru yoluna hidayet ettiği kimselerden kılsın. Bizi âlemlerin rabbinin rızasına tabi olmakta ve son peygamber olan peygamberi Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve selef-i salihine uymakta başarılı kılsın. Selam peygamberimiz Muhammed'e, âline ve sahâbelerin hepsine olsun.

⁴⁰⁶ Yunus, 15

⁴⁰⁷ Zümer, 55

⁴⁰⁸ A'raf, 157

⁴⁰⁹ Nur, 63

Şeyh Abdullah Ebâ Butayn'a (kaddesallâhu rûhahu) bir şairin yazdığı şu şiire binaen Şeybânî'nin akidesini yorumlayan bazı şârihlerin sözleri hakkında soruldu:

Şeyh Abdullah Ebâ Butayn'a (kaddesallâhu rûhahu) bir şairin yazdığı şu şiire binaen Şeybânî'nin akidesini yorumlayan bazı şârihlerin sözleri hakkında soruldu:

Tur dağında ona nida etti ve ona nidasını işittirdi, Böylelikle rabbimizin kelimî Mûsâ'ya has oldu.

Şârih şöyle dedi: Allah Tur dağındaki konuşmasını ve nidasını işittirmesini Mûsâ'ya has kıldı. Çünkü Mûsâ için kendisinden kelimî işittiği ve ateşi gördüğü bir cihet olmadı. Yahut o, mukaddes vadide harf ve ses olmaksızın bir kelim ve sınırlı bir cihette bir ateş işitti. Bunu ise ancak ehli biliyordu. Ehli dışındakiler ise bunun nasıl olduğunu bilmiyorlardı.

Şairin bu sözü üzerine şöyle dedi: Allah'ın kelimî O'ndan başlar. O ise kadim bir sözdür. Ve o.. ile ahirihi. Yani O'ndandır ya da Rahmân'dan başlamıştır. Sözü ise varlıklar ve zamanlar yok iken kadimde söylemiştir. O'ndan başladığı gibi de tekrar O'na döner. Kur'an'ı ifade eden bu harf ve sesler ise, Kur'an'ın kendisi değildir.

Çünkü Kur'an hak olan sıfattır. Sıfat ise mevsufundan ayrılmaz. Harf ve sesler ise bitişip ayrılmaktadırlar. Bu yüzden bu onun sıfatı olan sıfat değildir. Çünkü Allah ayırdır yani zatı ve sıfatlarıyla mahlûkundan ayırdır. Aldanan bununla aldanmıştır. Şöyle cevap verdi: Bu şârihin zikrettikleri Eş'ariler'in iki fasit aslına dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, Rab Teâlâ'nın semâvâtın üstünde olması ve arşına istivasını inkâr etmeleridir.

İkincisi ise Rab Teâlâ'nın harf ve ses ile konuşmasını inkâr etmeleridir. Onların yanında kelim Rab Teâlâ'nın zatı ile kaim olan nefsi manadır. Bunun üzerine şârih müfessirlerin kelimîyle görüşte bulundu.

Onlar şöyle dediler: Mûsâ'nın gördüğü ateş Rab Teâlâ'nın nurudur. Kur'an da bu nurun bir mekânda olduğuna delalet etmektedir.

Şöyle dediler: Rab Teâlâ'nın nuru kevnî bir mekânda olmalıdır. Bu da Allah'ın kevninin bir mekânda olmasını mümkün kılar. Bu ise Allah'ın semanın üstünde yüksek olmasını ve arşına istiva etmesinin kabulünü gerektirir.

Bunun üzerine şöyle dedi: Mûsâ'nın kendisinden duyabileceği bir cihet olmadı. Oradan da ateşi görmedi. Ve o harf ve ses olmaksızın bir kelim ve sınırlı bir cihette olan bir ateş işitti.

Dedim ki: Kur'an Mûsâ'nın (aleyhis selam) belirli bir yerde ateşi gördüğüne dair apaçık ayetler içermektedir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu:

“Oraya geldiği vakit kendisine seslenildi.”⁴¹⁰ “ Ateşin yanına gelince kendisine seslenildi.”⁴¹¹

Allah'ın ayetteki geldi **أتى** kavli tahsis edilmiş özel bir yerin olduğuna delalet eder. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **“Derken oraya geldiğinde, o kutlu yerdeki vadinin sağ yanında olan bir ağaçtan, Ey Mûsâ, âlemlerin rabbi olan Allah benim; diye seslenildi.”⁴¹²**

Şeyhu'l İslam Takıyyuddîn (rahimehullah) şöyle dedi: Allah'ın “ağaçtan” kavli, vadinin sağ yanından kavlinin karşılığıdır. Zira ağaç vadinin içindeydi. Nida da Tur dağının sağ yanından ve vadidendi. Vadinin sağ tarafı da ağacın yanındır. Böylelikle Allah nidanın belirli bir yerden olduğunu zikretmiştir. Bu ise mukaddes vadi Tuva'nın sağ tarafından, Tur dağının sağından bir ağaçtan gerçekleşmiştir.

Ayetler bu nurun belirli bir yerde olduğu ve nidanın da belirli bir yerden gerçekleştiğine delalet etmektedir. İbn Abbâs, Allah'ın, **“Oraya geldiği vakit, kendisine şöyle seslenildi: Ateşin yanında olanlar mübarek kılınmıştır.”** ayeti hakkında şöyle dedi:

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) nurun içindeydi ve nurdan seslendi. İbn Atiyye, **“Oraya geldiği vakit, kendisine şöyle seslenildi: Ateşin yanında olanlar mübarek kılınmıştır.”** ⁴¹³ ayeti hakkında İbn Abbâs, yani kendisi seslendi şeklinde söylediğini rivayet etti. Dedi ki: “Âlemlerin rabbinin nuru ağacın içi ve çevresinde bulunanlardaydı.”

İkrime, **“Ateşin yanında olanlar mübarek kılınmıştır.”** ayeti hakkında şöyle dedi: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) nurunun içindeydi.

Saîd b. Cübeyr, **“Ateşin yanında olanlar mübarek kılınmıştır.”** ayeti hakkında şöyle dedi: “Allah nurun içindeyken ona seslendi.”

İbn Damre, **“Ateşin yanında olanlar mübarek kılınmıştır.”** ayeti hakkında şöyle dedi: “O ateş değildi. O ancak Allah'ın nuruydu. Bu nurun içinde olan da Allah'tı. Bu nur da ancak O'ndandı ve Mûsâ da onun çevresindeydi.”

İbn Abbâs, “ve çevresinde bulunanlar” kavli hakkında onların melekler olduğunu söylemiştir. İkrime, Hasan, Saîd b. Cübeyr ve Katâde'den de bunun aynısı rivayet edilmiştir.

⁴¹⁰ Neml, 8

⁴¹¹ Tâhâ, 11

⁴¹² Kasas, 30

⁴¹³ Neml, 8

Şârih bunu sadece ehlinin bildiğini söyledi. Bu söz apaçık bir şekilde batıldır. Bunun sıhhatine dair onların şer'î hiçbir hüccetleri yoktur. Onların bu sözlerinde doğru bir vech olduğuna işaret ederek bu sözünü bu çarpıtmayı amaçlamıştır. "Ondan başlar. Ve o kadim bir sözdür" kavline gelince; Kitap, Sünnet ve selef imamlarına muhalefet eden Eş'ariler bunun üzerinde değillerdir. Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünnetinin ortaya koyduklarında icmâ etmişlerdir. Yani onlar Allah'ın ses ve harf ile konuştuğu ve Kur'an'ın Allah'ın keliması olup O'nun sesleri ve manası olduğunda icmâ etmişlerdir. Eş'ariler'in yanında ise kelimadan içten konuşma manasındadır. Ve Allah ses ve harf ile konuşmamıştır.

Şeyhu'l İslam Takıyyuddîn, içinde bu görüşlerin batıllığını beyan ettiği bir kitap yazmış ve bu kitap içerisinde doksan vecih zikretmiştir. Bunlardan biri şu şekildedir: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şu şekilde söyledi ve yine şu şekilde söyler. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) nida etti ve nida eder. Söz ancak harflerle olur. Nida da harf ve sestir. Aynı şekilde kelimadan söz dışında başka bir şey ile olamaz. Ve yine o içten (nefsî) bir konuşma ile değildir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Allah (Subhanehu ve Teâlâ), ümmetimin içinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça ümmetimi affedecektir. Peygamber burada kelimadan, içten konuşmaktan farklı olduğunu zikretmiştir. Yine âlimler şunda icmâ etmişlerdir: Namaz kılan bir kimse namazında bilerek ve kasten bir maslahatı olmadığı halde konuşursa onun namazı fasittir. Bununla beraber içten konuşmanın namazı iptal etmeyeceğinde de icmâ etmişlerdir. Bu ve bunun benzerlerinde içten konuşmak manasının kelimadan manasında olmadığına dair apaçık deliller vardır.

Eş'ariler'in yanında ise şu şekildedir: Allah Mûsâ ile konuşmadı. Allah Mûsâ'yı ancak nefis ile kaim olan manayı bilmeye mecbur bırakmıştır. Bu ise O'ndan bir kelime duymaksızın gerçekleşmiştir. Kârielerin okudukları ve tilavet edenlerin tilavet ettikleri ancak bu manadan ibarettir. Harfler ise mahlûktur.

Meşhur bir hadiste Abdullah b. Uneys şöyle rivayet etmiştir: *"Allah yakın olanın işittiği gibi uzak olanın da işiteceği bir sesle, Ben Melik'im (hükümrânım), Deyyân'ım (Hâkim'im, hüküm verenim) diye onlara nida eder."*

Abdullah b. İmam Ahmed şöyle dedi: Babama sordum ve dedim ki: Cehmiyye Allah'ın ses ile konuşmadığını iddia ediyor. Babam dedi ki: Yalanladılar. Onlar ta'til çevresinde dönüp durmaktadırlar. Sonra şöyle dedi: Bize Abdullah b. Muhammed el-Muhâribî rivayet etti ve dedi ki: Bana A'meş, Ebû Dahha'dan, o da Mesrûk'tan, o da Abdullah'tan rivayet etti ve dedi ki: *"Allah vahiy sureti ile konuştuğu zaman sema ehli O'nun sesini işitti."*

Eş'ariler'in yanında ise şu şekildedir: Sizin kelim olarak isimlendirdiğiniz şey, Rab Teâlâ'nın zatı ile kaim olan nefsi manadır. Bu ise ek bir şeydir ve parçalara ayrılmaz. Emir, nehiy ve haber cümleleri de bu şekildedir. Kur'an, Tevrat ve İncil'in manası da tektir. Arapça ile ifade edilen şey Kur'an, İbranice ile ifade edilen şey Tevrat ve Süryanice ile ifade edilen şey de İncil'dir. Bu ancak batıllığı ileri sürülen şeylerdendir.

Şârihin aldanan bununla aldanmıştır sözüne gelince Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **"Kötü işi kendisine süslendirilip de onu güzel gören bir midir?"**⁴¹⁴

"Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiştir."⁴¹⁵ Allah'tan bizi dosdoğru yoluna hidayet etmesini dileriz.

Yine Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn'a, Allah Âdem'i kendi eliyle kendi suretinde yarattı, kavli hakkında soruldu. Kendi suretinde yarattı lafzıyla kinaye yapılarak bu söz Âdem'e mi dönmektedir .... ila ahirihi

Şöyle cevap verdi: Sorduğun bu hadis Sahih-i Buhârî ve Müslim'de sabittir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Allah Âdem'i kendi suretinde, boyu altmış zira (arşın) olarak yarattı.

Bazı hadislerin lafızlarında ise şu şekilde geçmektedir: Biriniz kardeşiyle kavga ettiğinde yüze vurmaktan sakınsın. Zira Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır.

Nevevî şöyle dedi: Bu hadis sıfat hadislerindendir. Selefin mezhebi ise Allah'ın bunların manası hakkında konuşulmaması şeklindedir. Hatta onlar şöyle diyorlardı: Bize vacip olan bunlara iman etmek ve Allah'ın misli hiçbir şeyin olmadığına olan itikadımızla birlikte bunun Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) celaline yaraşır bir manasının olduğuna itikad etmektir.

Te'vil ehlinde bazıları şöyle dediler: Kendi suretinde lafzında zamir Âdem'e dönmektedir. Bazıları ise, zamir; dövülen adamın suretine dönmektedir demişlerdir. Bu te'villere şu şekilde reddiye verilir: Şayet zamir Âdem'e ait olmuş olsaydı, bunda bir faide olmazdı. Çünkü her şeyi kendi suretinde yaratanın Allah olduğunda kimse şüphe etmezdi. Öyle ki Allah evcil ve yırtıcı hayvanları kendi suretlerinde yaratmıştır. Bunu onlara yüklemekte herhangi bir faide var mı? Böylelikle zamir dövülen Âdem'in oğluna aittir te'viline reddiye verilmiş olur. Çünkü bunda bir faide yoktur. Şayet öyle olsaydı mahlûklar, Âdem'in yaratılışının oğlunun yaratılışı üzere olduğunu ve Âdem'in yüzünün onların yüzleri gibi olduğunu bilirlerdi. Tüm

⁴¹⁴ Fâtır, 8

⁴¹⁵ Neml, 24

bu te'villerin hepsine şu meşhur rivayet cevap vermektedir: Yüzü tahkir etmeyin, çünkü Allah âdemoğlunu kendi suretinde yaratmıştır.

İmam Ahmed bu hadisin sıhhatine binaen bu te'villerin iptalini yazmıştır.

İshâk b. Mansûr'un, *"Yüzü tahkir etmeyin, çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır."* rivayeti hakkında sahihtir demiştir.

Ebû Tâlib'in rivayetinde ise şöyle demiştir: "Kim Allah Âdem'i Âdem'in suretinde yaratmıştır derse o Cehmi'dir. Daha Âdem yaratılmamışken Âdem'in hangi sureti vardı?

Abdullah b. İmam Ahmed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir adam babama şöyle dedi: Bir adam Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır"* hadisi hakkında şöyle dedi: Onu ancak bir adamın suretinde yaratmıştır. Bunun üzerine babam şöyle dedi: Yalan söyledi. Bu Cehmîler'in sözüdür. Bunda hangi faide vardır?

Ahmed başka bir rivayette şöyle dedi: Allah'ın Âdem'i Rahmân'ın suretinde yarattığını rivayet eden nerede? Ardından Ahmed'e bir adam hakkında şöyle denildi: O Allah'ın Âdem'i Tin suretinde yarattığını söylüyor. Ahmed şöyle dedi: Bu Cehmi'dir. Bu da Cehmiyye'nin kelimasıdır.

Rahmân suretinde lafzının bulunduğu rivayetleri Dârekutnî, Taberânî ve diğerleri ravileri sika olan bir senet ile rivayet etmişlerdir. Bu rivayeti İbn Hacer, İbn Ömer'den, o da Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiştir.

İbn Ebî Âsım da Ebû Hureyre'den merfu olarak yer vermiştir. Dedi ki: *"Biriniz kardeşiyle kavga ettiğinde yüze vurmaktan sakınsın. Zira insan yüzünün sureti Rahmân'ın vechinin suretindedir."*

İshâk b. Râheveyh, içinde "Rahmân'ın suretinde" lafzı bulunan rivayeti sahih olarak addetmiştir. Ahmed ise bazı ravilerin İbn Ömer'de duraksadıklarını zikretmiştir. Yine de ikisi de hüccettir.

İbn Mende, İbn Râheveyh'ten rivayet etti ve dedi ki: Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği sahih olarak gelmiştir: *"Âdem Rahmân suretinde yaratılmıştır."* Bize düşen ancak bunu söylemektir.

Kâdî Ebû Ya'lâ şöyle dedi: Vech sıfatını, Allah'ın sıfatlarını yok ederek zahirine taşımamak gerekir. Onu hak ettiği şeyden de çıkarmamak gerekir. Çünkü biz Allah'ın sureti şeklinde bir ismi nutk ediyoruz. Bu bildiğimiz suretler gibi değildir. Aynı şekilde biz Allah için zat ve nefis isimlerini söylüyoruz. Bunlar bildiğimiz zatlar ve nefisler gibi değildir.

Ahmed, Ya'kûb b. Buhtân'ın, Âdem'i kendi suretinde yarattı rivayeti hakkında şöyle dedi: Biz bunu tefsir etmeyiz. Hadisi geldiği şekliyle kabul ederiz. Hamidi, Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı hadisini rivayet ettiği zaman şöyle dedi: Teslimiyet ve rıza üzere bundan başkasını söylemeyiz. Kur'an ve hadisleri geldiği şekliyle kabul ederiz. Kur'an ve hadislerin söylemiş olduklarını söylemekten ürkmeyiz.

İbn Kuteybe şöyle dedi: Bana göre -en doğrusunu Allah bilir- suret; eller, parmaklar ve gözden daha acayip bir şey değildir. Bunlar hakkında Kur'an'da binlerce ayet gelmiştir. Suret kelimesi ise ürkütücü gelmiştir. Çünkü bu sıfat Kur'an'da gelmemiştir. Biz ise bunların hepsine iman ederiz.

Bu İbn Kuteybe'nin kelimidir. Sahihayn'da Peygamber'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği sabit olmuştur: "Allah onlara tanımadıkları bir surette gelir. "Ben sizin rabbinizim." buyurur. Oradakiler, "Senden Allah'a sığınırız. Biz, rabbimiz bize gelinceye kadar bu yerdeyiz! Rabbimiz gelince biz onu tanırız." derler. Derken Allah onlara tanıyacakları surette gelir."

Başka bir rivayette şu şekildedir: "Derken Allah onların tanıyacağı suretiyle gelir. "Ben rabbinizim." der. Onlar da "Sen rabbimizsin." derler. Bu ve buna benzer hadisler hakkında gereken şey, bu hadisleri teslimiyet ve rıza üzere geldikleri şekliyle kabul etmektir. Bununla birlikte de şuna itikad etmektir: **"Onun misli hiçbir şey yoktur. O Semî'dir, Basîr'dir."**⁴¹⁶

Yine şu şekilde cevap verdi:

"Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı." sahih hadisi hakkındaki soruya gelince; Ahmed b. Hanbel'e, "Yüzü tahkir etmeyin, çünkü Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır" hadisi hakkında soruldu, şöyle cevap verdi: Sahihdir.

Ya'kûb b. Buhtân'ın, Âdem'i kendi suretinde yarattı rivayeti hakkında şöyle dedi: "Biz bunu tefsir etmeyiz. Hadisi geldiği şekliyle kabul ederiz."

İmam Ahmed "kendi suretinde" lafzındaki "ha" zamirinin Âdeme ait olduğunu söyleyen kimseleri reddetmiştir.

Ebü Tâlib'in rivayetinde şöyle demiştir: "Kim Allah Âdem'i Âdem'in suretinde yaratmıştır derse o Cehmi'dir. Daha Âdem yaratılmamışken Âdem'in hangi sureti vardı?"

İbn Mende, Abdullah b. İmam Ahmed'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam babama şöyle dedi: Bir adam Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır" hadisi hakkında şöyle diyor: "Onu bir adamın suretinde yarattı." Bunun üzerine babam şöyle dedi: Yalan söyledi. Bu Cehmîlerin sözüdür. Bunda hangi faide vardır?

Ahmed başka bir rivayette şöyle dedi: Allah'ın Âdem'i Rahmân'ın suretinde yarattığını rivayet eden nerede? Ahmed'e bir adam hakkında şöyle denildi: O Allah'ın Âdem'i Tin suretinde yarattığını söylüyor. Ahmed şöyle dedi: Bu Cehmi'dir. Bu da Cehmiyye'nin kalamıdır. Rahmân suretinde lafzının bulunduğu rivayetleri Dârekutnî, Buhârî ve İbn Batta merfu olarak rivayet etmişlerdir. Onlardan bazıları İbn Ömer'de duraksamışlardır. Bu Kâdi İbn Ya'lâ'nın, İptâlu't-Te'vîl kitabındaki kalamıdır.

Dedi ki: İbn Mende, İshâk b. Râheveyh'ten şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah'tan (sallâllâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği sahih olarak gelmiştir: *"Allah Âdem'i Rahmân'ın suretinde yaratmıştır."* Bize düşen sadece bunu söylemektir.

Sonra Kâdi şöyle zikretti: İbn Kuteybe bunu birçok hadiste zikretmiş ve şöyle demiştir: Bana göre -en doğrusunu Allah bilir- suret; eller, parmaklar ve gözden daha acayip bir şey değildir. Bunlar hakkında Kur'an'da binlerce ayet gelmiştir. Suret kelimesi ise ürkütücü gelmiştir. Çünkü bu kelime Kur'an'da gelmemiştir. Biz ise bunların hepsine iman ederiz. Bunların hepsi İbn Kuteybe'nin kalamıdır.

Kâdi ise özetlemiştir. Bişr b. Mûsâ şöyle dedi: Bize Hamîdî rivayet etti ve hadisi zikretti: Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı. Ardından şöyle dedi: Bundan başkasını söylemeyiz. Kur'an ve hadisleri teslimiyet ve rıza üzere geldikleri şekliyle kabul ederiz. Kur'an ve hadislerin söylediklerini söylemekten ürkmeyiz.

Şeyh Abdullah Ebâ Butayn'a (rahimehullah) Suyûti'nin Celâleyn tefsirindeki, Maide suresinin sonunda olan **"O her şeye kadirdir"** ayeti hakkında söylediği, "Akıl onun zatını anlamaya has kılındı. Lakin buna kadir olamadı." kavli hakkında soruldu.

Şöyle cevap verdi: Zahirde Suyûti'nin söylemek istediği şey Rab Teâlâ'nın mahlûk için mümkün olan (âdem, kusur ve noksanlık ve diğer mahlûklara has olan) şeylerden uzak olmasıdır. Zira bunların kevnî Rab Teâlâ'nın zatı için mümkün değildir. O bununla Allah'ın bir kudret altına giremeyeceğini ifade etmiştir. Ben bu cümleyi Allah'tan başkası için görmem. Zira nefis bundan tiksindir.

Yine İbn Abbâs bu vecih dışında bir hikâye rivayet etti. Şu şekildedir: "Bir gün şeytanlar İblis'e dediler ki: "Ey Efendimiz, bize ne oluyor da seni âlimin ölümüyle sevinirken görürken, abidin ölümüne sevinmediğini görüyoruz? Şeytanın âlimden bir nasibi yokken, abidden nasibi mi vardır?" İblis dedi ki: "Hareket edin." Abidin yanına gelene kadar hareket ettiler. Geldiklerinde o ibadet etmekteydi. Dediler ki: **"Biz sana soru sormak**

istiyoruz." Ardından İblis, "Allah kendisinin mislini yaratmaya kadir midir?" diye sordu. Abid "Bilmiyorum." dedi. İblis, "Onu gördünüz mü? Cehaletinden ötürü ibadeti ona bir fayda vermedi." Bu soruyu bu sefer âlime sordular. Âlim şöyle cevap verdi: "Böyle bir şey imkânsızdır. Şayet O'nun misli olsaydı bunun mahlûk olmaması gerekir. Zira O'nun kevnî mahlûk olmuş olur. O'nun kendisinin misli olması imkânsızdır. Kendisi mahlûk olduğu zaman da bu yarattığı O'nun misli olmazdı. Aksine kullar içinden bir kul olurdu." Bunun üzerine şeytan şöyle dedi: "Onu gördünüz mü? Benim yıllarca bina ettiğimi bir saat içinde yıktı?" En doğrusunu Allah bilir.

Yine şöyle dedi: Suyûti'nin zikrettiği bu söz Kitap ve Sünnet'te gelmiş bir lafız değildir. Ehl-i Sünnet'ten herhangi birinin bunu itikadlarında zikrettiklerini de görmedik. İslam'ın güzelliğinden ötürü bu konuda gereksiz kelimeleri terk etmek gerekir. Bu cümleyi söyleyen kişinin bununla ne demek istediğini biz bilmiyoruz. Bununla sahih bir manayı murat etmesi ihtimaldir. Ve bununla batıl bir manayı murat etmesi de ihtimaldir. Vacip olan ise Allah'ın her şeye kadir olduğuna dair Kur'an'ın ortaya koyduklarına itikad etmektir. O bir şeyin olmasını isterse ona ol der, o da hemen istediği şekilde oluverir. O'nun misli hiçbir şey yoktur. Hiçbir şey O'nun misli olamaz. O Subhân'dır, Kuddûs'tür. Âlimin söylediği; mahlûk Hâlık'ın benzeri olamaz cevabı doğru olan cevaptır. Çünkü şeytanı kızdıran odur. Bu ilmin neticesidir. Bu şunu ortaya koymaktadır: Şayet âlim kadirdir ya da kadir değildir şeklinde söyleseydi bu doğru cevap olmazdı. Âlimin cevabından zikrettiklerimiz bazı yönlerden Suyûti'nin kelimasını andırmaktadır.

Bil ki Ehl-i Sünnet'in metodu şu şekildedir: Kitap ve Sünnet'te, sahâbe ve onlara ihsanla tabi olan tabiînin herhangi birinin ve müslümanların imamlarından diğerlerinin kelimasında bulunmayan her lafız ne nefyedilir ne de kabul edilir. Manası soruşturulup aydınlatılmadan ne kabul edilir ne de nefyedilir. Şayet manası Rab Teâlâ'nın kendisi için ispat ettiklerinden biri olduğu tespit edilirse kabul edilir. Şayet manası Rab Teâlâ'nın kendisi için ispat ettiklerini nefyedenlerden olduğu tespit edilirse nefyedilir. Şayet mücmel bir lafız olduğu tespit edilirse bununla hem hakkı hem de batılı murat etmiş olabilir. Bu lafzın ne nefyi ne de ispatı üzerine bir şey söylenmez. Bunlar cisim, cevher, cihet ve bunların benzeri lafızlardır.

Selef, kelam ve hadis imamı yalan ve batıl ihtiva edebilmesinden ve Allah hakkında ilimsizce konuşulmasına sebebiyet vermesinden ötürü bunu kerih görmüşlerdir. Suyûti'nin zikrettiği de bu kabildendir. Kudretin zıddı acizliktir. Allah şunu yapmaktan acizdir denmesi mümkün olabilir mi hiç? Ancak şu şekilde söylenir: O bütün eksikliklerden münezzehtir. O noksanlık ve kusuru kapsayan şeylerle vafedilmekten uzaktır. Allah zalimlerin söylediklerinden büyük bir yükselişle büyük ve yücedir. En doğrusunu Allah bilir.

Ve o (kaddesallahi rûhahu) şöyle demiştir: Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, Şeyhin kardeşi Abdurrahman b. Hasan'a! Allah onu salih amele ve güzel söze muvaffak kılsın. Allah bizi ve onu hidayet ve hayır üzere sabit ve sünnete bağlı kılsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Tüm bunlardan sonra; bu yazıyı yazmamın sebebi, Şeyhe selam ulaştırmak ve hâl hatır sormaktır.

Ve o (kaddesallahi rûhahu) şöyle demiştir:

Abdullah b. Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, Şeyhin kardeşi Abdurrahman b. Hasan'a. Allah onu salih amele ve güzel söze muvaffak kılsın. Allah bizi ve onu hidayet ve hayır üzere sabit ve sünnete bağlı kılsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Tüm bunlardan sonra; bu yazıyı yazmamın sebebi, Şeyhe selam ulaştırmak ve hâl hatır sormaktır. Allah bize ve size din, dünya ve ahiret işlerini ıslah etsin. Bundan başka: Yanınızda bulunan Derviş'in kelimesindeki bazı kusurları beyan etmek için yazmamı bana zikrettin. Sizin onun hakkında yazdıklarınız onun için kâfidir. Lakin biz onun bazı lafızlarını zikrederek hakka olan muhalefetini beyan edeceğiz. Bunlardan biri de şu sözüdür: Tüm cihetlerle bir olan Allah'a hamd olsun. Şöyle deriz: Bu sözdeki cihetlerle kastedilen şeyin altı cihet olduğunda bu kelimayı duyan hiç kimse şüphe etmez. Muattıla cihetler hakkında şöyle diyorlar: Rab Teâlâ altı cihetten hâlidir. İttihâdiler ise şöyle diyorlar: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) cihet ile sınırlıdır.

Hululcüler ise şöyle diyorlar: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) cihetler içindedir. Allah hepsinin söylediklerinden büyük bir yükselişle büyük ve yücedir.

Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat ise şöyle diyorlar: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) arşına istiva etmiştir ve mahlûkundan ayırdır. Bu adamın "Allah bütün cihetlerle birdir" sözünün zahiri ittihadilerin sözüne benzemektedir. Be harf-i cerri zarfın üzerine taşındığı zaman ise hululcülerin sözüne benzemektedir. Belki de o yabancı olduğu için ibareleri manalarını bilmeden yorumlamaktadır. Lâkin ben onun Nûniyye kitabı üzerine dipnot düşmeye başladığını işittim. Bütün marifetlere sahip olduğunu iddia edenden başkası buna tenezzül etmez. Ve onun şöyle dediğini anlatmıştır: Benim cihetlerle kastettiğim şey üç tevhidin cihetleridir. Onlar; rubûbiyyet, ulûhiyyet ve isim ve sıfat tevhididir. Bu ise onun kelimından uzaktır. Çünkü bunlar çeşit olarak isimlendirilir, cihet olarak değil.

Her ne olursa olsun, onun kelimasının zahiri Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'ın üzerinde bulunduklarına muhaliftir. Lâkin gerekli olan ilk şey onu ihtar etmektir. Sonra kelimasında hakka muhalif olarak zahir ettiklerini beyan etmek ve kelimasında onu zanna götüren şeylere muhalefet ederek şer'i delilleri açığa çıkarmaktır. Şayet bunu itiraf ederse istenen de zaten budur. Allah'a hamd olsun.

Onun kelimasında kusurlar ve birçok bozukluklar vardır. Şu sözü gibi: Onun zatında ve sıfatlarında hiçbir ortağı yoktur. Böyle söylemekleştiki zattan nefyetmiştir. Böyle bir şeyi ise âdemoğlundan hiç kimse

söylememiştir. Allah'ın zatında ortağı mı vardır ki bunu ondan nefyetmeye ihtiyaç olsun? Ehl-i sünnet ancak şu şekilde diyordu: Onun zatında ve sıfatlarında bir benzeri yoktur. Bunu Müşebbihe'ye reddiye vermek için söylüyorlardı. Allah'ın zatında ortağı yoktur sözü onun bu konudaki marifetinin az olduğunu ortaya koymaktadır. Ve yine şu sözü: Hükümrânlığına (melekût) ek olarak mülkünde Onun hiçbir ortağı yoktur. O "hükümrânlığına ek olarak sözü" ile mülk ve hükümrânlığın birbirlerinden ayrı ve uzak olduklarına işaret etmiştir. Âlimler ise şöyle zikretmişlerdir: Hükümrânlık meleküttür (mülktür). "Te" harfinin ziyade olarak gelmesi Allah'ı ta'zim etmede mübalâğa yapmak içindir.

Yine aynı şekilde La ilâhe illallah cümlesinin irabındaki sözü; parçayı bütünden istisna etme kabilindendir. Böylelikle Allah'ın kerim isminin istisnasını parça olanın istisnası nev'inden yapmıştır. Bu hatalıdır. Aksine parça bütünün mukabilidir ve onunla ortaktır. Ondan bir parça değildir. Zira bütün dediğimiz şey herkes tarafından manası ortak olan şeylerdir. İnsan ve hayvanlar gibi. Parça ile murat edilen ise özel isimlerdir. Zeyd ve Amr gibi. Allah'ın Kerim ismi ise Sibeveyhi ve diğerlerinin de söyledikleri gibi maariflerin en üstünüdür.

Aynı şekilde onun La ilâhe illallah kavlinin irabındaki sözü bizim "güneşten başka güneş yoktur" sözümüz gibi olmuş olur. Çünkü güneşten başka güneş yoktur diyen kişinin bu sözü kendisinde herhangi bir faidenin bulunmadığı bir lafızdır. Aynı şekilde güneş ismi de bütün olan lafızlardandır. Bunun sebebi bütünü şu şekilde tarif etmelerinden ötürüdür: Tasavvur edilen manası kendisi için bir ortağın vuku bulmasına mâni olmayan her şey bütündür. İster bu kendisinde ortaklık vuku bulan insan olsun isterse de kendisinde ortaklık vuku bulmayıp mümkün olan güneş olsun. Ve yine isterse ilâh gibi kendisi için ortaklık vuku bulması imkânsız olsun. Bunun imkânsız olmasının sebebi ise bunun kati delillere dayanıyor olmasıdır.

Böylelikle özel isimlerin en yücesi ve maariflerin en üstünü olan Allah'ın Kerim ismini, bütünü ifade eden lafızlardan olan güneş gibi yaptılar. Bu hatalıdır. Aksine bizim ifade ettiğimiz gibi bu, Allah'tan başka ilâh yoktur diyen kişinin sözünü, güneşten başka güneş yoktur yapmak gibidir. Bu sözün söylenmesi, âlemlerin rabbi olan Allah'ın ulûhiyyetini tevhid etmede hiçbir istifade sağlamaz. Bu ve bu gibi kelimelerin çoğunluğu söylenildiği gibi kuru gürültüden ibarettir. Allah'tan bizi, sizi ve müslümanların hepsini doğru yola hidayet etmesini diliyoruz.

Yine aynı şekilde Şeyh Abdullah Ebâ Butayn'a Hızır'ın Mûsâ'ya söylediği, *"Allah'ın ilmi karşısında senin ve benim ilmim serçenin gagasıyla"*

denizden eksilttiği bir damla su kadardır." kavli hakkında, Allah'ın ilmi ile murat edilen şey malumdur, diyen kimse hakkında soruldu.

Şöyle cevap verdi: Bu te'vil ehlinin Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ) sıfatları hakkında gittikleri yola dayanmaktadır. Beydâvi ve emsallerinin Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ); "O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar" ayeti hakkında "malumu" şeklinde söyledikleri gibi. Ehl-i Sünnet'in İbn Cerir, Beğavi ve İbn Kesir gibi müfessirleri ise ayetin zahirinde karar kılmışlar ve şöyle demişlerdir: **"Dilediği kadarından fazla O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar."**⁴¹⁷ Yani Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kendisine öğrettiği ve kavratığı kimse dışında hiç kimse Allah'ın ilminden hiçbir şeyi kavrayamaz. Hızır'ın sözüne ise Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) şu kavli şahitlik etmektedir: **"Size ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir."**⁴¹⁸ Hiç Allah'ın malumundan size yalnızca az bir şey verilmiştir denilmesi mümkün olabilir mi? Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Fakat Allah, sana indirdiğiyle şahitlik eder ki O, bunu kendi ilmiyle indirmiştir."**⁴¹⁹

İbn Kesir şöyle dedi: Onu kendi ilmiyle indirmiştir yani içinde beyyine, hidayet, furkan, Allah'ın sevdikleri, kerih gördükleri, gayb ilmi hakkındakiler ve zikrettiği mukaddes sıfatları hakkında kullara kavratmak istediği ilmi vardır. Allah'ın da buyurduğu gibi: **"Dilediği kadarından fazla Onun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar."**

Ve Hızır Mûsâ'ya dedi ki: Şüphesiz ben Allah'ın ilminden bir ilim üzereyim. Onu sen bilmezsin. Sen de Allah'ın ilminden bir ilim üzeresin. Sana onu kendisi öğretmiştir, bunu da ben bilmem. Bunların hepsi ilmi malum ile te'vil edenlerin sözlerini iptal etmektedir. Şimdi bunu zahirine uygulamada hangi mazeret vardır?

Şeyh Osman'a şu sözü hakkında soruldu: Sıfat kimi zaman başlı başına olması ile tabir edilir. Kimi zaman da Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ile kaim olmasıyla ve kimi zaman da Allah dışındaki şeylerle kaim olması ile tabir edilir. Bu üç ifade şekli ise birbirinin benzeri değildir. Çünkü Onun misli hiçbir şey yoktur.

Şöyle cevap verdi: Şeyh Osman'ın sıfat başlı başına olması ile tabir edilir sözü şu manaya gelir: Yani sıfat için üç ibare vardır. Kimi zaman başlı başına olması açınsındandır. Yani herhangi bir yer ile alakalandırmadan tek başına olması ile tabir edilir. Buna örnek gözdür. Göz başlı başınadır. Göz; göz sahiplerinin kendisiyle idrak edebilmesini sağlar. Mahlûk ile alakalandırılması açısından bakıldığı zaman da şöyle denir: O, kürenin içindeki ışıktır. İnsan onu göz olarak isimlendirilir. Göz, göz bebeğinin

⁴¹⁷ Bakara, 255

⁴¹⁸ İsra, 85

⁴¹⁹ Nisa, 166

altında yedi tabaka halindedir ve üzerine iki göz kapağı kapanır. Bunun Rab Teâlâ'ya nispet edilmesine gelince şu şekilde söyleriz: O (Subhanehu ve Teâlâ) işitendir işitir, görendir görür. Bu ne mahlûkun işitmesi ne de mahlûkun görmesi gibi değildir. Diğer sıfatlar da bu şekildedir.

Yine, Buhârî'nin Ebi Saïd'den yer verdiği Hâriciler hakkındaki, "İnsanlar arasında tefrika anında ortaya çıkarlar." lafzı bulunan hadis hakkında şöyle soruldu: Bazı lafızlarda insanlardan hayır üzere bir fırka çıkacaktır şeklinde geçmekte midir?

Şöyle cevap verdi: Hâriciler hakkındaki hadise gelince, içinde hayır lafzının bulunduğu bir rivayet bilmiyorum. Bilinen rivayet, "İnsanlar arasında tefrika anında ortaya çıkarlar." şeklindedir. Öyle zannediyorum ki bazı lafızlarda hayır kelimesi yazılmış olabilir. En doğrusunu Allah bilir.

Nevevî, Müslim şerhinde şu şekilde zikretmiştir: Meşhur olanı "ha" ve "nun" harfi (حِن) ile dir. Ve "fe" harfi (فِرَّة) dammeli şekildedir. Yani tefrika zamanında ortaya çıkarlar. Kimileri de noktalı "ha" ve "ra" harfi (حِر) ve "fe" harfi kesra (فِرَّة) şeklindedir demıştır. Ve şu rivayet zikredilmiştir: Onları iki taifenin en evla olanı hak ile öldürecektir. Başka bir rivayete ise şu şekildedir: Onları iki taifenin en aşağı olanı öldürecektir.

Abdurrahman Ebâ Butayn'a "Sizden biriniz ip sarkıtmış olsaydı Allah'a düşerdi" hadisi hakkında soruldu. Şöyle cevap verdi:

“Sizden biriniz ip sarkıtmış olsaydı Allah’a düşerdi” hadisini Tirmizi, Hasan’ın Ebû Hureyre’den rivayet ettiği rivayet ile rivayet etmiştir.

Şeyh Takıyyuddin’in de (rahimehullah) bu hadise binaen uzunca bir kelamı vardır. Şöyle demiştir: Böyle bir şey sabit olsaydı “Sizden biriniz ip sarkıtmış olsaydı Allah’a düşerdi” hadisi zorunlu olarak takdir edilirdi. Yani sarkıtma gerçekleşmiş olsaydı O’na gerçekleşirdi. Lakin hiç kimsenin Allah’a (Subhanehu ve Teâlâ) herhangi bir şey sarkıtması mümkün değildir. Çünkü O zatıyla en yüksek olandır. Bir şey yer cihetine düştüğü zaman yer parçasından bir merkezde durur. (..) Aynı şekilde yer altına bir şey düşerse, onun bu yöne (yükseğe) yükselmesi mümkün değildir. Çünkü O yüksektir. Yüksek olması sebebiyle düşmekte olan bir şeyi reddeder. Tıpkı yanımızdaki yüksek bir yerin, yükselen bir şeyi ağırlığından ötürü reddetmesi gibi. Ağır bir şey kendisini kaldıran bir kaldırıcı olmadıkça yükselişi gerçekleştiremez. Düşmesine sebep olan kuvvet bu yükselişi engeller. Aynı şekilde yerin en yükseğinden en aşağısına düşen bir şeyin durumu da bu şekildedir. Ki o merkezdir. Bu açıdan düşündüğümüzde kendisini kaldıran bir kaldırıcı olmadığı sürece oradan bir şeyin yükselmesi mümkün değildir. Çünkü yerin merkezine düşmesini sağlayan kuvvet bu yükselişi engeller. Eğer buna kadir olursa; kaldırıcının en güçlü olması gerekir. Böylelikle onunla bu yönden (yerden) yörüngeye yükselebilir ve böylelikle Allah’a yükselebilir.

Düşüş muhatabın zihninde yer edinmesi itibarı ile yukarıdan aşağıya doğru inişin ayakucu hizasında olması olarak isimlendirilir. Bununla birlikte bu iniş sarkıtma olarak da isimlendirilir. Bu ise ancak merkeze hakiki olarak gerçekleştirilen bir sarkıtma şeklinde olur. Bu açıdan bakıldığında ip için bir uzatma olmalı ve sarkıtılan bir kova olmamalıdır. Lakin ceza ve şart var olduğu kabul edilen iki şeydirler, hakiki değildirler. Zira Allah şöyle dedi: Şayet sarkıtsaydı düşerdi. Yani oradan sarkıtma zorunlu olsaydı oradan düşüş de zorunlu olurdu. Böylelikle sarkıtma ve düşüş gerçekleşmiş olurdu. Eğer semâvât yerin altında olmaya kadir olsaydı bu nefyedilmiş bir durum olurdu. Lakin bunun faydası kuşatmayı ve her yönden yüksek olmayı beyan etmektir.

Bu fariza bizim hakkımızda mümkün değildir. Biz buna kadir değiliz. Ne ip sarkıtmayı ne de Allah’ın üzerine bir şey düşürmeyi tasavvur dahi edemeyiz. Allah ise oradan bir ip delip geçirmeye kadirdir. Lakin Allah hakkında ne bir sarkıtma ne de O’na doğru bir düşüş düşünülemez. Bir kutuptan diğer kutba bir ip delip geçseydi ya da güneşin doğusundan batısına bir ip delip geçseydi de bu şekilde olurdu. Bizler yeryüzünün ortasından bir ip geçirmeye kadiriz. Allah ise bunların hepsini yapmaya kadirdir.(...) Her halükârda ipin merkezi delip geçmesiyle beraber, bir

tarafından başka bir tarafa ip delip geçirmiştir. Bu ise Allah'ın gökleri ve yeri kabzetmesi ile takdir olmuştur. Âlemi delip geçirmeye kadir olduğu ip ise O'na ulaşır. Ne sarkıtma ne de düşüş olarak Allah'a nispet edilerek hiçbir şey isimlendirilemez. Ama bize nispet edilerek şöyle denilebilir: Ayaklarımızın altında olan bizim altımızdadır. Başlarımızın üzerinde olan da üzerimizdedir. Başımızın olduğu yönden ayaklarımızın olduğu yöne doğru Allah'a ip sarkıtamayız. Onu zihnimizde düşer bir şekilde canlandırırız. Şayet içimizden biri bir ip sarkıtmaya güç yitirseydi, orada bulunan şeyin üzerine düşerdi. Lakin bu bizim hakkımızda mümkün değildir. Burada asıl maksat Hâlık olan Allah'ın ihata etmesini beyan etmektir. Tıpkı Allah'ın gökleri avucuna (kabzasına) almasını, yeryüzünü dürmesini ve Allah'ın mahlûkatları ihata ettiğini beyan ettiği diğer benzeri şeyleri açıklaması gibi.

Bu sebeple bu hadisin tamamında; **“O, Evvel'dir, Âhir'dir, Zâhir'dir, Bâtın'dır. O, her şeyi bilendir.”** ayetini okudu. Bunların hepsi sıhhati takdir edilmiş olan kelimelerden ibarettir. Tirmizî bu hadisi rivayet ettiğinde şöyle demiştir: Bazı ilim ehli âlimler buna, bunun Allah'ın ilmine düşmesi olduğu şeklinde açıklama getirmişlerdir. Bunun ardından Şeyh şöyle demiştir: Bunun ilim ile te'vil edilmesi, fesat olduğu apaçık görünen bir te'vildir. Zira Allah'ın bunu yapmaya kadir olduğu bilinmiştir. Ve yine bunun kıyamet günü Kitap ve Sünnet ile olacağı da bilinmiştir. Cümle içinde bunun ispatını ortaya koyan akıl ve şeriata muhalif herhangi bir şey yoktur. Lakin bizler sadece bildiğimiz şeyleri konuşuruz. Bilmediğimiz şeyler konusunda ise kendimizi tutarız.

Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, kardeşlerim Muhammed Âli Ömer, Salih Âli Osmân ve Muhammed Âli İbrâhim'e! Tüm bunlardan sonra, bu mektubu yazmamın sebebi selam ulaştırmak ve Allah'ın sizlere ihsan ettiği tevhidin marifeti konusunda tavsiyede bulunmaktır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Abdurrahman Ebâ Butayn'dan, kardeşlerim Muhammed Âli Ömer, Salih Âli Osmân ve Muhammed Âli İbrâhim'e! Allah onları İslam üzere sabit kılsın ve onları mahlûkatın seyyidinin sünnetine tutunmada muvaffak kılsın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Tüm bunlardan sonra, bu mektubu yazmamın sebebi selam ulaştırmak ve Allah'ın sizlere ihsan ettiği tevhidin marifeti konusunda tavsiyede bulunmaktır. Ki o Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. Bu sebeple bu nimetin hakkını bilin ve sabrı tavsiye ediniz. Allah'tan bizi ve sizi nimet bahşettiği zaman şükredenlerden, imtihan ettiği zaman sabredenlerden ve günah işlediği zaman tövbe edenlerden kılmasını dileriz.

Siz Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisinin manası hakkında sordunuz: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer."

İbn Kayyım (rahimehullah) bu hadisin manası hakkında şöyle demiştir: Hadisteki ezberlemek kelimesi üç manaya gelir: Birincisi onları ezberlemek, ikincisi manalarını bilmek, üçüncüsü ise onlara delalet edene itikad etmek ve gerektirdikleri ile amel etmektir. Mûsâ ve Âdem'in (aleyhimesselam) tartışmaları ve Mûsâ'nın Âdem'i kınadığı hadisin manasına gelince, Şeyhu'l İslam ve diğerleri şöyle zikrettiler: Mûsâ'nın Âdem'i kınamasının sebebi, Âdem'in işlediği günah sebebiyle zürriyetine ulaşan masiyet üzere olmasıdır. Âdem kader ile ancak masiyete hüccette bulunmuştur, günaha değil.

Bunu şöyle izah eder: Eğer günah için kader ile hüccette bulunmak caiz olsa ve bu doğru bir hüccet olsaydı bu iblis ve masiyet işleyen herkes için hüccet olurdu. Bu ise Kitap ve Sünnet'in delilleri ve ümmetten hak ehlinin icmâsı ile batıldır. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) en doğrusunu bilir.

Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan (Allah ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın) şöyle dedi: **Abdullatif b. Abdurrahman'dan, kerim kardeşim Muhammed b. Avn'a.** Allah onu selamette kılsın, Allah'ı zikretme ve Allah'ı şükretmede ona yardım etsin, Allah yolunda cihada onu muvaffak kılsın. Kendi zamanı ve asrındaki insanların kötü muameleleri, ikiyüzlülükleri ve dinden dönmeleri kendisini bu cihada mecbur etmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan (Allah ruhunu mukaddes kılsın ve kalbini aydınlatsın) şöyle dedi:

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Abdullatif b. Abdurrahman'dan, kerim kardeşim Muhammed b. Avn'a. Allah onu selamette kılsın, Allah'ı zikretme ve Allah'ı şükretmede ona yardım etsin, Allah yolunda cihada onu muvaffak kılsın. Kendi zamanı ve asrındaki insanların kötü muameleleri, iki yüzlülükleri ve dinden dönmeleri kendisini bu cihada mecbur etmiştir.

Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Tüm bunlardan sonra, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a, eksiksiz nimetlerinden, çokça fazlı ve ikramından ötürü hamd ederiz.

Her zaman ve mekânda mükelleflere vacip olan Rasûlullah'tan sahih ve sabit olanları almaktır. Hiç kimse bunu terk edip başka bir şeye iltifat etme yetkisine sahip değildir. Kim dinini ilgilendiren bir meselede herhangi bir şeyde bundan aciz kalırsa ona düşen selef-i salihin ve ilk dönemin üzerinde bulunduklarına tabi olmaktır.

Şayet bundan da hiçbir şey bilmiyorsa, ümmet içinde sadık bir lisan olan mukallit dört imamdan biri de onun için sahih olur. Bu durumda onları taklit etmek mümkündür. Eğer mükellef bu konuda bilgisi olanlardan derece olarak düşük, ilim olarak az ve anlayış olarak noksan ise, gücü yettiğinde Allah'tan korksun ve zamanının ilim ehlini yahut onlardan öncekileri taklit etsin.

Bilhassa bu kimseler sünnete tabi olduğunu bildiği, akidesini güvendiği ve bid'at ehlinden beraat eden kimseler olmalıdır. Zira onlar insanların en iyisi ve doğruya en yakın olanlarıdır. Onlar hikmete ilham verdiler ve dilleri onu söylemektedir. Bunu bil, zira bu gerçekten mühimdir.

Sonra onun bize Umman cihetinden getirilen evraklar göndermesi seni korkutmasın. Onu bazı sapıklar, Müslümanların avamı üzerinde karışıklık ve karmaşa çıkarmak için yazmıştır. Onların evrakları incelendiğinde, mü'minler onların hakikatteki hallerini, ileri derecedeki dalaletlerini ve kıt anlayışlarını bilirler. Onlar bunlarla kuşanmışlardır. Onlar Rasûllerin getirdiğini bilmediler ve bunu tasavvur edemediler. Üstelik bu üzerlerine bir borç ve onlar için gerekli olmasına rağmen. Onların soruları faide ve fehm talep etmek için değil aksine şüpheyi düşürmek, gerçekleri çarpıtmak ve

birtakım tasvir ve vehimlerle bunu süslemek içindir. Geçmişteki selef, selefın imamları ve Ehl-i sünnet imamı Ebî Abdullah Ahmed b. Hanbel'in(kaddesallahi rûhahu) takip ettikleri yola göre; onları terk etme ve onlara aldırış etmememe konusunda şedid olmak, onlarla cedeli bırakmak, onlarla konuşmayı reddetmek, güç yettiğince onlardan uzaklaşmak ve onlara buğzederek, onları zemmederek ve onları ayıplayarak Allah'a yakınlaşmak gerekmektedir.

İmamlar "Sünne" kitaplarında bu konu hakkında cümleler zikretmişlerdir. Örneğın; Abdullah b. İmam Ahmed'in Kitabü's-Sünne'si, Hilâl'in es-Sünne'si, Ebî Bekir el-Esrem'in es-Sünne'si, Ebû Kâsım el-Lâlekâi'nin es-Sünne'si ve benzerleri. Şöyle cevap verilir: İslam ehli onların kelimalarını dinlemekten ve onlarla cedel etmekten nehyetmişlerdir. Bilhassa ilmin dörtte biri bu beldede yoksun kalmış ve oranın ileri gelenleri silinmiştir.

Bunu bildikten sonra, bu mülhit cahil o ikisine işaret eden iki varakadan birine kendi ilminin iflasını gösteren ve kendi cehalet ve dalaletini ortaya koyan bir soru ile başlamıştır. Bu soru onun Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'in yanında sabit olan cennette Allah'ı görme hakkındaki sözüdür. Ru'yet Allah'ın celal sıfatıyla mıdır, cemel sıfatıyla mıdır? Yoksa kemal sıfatıyla mıdır? Bu cahil sapık ru'yetin tüm vasıfları kendisinde bulunduran Allah'ın zatı ile kaim olduğunun farkında değildir. Ki bu Allah'ın azameti, ulûhiyyeti ve rubûbiyyetine yaraşır şekilde celal, cemel ve kemalındendir. Celal sıfatı; mülk, şeref, sultan ve izzetine döner. Cemel sıfatı celal sıfatı gibi zatı bir sıfattır. Kemal sıfatı ise ulûviyyet sıfatından tüm sıfatlar ile hasıldır.

Celal sıfatların tümü ve cemel sıfatların tümü O'na aittir. Ve yine hiçbir benzeri ve misli olmayan şeref ve izzet O'na aittir. Bu sıfatlar zatı sıfatlardır. Hiçbir halûkârda sen bunları reddedemezsin. Bu sıfatların izleri ortaya çıktığı zaman ancak şu şekilde söylenir: Allah celal, şeref, izzet ve saltanatıyla tecelli eder. Tıpkı bu sıfatların izleri âlemde ortaya çıktığı zaman; rahmet, kerem, af ve ihsanıyla tecelli etti denildiği gibi. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) kendisinin görülmesi ise mümkün değildir. Ondandır ancak celal ya da cemel yahut da kemal sıfatı hâli olmuştur.

Şayet bu ahmak, ru'yetin sabitlik ve kabulü hakkında Kitap ve Sünnet'in getirdikleri üzere dursaydı ve yine yol bilmeyen ve kalbinde celil ve kebir Rab Teâlâ'nın azameti yer edinmemiş kimsenin kalbini karıştırmaya yeltenmeseydi bu imanına ve İslam'ına daha yakın olurdu.

Onun şu kavline gelince; mânâsal sıfat ve manevî sıfat arasındaki fark nedir? Bu sorunun sıhhatini öğrenmek farz olsaydı dahi bunun hakkındaki cehaletin bir zararı olmazdı. Peygamberler Allah'ın sıfatlarından mânâsal sıfatların ne olduğu ve manevî sıfatların ne olduğuna delalet eden herhangi bir şey ile gelmemişlerdir.

Böyle bir taksimi Eş'ariler, Kerâmiyyeler ve benzerleri talep etmişlerdir. Biz ise hiçbir şeyde onlardan değiliz. İlim ancak muhkem ayet, adil paylaşım ve kendisine tabi olunan sünnettir. Yolu bu şekilde olmayanlara cevabımız ise onu reddetmek ve terk etmektir. İlim de sünnet ile sabit olan tüm ilimler ve insanların sonradan ortaya çıkardığı bid'at ibarelerin terkidir.

Muteber usul ve mukarrir kavaidler gereği Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'ın yanında Allah kendisini vasfettiklerinin dışında bir sıfat ile vasfedilemez. İlim ve iman ehli bunu aşmamışlar ve Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın kendisini vasfetmediği ve Rasûlünün O'nu vasfetmediği sıfatların ilmi hakkında mükellefiyet altına girmemişlerdi. Zira Allah mü'min evliyalari ve kullarının kalplerinde en âzam, en çok övgü sahibi ve en büyük olandır. Allah'ın sıfatları hakkında mücerred görüşleri, ıstılahatları ve konuşmalarındaki ibareleri ile söz söylemeye kim cüret edebilir?

Sıfat mânâsal olarak Allah'ın zatında sabit midir şeklinde soran kimseye gelince; bu ibare derin ve garip bir ibaredir. Çünkü şayet bu izafe ile gösterenin gösterilene olan izafesini kastetmişse, Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) tüm sıfatlarının mukaddes zatı ile sabit olan bir manası vardır. Şayet biliyorlarsa seni bundan alıkoyan hangi vasıf vardır? Eğer izafe ile sıfat ve mevsufu kastetmişse bu vasfedilmiş mana demektir. Vasfedilmiş mana ise fiil sıfatları ve zat sıfatlarındandır.

el-l'tibârâtul-Erbaa (الاعتبارات الأربعة) nedir kavline gelince; bu ibare hatalı ve garip bir ibaredir. Çünkü Araplar el-l'tibârâtul-Erbaa lafzını الاعتبارات الأربعة şeklinde (müennes olarak) söylerler. الأربع şeklinde (müzekker olarak) söylemezler. Bunun hükmü birçok bapta maruftur.

Sorunun manasına gelince, bilmece ve bulmacalar bulunma ve izah edilmeye bu sorudan daha yakındır. Zira el-l'tibârâtul-Erbaa, lafzı açısından, müfredlik, çoğulluk, sıhhat açısından ve yine kesralık, çeşitlik ve reddetme açısından birçok şeyi kapsayabilir. Aynı şekilde el-l'tibârâtul-Erbaa; furû' kitapları ve taharet kitapları gibi fıkıh baplarının daha üstünde olanlardan köleyi özgürlüğüne kavuşturma ve ikrar baplarına kadar olan bölümleri içerebilmektedir. Onların ibarelerinden çoğunda, ibarelerinin değişmesine bağlı olarak mefhumları da değişmektedir.

Aynı şekilde akli öncüller, nazari deliller, herkesçe bilinen zihni şeyler ve temel duyu organları da itibarlar, hâller, mertebeler ve derecelere sahiptir. Bunlar için de itibar lafzı kullanılır. Aynı şekilde vücûdul-erbaa nedir kavli de bu şekildedir. Bu ibare de garip ve hatalı bir ibaredir. Bununla gözler, zihinler, lisan ve beyanda olanı murat etmiş olabilir.

Yine bununla bundan başka bir şeyi; ilmin vücud mertebelerini ya da vahyin vücud mertebelerini de murat etmiş olabilir. Bu, ilhamın vahiy isimlendirilmesine dâhil olması itibarı ile bu taksimin kısmına aittir.

Aynı şekilde cehalet de dört mertebedir. Cehlu'l-merkeb ve cehlu'l-basit onun kısımlarındandır. Hepsi de birbirindendir. Buya semidir ya da aklidir. Aynı şekilde kat'i ve zannî ahbarlar (haberler) de bu şekildedir. Özet olarak; İ'tibârâtü'l-Erbâa, el-vücud ve buna benzer şeyler kendisine ibare ulaşmış bütün her şeyde gerçekleşir. Bütün hüküm ve fenlerde buna binaen lafız tasdik edilir.

Şayet derse ki; İ'tibârât ve vücud ile murat edilen Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) sıfatlarının itibarı ise, şöyle deriz: İ'tibârât ve vücudun taksimi maksatlar ve ıslahın farklılığına göre değişkenlik gösterir. Selefın kalamından ise kalam ehlinin ve Eş'ariler'in caiz gördüğü meseleye derinlemesine dalmak yoktu.

Delil ve burhan arasındaki farka gelince; delil, usulcüler ve fakihlerin ıstılahında bir hükmün ispatına ve doğruluğuna delalet eden her şeydir. Burhan ise deliliyle hüccet zikretmektir. Ahd ve mısak arasındaki farka gelince; bu öznel, anlaşılan şey ise ortaktır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Hani İsrailoğullarından Allah'tan başkasına ibadet etmeyin diye söz almıştık."**⁴²⁰

"Andolsun ki İsrailoğullarından kesin söz almıştık."⁴²¹
"Ey âdemoğulları; ben size, şeytana tapmayın diye ahdetmedim mi?"⁴²²
"Ahidleştiğiniz zaman, Allah'ın ahidini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın."⁴²³

"Hani Allah Peygamberlerden söz almış (...) 'ahdi kabul ettiniz mi?' demişti."⁴²⁴ Müfessirlerin ibarelerini incelemiştir. Allah'ın kullarından aldığı ahde gelince, onun miktarı hakkında sorulmaz. Çünkü onu Allah'tan başka kimse bilemez. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Sana haberlerini aktarıp vermediğimiz peygamberlere de (vahyettik)."**⁴²⁵ Allah her Rasûlden ve onların kavimlerinden ahid almıştır. Böyleyken bunun miktarı hakkında nasıl sorulabilir ki? Her kim bunu bildiğini iddia ederse o yalancıdır.

⁴²⁰ Bakara, 83

⁴²¹ Mâide, 70

⁴²² Yasin, 60

⁴²³ Nahl, 91

⁴²⁴ Al-i İmran, 81

⁴²⁵ Nisa, 164

Evet, Kur'an'da zikredilen nebilerden, İsrailoğulları gibi milletlerden ve Yâsin suresinde olduğu gibi âdemoğullarının genelinden alınan ahidler gibi, zürriyetten de ahid alınmıştır. Bu maruf ve mahsurdur.

Allah'ın onlarla birlikte verdiği ahidler nedir sorusuna gelince, bu ibare acemi ve cahilce bir ibaredir. Zira Allah onlardan ahid almıştır, Allah ahid vermemiştir. Aksine onlar Allah'a ahid verdiler. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) ayette de buyurduğu gibi: **"İçlerinden kimi de Allah'a ahit vermişti."** Hiçbir şekilde Allah, "Allah ahit vermiştir" buyurmamıştır. Aksine ahid verenler kullardır. Allah da onlardan ahit almıştır. Ahit verenler de onlardır. Ahid veren Allah değildir. Böylelikle sâilin cehlîni ve dilinin kötü olduğunu bilmiş ol.

"Kudret, irade, ilim ve kelim ile alakalı olanlardan kaç tanedir?" sözüne gelince bu lafız çarpık ve hatalı bir lafızdır. Zira "kaç" soru edatı asla -den, -dan ekinden önce gelmez. Anlayış ve tabirlerde kötü olması bu adama galip gelmiştir. Eğer alakalı olan şeylerle kastettiği eşyaların kudret, irade, ilim ve kelim ile var olması ise bunun dışına çıkan kâinattaki fertlerden hangi fert vardır? Onlar bunlardan alakasız mıdır?

Fâtiha suresinden (fâtihatu'l-kitâb)yedi harfin nefyinin illeti hakkında sorduğu soruya gelince, bu âdemdir (bulunmamadır), nefy değildir. Âdemin ise illeti olmaz. Alfabenin kalan harflerini ihlâs suresinde bulamadım, denilmez. Misal olarak **"Bismillâhirrahmânirrahîm"** lafzı da buna birörnektir. Çünkü murat edilen mana, zikredilen harfler ve yazılmış terkinlerle hasıl olmuştur. Âdemin ise illeti yoktur. Çünkü illetin illeti ademiyeettir.

Sâil, yazılmış kelimeler görünce bunun illet isimlendirilmesine dâhil olduğunu zannetmiştir. Bu ancak cehalet, dalalet ve kuruntudur. **"Küfredenlere gelince; onların amelleri, engin çöllerde serap gibidir. Susayan kimse onu, su sanır. Fakat yanına vardığı zaman hiçbir şey bulamaz."** 426

Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın
Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Sâlih Muhammed eş-
Şesrî'ye Subuhât kelimesinin nur ile tefsir edilmesinin
reddedilen bir te'vil olup olmadığı hakkında sordun.

O yine şöyle demiştir (Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın)

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Sâlih Muhammed eş-Şesri'ye. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Bundan sonra; kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a sınırsız nimetlerinden ötürü hamd ederiz. Allah'ın sizleri ve bizleri afiyette kılmasını dilerim. Allah bizi ve sizi O'nun rızası ile kazananlardan, O'nun sevdiği ve razı olduğu amellerde yarışanlardan kılsın. Bize düşen sıhhat ve boş vakti ganimet bilmektir. Allah bizi kurtuluş gemisi olan ve amellerde sıdk ehlinin bineği olan bu iki nimetin hakkını eda edememekten korusun.

Subuhât kelimesinin nur ile tefsir edilmesinin reddedilen bir te'vil olup olmadığı hakkında sordun.

Bu gibi meseleleri kapsayan konularda te'vilin genel mana şeklinde olması seni korkutmasın. İspat ehlinin cemisinden bu anlatılmıştır. Cehmiyye ve benzerlerini örnek alanların yanındaki has mana ile yapılan te'vile gelince o bundan değildir. Çünkü onlar Allah'ın isim ve sıfatı olan nuru Allah'ın fiili ve yaratmasına dönen şeylerle te'vil etmişlerdir. Bu ise ondan değildir. Subuhât kelimesi azamet ile tefsir edilmiştir. Çünkü subuhâtın aslı tenzih ve takdistir. Yine mukaddes vechinin ışığı olarak tefsir edilmiştir. Yine Allah'ın güzelliği olarak tefsir edilmiştir. Çünkü güzel bir şey gören ya da güzel bir yüz gören kimse Allah'ın yaratmasını tesbih eder. Şöyle denir: O aslı üzere baki kalacaktır. Çünkü tesbih Allah'ın tenzihidir.

Şöyle denilmiştir: Hadiste geçen subuhâtu vechihi lafzı çelişkilidir. Bunu söyleyen kimse bununla fiili Allah'ın münezzeh vechine isnad etmeyi amaçlamıştır.

Bunu İbn Esir hikâye etmiş ve şöyle demiştir: Doğruya en yakın olan mana şudur: Şayet Allah'ın kullarını hicap eden nurları inkişaf olsaydı, bu nurun kendisine vaki olduğu her şey helak olurdu. Tıpkı Mûsâ'nın bayılıp düşmesi ve Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ) tecelli edince dağın paramparça olması gibi. Bununla Allah'ın zatının nurunu kastetmem olasıdır. Bu benim gördüğümdür, vesselam.

Allah ona rahmet etsin ve onu bağışlasın Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b. Râşid el-Câbirî'ye. Allah'ın kitabında vârit olan istiva lafzına iman eden, lakin manası hakkında münakaşa ederek onun manasının istiyla olduğunu iddia kimse hakkındadır

O yine şöyle demiştir (Allah ona rahmet etsin ve onu bağışlasın)

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b. Râşid el-Câbirî'ye. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Bundan sonra, sizlerden ötürü kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamd ederiz. Ki hamda layık olan o'dur. Ve O her şeye kadir olandır. Sorular bana ulaştı.

İlk soruya gelince; bu soru, Allah'ın kitabında vârit olan istiva lafzına iman eden, lakin manası hakkında münakaşa ederek onun manasının istiyla olduğunu iddia kimse hakkındadır. Bu kimse muattıl sapık bir Cehmî'dir. Zira o Kitap ve Sünnet'in naslarına ve selefın icmâsına muhalefet etmiştir. Yine bu sözün, Cehmiyye'nin kendisine tabi oldukları Cehm'den geldiği selefın yanında bilinen bir şeydir. Zira onlar Kur'an'daki istiva ve diğer sıfatlar hakkındaki lafızları reddetmeye izin vermemişlerdir. Lakin onlar murat edilen mana konusunda selefı muhalefet etmişlerdir.

Onların bu sözleri Cehm b. Safvân ve öğrencisi Ca'd b. Dirhem dışında Müslümanlardan hiç kimse tarafından bilinmez. Ca'd Harran şehrinde iskân etmiştir. Bu yüzden o Sabîiler ve Yahudiler ile karışmış, onlardan bazı düşünceler ve küfür mezhepleri almıştır. İnkâr ettikleri onun aleyhinde İslam ehli için kâfidir.

Bununla onu tekfir ettiler. Ta ki Benî Umeyye hilafeti zamanında Vâsıt şehri emiri olan Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Ca'd'ı öldürüp Kurban Bayramı günü onu kurban edene kadar. Ardından o minber üzerinde şöyle dedi: "Kurbanlarınızı kurban edin, Allah kurbanlarınızı kabul etsin. Ben de Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o Allah'ın Mûsâ ile konuşmadığını ve Allah'ın İbrâhim'i dost edinmediğini iddia ediyordu." Sonra minberden indi ve onu kurban etti. Yaptığı bu fiilden ötürü ona teşekkür ettiler ve Ehl-i sünnet'in cemisi onu onayladılar. Ca'd'ın bu düşünceleri söylemesinin sebebi; dostluk, konuşma, istiva ve benzeri sıfatların ancak mahlûkata ait olabileceği ve bu sıfatların muhdes olan varlıkların özelliklerinden olabileceği şeklindeki itikadıdır.

Bu mezhep, bozuk itikadlarından kaynaklanmaktadır. Onlar Allah'a has olan manalardan Allah'a yaraşan sıfatlarda neyin murat edildiğini anlamaktan yoksundurlar. Böylelikle onlar Allah ve Allah'ın sıfatları

hakkında kötü bir zanda bulundular. Daha sonra ise bu sıfatları nefyetmeye, ta'til etmeye, kelimeleri yerlerinden değiştirmeye, Allah'ın isimlerini inkâr etmeye başladılar. Şayet Allah hakkında ispat edilen sıfatların mahlûkatın sıfatlarına benzemediğini, aksine bu sıfatların onun zatına göre olduğunu (ki her şeyin sıfatı kendi zatına göredir) bilselerdi ve yine bizim Allah hakkında diğer zatlara benzemeyen bir zat kabul ettiğimizi ve yine mahlûkların sıfatlarına benzemeyen sıfatlar kabul ettiğimizi bilselerdi ta'til yapmaktan selamette kalırlardı.

Onların sözleri ve habis mezhepleri şunun üzerindedir: Onlar kemal sıfatlar ve yine azamet ve celal sıfatlar ile vasfedilmiş bir rabbe kulluk etmiyorlar. Onlar ancak sıfatlardan soyutlanmış bir rabbe kulluk ediyorlar. Onlar tıpkı bazı âlimlerin şöyle söyledikleri gibidirler:

Onlar; vâhid, ehad, bir ve Samed olan bir rabbe kulluk etmiyorlar. Hayali ve bulunmayan bir rabbe kulluk ediyorlar.

Bu mezhep Ca'd b. Dirhem'den sonra öğrencisi Cehm b. Safvân ile yayılmıştır. Bu sebeple bu mezhebin ehli, selef ve ümmetin imamı yanında Cehm'e nispet edilerek Cehmiyye olarak isimlendirilmiştir. Sonra bu mezhebi Bişr el-Merisi ve ashabı üçüncü yüzyılın başlarında ilan etmiş ve ortaya çıkarmıştır. Çünkü onlar Abbasoğullarının bazı mülüklerinden güç ve destek almışlardır. Onların yanında mevki ve konum sahibi olmuşlardır. Bu sebeple Cehmiyye'nin cesareti kuvvetlendi, şerleri arttı ve böylelikle tuzak ve zararlarıyla İslam ve ehli üzerinde tahammül edilemez hale geldiler. Ta ki bid'at ve dalaletlerinde onları onaylamayan kimseler bununla imtihana tabi tutuluncaya kadar.

Bu sebeple bazı Ehl-i Sünnet imamı vatanlarından kovuldular, hapsedildiler, darp edildiler ve bu mezhep üzere öldürüldüler.

Ehl-i sünnet imamı İmam Ahmed b. Hanbel de bunu yaşamış, en şiddetli imtihana ve en büyük belaya tabi tutulmuştur. Dayaktan baylına kadar darp edilmiştir. Onlardan biri onunla bir tartışma ve mücadele içine girdiği zaman şöyle demiştir: Bana Allah'ın kalamından ve Rasûlünün kalamından herhangi bir şey getirebilir misiniz ki size onunla cevap vereyim? Onlar ise buna tenezzül etmeyip bunu reddettiler.

Felsefe ve Yunanların teşbihlerine müracaat ettiler. Bunun yanında ise İmam Ahmed teşbihleri onlara göstermiş ve bunların batıllığını Kitap ve Sünnet'in delilleri, imamların icmâsı ve açık akli delillerle açıklamıştır. Bu konu hakkında da bilinen kitabı "Zındıklar'a ve Cehmiyye'ye Reddiye" kitabını yazmıştır. O celil bir kitaptır. Bu kitap her ilim talebesi için zaruridir.

Asıl maksada gelince; ümmet imamları Cehmiyye'nin mezhebini şiddetli bir şekilde reddetmişler ve onların dalalet ve küfür mezheplerinden biri olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır. Bu konuda imamlardan hiçbir ihtilaf etmemişlerdir.

İmam Lâlekâî, "Kâşifu'l-Gamme an-Mu'tekid-i Ehli's-Sünne" olarak isimlendirdiği kitabında bu mezhebin tekfiri ve dalaletine dair selefin sözlerini bir araya getirmiştir. Bu kitabının muhtasarı yanınızda mevcut olan es-Sâhil kitabındadır. Yetmiş iki senesinde bu kitabı Abdullah b. Muayzir takdim etmiştir. Bu kitap ilm-i şerifi talep etmek hakkında bilgi vermektedir.

Bu bilindikten sonra; Ehl-i sünnet her şehir ve asırda, Allah'ın kemal sıfatlar ve celal nitelikler ile mevsuf olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu sıfatlar Kitap ve Sünnet'te gelmiştir. Onlar Allah'ın kendi mukaddes nefsi için ispat ettiklerini ve Rasûlünün O'nu vassettiklerini Allah hakkında ispat ediyorlardı. Bunu ise hiçbir temsil, ta'til, tekyif ve teşbih yapmaksızın yapıyorlardı. Onlar ne Kitap ne de Sünnet'te bulunmayan yeni bir vasıf ile Allah'ı vassetmiyorlardı. Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) mü'min evliyalarının kalplerinde en âzam, en çok övgü sahibi ve en büyük olandır. Allah'ın vasıfları ve nitelikleri üzerine mücerred akılları, görüşleri ve kuruntularının hayali ile söz söylemeye kim cüret edebilir? Aksine onlar bu konuda Kitap ve Sünnet'in onları sona erdirdiği yerde son bulmuşlardır. Allah'ın kendisini vassettiği ya da Rasûlünün O'nu vassettiği sıfatların üzerine bir şey eklemeye tenezzül etmemişlerdir.

Onlar Kitap ve Sünnet'te vârit olan Allah'ın kemal sıfatları ve celal niteliklerini ta'til etmediler. İstiva sıfatını istiyla şeklinde tefsir edenlerin ta'tilini de inkâr edip reddettiler.

Böyle bir şeyi söyleyen kimselerin mezhebinden ve yine Cehmiyye ve onların erbabından sıfatları bozan kimselerden ise beri oldular. Kendisini Ebû Hasan el-Eş'ari'ye nispet eden kimselerden de bu vaki olmuş ve bunu söylemişlerdir. Bazı insanlar ise bunun Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'ın mezheplerinden olduğunu zannetmişlerse; bunun sebebi ise görüşler, mezhepler ve selefin üzerinde bulunduğu yolun ne olduğu hakkındaki cehalettir.

Huzeyfe (radiyallâhu anh) şöyle dedi: "İnsanlar Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayır hakkında soruyorlardı. Ben ise ona, bende vuku bulması korkusuyla şer hakkında soruyordum." Hayır ve ilim talebine arzusu olan kişiye vacip olan; selefin bu büyük asıl hakkındaki (ki insan bu asılda hata yapmasıyla tekfir edilmiştir) mezheplerini ve sözlerini iyice araştırmasıdır. Zira insanların mezhepleri bunun gibi asıllarla bilinir. Yine ona düşen ilmi kendi madeninden ve kandilinden talep etmektir. Ki o

Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kitap ve hikmetten getirmiş oldukları ve selevin üzerinde bulunduğu yoldur

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Elif, Lam, Mim, Sad. (Bu) Bir Kitap'tır. Bundan dolayı içinde bir sıkıntı olmasın. Onunla kâfirleri korkutman ve mü'minlere de bir öğüt olmak üzere sana indirildi. Rabbinizden size indirilene uyun, O'ndan başka velilere uymayın. Ne de az öğüt alıyorsunuz."** 427

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Bu indirdiğimiz mübarek bir Kitap'tır. Şu hâlde ona uyun ve korkup sakının. Umulur ki esirgenirsiniz."** 428

Eğer kul bunu başarır, selev ve hidayet imamlarının açıklamaları hakkında araştırır ve bununla birlikte de Ehl-i Sünnet'ten bir muallim ile rızıklandırılırsa işte o zaman saâdet onu kucaklar ve onun için başarı ve üstünlük sebepleri iner.

Eğer kulun nazar ve meyli Yunanlar'a, mantık ve kelam ehline ve onların bid'at ve cedel ehlinden hocalarına olursa mutsuzluk sebepleri onu ağına alır ve rabbin sofrasından ve kitabından kovulma sebepleri evinin yakınından iner ve iş hallolmuş olur.

Yine böyle bir kimseye düşen; ilimden yoksun olmasından ötürü, kendisini dosdoğru yola iletmesi için İbrâhim'in öğretmenine duasında yalvarması ve bu duayı kavramasıdır. Eğer namazında bununla dua ederse Allah'a olan fakrı ve hacetinin ne kadar şiddetli olduğunu bilir.

İstiva lafzı hakkında mücadele eden kimseye gelince, o buna iman etmiş değildir. O aynı zamanda kâfirdir. Küfrü ise en ağır olanı ve kendisinden öncekilerin küfründen daha çirkin olanıdır. O Kur'an'ın hepsini inkâr eden kimse gibidir.

Biz İslam ve Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaletine iman iddiasında bulunan hiç kimseden böyle bir söz söylediğini bilmeyiz.

Cehmiyye bunun küfür olduğunu kabul ediyor ve onlar İslam'dan bir şey bilen kimse üzerinde de bunun küfründe şüphe etmiyorlar. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Gruplardan biri onu inkâr ederse, ateş ona vadedilen yerdir."** 429 Yani Kur'an'ı inkâr ederse.

İstivanın arşa mumase etmeksizin (değmeksizin) olduğunu söyleyen kimsenin sözüne gelince, daha önce selevin ve İslam imamlarının bu

427 A'raf, 1-3

428 En'am, 155

429 Hud, 17

konudaki mezhebini takdim etmiştik. Onlar Kitap ve Sünnet'te bulunanlara ne bir ziyade yaptılar ne de onlarda haddi aştılar. Onlar Kitap ve Sünnet'in durduğu ve son sözü söylediği yerde durdular ve son buldular.

İmam Ahmed (rahimchullah) şöyle demiştir: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği şeyin dışında bir şey ile vafsedilemez. Bu onların Allah'ı ve azametini kalplerinde bildiklerini ve onların Allah'a şiddetli saygınlıklarının olduğunu gösterir. Mumase lafzına gelince, bu lafız sonradan ortaya çıkarılmış bid'at bir lafızdır. Peygamberi rehber edinen ve ona tabi olan hiç kimse bunu söylememiştir. Eğer bununla Kur'an'daki istiva, ulûv, yükselme vefevkiyet gibi nasların delalet ettiklerini nefyetmek murat edilmiş ise bu söz batıldır ve söyleyeni sapıktır.

O; Kitap, Sünnet ve selevin icmâsına muhalefet etmiştir. Sahih akıllara ve sarîh naslara karşı kibirlenmiştir. Ve o hiç şüphe olmaksızın kendisinden öncekilerin cinsi gibi Cehmî'dir. Eğer bu manayı kastetmemişse aksine istiva lafzının delalet ettiği ulûv, fevkiyet ve yükselme sıfatlarını ispat etmişse onun hakkında şöyle denir: O bid'atçı bir sapıktır. Zira o, sıfatlar hakkında teşbih ve vehme dayalı bir söz söylemiştir.

Bu lafza gelince, bu lafzın ne nefyi ne de kabulü caiz değildir. Bu konuda vacip olan Kitap ve Sünnet'e tabi olmak, imânî selefiyyenin ibareleri ile tabirde bulunmak ve teşbihi terk etmektir.

Şöyle diyene gelince: Siz Allah'ın arşa istiva ettiğini söylüyorsanız o zaman bana haber verin. Allah arşı yaratmadan önce nasıl istiva etti, neredeydi ve hangi mekândaydı?

Arşa nasıl istiva etti sorusuna gelince cevabı şudur: Nebvî ilmi ve Muhammedi mirası talep etmek için deve üzerinde rihle yolculuğuna çıktığı Daru'l-Hicre'nin (Medine'nin) imamı bu sorunun cevabını vermiştir.

Bir sâil ona şöyle sordu: Ey Ebû Abdurrahman, **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti"** ayetinde Allah nasıl istiva etti? Şöyle cevap verdi: Mâlik b. Enes şöyle dedi: "İstiva malumdur, keyfiyeti meçhuldür. Onun hakkında soru sormak ise bid'attır." Ardından o, soru soranın dışarı çıkarılmasını emretti.

Anlaşıldığı gibi Enes b. Mâlik (rahimehullah) bunun keyfiyetinin meçhul olduğunu haber vermiştir. Çünkü bu, zatın keyfiyetinin ilmini bilmeden bilinemez. Kullar ise bunun ilmini bilmede kapalı bırakılmıştır. Bunun sebebi Allah'ın azametinin kemali ve celalinin azametindendir. Kulların aklı da bunu idrak etmeye ve taşımaya güç yetiremez. Onlar ancak Allah'ın yarattıkları ve takdir ettiklerine bakmak ve üzerinde tefekkür etmekle emrolunmuşlardır. Ve ancak onlar hakkında "bu nasıldır, kimin için var olmadı ve daha sonra var oldu?" şeklinde sorulabilir. Hal değiştirmeyen, yok

olmayan ve yok olmayacak olana gelince O'nun ne bir benzeri ne de bir misli yoktur. Zira O'nun nasıl olduğunu O'ndan başkası bilemez. Başlangıcı olmayan, diri olan ve yok olmayanın kudreti nasıl bilinebilir ki?

O'nun sıfatlarından bir şeyde nasıl bir had (sınır) ve son olsun ki arif kimse onu bilsin ve vasseden kimse O'nun kudretini sınırlayabilsin? Çünkü bu apaçık olan haktır. Bundan daha haklı bir hak ve bundan daha açık bir şey yoktur.

Akıllar Allah'ın en küçük mahlûku olan sineğin sıfatlarının hakikati hakkında dahi aciz ve sınırlıdır. O neredeyse sineği göremez. Bununla birlikte sinek yer değiştirir ve iner, lakin o sinekte ne bir ses ne de bir göz göremez. Zira onunla aklını ve zihnini bulandırdığı şey, zahiren gözle görülen ve kulakla işitilen şeyden daha gizli ve kapalıdır. **“Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir.”**⁴³⁰ **“O'nun benzeri gibi olan hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.”**⁴³¹

Sonuç olarak bu soru bid'at bir sorudur ve bu kimse rabbine karşı cahildir. Nasıl olur da “Şayet Allah arşa istiva etti” diyorsanız şeklinde söylenebilir? Hâlbuki o Kur'an'da yerdi yerde istivanın ispatını işitmektedir.

Allah arşı yaratmadan önce neredeydi sorusuna gelince, bu meselede ne bir tekyif yapılabilir ne de sonradan bir şey eklenebilir. Tirmizî bu sorunun cevabın Ebû Ruzeyn hadisinden merfu olarak tahrir etmiştir. O şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasûlü, Allah mahlûkatı yaratmadan önce neredeydi?” Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: *“Allah mahlûkatı yaratmadan önce bir âmâda idi. Âmânın altında hava, üstünde de hava vardı.”* Bu cevap Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) merfu olarak ulaşmaktadır. Hafızlar bu hadisi kabul etmişler ve sahih olarak addetmişlerdir. Âmâ yoğun bulutlardır.

Üçüncü tâbiîn asrının büyüklerinden ve efendilerinden olan Yemen ehlinin imamı Yezîd b. Hârûn şöyle demiştir: Onun manası şu şekildedir: Onunla birlikte hiçbir şey yoktur.

Sâilin kavline gelince, bu soruyu iddia eden kişi bununla “Rabbin arşa ihtiyacı olması gerekir” demektedir. Şöyle denir: Allah'ın arşa istiva etmesinin ispatında, Allah'ın arşa ihtiyacı olmasını gerektirecek herhangi bir şey yoktur. Ya da Rab Teâlâ'nın yaratıklarından herhangi bir şeye ihtiyacı olduğunu da gerektirmez bu. Zira O tüm eksikliklerden mûnezzehtir. O zatıyla kendi dışındakilere ihtiyaç içinde olmayandır ve zengin olandır. O'nun zenginliği zatının gereklerindendir.

⁴³⁰ Müminun, 14

⁴³¹ Şura, 11

Mahlûkatların tümü -arşın dışındaki her şey- meydana gelme ve var olmada Allah Teâlâ'ya ihtiyaç ve gereksinim içindedirler. Çünkü onlar Allah'ın emri olmaksızın var olamazlar. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Göğün ve yerin O'nun emriyle durması da O'nun ayetlerindendir."** Sema ismi daima ulûv ve yükseklik fiili ile kullanılır. O cins isimdir ve arşın üzerinde durur. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Gökte olanın sizi yere geçirmeyeceğinden emin misiniz?"** Arşı ve arşın ağırlığını taşıması O'nun güç ve kuvveti ileler. **"Şüphesiz ki Allah, zeval bulmasın diye gökleri ve yeri tutmaktadır."**⁴³² Bütün mahlûkat onları var eden ve yaratan rablerine ihtiyaç ve gereksinim içine olmakta ortaktırlar.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) zenginliğinin kemâlini ve kullarının O'na ihtiyaç içinde olmasını kitabından birçok yerde kararlaştırmıştır. Buna vahdaniyetinin gereği olan hiçbir şeye muhtaç olmamasının kemali ile delilde bulunmuştur.

Nasranilere reddiye konusu ve büyük ifk hadisesinde söylenenlerin ve vahim şirkin iptali konusunda buna yer vermiştir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Allah, çocuk edindi dediler. O, (bundan) yücedir. O, hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır."**⁴³³

Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmamasının kemali; sahâbelerin söylediklerini, kendisine çocuk isnat edilmesini ve mahlûkatların tümüne ihtiyaç içinde olmasını nefyeder.

Rabbini bilen ve yine onun azametinden, zenginliğinden ve övgüsünden haberdar olan hiçbir kimse Allah'ın arşa veya başka bir şeye ihtiyacı olduğu zannı içine girmez. Böyle bir vehme ancak cehalet ve dalaletin en uç noktasında olan kimse kapılır. Yahut peygamberlik risaletinin ve asarlarından herhangi bir şey bilmeyen kimse böyle bir vehme düşer. Yahut da fitratı bozulmuş kimse ve yine Cehmiyye ve benzerlerinin kelimaları hakkında akli nazarıyla bozulmuş kimse bunu yapar. Taki şeytan onu aldatana kadar.

Böylelikle onunla birlikte ilimden ne bir eser ne de fehimden bir nasip kalır. Aksine Allah'ın arşa istivası kemal, izzet ve saltanat sıfatıdır. O Allah'ın Zâhir isminin manasındadır. Onun manası ise O'nun üzerinde hiçbir şeyin olmamasıdır. Ulûv ise, zatın, kudretin ve saltanatın ulûviyyetidir. Bunların hepsi Allah hakkında sabittir. Bunlar Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığına (ganî olduğuna) ve mahlûkatında O'na ihtiyaç içinde olduğuna delalet eden kemal sıfatlarıdır. Böylelerinin emsallerine düşen bu bid'atçı sapıklarla beraber bu konuda konuşmaya dalmayı bırakmak ve onların meclislerini

⁴³² Fâtır, 41

⁴³³ Yûnus, 67

terk etmektir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Ayetlerimiz konusunda alaylı tartışmalara dalanlar -onlar bir başka söze geçinceye kadar- onlardan yüz çevir."** ⁴³⁴

Muattıla'nın ekseri yaptıkları ta'tillerin Rab Teâlâ'yı kendisine yaraşmayan şeylerden tenzih etmek olduğunu iddia ediyorlar. Ne kadar da kötü bir zandır ve onların akıl ve kalplerini örten perde ne de büyüktür. Öyle ki onlar şu vehme kapıldılar:

Kitap ve Sünnet'te olanların Allah'ı tenzih etme babında selefin anlayışı üzere ispatından Allah çok daha büyük ve yücedir.

---

⁴³⁴ En'am, 68.

Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın
Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b.
Avn'a. Allah'ın sana lütfetmiş olduğu bid'at ehline karşı
yaptığın cihad ve muattıl Cehmiyye'yi inkâr etmede sert
oluşun bana ulaştı. En önemlisi de bu en yüce nimet ve en
şerefli armağandır. Ve bu dinî vecibelerin en zorunlu olanıdır.

O şöyle demiştir (Allah onun ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini aydınlatsın);

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Muhammed b. Avn'a. Allah onu selamette kılsın, ona yardım etsin ve onu ilim ile tamamlamayıp süslesin. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Tüm bunlardan sonra, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a nimetlerinden dolayı hamdederiz. Allah bizi ve sizi şükreden kullarından kılsın.

Allah'ın sana lütfetmiş olduğu bid'at ehline karşı yaptığın cihad ve muattıl Cehmiyye'yi inkâr etmede sert oluşun bana ulaştı. En önemlisi de bu en yüce nimet ve en şerefli armağandır. Ve bu dinî vecibelerin en zorunlu olanıdır.

İlim ve hüccet ile cihad, el ile cihad ve kıtalden daha öncedir. O, Sünnet'in en belirgin ve en sağlam şiarlarından. Her şehir ve asırda Ehl-i sünnet, Kur'an'ın askerleri, Ehl-i din ve imanın büyükleri bununla mahsus olacaktır. Sana düşen ciddi olmak, çalışmak ve en faziletli azıklardan olan ahiret azığına kendini bununla hazırlayıp donatmandır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **“Hiç şüphesiz biz peygamberlerimize ve iman edenlere, dünya hayatında da şahitlerin (şahitlik için) duracakları gün de elbette yardım edeceğiz. Zalimlere kendi mazeretlerinin hiçbir yarar sağlamayacağı gün; lanet de onlarındır, yurdun en kötüsü de.”**⁴³⁵

Bana sizin tarafınızdan gelen bir evrak gönderildi. Onu bazı muattıl Cehmiyye kaleme almıştır. Bu evrak Allah'ın mahlûku üzerindeki ulûviyyetini ve arşa istivasını inkârı içermektedir. Aynı şekilde Cehm ve onu takip edenler de bu görüştedir. Bu görüşün sahipleri şüphelerle delil getirmişlerdir. Tıpkı dümdüz bir arazideki serap gibi. İlim ve marifet ehlerinden kim bu delillere bakarsa bunların ilim, iman ve hakikatten yoksun olan kimselerin söylediği delillerden olduğunu kesin bir şekilde bilir. O, haktan sapan şu kimselerdendir:

“Onların dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.”⁴³⁶ Bu görüşleri söyleyen kimse, kendisine verilmeyen ilimler ile karnını doyurmak için

⁴³⁵ Gâfir, 51-52.

⁴³⁶ Kehf, 104

bunları ortaya koymuş ve kendisinin olmayan bir elbise ile bürünmüştür. Allah ise onun avret yerlerini ortaya çıkarmış ve onun rezilliğini teşhir etmiştir. Onun kelamı; cehaletine, körlüğüne rüşd ve hidayet yolundan sapıtmasına dayanan deliller olmuştur. Onun sözlerine işaret eden bu evraka şu şekilde başlanmıştır: Allah seni en doğru yola ulaşmaya muvaffak kılsın. Kelime-i tevhidin -ki o La ilâhe illallah'tır- şartları, erkânları ve adapları var mıdır? Eğer evet diyorsan bunlar nelerdir? İşte bu onun lafzıdır. Ben bu adamın bu fennin ehlinden olmadığını ve orada neyin olduğunu bilmediğini çok iyi bildim.

Cehmiyye fırkasının yanında tevhidin hakikati isim ve sıfatları ta'til etmekten ibarettir. Çünkü onların yanında sıfatların çoğalması mevsufun da çoğalması demektir. Onlar ise vahdetten yanadırlar Tevhid de böyle bir şeyi nefyetmekte ve ortadan kaldırmaktadır. Böylelikle onlar subûti sıfatlarla vasıflandırılmamış, mücerret, hakikî ve mutlak bir zat kabul etmektedirler. Vahdaniyeti "taksim kabul etmeyen" olarak tefsir etmektedirler. Bu onların yoldan sapmış Cehmiyye fırkasından şeyhlerinin ve seleflerinin sözleridir.

Cehmiyyeler Allah'ın ulûv ve istiva sıfatını inkâr ediyorlar ve Allah'ın zatıyla her mekânda müstevi olduğunu iddia ediyorlar. Onlar Allah'ı pis olan mekânlardan herhangi bir şeyden tenzih etmiyorlar. Ki Allah'ın tüm mahlûkatlarını bu pis mekânlardan tenzih etmektedirler. Ne kadar da cüretliler! Ne kadar da inkârcılar! Ne kadar da doğru yoldan sapmışlardır! Yine onlara göre istivanın inkârı da Allah'ı tevhid etmektir. İşte bu onun da görüşüdür.

İhlâs kelimesini içine alan tevhide gelince, o buna yabancısıdır ve bunu bilmemektedir. İhlâs kelimesinin kendisine bina edildiği apaçık sıfatları inkâr eden bir kimse bunu nasıl bilebilir ki zaten? Ki rab kendisinde olan ulûhiyyet, (rubûbiyyet) ve mutlak kemal sıfatlarına hak sahibi olandır. Cehmiyye nerede bu nerede? Onlar olmayan bir rabbe kulluk ediyor ve bunun hakkında araştırıyorlar. Bunu da tek, bir ve Samed olan ilâha ibadet eden kimse olarak anlıyorlar.

İhlâs kelimesinin şartlarını ispat ehli olan Müslümanlardan en küçük talebeler bile bilmektedirler (Allah'a hamd olsun). Bunu ise şartın tarifi ile açıklamaktadırlar. Şart ise şu anlama gelmektedir: Muhakkak ki illetin olmaması vacibin olmamasını gerektirir. İletlin olması da vacibi gerekli kılmaz. Bu bilinirse aklın olmaması da vacibin olmamasını gerektirir.

Temyizin olmaması da vacibin olmamasını gerektirir. İlmin olmaması da vacibin olmamasını gerektirir. Bu sıhhatin şartlarıdır. Kabulün şartlarına gelince o, iltizam, isar ve rızadır. Bu şartlar bir araya geldiği zaman kurtarıcı olan kabul ve fayda veren şehadet hâsıl olur. Bu şartların kaynağı kalbin

ilmi ve amelidir. İşte burada bunun yakîn ve sıdk ile telaffuz edilmesi sadır olur. Cehmiyye ise bu şartlardan herhangi biri ile nitelendirilmemektedir.

Ehl-i sünnet ise bunu izah edip açıklamışlardır. Sıfatları inkâr eden kimsenin ibadetlerde tevhidi bilmeye olan ihtiyacı, tıpkı başı olmayan bir hayvanın yulara ihtiyacının olması gibidir.

Ebû Tayyib şöyle demiştir:

*Aklı olmayan cahillerin edebe ihtiyacı
Başı olmayan eşeğin yulara olan ihtiyacı gibidir.*

Ve o şöyle demiştir: Şartlardan biri de hak olan ilâhı, en gerekli ve zahir olan ulûviyyet, yükselme ve arşa istivası gibi kemal sıfatları ve celal nitelikleri ile bilmektir.

Yine aynı şekilde O'nun emirlerini, nehiylerini ve şariat olarak ortaya koyduğu dinini bilmektir. Bunu da Rasûlünün emir ve hudutları ile birlikte bilmektir. Bu şartlardan biri de kusursuz yaratılış tabiatının yumuşak başlı, itaatkâr, aşamalı ve mukabil olmasıdır. Bu şartlar sâilde mevcut değildir. O bunların zıddı ile nitelenmiştir. Onun mabudu sıfatlardan soyutlanmıştır. Hakikatte onun mabudunun ne bir varlığı ne emirleri ne de nehiyleri yoktur. Bu taifenin yanında mabudları terk edilmiştir. Ne O'nun kitabının izinde gitmişlerdir ne de O'nun emirlerini tutunmuşlardır. Onların yanında güvenilir olan şeyler mantuki şüpheler ve hayali kelimelerdir. Bunu ise kesin akli deliller ve yakîni öncüller olarak isimlendirmişlerdir. Kitap ve Sünnet'in nasları ise onların yanında zahir olan lafızlar ve zannî delillerden ibarettir.

Onların tabilerine gelince onlar mahlûkun en aşağısı ve en dik kafalılarıdır. Onlar Rasûlû reddetmede en ileriye gidenlerdir.

Onlar Sabiiler, felsefeciler ve bu kavmin şeyhlerinden benzerlerinin sözlerine itimat ederek bunu yapmaktadırlar. Ki bu kimseler Rasûlün getirdiklerini önemsememekte ve ona dikkatlerini yöneltmemektedirler. Buna ek olarak da ne Rasûlû bilmekte ne de kabul etmektedirler. Bu sâil nerede, ihlas kelimesinin adaları nerede? Erkanlara gelince, onların rûknü nefy ve ispattır. Bir ilâhın hak sahibi olduğu şeyleri Allah'ın dışındaki şeylerden nefyetmek ve kemal vechi üzere bunu bir olan Allah hakkında ispat etmektir. Adalara gelince dinin tamamı bunun delillerine ve adalarına girmektedir.

Adaların en yükseği ve en yücesine gelince, o ihsan mertebesidir. O dinin en yüksek makamıdır. İmanın şubeleri hakkındaki malumat, vacipleri ve müstehapları onun beyanı ile bilinir. Onların yanında ise iman mücerred olarktasdikten ibarettir. Onlar kâfir ve müslûman arasındaki hakiki ayırt ediciliği meydana getiren kalbin ve erkânların amelini şart olarak koşmuyorlar. Bu cebri Cehmiyye'nin görüşüdür.

Onların yanında amel iman isimlendirilmesine dahil değildir. Tasdik ve ihlas ise onun erkânlarından değildir. Bunu en küçük talebeler bile bilmektedirler. Şimdi nasıl olur da bu Cehmi kendi fenni ve amelinden olmayan şeye aday olur? Bir deyimde şöyle denilmektedir: Bu içinde senin hakkının olduğu bir iş değil, onu terk et. Burada kastedilen senin gibilerini ifade etmektir. Sâile gelince o hidayet bulmak için bir rûşte sahip değildir.

Sonra Cehmi evrakında şöyle dedi: Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti."**⁴³⁷ ayetine gelince, arşa has olan ya da bizzat kendisine yahut da başkasına has olan Allah'ın istivasının manası nedir? Çünkü Allah (Subhanehu ve Teâlâ) istivasını başkalarından nefyetmemiştir. Eğer O'nun istivasının arşa has olduğunu iddia ediyorsan bunun ilmi nereden gelmektedir? Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ayeti hasr harfi ile mi getirmiştir yoksa özel bir harf ile mi getirmiştir? Peki, ihtisas harflerinin ne olduğunu biliyor musun? Ya da hasr harflerini? Onlar nelerdir? Mesela eğer sen, "Zeyd eve istiva etti (oturdu)." dersen, bu cümleden Zeyd'in başka bir şeye istiva etmediği mi (oturmadığı mı) anlaşılır? Akıllı kimse bunu en aşağı düşüncesiyle bile bilir.

Bunun cevabı şudur: Denilmiştir ki: Mâlik b. Enes'in, hocası Rebîa b. Abdurrahman'dan rivayet ettiği başka bir tarikten sabit olmuştur. Hatta mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'den de rivayet olunmuştur ki onlar şöyle demişlerdir: *"İstiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür.(Bazı tariklerinde keyfiyeti ma'kul değildir şeklinde gelmiştir.) Onun hakkında soru sormak bid'attır."*

Mâlik buna ek olarak soru sorana şöyle demiştir: "Seni sadece kötü bir adam olarak görüyorum." Ardından adamın dışarı çıkarılmasını emretmiştir. Rasûlullah'ın zamanından bu zamanımıza kadar ilim ve sünnet ehli bu yol üzere olmuşlardır. Dalalet ehli melun taife Cehmiyye ve onların ittihat ve hululde aşırıya giden şeyhlerinden başkası bunda muhalefet etmemişlerdir.

Ehl-i Sünnet'e gelince, onlar bununla neyin kastedildiğini bildiler ve bunun hakikatini anladılar. Haşyet, heybet, iclal ve tazim; onları dalmak, cedel ve hiçbir tesiri olmayan ve nesilden nesile ulaşmayan kelandan engelledi. Onlar istiva ile neyin murat edildiğini anladılar. Müfessirlerin büyükleri ve lügat ehli bunu izah edip açıkladılar. Onlardan istivanın ulûv ve yükselme sıfatı ile tefsiri sabit oldu. Müfessirlerin bazı büyükleri ise bunu çıkmak sıfatı ile izah ettiler. Lakin onlar bunu yaparken ahmak Cehmiyye ile mücadeleden sakındılar. Bunu Allah'ı tazim etmek ve hâlık olan rabbi tenzih etmek için yaptılar. Şayet Allah -O'nun zikri yücedir- kendisinin arşa istiva ettiğini, yüksek olduğunu, yükseldiğini, tüm mahlûkatlar ve diğer varlıkların aşrının altında olduğunu haber verdiyse O zatıyla bundan daha üstündür.

Hadiste de şöyle buyurmuştur: “*Sen Zâhir’sin, senden üstün hiçbir şey yoktur.*” Şayet bu bilinirse, istivanın arşa mutahassıs olmasının manası da bilinmiş olur. Zira bu sıfat sadece arşa hastır.

Rasûlullah’tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediği sabit olmuştur: Bir adam ona, “Biz Allah’a karşı senin şefaatin, sana karşı da Allah’ın şefaatin talep ediyoruz.” dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adama şu mukabelede bulundu:

“*Allahu Ekber, Allahu Ekber! Allah’ın şanı böyle bir şey yapmaktan çok daha yücedir. Sen Allah’ın(azametinin) ne olduğunu biliyor musun? O arşının şöyle üzerinedir. -Parmaklarıyla tıpkı bir kubbe gibi işaret etti- Arş, Zat-ı Zülcelal sebebiyle inleyip ses çıkarır. Tıpkı süvarisi sebebiyle atın ses çıkarması gibi.*” Cehmî bu hadisi işitmeye dahi güç yitiremez. Buna Ehl-i sünnet ve’l-Cemaatten başkası iman etmez. Ki onlar Allah’ı kemal sıfatları ile bildiler. Yine Allah’ın azametini de bildiler. Arşına istiva etmesi gibi kendisini vafsettiği şeylerin dışındakiler O’na yaraşmaz. Yine onlar Allah’ı, Allah’ın kemâline ve kuddusiyetine yaraşmayan diğer mahlûkatlarına istiva etmesinde tenzih ettiler.

Ehl-i sünnet ve’l-Cemaat’ın usulü de budur: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisini vafsettiği şeyin dışında bir şey ile vafsedilemez. O kendisini arş dışında bir şeye istiva etmesi ile vasıflandırmamıştır. Aynı şekilde Rasûlleri ve nebileri de bunu yapmamışlardır. Allah onlara kendisini vafsettiği şeyler dışında bir şey ile kendisini vafsetmemelerini miras bırakmıştır. Bu Cehmî’nin inkârı ise istivanın arşa has olmasını inkâr etmesidir. Böylelikle o Rasûllerin getirdiklerini yalanlamış ve Allah’ı âdemoğullarını üzerinde yaratmış olduğu fitratı reddetmiştir. Bu fitrat ki âdemoğullarının yüksek cihete yönelmeleri ve diğer varlıkların üzerinde olan mabudlarından ve ilâhlarından istemeleridir. **“Zalimler topluluğunun canı cehennem.”** ⁴³⁸

İstivanın arşa has olması, Allah’ın bunun dışında herhangi bir şeye istiva etmediğini ortaya koymaktadır. Sâil acemidir ve onun söz hakkında ve sözün delalet ettiği mana hakkında bir uzmanlığı yoktur. Hasan bu gibiler hakkında şöyle demiştir: Acemilikleri onlara musibet olmuştur. Böylelikle istiva arş dışındaki şeylerden nefyedilmiştir. Ayetin delaleti ile siyaktan, icmâdan ve fitrattan bu çok açık bir şekilde bilinmektedir. Yine aynı şekilde Ali, A’lâ, Zâhir ve buna benzer Allah’ın güzel isimlerinden de bu anlaşılır. Ulûv, yükselme ve çıkma lafızları da bunu gösterir. Allah arş dışında herhangi bir şey üzerine istiva etmekten uzaktır. Bu mutlak ulûv ve fevkiyet sıfatlarının gereği olmasından ötürüdür. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) hasr ve ihtisas harfî getirmiş midir sorusuna gelince, söz içinde hasr olduğunu gösteren şey bunun kimi zaman harfler ile olması, kimi zaman takdim ve

tehir ile olması, kimi zaman siyaktan olması ve kimi zaman da hükümde zikredilen kimse üzerinde sınırlı olması ile. İhtisas olma harfler ile olmaz.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz."**⁴³⁹ Buradaki zahir zamirdir, hasr harflerinden değildir. Bu ise ancak öncesi ve sonrasından bilinir ve anlaşılır. Kimi zaman da harflerden anlaşılır. Peygamberin şu sözünde olduğu gibi: **"Ameller ancak niyetlere göredir."** Allah'ın şöyle buyurduğu gibi: **"Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır."**⁴⁴⁰

Kimi zaman da nefiyden sonraki istisna harfi olan illa'dan anlaşılır. Allah'ın şu ayetlerinde olduğu gibi: **"Biz seni âlemler için yalnızca bir rahmet olarak gönderdik."** **"Muhammed ancak bir Rasûl'dür."** Ve benzeri ayetler.

Sâil ayeti hasretmiş lakin onun harflerde hasr olduğunu zannetmiştir. Bu onun cehaletindendir. Sonra ise bize hasrın kısımlarını ve kaç tane olduğunu sormuş ve yine ifrâd (birlime) hasrı, kalb (ters çevirme) hasrı ve ta'yin (belirleme) hasrı arasındaki farkı sormuştur.

Yine "Hasra delalet eden şey nassî midir yoksa zahiri midir?" Ve yine "O lafzî midir yoksa akli midir?" şeklinde sormuştur. Onun bunlardan herhangi bir şey bildiğini zannetmiyorum. Şayet Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisinin arşa istiva ettiğini haber verdiyse, Allah'ın arştan başka bir şeye istiva ettiğini söylemek caiz değildir. Bunun sebebi ise Allah'ın kendisini vafsettiği şeylerin dışında bir şey ile vafsedilememesidir. Allah'ın kendisini vafsetmediği bir sıfat ile (rubûbiyyet) makamına cûret etmek ve Allah'tan ve Rasûlünden bilinmeyen bir niteliğe ziyade yapmak, Allah hakkında ilimizce konuşmaktır. Bu zenb ve günaha azmetmede şirkten daha büyük bir şeydir. Böyle kimseler mahlukatın en yalancılarıdır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisini yalanlayanlar hakkında şöyle buyurmuştur: **"De ki: Rabbim yalnızca açık ve kapalı tüm fuhşiyatı, her türlü günahı ve haksız yere taşkınlık etmeyi, (meşruluğu) hakkında hiçbir delil indirmedığı şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."**⁴⁴¹

Meselenin ikinci yüzü ise Allah (Subhanehu ve Teâlâ) en yüce olan, övgüye en çok layık olan ve en şerefli sıfatlara hak sahibi olandır. Arş ise mahlukatların en büyüğüdür ve semanın en yükseğindedir. Allah (Subhanehu

⁴³⁹ Fatıha, 5

⁴⁴⁰ Kehf, 110

⁴⁴¹ A'raf, 33

ve Teâlâ) onu azamet ile vasfetmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Arşın sahibidir, Mecid (pek yüce) dir."**⁴⁴².

Onu genişlik ile vasfetmiş ve şöyle buyurmuştur: **"O'nun kürsisi bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. Onların korunması O'na güç gelmez."**⁴⁴³.

Şimdi nasıl olur da Allah arş dışında bir şeye istiva etmesi ile vasfedilebilir? Allah bizzat kendisi arşa istiva etmesi ile kendisini övmüş ve kendisine senada bulunmuştur. Ve yine arşı mahlûkundan hiçbirini vasfetmiş olmadığı şeylerle vasfetmiştir.

Meselenin üçüncü yüzü, sâilin "Zeyd evine istiva etti" sözüyle yaptığı benzetmeye gelince, bu ondan bilinmemektedir ve o başka bir şeye istiva etmemiştir. Bu çok büyük bir cehalettir. Zira söz mevsufun halinin değişmesine bağlı olarak değişmektedir.

Bu taifenin dalaletinin aslı, onların Kitap ve Sünnet'te vârit olan Allah'ın sıfatlarını mahlûkata yaraşan ve onlara has olan şekliyle anlamalarıdır. Bu sebeple onlar ilhada ve Hâlık'ı mahlûka benzetmeye başlamışlardır.

Meselenin dördüncü yüzüne gelince, sâilin ortaya koyduğu bu benzetmeyi Kur'an'ın ayetleri iptal etmektedir.

Zira Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurmuştur: **"Artık Allah'a benzerler aramaya kalkışmayın. Çünkü Allah bilir, siz ise bilmezsiniz."**⁴⁴⁴ Şirk ve ta'tilin aslı da ilk olarak teşbih yapmak ve ikinci olarak da iptal etmektir.

⁴⁴² Burûc, 15

⁴⁴³ Bakara, 255

⁴⁴⁴ Nahl, 74.

FASL

Cehmî evrakında şöyle dedi: Şayet Allah için belirlenmiş bir mekân olduğunda karar kıldıysan o zaman Allah'ın şu ayetlerinin manası nedir? **"Her nereye dönerseniz Allah'ın yüzü orasıdır."**⁴⁴⁵ **"Biz ona şahdamarından daha yakınız."**⁴⁴⁶

Allah şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz O yakın olandır." Rasûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: **"Her nerede olursanız olun O sizinle beraberdir."** Şayet bu ayetlerin yorumu açık olduğunu söylüyorsan ve bir te'vilde de karar kıldıysan birinci ayet buna en layık olanıdır.

Zira o te'vilsizdir. İcmaya muhalif, Kur'an ve Sünnet'e zıttır. Bu sebeple ilk ayet hakkında şöyle denilmiştir: Çünkü o müteşabih ayetlerden değildir. Çünkü istiva malumdur, keyfiyeti ise meçhuldür. İstiva arştan başkasından nefyedilmemiştir. İşte bunlar onun sözleri ve kelimeleridir. İçinde bulunan tahrif ve safsatalarla birlikte aktardık bunları. Bunun sebebi okuyan kimsenin bunları göz önüne alması ve sabit mü'minlerin; cahil, sapık ve sersem olan şu kimselerin halini bilmeleri içindir. Şayet Allah için belirlenmiş bir mekân olduğunda karar kıldıysan sözüne gelince, bil ki Rasûllerin mirasçıları ve hidayet önderleri olan Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat Allah'ı, Allah'ın kendisini vasfetmediği sıfatlarla yahut Rasûlünün Allah'ı vasfetmiş olmadığı sıfatlarla vasfetmemişlerdir. Onlar bu sıfatlara ne bir ziyade ne de bir eksiltme yapmamışlardır. Onların son sözü söylediği yerde onlar da son bulmuşlardır. Bunu ise mevsufu (Allah'ı) tazim etmek, O'nun haşyet, heybet ve iclalinden ötürü yapmışlardır.

Bid'at ehline gelince onlar bu konuda daldıkça dalmışlar, Allah'ı kendisini vasfetmediği sıfatlarla vasfetmişlerdir. Allah'ın kendisini vassettiği ve Rasûlünün O'nu vassettiği sıfatları ise ilhad etmişlerdir. Bilmedikleri bid'atleri yaparak bu konu hakkında konuşmaktan sakınmamışlardır. Allah bu sınıfı kitabında zemmetmiş ve onları Allah'tan ve Rasûlünden onlara gelmeyen şeylere dalmak ile nitelendirmiştir. Allah ateş ehli hakkında kendilerine, **"Sizi şu cehenneme sürükleyip iten nedir?"**⁴⁴⁷ denildiği zaman onların şöyle dediklerini haber vermiştir: **"Onlar, biz namaz kılanlardan değildik, dediler. Yoksula da yedirmezdik. (Batıla ve tutkulara) Dalıp gidenlerle biz de dalar giderdik."**⁴⁴⁸ Yine Allah onların kendisine itaat konusunda büyükenip haddi aşanlar olduklarını ve kendisine ibadette itaat göstermediklerini şu ayet ile haber vermiştir:

⁴⁴⁵ Bakara, 115

⁴⁴⁶ Kaf, 16

⁴⁴⁷ Müddesir, 42

⁴⁴⁸ Müddesir, 43-45

"Onlar, biz namaz kılanlardan değildik, dediler."⁴⁴⁹ Yine Allah onların ihsan ve iyilik sahibi olmadıklarını haber vermiştir: **"Yoksula da yedirmezdik."**⁴⁵⁰ Allah onların Rasûllerinin getirdikleri dinleri hakkındaki meselelerde çokça daldıklarını belirtmiş, Rasûllerinin onlara emrettiklerini yerine getirmediikleri ile nitelendirmiştir. Allah'ın ayetinde de buyurduğu gibi: **"Dalıp gidenlerle biz de dalar giderdik."**⁴⁵¹

İşte bu, dinlerini Rasûllerin getirdikleri üzere bina etmeyen bid'at ve dalalet ehlinin halidir. Eğer bu bilinirse mekân lafzı ne nefiy ne de ispat olarak cevaplandırılmaz. Bu lafız ile ulûv, istiva ve zuhur gibi sahih manalar murat edilmiş olabilir. Bunun dışında sınırlı mekânlar da murat edilmiş olabilir. Bu konuda gerekli olan asıl şey şüpheli şeyleri terk etmek ve Kur'an ve Sünnet nasları üzere durmaktır.

Bu Cehmi'ye şöyle denir: Bizler Allah'ın kitabında yer verdiği ve nebevi sünnette sahih olarak gelen sıfatlar dışında bir sıfat ile Allah hakkında karar vermeyiz. Bu sıfatlar hakkında bid'atler ve aslı olmayan şeyler ortaya koyan kimseye bu gerekli değildir. Allah'ın **"Her nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır."**⁴⁵² ayetine gelince, ayet-i kerimenin siyakı bunun kible meselesi hakkında olduğuna delalet etmektedir.

İbn Abbâs şöyle dedi: "Kible değişmeden önce Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahabından bir nefer sefere çıkmıştı. Derken sis çöktü. Namaz vakti de gelmişti. Kible istikametini bilemediler. Herkes kendi istikametine yönelerek namazını kıldı. Sis çekilince kendilerinin doğru kibleye doğru namaz kılmadıklarını gördüler. Geri döndükleri zaman durumu Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) sordular ve bu ayet nazil oldu.

İbn Ömer şöyle dedi: "Bu ayet, devesi nereye dönerse oraya doğru yönelip namaz kılan yolcu kimse hakkında nazil olmuştur."

İkrime şöyle demiştir: "Bu ayet kıblenin değiştirilmesi hakkında nazil olmuştur."

Ebû Âliye ise şöyle demiştir: "Kıblenin yönü değiştirildiği zaman Yahudiler mü'minleri kınamışlardır. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur."

Mücâhid ve Hasan ise şöyle demişlerdir: "Bu ayet bulunduğu yöne yönelerek dua eden kimse hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar **"Bana dua**

⁴⁴⁹ Müddesir, 43

⁴⁵⁰ Müddesir, 44

⁴⁵¹ Müddesir, 45

⁴⁵² Bakara, 115

edin, size icabet edeyim."⁴⁵³ ayeti nazil olduğu zaman 'Nerede O'na dua edeceğiz?' dediler."

Kelbî şöyle demiştir: "Allah'ın yüzü oradadır." Yani Allah oradadır, bilir ve görür. Ayetteki vech (yüz) lafzı ise sıladır. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) şu ayetinde de olduğu gibi: **"O'nun yüzünden (zatından) başka her şey helak olucudur."** ⁴⁵⁴ Yani Allah dışındaki her şey helak olucudur.

Hasan, Mücâhid, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân şöyle demişlerdir: "Yani Allah'ın kiblesi oradadır." Yüz, yön ve cihet ise kible manasındadır.

"Allah Vâsi'dir, Alîm'dir."⁴⁵⁵ kavline gelince, bu ayet bu iki ism-i şerif ile son bulmuştur. Bundan Kelbî'nin söylediği, bilir ve görür lafzı anlaşılıyor. Allah'ın azameti ve celaleti hakkında kendisinde şuurdan en aşağısı olan kimse, mahlûkatın küçük olanlarını bütünüyle, Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) mukaddes sıfatlarının yanında bilir. Bu nasların hepsine iman etme konusunda onun kalbini ne şüphe ne de şek kaplamaz. Onlar ve takdim edilenler arasında bir bütün olduğunu bilir.

Allah herhangi bir şeyin O'nun sıfatını ve azametini kuşatmasından çok daha yücedir.

"Biz ona şahdamarından daha yakınız." ayetine gelince; yakınlık, Allah'ın mahlûku üzerindeki yüksekliğini ve arşına istiva etmesini nefyetmez.

Hadiste şu şekilde geçmektedir: *"Sen Zâhir'sin, senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen Bâtın'sın, senden öte hiçbir şey yoktur."*

Rasûllerin kendisiyle geldiklerine iman konusunda kemeri daralan kimse bunu bilmez. Bunu ancak Allah'a iman eden ve Rasûlleri tasdik eden kimse bilir. Alî ve A'lâ Allah'ın isimlerindendir. Yine Karîb ve Mecîd de Allah'ın isimlerindendir. Zâhir ve Bâtın da O'nun isimlerinden bir isimdir. Aynı şekilde, **"Kullarım beni sana soracak olursa, işte ben (onlara) pek yakınım."**⁴⁵⁶ Ayeti de bu şekildedir. Soruyu soran bu kimse bu ayeti tahrif etmiş ve şöyle demiştir: "Allah yakındır ve bu yakınlık ise sadece kendisine dua eden kimseye hastır."

Hadiste şu şekilde buyrulmuştur: *"Kulun rabbine en yakın olduğu an secdedeki anıdır."* Çünkü secde hali Allah'a ibadet ve boyun eğmedeki en zirve noktadır. Bu sebeple kendisi dışında hiç kimsenin benzemediği bir yakınlık ona has olmuştur. Bu, Cehmi'nin "Allah zatıyla her yerededir"

⁴⁵³ Gafir, 60

⁴⁵⁴ Kasas, 88

⁴⁵⁵ Bakara, 115

⁴⁵⁶ Bakara, 186

sözünün batıl olduğunu sana açıkça gösteren şeylerden biridir. Şayet durum bu sapkının söylediği gibi olsaydı namaz kılan ve dua eden kimse Allah'a yakın olmak ile has olmazlardı. Yine namaz kılan kimse ile puta ibadet eden kimse Allah'a yakınlık konusunda eşit olurlardı. Allah zalimlerin söylediklerinden çok büyük bir yükselişe büyük ve yücedir.

Allâme İbn Kayyım (rahimehullah) şöyle demiştir: Maiyyet (beraberlik) iki çeşittir.

Birincisi genel olarak beraberliktir ki bu, ilim ve ihata şeklinde olan beraberliktir. Allah'ın şu ayetlerinde buyurduğu gibi: **"Siz, her nerede iseniz, O sizinle beraberdir."**⁴⁵⁷

Fısıldaşmakta olan üç kişiden dördüncüleri mutlaka O'dur; beşin altıncısı da mutlaka O'dur. Bundan az veya çok olsun, her nerede olsalar mutlaka O, kendileriyle beraberdir."⁴⁵⁸

İkincisi ise has olarak beraberliktir ki bu da yakınlık şeklinde olan beraberliktir. Allah'ın şu ayetlerinde olduğu gibi: **"Şüphe yok ki Allah, korkup sakınanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir."**⁴⁵⁹ **"Allah sabredenlerle beraberdir."**⁴⁶⁰

"Gerçek şu ki Allah, ihsan edenlerle beraberdir."⁴⁶¹

Bu beraberlik; dostluk, zafer ve korumayı kapsayan yakınlıktır. Bu iki beraberlik de Allah'ın kuluyla hasbihal etmesidir. Lakin bu hasbihal etme, haberdar olma ve ihata etme şeklindedir. Yine bu hasbihal etme; dostluk, zafer ve yardımdır. Arap lügatinde ع harf-i cerri (ile beraberlik eki) Allah'a yaraşan bir sohbet için kullanılır. Bu yakınlık; birleşme, karışma, yakınlık ve caniplik ile hissedilmez. Kim bundan bir şeyde zanna kapılırsa bu onun kötü zannından gelmiştir. Yakınlığa gelince o, Kur'an'da sadece has olarak yer almaktadır. O ise iki çeşittir. Birincisi dua eden kimseye Allah'ın icabet etmesiyle yakınlığı, diğeri ise sevap vermesiyle abid olan kimseye yakınlığı. Birincisi Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) şu ayetindeki gibidir: **"Kullarım beni sana soracak olursa, işte ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm."**⁴⁶²

Bu ayet sahâbeye (radiyallâhu anhum) cevap olarak nazil olmuştur. Onlar Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle sordular: **"Rabbimiz yakın mıdır,**

⁴⁵⁷ Hadîd, 4

⁴⁵⁸ Mücadele, 7

⁴⁵⁹ Nahl, 128

⁴⁶⁰ Bakara, 153

⁴⁶¹ Ankebut, 69

⁴⁶² Bakara, 186

biz ona hafif sesle hitap edelim yoksa uzak mıdır yüksek sesle taleplerimizi söyleyelim?" Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi.

İkincisi ise Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu kavlinde buyurduğu gibidir: "Kulun rabbine en yakın olduğu an secdeadaki anıdır. Kulun rabbine en yakın olduğu an gecenin son üçte biridir." Bu Allah'ın taat ehline olan yakınlığıdır.

Sahih'te Ebû Mûsâ'dan (radiyallâhu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir seferdeydik. Bir ara seslerimiz tekbir ile yükselmeye başladı. Bunun üzerine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) (müdahale ederek), "Nefislerinize karşı merhametli olun. Zira sizler, sağır birisine hitap etmiyorsunuz, muhatabınız gaip de değil. Sizler, işiten ve (nerede olsanız) sizinle olan bir zâta, Allah'a hitap ediyorsunuz. Dua ettiğiniz zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır." dedi.

Bu yakınlık ibadetlerde dua etmesi, senada bulunması ve hamd etmesi ile dua eden kimseye has olan bir yakınlıktır. Yine bu yakınlık rabbın mahlûkundan ayrı olmasının kemâlini ve Allah'ın arşına istivasını nefyetmez. Aksine onu bir araya getirir ve zorunlu kılar. Zira bu, cisimlerden bazılarının bazılarına olan yakınlığı gibi değildir. Allah bundan çok büyük bir yükselişle büyük ve yücedir. Lakin bu başka bir çeşittir. Hadiste geçen kul; ruhunu, kendisi ile arasında çok uzak mesafeler olan sevdiğine çok yakın hisseder. Hâlbuki o mesafe ancak binek hayvanları ile katedilebilir. O, sevdiğini yanında oturan kimseden daha yakın hisseder.

Şöyle denildiği gibi:

Rab sana yakın olup, seni sevdiğine inandığındır. Uzak olan daha sevgili ve daha yakındır.

Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) dostları, varisçileri ve sevgilileri olan Ehl-i Sünnet'e gelince ki onların yanında peygamber nefislerinden daha evladır ve o onlara nefislerinden daha sevimlidir, onlar Peygamberden çok uzaktaki ülkelerde olmalarına rağmen kendilerini Peygambere şehirdeki odalarının komşusundan daha yakın buluyorlardı. Aynı şekilde onlar Beytu'l-Haram'a (Kâbe'ye) muhabbet ve özlem duyuyorlar ve kalplerini ve ruhlarını Kâbe'ye, Kâbe'nin komşularından ve çevresindekilerden daha yakın buluyorlardı. Bu arada bir yakınlık olmadığı halde bu şekildeydi.

Şimdi nasıl olur da Allah kullarına dilediği şekilde yakın olmasın? O arşına istiva etmiştir. Azap ehli Allah'tan uzak olan boş şüphelerle buna iltifat etmemekte ve Allah'ın muhabbeti ve marifetinden mahrum kalmaktadırlar. Murat edilen ise, bu yakınlık sahibini muhabbete davet eder. Sevgi olarak her arttığında yakınlık olarak da artmaktadır. Böylelikle muhabbet, önceki yakınlık ve sonraki yakınlık olmak üzere iki yakınlık

arasında olur. Yine sevgiye taşıyan, sevgiye davet eden ve sevgiye delalet eden önceki marifet ve sevginin neticesi ve eseri olan sonraki marifet olmak üzere iki marifet arasında olur.

Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman'a (rahimehullah); sıfat hadisleri zahirine göredir ve sükût edilir, manalarına hakiki olarak itikad edilmez, Allah'a bırakılarak örtbas edilir, ila ahirihi... diyen kimse hakkında soruldu.

Şöyle cevap verdi: Bil ki Allah seni doğru yola irşad etsin. Bunların imandan olması gerekir. Çünkü Allah arşına istiva etmiştir, mahlûkundan ayırdır ve kullarının üstünde kahredicidir. Ne O'nun zatında mahlûkatından herhangi bir şey vardır ne de mahlûkatlarında O'nun zatından herhangi bir şey vardır. Semâvî kitap, nebevî naslar ve kesin akli deliller buna delalet etmektedir. Ümmetler de bunun üzerinde icmâ etmişlerdir ki onlar Allah'ın varlığına ve O'nun genel rubûbiyyetine iman etmişlerdir. Lakin bazı insanlar kelimde derinleşmiş, Yunan kitaplarını ve felsefecilerin eskilerini Arapça'ya çevirmişlerdir.

Ki onlar Allah'ın mahlûkatının en cahil olanları ve nazariyat ve zaruriyatlarda en sapkın olanlarıdır. Bunlara ek olarak da peygamberlikten gelen sem'iyatlarda da en sapkın olanlarıdır. Bunun sebebi ise onların Kitabın kendisiyle geldiği ve Rasûllerin haber verdikleri Allah'ın sıfatları ve celal nitelikleri hakkında tartışmaya dalmalarıdır. Hululcüler ve ittihâdilerde olduğu gibi bu, insanlardan çoğunun Allah'ın zatını ve rubûbiyyetini ta'til etmelerini zorunlu olarak beraberinde getirmiştir. Onlar kelim ve mantık nedeniyle bu çirkin küfre ve büyük iftiraya girmişlerdir.

Onlardan kimisi Allah'ın kendisini vafsettiği ve Rasûlünün O'nu vafsettiği kemal sıfatlarını ve celal niteliklerini ta'til etmişlerdir. Ki mahlûkunun seçkin olanları ve yarattıklarından seçilmiş olanlar Allah'ı bunlarla methetmiş ve bunlarla övmüşlerdir. Taki bu sözün sahibi ve Muattıla saf bir adem ile Allah'a teşbih yapana kadar. Onlar Allah'ı ancak olumsuz sıfatlar ile vafsettiler ve kemal, tazim, iman ve iclalin özü olan Allah'ın kemal sıfatlarını ve celal niteliklerini Allah hakkında ispat edip kabul etmediler.

Bu kısmın ehli, düşünce usulü ve fûrularında birçok ihtilaf içine girmişlerdir. Onlardan kimisi Allah'ın sıfatlarının hepsini reddetmiştir. Onlardan kimisi de akıl bunların dışındakilerini ispat edemez iddiasıyla sıfatların bazısını ispat etmiş ve geriye kalan sıfatları da nefyetmiştir. Bilindiği üzere kendilerini Eş'arî ve Kerrâmi'ye nispet eden kimseler işte bu şekildedir. Sonra bu kimseler sıfat ayet ve hadisleri hakkında şöyle diyorlar: Bunlar zahirine göredir. Bununla şunu kastediyorlar: Bu sıfat ayet ve hadisleri okunur. Murat edilen mana ve kastedilen hakikatin delalet ettiklerini ispat etmek maksadıyla bunlara müdahale edilmez. Aksine onlar böyle yaparak bunları reddetme ve nefyetmeye ruhsat veriyorlar.

Selefin "Sıfat ayet ve hadisleri geldikleri şekliyle kabul edilirler" sözleri ve "Sıfat ayet ve hadisleri zahirine göredir" diyen kimselerin sözlerinden maksat Allah'ın celaline, azametine, kibriyasına, mecdine ve tek başına

kayyum olmasına yaraşır şekilde hakka delalet eden şeyleri ispat etmektir. Velid b. Müslim'in Mâlik, Leys, Süfyân es-Sevri ve Evzâi'den şu şekilde söylediği gibi: Onlar şöyle dediler: "Tekyif yapmaksızın geldiği şekliyle kabul edilir."

Selefin "Geldiği şekilde kabul ederiz" lafzı Muattıla'ya reddiyedir. Muattıla bunlara delalet edeni ve yine bunların kastedilen hakikat ve murat edilen manadan geldiğini görmemektedirler. Tekyif etmeksizin sözleri ise temsilcilere reddiyedir. Ki temsil yapanlar sıfat ayet ve hadislerinin zahirinde temsil ve tekyif olduğuna itikad ediyorlar. Allah onların söylediklerinden çok büyük bir yükselişle büyük ve yücedir.

Selefin itikadı ise Allah'ın celaline, azametine, kibriyasına ve mecdine yaraşır şekilde sıfat ayet ve hadislerinin delalet ettiklerini ispat edip kabul etmektir.

Her kim sıfat ayet ve hadisleri zahirine göredir derse o bunlarda murat edilen manayı inkâr etmiş olur. O tıpkı şöyle söyleyen kimse gibidir: **"Rahmân olan Allah arşa istiva etti."** ayetindeki istiva, istila etti manasındadır.

"(Allah) Dedi ki: Ey İblis, iki elimle yarattığıma seni secde etmekten alıkoyan neydi?" ⁴⁶³ ayetindeki el kudret manasındadır. Bununla birlikte bunları söylerken zahirine göredir de der. İşte bu kimse kendisiyle çelişen bir cahildir. Onların "zahirine göredir" kavlından ne kastedildiğini anlamamıştır. Zahirin nassın kendisine delalet ettikleri olduğunu ya da onun murat edilen manasında zahir olanlar olduğunu anlamamıştır. İman için zahir bir söz vermek yeterli değildir. Selef ve ilim ehlinin üzerinde bulundukları ile uyum içindedir, bununla birlikte batında ise bunun zıddına itikad etmektedir. Aksine bu nifakın ta kendisidir. Bu, Kitap ve Sünnet'in nasları hakkındaki en çirkin küfürlerden biridir.

Ehl-i sünnet ile ilim ve fetva ehli, sıfatlar hakkındaki Kitap ve Sünnet'in lafızlarını, bunlara delalet eden mananın hakikatine itikad etmeksizin, bunlara mücerred olarak iman etmeyi yeterli görmüyorlardı. Aksine bunlar iman gereğidir.

Keza arşa istiva, ulûv ve yükselme sıfatları da bu şekildedir. Aynı şekilde carîye hadisi de ulûv ve fevkiyet sıfatlarına itikadı ortaya koymaktadır. Bunların imandan olması gerekir. Kitap ve Sünnet'in nasları da buna delalet etmektedir. Allah'ın şu ayetlerinde de buyurduğu gibi: **"O, kulları üzerinde kahredici olandır."** ⁴⁶⁴ **"Güzel söz O'na yükselir."** ⁴⁶⁵

⁴⁶³ Sad, 75

⁴⁶⁴ En'am, 18

⁴⁶⁵ Fatır, 10

“Melekler ve ruh (Cebrail) O’nun huzuruna çıkarlar.”⁴⁶⁶ (Bu) “Kitabın indirilmesi, Aziz, Âlim olan Allah’tandır.”⁴⁶⁷ Aynı şekilde korunma hadisleri, rukye hadisleri, yağmur isteme hadisi ve buna benzer sayılamayacak kadar çok hadisler de bu şekildedir.

Ebû Mutî şöyle dedi: Ebû Hanîfe Fıkhu’l Ekber kitabında şöyle dedi: “Kim derse ki ben rabbim semada mıdır yoksa yerde midir bilmiyorum, kâfir olmuştur. Çünkü Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyuruyor: **“Rahmân olan Allah arşa istiva etti.” Allah’ın arşı ise semâvâtın üzerindedir.**” Dedim ki: “Eğer Allah arşa istiva etti der, lakin arş semada mıdır yoksa yerde midir bilmiyorum derse?” Dedi ki: “O kâfirdir. Çünkü o Allah’ın semada olmasını inkâr etmiştir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) ise en yüksek illiyyîndendir. Ve O’na yüksekten dua edilir, aşağıdan değil.” Kim bu lafızların aynısına iman eder ve ulûv sıfatına delalet eden nasları nefyederse, bu, böyle bir kimsenin Ebû Hanîfe’nin yanında kâfir olduğuna delalet eder. Diğer imamlar da bunda ihtilaf etmemişlerdir.

Mâlik (rahimehullah) şöyle dedi: “Allah semadadır, ilmi ise her yerdedir.”

Lâlekâî bu misaldeki insanların tekfirine dair selef ve seleften sonra gelenlerin sözlerini bir araya getirmiştir. Rey şehri kadısı Hişâm b. Abdullah Er-Râzî, Cehmî olmasından ötürü bir adamı hapsetti. Bu adamdan tövbe izhar oldu. Onu yanına getirtti ve şöyle dedi: “Tövbe etmenden ötürü Allah’a hamd olsun.” Ardından Hişâm şöyle dedi: “Allah’ın arşının üzerinde, mahlûkundan ayrı olduğuna şahitlik ediyor musun?” Adam şöyle dedi: “Allah’ın arşının üzerinde olduğuna şahitlik ediyorum. Lakin mahlûkundan ayrı olup olmadığını bilmiyorum.” Bunun üzerine Hişâm şöyle dedi: “Bunun geri götürün. O tövbe etmiş değildir.”

Hâkim de sahih bir isnad ile Muhammed b. İshâk b. Huzeyme’den onun şöyle dediğini zikretmiştir: “Kim Allah’ın semâvâtının üstünde, arşının üzerinde ve mahlûkundan ayrı olduğunu söylemezse tövbeye davet edilmesi vacip olur. Eğer tövbe ederse ne âlâ, etmezse boynu vurulur. Çürümüş kokusuyla ehl-i kible ve ehl-i zimmete eza vermemesi için de çöplüğe atılır.”

Bununla bilinir ki selefın yanında Allah’a bırakmak ancak keyfiyet ilmi hakkındadır. Allah’ın ulûv, yükselme ve fevkîyet gibi kemal sıfatlarının ispatına delalet eden naslarda değildir. Zira bunun onun itikadından ve buna imanından olması gerekir.

İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî şöyle dedi: Rahmân olan Allah arşa istiva etti, yani Allah zatıyla istiva etti manasındadır. Kendisinde ilim olmayan kimse ve selefın ve mukallit imamların (Allah hepsinden razı olsun) mezhebi

⁴⁶⁶ Meâric, 4

⁴⁶⁷ Gafir, 2

hakkında herhangi bir bilgisi olmayan kimse dahi bu kimseyi inkâr eder. O bu makamda, amacının sadece fesat olduğuna ve fehmin de kendisinde kökleşmediğine delalet eden faydasız ve işe yaramaz bir kelimadan hitap etmiştir. Cehalet ve evhamın kötülüğünden Allah'a sığınırız.

Yine Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman (rahimehullah) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözleri hakkındaki "Senin vechinin nuruyla sana sığınırım." Yine Ebû Mûsâ hadisindeki şu sözü: "Allah'ın hicabı nurdur Bu nur tefsir edilir mi yoksa tefsir edilmez mi?

Yine Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman (rahimehullah) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözleri hakkındaki soruya gelince: *"Senin vechinin nuruyla sana sığınırım."*

Yine Ebû Mûsâ hadisindeki şu sözü: *"Allah'ın hicabı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, vechinin subuhâtı, basarının ihata ettiği bütün mahlûkatını yakardı."* Sâilin sorusu ise şu şekildedir: Bu nur tefsir edilir mi yoksa tefsir edilmez mi?

Şöyle cevap verdi: Nur, sıfatın mevsufa izafe edilmesiyle Allah'a izafe edilir. Yine fâilin mef'ule izafe edilmesiyle Allah'a izafe edilir.

Allâme İbn Kayyım'ın da (rahimehullah) Nûniyye'sinde buna işaret ettiği gibi: Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhive sellem) ilk olarak Taiften çıkarken yaptığı duada hiçbir şüphe yoktur ki o, Allah'ın zati sıfatıdır. Aynı şekilde Allah Teâlâ ve Tekaddes bu en güzel isimlerle isimlendirilmiştir. Ebû Mûsâ hadisinde Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ)vechine izafe edilen subuhât hakkında zikredilenlere gelince; bu tefsirinin gelişine göre sıfatın mevsufa izafe edilmesi cinsindesindir.

Allah'ın hicabı nurdur kavline gelince, Suyûtî ve diğerleri hicap hakkında, Allah'ın nurdan bir hicap ile hicap ettiğine delalet eden seleften birçok asarlar zikretmişlerdir. el-Kâfiyetu's-Şâfiye kitabı sahibinin keliması da buna işaret etmektedir. Çünkü o bunu zat sıfatlarından takdim edilenlere atfetmiştir. Atıfta aslolan ise muğayere için olmasıdır.

Ve yine Cuyûşu'l İslâmiyye kitabında şöyle demiştir: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisini nur olarak isimlendirmiştir. Kitabını nur yapmıştır, Rasûlünü nur yapmıştır, dinini nur yapmıştır, mahlûkunu nur ile hicap etmiştir ve evliyalarının evini nur yapmıştır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"Allah, göklerin ve yerin nurudur."**⁴⁶⁸ Ayet kevnîyle şöyle tefsir edilmiştir: Allah göklerin ve yerin nurudur. İşte bu ancak fiildir. Allah'ın sıfatlarından olan nur ise Allah ile kaim olmuştur. Esmâ-i Hüsna'dan biri olan Nur ismi de buradan çıkarak Allah için türemiştir.

Nur; sıfatın mevsufa izafesi ve fiilin faile izafesi olmak üzere iki vecihten biri üzerine Allah'a izafe edilir. İlki Allah'ın şu ayetinde olduğu gibidir: **"Yer, rabbinin nuruyla aydınlandı."**⁴⁶⁹ Bu kıyamet günü geldiği zaman gerçekleşir. Peygamberin meşhur bir duası da bu kısımdandır: *"Beni saptırmasından senin kerim vechinle sana sığınırım. Senden başka ilâh*

⁴⁶⁸ Nur, 35

⁴⁶⁹ Zümer, 69

yoktur.” Başka bir hadiste ise şu şekildedir: *“Karanlıkların kendisiyle aydınlandığı vechinin nuru ile sana sığınırım.”*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) karanlıkların Allah'ın vechinin nuru ile aydınlandığı haber vermiştir. Aynı şekilde Allah (Subhanehu ve Teâlâ) da yerin kıyamet günü kendi nuru ile aydınlanacağını haber vermiştir.

Mu'cemu't-Taberânî ve onun Sünne kitabında ve yine Osmân ed-Dârimî'nin kitabı ve diğerlerinde İbn Mes'ûd'dan (radiyallâhu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Rabbimizin yanında ne gece ne de gündüz yoktur. Göklerin ve yerin nuru O'nun vechinin nurundandır.”*

İşte bu İbn Mes'ûd'un (radiyallâhu anh) söylemiş olduğudur. O, ayeti *“Allah göklerin ve yerin hidayet edicisidir”* şeklinde tefsir edenden daha yakındır ayetin tefsirine. Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğu şeklinde tefsir edenlere gelince bu söz ile İbn Mes'ûd'un kavli arasında birbirlerini nefyeden herhangi bir şey yoktur. Tüm bunların itibarıyla hak olan Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğudur. Sahih-i Müslim ve diğerlerinde Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadisinde o şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi: *“Allah uyumaz, zaten O'na uyku da yakışmaz.”* Ardından Allah'ın hicabının nur olduğunu zikretmiştir. Yine Sahih-i Müslim'de Ebû Zer'den (radiyallâhu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Sen rabbini hiç gördün mü?”* diye sordum. *“Nurdur, ben O'nu nasıl görürüm?”* buyurdu. Şeyhu'l İslam şöyle dedi: Bu hadisin manası şu şekildedir: Oracıkta bir nurdu ya da o nur, Allah'ı görmesine engel oldu ve dedi ki: *“O nurdur, O'nu nasıl görürüm?”* Dedi ki: Bu şuna delalet etmektedir: Bazı lafızlarda Peygamber rabbini gördün mü sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: *“Bir nur gördüm.”* Ardından ru'yet hakkında bir kelam zikreder. Sonra şöyle dedi: Şeyhimizin Ebû Zer (radiyallâhu anh) hadisi hakkında söyledikleri bunun doğru olduğuna delalet eder. Hadiste geçen O'nun hicabı nurdur lafzındaki nur -en doğrusunu Allah bilir-

Ebû Zer'in “Bir nur gördüm” hadisindeki zikredilen nurdur. Subuhâta gelince, o yüce ve mukaddes zatın nurudur ve o Rasûlullah'ın kendisiyle Allah'a sığındığı nurdur. Onun kelimasında Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) zikredilen bu nur ile hicap ettiğine bir ima vardır. Rasûlullah'ı Bârî olan Allah Subhânehû ve Tekaddes'i görmekten hicap eden işte bu nurdur.

Yine Ebû Zer'in “Bir nur gördüm” hadisindeki Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) gördüğü nur da işte bu nurdur. Seleften rivayet edilmiş asarlarda da olduğu gibi Allah (Subhanehu ve Teâlâ) mahlûkunu nurdan bir hicap ile perdelemiştir. Suyûtî, Hey'etü's-Seniyye kitabından bunlardan birçoğunu bir araya getirmiştir. Subuhât kelimesi Allah'ın kerim vechi ile tefsir edilirse, bununla Allah'a sığınmak da caiz olur.

İbn Kayyım'ın (rahimehullah) işaret ettikleri İbn Esir'in şu sözlerini desteklemektedir: Allah Celle ve Celâluhu'nun subuhâtı O'nun azametidir. Aslında o; "subha" kelimesinin çoğuludur. Şöyle denmiştir: Subuhât Allah'ın vechinin ışıdır. Şöyle denmiştir: Allah'ın vechinin subuhâtı Allah'ın güzelliğidir. Ve yine şöyle denmiştir: Onun manası Allah'ı tenzih etmektir. Yani Allah'ın vechi subhandır (tüm eksikliklerden münezzehtir). Ve yine şöyle denmiştir: Vechinin subuhâtı fiil ve meful arasında birbirine karşıt olan bir sözdür. Yani eğer onu açacak olsa basarının ihata ettiği bütün her şeyi yakardı.

Dedim ki: Şunu kastediyor: Subuhât, Allah'ın kendisiyle hicap etmiş olduğu nurdur. Bu yüzden "eğer onu açacak olursa" demiştir. Dedi ki: Şu mana buna en yakın olanıdır: Şayet Allah'ın -kullarını hicap eden-nurlarından bir nur inkişaf etmiş olsaydı, bu nurun karşısında duran bütün her şey helak olurdu. Tıpkı Mûsâ'nın bayılıp düşmesi ve Allah'ın (Subhanehu Teâlâ) kendisine tecelli ettiği zaman dağın paramparça olması gibi.

İbn Esir'in sözleri, hicabın, zatın nurlarının aynısı olduğuna delalet etmektedir. İbn Esir ve diğerleri şunu zikretmişlerdir: Cebrâil şöyle dedi: Allah'ın arşın altında yetmiş hicabı vardır. Şayet bunlardan birini bize yakınlaştıracak olsaydı vechinin subuhâtı bizi yakardı.

Ebü Mûsâ hadisinde Allah'ın nurdan hicabı ya da nardan hicabı hakkında Kurtubî'nin söyledikleri gereklidir. Bu hicap zatın nurlarından ayndır. Lakin bu, bu konularda Allah'ın kemal sıfatları ve celal niteliklerinden bu bapta gelenler hakkında mütekellimlerin tariki üzeredir.

Şeyh Abdullatif'in (Allah onun ruhunu mukaddes etsin ve kabrini nurlandırsın) **Nasihati Düşmanlık ancak zalimler içindir.**

Şeyh Abdullatif'in (Allah onun ruhunu mukaddes etsin ve kabrini nurlandırсын)

"Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur. O mutlu son takva sahiplerinindir"

"Düşmanlık ancak zalimler içindir" Salat ve selam efendimiz Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun âli ve ashabının cümlesine olsun. Apaçık gerçeğin sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur. Emin ve sözünün eri olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın Rasûlüdür."

Bundan sonra; ben zamanımızın bazı kimselerinin Gazâlî'nin "İhyâ" kitabı ile meşgul olduklarını görüyorum. Avam kimselerin yanında bu kitabı okuyorlar. Avam kimse bu kitabın manasını ne güzel bir şekilde anlayabilir ne de kavrayabilir. Aynı şekilde cümleyi ve cümlenin altındaki temeli de bilmesi söz konusu değildir. Böyle bir kimse iyi ile temizi birbirinden ayıracak bir ehliyeteye sahip de değildir. Güçlü bir rüzgârın, şiddetli yıldırımın veya yağmur bulutlarının altında dayanma dirayeti de yoktur. Bundan dolayı senin için bir nasihat risalesi yazdım. Sonra bu risaleyi bazı arkadaşlarına gönderdim.

Onu; içeriği nebevi hadis, selefîn siyeri ve yüreklere dokunan vaazlardan oluşan, İslami kitaplara yönlendirdim. Ama bunu kabul etmedin ve görüşünü sürdürüp kendi nefsini beğendi. Bu görüşünü onunla oturan bazı kimselere açıkladı, onu bundan nehyedecek kimseye de sınır koydu. Ona bir risale yazdım ama ona iltifat bile etmeyip okumaya gerek görmeden kendisinin basiret üzere olduğunu zannetti. Cahilliğini sürdürdü: Ben öğrenciler ve faydalanmak isteyenler için İhyâu Ulumi'd-Dîn diye isimlendirilen kitap hakkında İslam âlimlerinin kavillerini ve sözlerini anlatmayı severim. Çünkü onun ibaresi (cümleleri) altındaki nakilleri süslü kelimeler gerçeği bulandırmıştır. Bende öğrencilerin bu süslü kelimelere aldanmayıp basiret üzere olmaları için bunları hatırlatmayı severim.

Yazdığı Mektubun İlk Nüshası

Abdullatif b. Abdurrahman'dan kardeşim Abdullah'a.

Esselâmualeykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu. Bundan sonra.

Bana senin İslam'ı muhafaza etmek yerine Hanif milletinden başka bir din ile meşgul olduğun haberi ulaştı.

Çünkü sen Gazâlî'nin "İhyâ" kitabını okumakla meşgulsün. Yanındaki, hidayet ve saadet meselelerindeki ayrımını yapamayan ve aynı şekilde küfür

ve dalalet meselesini de ayıramayan, avamdan zayıf kimseleri topluyor ve onlara bu kitabı okuyarak, kitabın içindeki (İhyâ) saptırıcı tahrifleri, dalalete sürükleyen te'villeri ve kitabın her yerini kaplayan öldürücü hastalık ve dinin asıllarına sokup dahil etmiş olduğu felsefeyi bu zayıf ve aciz kimselere dinlettiriyorsun. Amma Allah (Subhanehu ve Teâlâ), kullarına Rasûlüne tabi olmayı ve mü'minlerin yoluna uymayı emretmiş ve vacip kılmıştır. Allah ve Rasûlünden ve mü'min kullardan başka kimseleri dost ve sırdaş edinmeyi de haram kılmıştır.

Bu asıl olan ve muhkemdir. Kişinin İslam'ı ancak bununla kâim olur. Ama İhyâ kitabı ise felsefecilerin ve kelamcılarının yolu üzerinde hareket etmektedir. Onun içinde birçok dinlerin konuları mevcuttur. Bu kitap felsefeye İslam şeriatının elbisesini giydirdi. Cahil ve bilgisiz kimseler de bunların Allah'ın dininden olan hak ve gerçekler olduğunu zannettiler. Rasûllerin bununla geldiğini, kitapların bunun için indiğini ve insanların da İslam'a bununla girdiğini zannetmektedirler.

Fakat ilim ehli ve basiret sahibi kimseler ise onu dikkate alıp kapalı ve açık meselelerini mütalaadan sakındırmışlardır.

Bilakis bu kitabın yakılması için fetva vermişler. Sünnet ehli ve sünnet sahibi Mağrib âlimleri bu kitabın ismini, İhyâ Ulûmi'd-Din (din ilimlerini diriltmek) yerine İmâtet Ulûmi'd-Din (din ilimlerini öldüren) diye isimlendirmişler.

Bu kitabı zemmeden ve kötöleyenlerin en şiddetlisi İbn Akîl'dir. O, onun içindeki yazılanların hiçbir tahrif ve çarpıtma yapmadan batıl olduğunu beyan etti. Onun konuları ve bahislerinin çoğunun halis bir zındıklık olduğunu iddia etmiştir. Bu eserin sahibinden hiçbir hayır ve sevap kabul edilemez.

Şeyhu'l İslam dedi ki: Fakat Ebû Hâmid felsefeden birçok şeyin içine girdi. Onlar İbn Akîl'in yanında elbette ki onun felsefe te'villeri üzerine girdiği şeylerin bazısını reddetti. Şeyhu'l İslam da onun üzerinde bulunduğu şeyi reddetti. Seb'iniyye'de, onun akıl ve nefislerdeki sözünü zikretti ve onu reddetti. Elbette ki o felsefe mezhebidir. O bunu dile getirdi ve sonuç da aldı. O ve onun dışındaki din âlimleri bunu reddetti.

Gazâlî'nin talebesi Ebû Bekir İbn Arabî, el-Avâsım mine'l-Kavâsım isimli eserinde, "Gazâlî kelâmının ağırlıklı olarak felsefe okumalarından etkilendiğini iyice anlamış ve gerçekten de Gazâlî külliyyatındaki birden çok pasajdan hareketle Gazâlî kelâmını eleştirmiştir.

İbn Teymiyye'nin Fetavâ'da Ebû Bekir İbn Arabî'den yaptığı alıntıda olduğu gibi, şeyhimiz Ebû Hâmid, felâsifenin derinliklerine o kadar inmişti ki oradan çıkmak istediğinde bunu başaramadı.

İlim ehlinin bundaki sözleri maruftur ve hiçbir karışıklık yoktur. Ancak kafası karışmış kişiye yabancı gelebilir.

Bizim şeyhlerimiz (Allah onların kusurlarını rahmetiyle bağışlasın) sünen (sünnet) yolunda yürüdüler. Zındıklığa ve felsefeye götüren bütün vesile ve yolları kestiler.

Arkalarından gelen ilim talebelerine en güzel ve sahih menheci gösterip terbiye ettiler. Böylece bütün sünen sahiplerine teşekkür ederek nebevî ilim talebi için gayret gösterip çalıştılar.

Ve sen onların yoluna muhalefet ettin ve onların menhecinden çıktın, doğruluktan dalaletle saptın, gerekli olan burhan ve hüccete muhalefet ettin, ferasetle ilim talep edenlerden ve sünnete yapmış olan kimselerin içinde kendi fikirlerini müstağni kılarak kendini yalnızlaştırdın. En kötüsü ise zirveye çıkmaktan sonra inmedir.

En korkunç olanı ise nimetlerin yok olması ve azabın inmesidir.

O kitaptan bazı süslü cümleleri duyduğum zaman dedim ki: "Bizi şu filan adamdan nasıl sakındırır veya onu bu konudan nasıl döndürürüz?"

Sen kendini sanki düşüp de kaybolmuş aranan inci gibi zannetmektesin. Buda seni mutlu edip coşturmaktadır.

Kokuşmuş felsefe ve zındıklık seni nebevî hadisinden ve selefin fehminden çıkmaya teşvik etmiştir.

Allah, nefsini bilip gurura kapılmadan tövbe ederek Allah'a yönelen, O'nun kapısından kovulmaktan ve yanından uzaklaştırılmaktan korkan kula rahmet etsin.

Allah elinizdeki bu kitabı çıkarıp sizin için gerekli olan, sünne kitaplarının anası (Kütüb-i Sitte) ve diğer sünne kitaplarına teşvik etmede imama yardım edip desteklesin. Vallahi Allah hakkı söyler. Ve doğru yola hidayete ulaştırır.

Sonra ilim ehlinden bazılarının ilim talebelerini ve mürşitlerini bu kitaptan sakındırmış oldukları fetvaları topladım.

Zehebi; Gazâli tercümesinde onun hakkında şunu söylemektedir: "O, kitap telifine usul, fıkıh, kelam ve hikmet ile başladı. Sonra sözün zorluğunu, ayakların tökezlediği şeyleri zihnine soktu. Vallahi Allah (Subhanehu ve Teâlâ) yarattıklarından gizlediğini bilendir.

Bunu Abdulgafir zikretti. Sonra ondan şöyle bahsetti: "Elbette ki o ilimlere başvurdu. İnce ilimlerin içine daldı. O ilimlerin sahipleriyle buluştu.

Ona bu ilimlerin kapıları açılıncaya kadar bir müddet bu hal üzere kaldı. O birçok şeyle meşgul olduğundan dolayı ona korku kapısı açıldı. Onun sözlerinin arasında nahiv yönünden bozukluk bulunmasından dolayı ona karşı çıktı. Onun içindekilere baktı ve onun yaptığı çalışmaları itiraf edip adil davrandı.”

Onun ayıplandığı şeylerden biri de Kimya ve Ulum kitabında Farsça kötü lafızları zikretmesidir. O dini kaidelerin üzerindeki şeyleri açıklayan ve şeri kurallara uygun olmayan meseleleri şerh etmiştir. O bunu yapanların ilkiydi. Ama hak, söylenilen şeylerden daha gerçektir. O da bu tasnifi terkedip onu şerh etmekten yüz çevirdi.

Elbette ki avam bazen kaidelerin asılları, hüccetler ve delil ile hükmetmezler. Bundan bir şey işittikleri zaman işitmiş olduğu şeyi akidelerine en zarar verici bir şey olduğunu zanneder, bunu öncekilerin yoluna nispet ederler.

Zehebî derki: Abdulgâfur Kimya kitabında Gazâlî'nin üzerine naklettiği haberler onun telifinin arasında da benzerleri vardır.

İbn Arabî dedi ki: Şeyimiz Ebû Hamid (Gazâlî) felsefeyi yuttu ama onu tekrardan kusmak istediye de buna güç getiremedi.

Ebû Ali Es Sedefî'nin Mu'cem'inde ki Kadı İ'yad'ın onun (Gazâlî) için yaptığı telifi şöyle nakleder: Şeyh dedi ki. Ebû Hamid büyük tasniflerin ve çirkin haberlerin sahibidir. O tasavvuf yolunda aşırı giderek onların mezhebine yardım ederek bunda bir dahi olmuştur. Sûfilerin içinde büyük ve meşhur kitaplar telif etti. Bu kitapları uyduruk ve felsefî meseleleri katarak ümmetin zannı kötüleştirdi zihinleri ifsat etti.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) onun gizlediğini en iyi bilendir. Bizlere Mağrib'in sultanlarının emri ulaştı. Fakihler onun kitaplarının yakılmasını ve ondan uzak durulmasını emretti. Böylece emirler ve fetvalar da yerine getirildi.

İbn Cevzi'nin torunu Ebû Muzaffer Yusuf haber verdi. O'nun kitabındaki Şiilik ile suçlanan kişi Riyad el-Efâm'dır. Deki ki: Ebû Hamid kitabında âlemlerin gizliliğini dünya ve ahiret hayatında ki şeyleri zikretti. Ve şöyle dedi: Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Elbette ki Ömer'de şöyle dedi. “Aferin aferin ben her mü'min erkek ve kadının dostu oldum.” Ebû Hamid bu rivayeti şöyle açıkladı. İşte bu teslimiyet ve rızadır. Sonra hevâ ve başkanlık sevgisi ona galebe çaldı. Anlaşma yaparak hilafeti emretti. Sonra ondan nehyederek onları ayrılığa taşıdı. **“Fakat onlar**

verdikleri sözü, arkalarına atıp onu az bir karşılığa değiştiler. Yaptıkları bu alışveriş ne kadar kötüdür!"⁴⁷⁰

O buna dair çok kötü sözler ileri sürdü. O bununla Şiiilerin İmâmiyye fırkasından zannedildi. Zehebî der ki; "bunda onun bir özü var mı ben bilmiyorum. Ama Zahiren o bu görüşünden döndü ve hakka tabi oldu.

Ben derim ki; eğer ki o bu görüşünden dönmüş olsaydı! Bundan da uzak olurdu. Bu telifinde hiç güzel olmayan ciddi zararlara yol açacak meseleler vardır. Ben derim ki; Zehebî'nin onun hakkında zikretmiş olduğu temyiz mümkündür. Ancak Zehebî'nin onun hakkında nispet ettiği temyize aldanmandan onun eserinden ve teliflerinden ayrılıp terketmek gerekir. Çünkü onun kitaplarında söylenilmeyecek hatalar devası olmayan hastalıklar vardır."

Zehebî derki; "Bu adamın (Gazâli) yazmış olduğu Tehâfütü'l-Felâsife kitabında onların kusurlarını ortaya çıkardı ve konularda da Muvafakat etti. O'nun hak üzere olduğunu veya Müslümanların milletinden olduğunu zannetti. O hiçbir zaman âsar ilmi ve nebevî sünnet sahibi olmadı sürekli akıl ve re'y ile hüküm amel etti. Ona çok sevimli gelen ve bağımlısı olduğu "Resâil-ü İhvânî's-Şafâ" adlı kitap; devası olmayan bir hastalık, çok kötü ve kusurlu, kişiyi öldüren bir zehirdir. Eğer ki Ebû Hamid zeki ve hayırlı Salih kimselerden olsaydı telef olmazdı.

O'nun kitabına karşı çok hem de çok dikkatli olun. Öncekilerin yolunu takip edin. Dininize firar edin. Ve kimde kurtuluş ve başarıyı arzu ediyorsa ibadetler ile birlikte zikirleri çoğaltarak Allah'tan yardım istemesi, sahabenin ve tâbiünün ileri gelenlerinin imanı üzere vefat etmesi, Allah'ın onu İslam dini üzere sabit kılması için dua etmesi gerekir. Böylece Allah onu muvaffak kılacak ve onu kurtaracaktır inşallah.

Ebû Ömer b. Salah Faslı Dedi ki: Ebû Hamid'in önemli şeyleri inkâr etmesi ve O'nun yazmış olduğu kitaplarda Ehl-i Sünnet'in kabul etmeyip razı olmadığı şaz fikirlerinin inkâr etti. O'nun mantıksal sözü şudur? Mantık bütün ilimlerin mukaddimesidir. Kim buna bir sınır koymazsa onun için bir eminlik ve güvenilirlik yoktur. Dedi ki; "işte bu reddedilmiştir. Çünkü her sahîh olan şeyler zihindedir. Doğal itibari ile mantıktır. Nice meşhur ve büyük imamlar vardır ki! Bunlar mantık ile yükselip imam olmamışlardır.

Kitaba gelince O'nun ehlinin dışındakiler üzere bir sıkıntı vardır. Ondan ve O'nun gibiler olmaktan Allah'a sığınırım. Ben Kadî Kemaleddin, Muhammed b. Abdullah eş-Şehrazuri hattı ile yazılmış bir nüshasını okudum. Elbette ki o Gazâli'nin üzerine bir uydurmadır.

Felsefenin gayeleri üzerine kitapta bid'atler çıkardı. Ve elbette Tehâfüt kitabı ile adam onu tahrif etmiştir.

Ahmed b. Salih el-Cebeli Tarih'inde derki: Ben Marizi'ye ait el-Keş ve'l-İnba kitabında "İhyâ" kitabından şöyle bahsederken gördüm. Bizi hak ile aydınlatıp onunla yol gösteren, batılı yok edip onu izale eden Allah'a hamd olsun. Sonra Marizi Ebû Hamid'i (Gazâlî) eleştirdiği şeyleri anlattı. Dedi ki: Acayip ve şaşırtıcı olan ise, Maliki ashabı İmam Malik'i imam görmelerine rağmen Gazâlî hakkında bir sakındırma ve sınırlama yapmamalarıdır. Eğer ki O'nun içinde Fetva'dan korunacak ve sakınacak eser veyahut kıyas olsaydı insanları onun üzerine hamlederlerdi. Sonra ondan gelen fetvaları kabul edip ona ait bir gerçeklik olmamasına rağmen üzerine onu bina ettiler. O'nun içinde Allah Rasûlünden varid olmayan uydurma birçok şey vardır.

Cemaatin kadısı olan Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi şöyle dedi: Elbette vaaz verenlerden bir kısmı fıkıh bölümüne intisap eden kimselerdendi. Sonra sûfilîğe yönelip, Gazâlî'nin şeriatına duydukları sevgiden dolayı bundan teberrî ettiler.

Ebû Hamid'in kitabına ait taassup manasını kapsayan bir bölümü yaydılar. Ebû Hamid onların bid'atte imamı oldu. O nerede onun münkerlerini kötölemek nerde? O, bunun mukâşefe ilminden muamele ilmine götüren bir yol olduğunu zannetti. Onları rubûbiyyetin sırrına yöneltti onlar için sapıklık yolunu açtı. Dalaletin bayrağını yükseltip onun hükümlerini şeriat yaptı.

Ebû Hamid dedi ki: Bu ilimde en düşük seviye onu tasdik etmektir. Ve onun akıbetinin en az olanı ise onun kötülüğünden bir şeyle rızıklanmamak ve onun sözünden yüz çevirmektir. O Kur'an ve Sünnet ile meşgul olmaz bunları okumaz. Çünkü bunun kendisini tasavvufun lideri olmaya ulaşmasını engelleyeceğini zanneder. Elbisesine bürünür ve haktan bir nida işitir. Ve o şöyle der:

Selefin üzerinde olduğu şeyi bırakın, size emrettiğim şeylere sarılın. Sonra elbetteki kadı şöyle dedi: O kötü söz söyledi, sövdü ve kâfir oldu.

Ebû Hamid şöyle dedi: "Kim rubûbiyyetin sırrını ifşa ederse kâfir olur." O Hallâc'ın öldürülmesini on diriden daha hayırlı olduğunu düşündü. Onların bazılarından nakledilen şudur: O şöyle dedi: Eğer rubûbiyyetin sırrı açığa çıksaydı; nübüvvet geçersiz olurdu. Nübüvvetin sırrı ortaya çıksa; ilim geçersiz olurdu. İlimin sırrı ortaya çıksa hükümleri geçersiz olurdu. Ben de derim ki; ilmin sırrı şaki sûfilerin yanında açığa çıktı ve nizama intisap ettiler. Böylece onların yanında helal haram birbirine girip geçersiz oldu.

Sonra Gazâlî şöyle dedi: Eğer bunu söyleyen nübüvvetin zayıfların hakkını geçersiz kıldığını reddetmiyorsa hakkı söylemiş olmaz. Elbette ki

sahih olanda çelişki olmaz. Tam ve kâmil olanın marifetinin nuru, verasının nuru sönmez.

Ve Gazâlî şöyle dedi: Arif olan kimseye hakkın nuru parlar, yaratılanlara örtülü ve gizlenmiş olan ilimler ona açılır. Ve o böylece nübüvvetin manasının hakikatini ve şeriatla bu lafızla varit olan manaları bilir. Onlardan bazıları şöyle dedi: Başlangıçta onu gördüğümde "o sadıktır" dedim ama sonda onu gördüğümde ise zındıktır dedim. Sonra Gazâlî onu tefsir eti. Zındığı gördüğünüzde o nafileleri bozmaya değilce farzları bozmaya yanaşır.

Ve ben Sûfilerde talim olmaksızın ilhami ilimlere ulaştım. Sûfî kimse oturur, kalbini tüm her şeyden boşaltır ve devamlı bir şekilde Allah, Allah demeye başlar. Onun kalbi tamamen boşalır, Kur'an ve hadis kitaplarını okumakla ilgilenmez. Ve son sınıra ulaştığında karanlık yerde halveti gerekli görür. Elbisesine bürünür işte o zaman hakkın nidasını işitir.

"Ey örtüsüne bürünen!"⁴⁷¹

"Ey bürünüp sarınan!"⁴⁷²

Ben derim ki; o ancak şeytanın sesini ya da hakikatte olmayan bir şeyi işitmiştir. Çünkü kurtuluş ancak Kitap ve Sünnet'e tutunmakla gerçekleşir.

Ebû Bekir et-Tartuşî şöyle dedi: "Ebû Hamid İhyâ kitabını Allah Rasûlünün üzerine yapılan yalanlar ile doldurdu. Öyle ki yeryüzünde bile bundan daha çok yayılmış yalan yoktu. Onu felsefe mezhebi ile sûfî ihvanların risaleleri ile bağdaştırdı. Onlar öyle bir kavim ki nübüvveti kazanılmış bir şey olarak görürler. Onlar mucizelerin olağanüstü şeyler ve bir hile olduğunu zannederler.

İbn Asâkir şöyle dedi: Ebû Hamid hacetti ve yirmi yıl kadar Şam'da yaşadı. Onun makamı Şam'da Garb tarafında idi. Sahihi Buhârî'yi Ebû Sehl el-Hamasi'den dinledi ve seksen dokuz senesinde Şama geldi."

İbn Hilkan ise şöyle dedi: Nizam onu seksen dört senesinde Bağdat'a medreseye gönderdi. Seksen sekiz senesinde o, orayı terketti. Kendini ibadete verdi, hacetti. Bir müddet Şam'da kaldı, Sonra ibadet maksadı ile Beyt-i Makdis'e gitti. Sonra Mısır'a gitti ve bir müddet İskenderiye'de kaldı. Onun için şöyle denilir; O Merakiş sultanı Yusuf b. Taşfîn'e gitmek istedi. Onun ölüm haberi kendisine ulaştığında Tavs'a döndü. Orada el-Besit ve el-Vesit, el-Veciz, el-Hulasa, el-İhyâ kitabını tasnif etti. Fıkah usulünde el-Mustesfa, el-Menhul, el-Lûbab, el-Müntehî'l fi'l-Cedel, Tehâfütü'l-Felasife, Mehakkunnezar, Ma'yarü'l-İlim kitabını telif etti. Esmâ-i Hüsna, Meşkatü'l-

⁴⁷¹ Müzzemmil, 1

⁴⁷² Müddesir, 1

Envar, el-Munkazif Mine'd-Dalâl ve Hakikatu'l-Kavleyn ve başka şeylerde şerh etti.

Abdullah b. Ali el-Esir şöyle dedi: Abdülmü'min b. Ali el-Kaysi'den işittim, Abdullah b. Tumerat'tan işittim, o şöyle diyordu: Ebû Muhammed Gazâlî kapıyı çaldı ve bize açtı. Ebû Muhammed el-Osmanî ve onun dışındakiler şöyle dedi: Biz işittik ki Muhammed b. Yahya iffetli ve terbiyeli idi. O şöyle dedi: Ben onu beşyüz senesinde İskenderiye'de gördüm. Sanki güneş battığı yerden doğmuş gibiydi. Bu onların içinde oluşan bid'atler sebebiyleydi. Günler sonra Gazâlî'nin kitaplarının yakıldığı haberi bana ulaştı.

Ebû Bekir b. Arabi esmâ-i husnâ şerhinde şöyle dedi: "Bizim şeyhimiz Ebû Hamid büyük bir söz söyledi ve âlimler bunun üzerine eleştiriler yaptı." O şöyle dedi: "Bu âlemden yaratma hikmet ve muhkemlik üzere olsaydı bu Allah'ın kudretinden olmazdı. Eğer kudrette de bir yaratma ya da muhkemlik olsaydı onu yapmazdı. Bu haksız bir hüküm olurdu." Sonra cevap olarak şöyle dedi: Elbette ki o kudretin geneline ve mahlûkatla alakalı şeylerin takdirinin nihayetin nefyinin geneline itikattan uzaktır. Fakat bu mahlûkun ilminin tafsilatıdır ve bunda onun dengi yoktur. Ve bu felsefecilerin görüşüdür. Felsefeciler bununla kalp hakikatlerini ve hayata yakınlığıyla nispeti kastetmiştir. Ümmet bu itikadın hilafı üzere icmâ ettiler.

Bekra babasına şöyle dedi. "Elbetteki mukadderatın bir sonu yoktur. Bu varoluşun oluşması ile ilgili değilse varoluşun takdirinin hepsine aittir. Çünkü kudret salihadır." Sonra dedi ki; "bu onların oyunları bir bakış ve yapışamadıkları şeylerde ayak kaymasıdır. Biz onun denizinde bir noktayız ve biz onun sözünün haricinde onun üzerine bir şeyi reddetmeyiz."

Onun üzerine söylenilen şeylerden biride onun şu sözüdür. Elbette ki kader bir sırdır ve biz bunun ifşasını nehyederiz. Kader için gizli olan şey nedir? Eğer o nazar ile anlaşılır olsaydı ona ulaşılırdı. Eğer haber ile anlaşılır olsaydı onun içindeki şeyler sabit olmazdı. Eğer ilim ve maharetle anlaşılırsaydı işte bu saf bir davet olurdu. Umulur ki o onun ifşası ile kaderde derine dalmak ve onun içinde araştırma yapmayı kastetmiştir.

Zehebî şöyle dedi: "Muhammed b. Abdülkerim bize haber verdi. Ebû Hasan es-Sehavi bize haber verdi. Hattab b. Kumeyra es-Sûfî bize haber verdi. Sad b. Ahmed el-Esferai'ni benim kıraatimle bize haber verdi. Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî bize haber verdi. dedi ki; elbette ki din iki şart üzeredir.

Birincisi; nehyedilenleri terk etmek, ikicisi ise taatleri yapmaktır. Nehyedilenleri terk etmek gerçekten çok zordur. Taatlere ise herkes güç yetirebilir. Şehvetleri terketmeye ise ancak siddiklar güç yetirebilir.

Bundan dolayı Ebû Amir el-Abdi şöyle dedi: Ben Ebû Nasr'ı işittim, Ahmed b. Muhammed b. Abdulkahir et-Tûsi, Allah'a yemin ediyorken işittim. Sanki o uykusundan yeni uyanmış gibi Gazâli'nin kitabına bakıyordu. Çünkü o ve onun tamamı tasvirden ibaretti.

İbn Velid et-Tartuşi İbn Muzaffer'e yazdığı risalesinde şöyle dedi: Ebû Hamid'den bana anlattığın şeylere gelince; elbette ki ben onu gördüm, onunla konuştum ve onu ilim ehli içinde yüce biri olarak gördüm, onda akıl ve anlayış bir araya gelmişti. Ömrü boyunca ilim okudu ve bundan dolayı da zamanında azametli biri oldu. Sonra âlimlerin yolundan ona bir kapı açıldı ve o bir topluluğun içine girdi sonra da tasavvufa girdi. İlim ve ilim ehlerinden uzaklaştı. Akıl ilimlerine daldı; Şeytanın vesveselerine daldı ve o sonra da felsefecilerin ve Hallacın görüşlerine benzedi. Ve o âlimlerin üzerine iftira atmaya başladı ve neredeyse dinden çıkacaktı.

İhyâ kitabını yazdı ve onunla hal ilimlerini, Sofilerin gizliliklerini konuşmayı kastetti. O bunu yaptığı ile hiç de sevimli değildi. O'nun bilgisinden de habersizdi ve o sanki kafasının üzerine düşmüş gibi kitabını uydurma şeyler ile doldurdu.

Zehebî şöyle dedi: İbn Velid et-Tartuşi'nin sözlerinden sonra ben derim ki; İhyâ kitabına gelince onun içinde çok hayır bulunsa da geçersiz batıl hadisler vardır. Eğer onun içinde örf ya da edebe dair bir şey olsaydı filozofların yolundan ve sûfilerin sapıklıklarından uzaklaşırdı. Allah'tan (Subhanehu ve Teâlâ) faydalı ilim isteriz. Sen bilmiyor musun ki faydalı ilim nedir? Allah'ın kitabında indirdiği Allah Rasûlünün ise söz ve amel olarak onu tefsir ettiği şeydir. Bunun aksi ise mümkün değildir. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir. "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir."

Ey kardeşim! Senin üzerine düşen şey ise Allah'ın kitabını tedebbür etmen, Sahîhayn'ı, Nesai'nin Sünen'i, Nevevi'nin Riyaz ve Ezkar'ını dikkatli bir şekilde okumandır. Bu senin kurtuluşun ve başarın için gereklidir. Ayrıca felsefecilerden ve onların görüşlerinden uzak durman gereklidir. Hayrın hepsi hanifliğe tabi olmakla mümkündür. Allah'ım! Bizi sırat-ı mustakîme ile!

Muhammed b. Ali el-Mezani es-Sakili İhyâ üzerine olan konuşmada şöyle dedi: Bizim mezhebimizde sizin yazdıklarınıza başvurup tekrarladım. İhyâ Ulûmi'd-Din ile tercüme edilmiş kitapta sizler zikrettiniz ki insanların onun hakkındaki görüşleri farklı farklıdır.

Bir grup taraf tuttu ve onun yayılması için çabaladı. Bir grup sakındı ve nefret etti. Bir grup ise onun kitaplarını yaktı. Doğu ehli de aynı şekilde bana yazdı ve bana sordu. Bu kitaptan bir nebze dahi bana okumak için

sunulmadı. Bilin ki; Elbette bu adam ve onun öğrencilerini ben gördüm. Onlar bana bu adamın hâlini bana anlattı. Ben onun kitabı ve halini anlatmayı kısa tuttum.

Toplu bir halde Muvahhidlerin, sūfilerin, Eş'ariler'in ve felsefecilerin mezhebini anlattım. Elbetteki onun kitabı bu taifelerin arasında şüphelidir.

Sonra dedi ki; dinin asıllarında olan kelam ilmine gelince, elbette ki o, onun içinde tasnif etti. O'nun içine dalmış değildi. O'nun içine girmeksizin onu idrak etti. Böylece o fen ilimlerinin aslına yönelip dalmadan felsefe ilmini okudu. Hakikatler üzerine hücumu kolaylaştırmayı ve manalar üzerine tecrübeleri felsefeye o kazandırdı. Çünkü felsefe tehlikeleriyle beraber gelir. Onun risaleler üzerinde toparlanmış şeyleri vardı. İhvanu's-Sefa gibi ki bu elli bir risaleden ibaretti. Onu şeriat, nakil ve hikmet ilmine dalan bir kimse telif etti. İki ilmin arasını karıştırdı. Bu adam İbn Sinâ olarak biliniyordu. Tasniflerle dünyayı doldurmuş, gücüyle felsefeyi güçlendirmiş akaidin asıllarını felsefe ilmine çevirmeye çalışmıştı. Ondan başkasına tamam olmayan şeyler kendisine tamam oluncaya kadar onun çalışması devam etmiştir.

**İshâk b. Abdurrahman'dan Şerefli ve Saygın kardeşime.
Esselâmualeykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu. Kitabın
vaciplerinden biride Allah için nasihattir. Kardeşim bu lazım
olanların en lazımıdır.**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ishâk b. Abdurrahman b. Hasan (Rahimehullah) der ki:

Ishâk b. Abdurrahman'dan Şerefli ve Saygın kardeşime. Es selâmu aleykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu.

Kitabın vaciplerinden biride Allah için nasihattir. Kardeşim bu lazım olanların en lazımıdır. Hadiste belirtildiği gibi. *"Din Nasihattir"*

O Allah ki hamdlerin sahibidir. Allah'a hamd ettikten sonra, sana Allah'tan korkmayı ve Kitaba tâbi olmayı nasihat ederim. Çünkü Allah onu (Kitabı) insanlar için bir "nur ve ruh" kılmıştır. Rabbimiz Tebareke teâlâ kitabında şöyle buyurmaktadır. **"Böylece sana emrimizden bir ruh (Kur'an) vahyettik. Sen kitabın ve imanın ne olduğunu bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle hidayet ettiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen, dosdoğru yola iletirsin."** ⁴⁷³

Ruh; insanoğlunun bedeninin hayatıdır. Kur'an ise kalbin hayatıdır. İnsan şunu bilmelidir: Ruh bedenden ayrıldığında nasıl beden ölüyorsa, Kitapta kalpten ayrılıp kaybolduğunda aynı şekilde kalpte ölür. O zaman Kur'an'ın kıymetini bildiysen! Onu "hidayeti" talep et öğren o'nun dışındaki önemsiz ve dalalettir.

Ruh hayat içindir, nur ise hidayet içindir. Ayetin "Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle hidayet ettiğimiz" kısmında mü'min kimse bundan sebeple kendi nefsi için korkmamalıdır. Bunda bütün işlerde Allah'a tevekkülün beyanı vardır. Hususinde kalbin Hidayeti ve günahların bağışlanması için Allah'a tevekkül edilmesidir. Allah'ı hakkıyla takdir etmediler. Ve kimde ihtiyaç duyduğu şeylerde Allah'tan başkasına sığınır ve yönelirse o kimse hidayet ve irşat yolunu ayırmıştır. Muhakkak ki hidayet; kurtuluş ve başarıdır.

Rabbimiz kitabında da buyurduğu gibi. **"Sen sevdiğini hidayet edemezsin, fakat Allah dilediğini hidayet eder. O, kimin hidayete (uygun olduğunu) en iyi bilendir."** ⁴⁷⁴

Sen bunda karar kıldın ise! Allah Rasûlünü insanlara imam kılmıştır. Ona Kitabı indirdiği gibi Sünneti de indirmiştir. O hidayete, sırat-ı mustakime muvaffak olduğu gibi Kur'an'a da muvaffaktır. Ona Muhalefet bid'at, dalalet ve kötü akıbettir. Ve külli bid'at dalalettir.

⁴⁷³ Şûrâ, 52

⁴⁷⁴ Kasas, 56

Hakka O'nun yolundan başka götüren bir yol yoktur. O'nun havuzundan ancak ona tâbi olmakla içilir. Ondaki başka bütün yollar kapandı ve kitaba ve sünnete mutabık olmayan bütün görüş ve fikirler reddedildi.

İmam Ahmed Rahimehullah şöyle demiştir: İnsanların hadisin isnadını ve sıhhatini bilmelerine rağmen "Süfyan'ın görüşüne gitmelerine çok şaşıyorum. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." ⁴⁷⁵

Bak Süfyan'ın görüşü Kitap ve Sünnet'e muvafakat ettiği halde Kur'an ve Sünnet varken bir Kimsenin görüşüne başvurulması reddedilmiş ve kınanmıştır. O hâlde Kur'an ve Sünnet'e muhalif olanların görüşüne başvurmayı sen düşün.

Mihne günlerinden bir gün Badiye'li adamın biri Kadı Vasık'ın yanına gelir. İbn Ebî Duâd, herkese yaptığı gibi bu yaşlı zata da Kur'an hakkındaki görüşünün ne olduğunu sorar. Adam: "Peygamber bu meseleyi biliyor muydu?" İbn Ebî Duâd: "Evet". Adam: "İnsanları buna davet etti mi?" İbn Ebî Duâd: ?

Adam: Eğer Peygamber ve Hulefa-yi Râsîdîn bu meseleyi biliyor idiyse ve bu mesele için insanları davet etmemişlerse (ki etmemişlerdir), onların kalkışmadığı bir işi irdelemen doğru mudur?

İbn Ebî Duâd halifenin huzurunda kendisini savunmaktan âciz kalmıştır. Tüm bu olaylardan sonra halife "Halku'l-Kur'an" sorgulamalarına son vermiştir.

Maksat, bizden istenilen Allah Rasûlüne ittiba etmektir ve ona tâbi olmak vaciptir. Allah Rasûlünden başkasının Re'yi ve görüşü alınır da terkedilir de. Naslara ve delile paralel olduğu süre tabi olunur. Kur'an ve Sünnet'e aykırı ise terkedilir. Ama bugün insanlar bu konuyu tatmin edici olmayan görüşlerle davayı tersine çevirdiler.

Bazı âlimler şunu söylemektedirler: Ebû Bekir ve Ömer vefat etkilerinde cihet, mekân, araz diye birşey yoktu. Böyle meseleler hakkında konuşmadılar. Onlar neyi bildiyse ne hâl üzere ölmüş iseler, arkadaşları da onu bilip o hal üzere gittiler. İnsanı sıkıntı ve darlık verecek şeyleri terk ettiler.

SED ÇEKİLMESİ: Selef-i sâlihîn Allah'ın rızası onların üzerine olsun onlar ki tafsilata, ayrıntıya ve kelama girmediler, onların zamanında bu meseleler yoktu. Çünkü selef Allah'ı isim ve sıfatları ile biliyorlardı. İsim ve sıfattan zahirinin murad ettiği mananın dışında da konuşmadılar. Çünkü Allah'ı haber vermiş olduğu vasıfların zahirinden ayırarak Allah'ı (Subhanehu ve Teâlâ) vasfetmek kullara uygun olmayan bir davranıştır.

Onlar (selef) bu ümmetin en zekileri, ilmi en çok, imanı en sağlam olan kimselerdi. Allah ve Rasûlü Allah'ı nasıl ispat (vasfetmiş) iseler onlarda aynı şekilde ispat ettiler. Kitap ve Sünnet'e uyma ve ittiba etmede insanların en katısı ve ciddisiydiler. Ve böylece helake götürün yol ve kanalları kapattılar.

Osman ed-Dârimi'den rivayetle dedi ki: Bize Hasan b. Sabbah haber verdi dedi ki: Bize Ali b. Hasan b. eş-Şakik haber verdi, oda Abdullah b. Mübarek'in şöyle dediğini haber verdi: Abdullah b. Mübarek'e Allah'ı nasıl biliriz? diye soruldu. Dedi ki: Muhakkak ki Allah kullarından ayrı, yedi kat semanın üstündedir.

el-Vasat-i Rahimehullah derki- Bilin ki! Muhakkak Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) lügatlerin en fasihi, dillerin ve ibarelerin en açık olanı ile gönderilmiştir. O'nun rabbinden haber verdiği Allah'ın kendisini vafsettiği sıfatların beyanı açıktır.

Allah Rasûlünün şerefli meclisinde âlim, cahil, zeki, anlaması küt, kaba ve bedevî birçok kimse bulunmaktaydı. Çünkü onların Selim fitratlarındaki Allah bilincini artırmak için bu kitabı tedebbür etmeleri gerekiyor ve Kitabın içindeki hitabında itikat etmeleri vacipti. Burada delilin hafî gizli kalabileceğini aklın alıyor mu? Asla insanlardan kimse burada bir istinbat yapamaz. Ümmeti, hayret ve şüphe içinde bıraktılar. İnsanlara tebliğ etmeyi terkettiler onları cehalet, dalalet, gam ve kedere davet ettiler.

Allah hepsinden razı olsun sahabe ve tâbiîn dönemi sona erdiğinde bu sapkın fırkanın Yunan'dan, Sâbiiler'den, Muhtediler'den ve diğer bid'at sahibi Cehm b. Saffan ve Beşr b. Mersi aldıkları beyan ve bildiriler hâkim olmuştur. Vallahi bu beyan ve bildiriler Hidayet ve sahih delillerin zıttı olan bozukluk ve dalaletlerdir. O ve onlar zahirinin murad ettiği mananın, aykırı olarak istedikleri kelimeler ile nasıl konuşurlar? Fesat ehli muhalefet eden kimseyi yanıltır. Sonrada bu itikadın hilafına olan itikada dahil eder. Sarf edilen sonradan vuku bulan bu te'viller Kur'an'ın istediği murat mıdır?

Kime Allah'ın kitabı ve Rasûlü yetmiyorsa! Ona da zor ve sıkıntılı zamanda Allah yetmesin.

Bilakis selef (radiyallâhu anhum) bu ümmete sünneti açıklayan Tafsîye ettiklerini anladıysanız; bundan sonra muhakkak ki ilimlerin bazıları cehalettir.

Rasûlullah'ın(sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurduğu gibi: "İlimler içinde cehalet olanı vardır" sözü; kişinin bilmediği şeyde mübalâğa etmesidir. Böylece ilmi cehalete döner."

Aynı şekilde duada olduğu gibi: Allah'ım, fayda vermeyen ilimden sana sığınırım. Buhârî Ali'den (radiyallâhu anhu)rivayetle şöyle haber verdi: İnsanların anlayacakları şeyleri söyleyin! Onların Allah ve Rasûlünü tekzip etmelerini ister misiniz?

İlim, Kur'an ve Sünnet'te olan şeylerdir. O'nun zahiri batınına asla muhalif değildir. Onun delilini bildiler ve O'nun yolunu açıkladılar. Bazen de bu akıl olarak da görülür.

Rabbimiz şöyle buyurdu: **"Ona (güç ve nimet adına) her şey verilmiştir."**⁴⁷⁶

Muhakkak ki onlardan her biri Allah'ı aklından bilir. Bundan murad, onun gibisine verilenin aynısı ona da verilmiştir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur. **"O her şeyin yaratıcısıdır"**⁴⁷⁷ Bunu bilmek imanda-İslam'da bilinmesi zaruridir. Bir nassa ihtiyaç yoktur. Çünkü "Yaratma" Meselelerin Umumuna dahil edilmez. Her şey akılla bilinmediği gibi, her şey nakille de bilinmez. Allah'ın varlığı, birliği Yaratması Hiçbir nakil olmasa da Akıl ile bilinir. Din ise kendi deliliyle bilinir. Kur'an ve Sünnet'in delalet ettiği meseleler Umum olsun muayyen olsun bunlar mücerred akılla bilinmeyen hususlardır.

Dolayısıyla burada aklın naklin önüne geçme yetkisi yoktur. Allah'ın hikmetine uygun olarak gönderdiği din Kur'an ve Sünnet sayesinde bilinebilir. Bundan kast edilen, sahabe ve tâbiünün üzerine icmâ edip üzerinde birlik olduğu şey ilimle olduğudur. Çünkü Allah ilimle başlamış

O'nunla sonlandırmıştır. Akılcıların icmâ ettilerki şey onun için akli ve semî delillerin gerekli olması ve bu delillerin hakikatten mecaza sarf edilmesi gereklidir. Delillerin açıklığını ortaya koyması ve bu delillerin tercih edilen delillerden olup bunu ona hamletmesi gereklidir. İtiraz edilenlerden biride lafızda olan ortaklıktır, bunu isterse onu şüphe içerisinde bulur. Kimde sünnete ve onun standartlarına uyarsa emeline ulaşır, akıl ve mecazi şeylerin zararını nakledilenlerin açıklığı ile bilir.

⁴⁷⁶ Nemi, 23

⁴⁷⁷ En'am, 102

Kimde meşhur sünnet ehlinin kitaplarına, mesela İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın Kitâbu's Sünne'si, Hallâl'in Kitâbu's Sünne'si, Lâlekâî'nin Kitâbu's Sünne'si, Dârimi ve onların dışındakilerin kitaplarını kontrol ve gözetme olmaksızın mülteahhirinin sözleri ile beslenirse sapıklık ve şaşkınlık içerisinde kalır. Ben şimdi sana istivanın beyanı ile ilgili kelimelerin sözlerinden bazısını zikredeceğim.

Vasiti şöyle dedi: Kavmin bazıları el-Bârî olan Allah'a "cihet" ispat etmenin O'nun hakkı olduğunu, O'nun mevcudiyeti nin onu kuşatıp içine aldığını ve zarfın mazrufu kuşattığını zannettiler. Allah bundan münezzehtir. O bundan daha yüce ve daha büyüktür.

"Onlar ilim yönünden onu kuşatamazlar."⁴⁷⁸ **"Hiçbir şey onun benzeri değildir. O işiten ve görendir."**⁴⁷⁹ Bunu bilmenin yolu yoktur. Bizler Allah'ın kitabından ve Rasûlünün Hadislerin öğrendiğimiz şeylerle haddi aşmadık ve onu umursamazlık etmeyiz. Bunun manası O'nun Arşının (semada) üstünde olmasını gerekli kılmaz. Fevk cihetinin ispatı ise (Allah'ın bir cihette bulunması, en azından âlemin o cihete denk gelen parçasının O'nunla birlikte kadim olmasını gerektirir, hâlbuki âlemin her parçası hâdistir) kılar.

"Allah'ın insanları yarattığı fitrata uy."⁴⁸⁰

Bu ayet-i Kerime, kâinata (yaratılmışlara) ve onların oluşuna göredir; Yaratıcıya göre değildir. Allah mukaddes ve yücedir.

Allah eşyanın var edicisi (mükevvin)dir. O eşyayı yokluktan varlığa çıkarır. Oluş "kevn" sonradan değildir.

İbn el-Esir şöyle der. Kevn, kane fiilinin tam mastarıdır. 'Kâne, yekunu, keven', yani var oldu ve varlığı istikrar kazandı demektir. O halde mevcut (var olan) 'hâdis', varlığı yerleşiklik kazanan ve sabit olan şeydir. Buna göre ma'dûm da kendisinden hudus ve istikrarın nefyedildiği şey, yani fânî olandır.)

Semaya doğru yapılan işaret gerçek anlamda işarettir. Yani Allah'ın gerçek manada gökte olduğuna dair işarettir. Bu işaret kâinatın en üst kısmında durur. Bu da ilâhın azametini ve ona yaraşır şekilde vaki olur.

Sizin gûya Yaratıcı ile yaratılmışın birbirinden farklı olduğunu ifade etmek; O'nun mahlûkatı üzerindeki yüceliğini dile getirmeniz ve arşının üzerinde istiva ettiğini kastetmek için ciheti inkâr etmeniz batıl bir inkârdır. Aslında bunu (cihet) diye adlandırmanız sizin uydurduğunuz bir terimdir.

⁴⁷⁸ Tâhâ, 110

⁴⁷⁹ Şura, 11

⁴⁸⁰ Rum, 30

Bununla cahillerde nefret uyandırdınız; dalâleti ifadeye döktünüz ve Allah'ın kemal sıfatını böylece izale ettiniz.

Âlimlerden bazıları dediler ki: Cehmiyye akıl ve nakil üzere dalalet eden şeyleri olumsuzluğa (nefiy) hamletti. Âlemin üstündeki şeyleri cihet olarak isimlendirip o cihetten münezzehtir dediler. Arş'ı mekân olarak isimlendirip o mekândan münezzehtir dediler. Sıfatları keyfiyet olarak isimlendirip o keyfiyetin ispatından münezzehtir dediler. O'nun hikmetini gaye olarak isimlendirip o gayeden münezzehtir dediler. O'nun konuşmasını, semaya inmesini, kıyamet günü gelmesini, iradesini, dilemesini ve bunun dışındakileri havadis olarak isimlendirip o havadis den münezzehtir dediler. Onların yapmış olduğu bu tenzihin hakikati; var oluştan, rububiyetten, mülkten O'nun dilediği şeyleri yapıyor olmasından münezzehtir sonucuna gelmektedir.

Çünkü sahih haberlerde ve O'nun Aziz kitabındaki şeylerin ikrarında ne bir ayıp nede bir kusur yoktur.

Kitabı ve sünneti azlederek, sıfatları soyutlayıp mahlûkatın sıfatına benzeten Mücessime'nin teşbihi ve Muattıla'nın tenzihinin temelindeki şeye bir bak! Hakkı iki taraf arasında vasat orta yol, iki sapıklık arasında Hidayet doğru yolu bulursun. Onların yapmış olduğu şeylerin kötülüğünden bir de onlar nasların kendileri üzerinde öldürücü darbe olduğunu bilmelerinden ötürü naslar zandır akıllar kesinliktir dediler.

Allah'ın hidayet ettiği ve muvaffak kıldığı kimseler bilir ki sarîh akıl sahih nakle muhalefet etmez. Onların kalplerinde bir perde vardır. Eğer ki olmasaydı münadiyi işitir ve o'na cevap verirlerdi.

Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ) isimlendirilmiş olduğu hangi isim olursa olsun bu isimden, yaratılmışların sahip olduğu Zahiri mana kastedilmemiştir.

Elbette ki o bundan münezzehtir. O sonradan meydana gelmeyi gerektiren şeylerden ve noksanlıklardan münezzehtir. Ayrıca bizim bilimiz, kudretimiz, irademiz, yaşamımız, konuşmamız ve bunun gibi "hades" olup sonradan meydana gelen ve buna dalalet eden keyfiyet ve teşbih gibi sıfatlardan o münezzehtir. Allah'ı bunun gibi sıfatlarla sıfatlamaktan uzak dur! Bizler temsile yol açan tekyiften, ta'dile yol açan te'vilden Allah'a sığınırız.

Aynı şekilde selefin icmâ ettiği sıfatlar hakkında Hattâbî şöyle dedi: Elbette ki sıfatlar teşbih ve keyfiyet olmaksızın zahirine hamledilir. Şöyle ki kelam zatından olduğu gibi sıfatlardandır. Çünkü o ondan bir parçadır. Ve onun içinde onun yolunu takip edip onun benzeri ne tâbi olur. Çünkü zatın ispatı keyfiyetin ispatı değil vücudun ispatıdır. Aynı şekilde sıfatın ispatı

keyfiyetin değil vücudun ispatıdır. Bizler, onun eli, işitmesi, görmesi vardır deriz. Ama bizler elin manası kudret, işitmenin manası ilimdir demeyiz. Vesselam

**Muhammed b. Abdüllatif b. Abdurrahman'a "Tebareke" lafzı
Allah'tan başkasına ıtlak edilir mi?**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Muhammed b. Abdüllatif b. Abdurrahman'a "Tebareke" lafzı Allah'tan başkasına ıtlak edilir mi? Misal verecek olursak; falanca kişi bizim üzerimize "Tebareke" mübârek oldu veya şu hayvan ne mübârek bunun gibi şeyler diye soruldu. Bu lafız dua mıdır yoksa haber verme midir? Veyahut bu Allah'ın sıfatlarında bir sıfat olup başkasına ıtlak etmekten men edilmiş midir?

Cevap verdi: Elhamdülillah. Bu mesele İbn Kayyımın "Bedâiu'l-Fevâid" kitabında çok güzel bir şekilde izah edip açıklanmıştır. Allahu âlem sizin sorunuzun cevabını orada bulabileceksiniz. Adaleti isteyen, taassuptan ve zorlamadan, manaları hakikatinden alıp, delalet etmediği ve kullanılmadığı anlamlara çevirmekten kurtulmuş olan kimse için, İbn Kayyım Bedâiu'l-Fevâid'in bereket bölümünde derki:

Bu iki kısımdır ondan biri Allah ona rahmet etsin şeyh şöyle dedi: Fasl: Be-ra-ke-tun (Takdis yüceltme) kelimesine gelince; o iki çeşittir. Birincisi, onun fiili Tebâreke ve Teâlâ'dır. Faili ise mubârik'tir. Bir keresinde kendi başına, bir keresinde ala harf-i cerri ile bir keresinde ise fi harf-i cerri ile gelir. Onun mefulun fihi ise mubarak'tır. İkincisi ise Allahu Teâlâ'ya izafe edilen be-ra-ke-tun kelimesidir. Rahmete izzete izafe edilir. Onun fiili Tebâreke'dir. Ve Allah'tan başkası için söylenmez. Ancak Allah için kullanıldığında mana sahih olur. Ve O Subhanehu el-Mutebarak'tır. Onun kulu ve Rasûlü de mubarak'tır. Mesih İsa'nın (aleyhisselam) şu sözünde olduğu gibi:

"Nerede olursam olayım beni mübârek kıldı."⁴⁸¹

Allah kimi mübârek kılmışsa o mübarektir. Tebareke sigasına gelince; Allah (Subhanehu ve Teâlâ) onu kendine ıtlak etmiş ve kendisine has kılmıştır. Şu sözünde olduğu gibi:

"Yaratanların en güzeli olan Allah, pek yücedir."⁴⁸²

"Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümrânlığı kendisinin olan Allah ne yücedir!"⁴⁸³

"Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren Allah'ın şanı yücedir."⁴⁸⁴

⁴⁸¹ Meryem, 31

⁴⁸² Müminun, 14

⁴⁸³ Zuhruf, 85

"Dilerse sana, bunlardan daha iyi olan, içlerinden ırmaklar akan cennetler verebilen ve köşkler kurabilen Allah yücelerin yücesidir."⁴⁸⁴

"Gökte burçlar var eden, orada ı ışık saçan güneş ve aydınlatan ayı yaratan Allah, yücelerin yücesidir."⁴⁸⁵

Kur'an'da onun nasıl birbiri ardınca gelişini ve ondan başkasına değilde sadece Allah'a has olduğunu görmez misin? Ve bu kelime Teâlâ ve teazum ve bunun benzerleri gibi genişlik ve mübalağa binası üzere gelmiştir. "Tebâreke" kelimesinin binası "Teâlâ" kelimesinin binası üzeredir. Ve bu kelime yüceliğin (ulûv) kemali ve onun nihayeti üzere delalet eder.

Aynı şekilde "Tebâreke" kelimesi de onun yüceliğinin kemaline dalalet eder. Ve bu sözün manası hakkında seleften şöyle diyenler de vardır. Bu Tebareke ve tazimdur.

Diğerleri de şöyle demiştir. Elbette ki onun manası kendisinden önce yücelikle gelen ve yüceliğin hepsinin kendisinden kaynaklandığı şeydir. Bazıları ise şöyle dedi. Yarattıklarının üzerine ihsan ve hayrını çoğaltandır, rahmetini ve şefkatini onlara genişleten de denilir.

Sıfatlarında ve fiillerinde yücelik ondandır. Bundan dolayı da onun manası için teâlâ ve tazum manası kullanılır.

Tebareke için tekaddes (münezzeh olan) de denilir. Temiz ve pak olan münezzeh olan denilir.

Tebareke; yani her şeyin içinde ismi ile mübârek olan denilir. tebareke için ir-te-fe-a (yüce olmak) da denilir. Yani mübârek olan, yüce olan manasında kullanılır.

Beğavi onu zikretti. Tebareke, yani bereket (yücelik) onun zikriyle kazanılıp elde edilir. İbn Abbas dedi ki: Bereket (yücelik) hepsine o sahiptir. Vebu lafzın hakikati; elbette ki bereket, hayrın çoğalması ve onun devamıdır. Sıfat ve fiili yönden onu hak eden yoktur. Sadece Allah (Subhanehu ve Teâlâ) vardır. Selefın tefsirinde iki mana üzere döner. Bu ikisi de mütelazımdır. Fakat lafız ile en alakalı olan fiil değil vasfın manasıdır. Elbette fiil lazım bir fiildir. tekadde-se, te-a-la, te-a-za-me gibi lazım fiildir. Ve bu lafızların onun manasında olması doğru olmaz. Elbette ki o Allah'ın dışında Âliyyen, kuddus ve Azzim yoktur manasına açıklık getirmiştir.

O kendi içinde el-Muteali, el-Mutekaddestir. Bundan dolayı tebâreke kelimesinin manasının beraketun olması doğru olmaz. Allah kendisi

⁴⁸⁴ Furkan, 1

⁴⁸⁵ Furkan, 10

⁴⁸⁶ Furkan, 61

dışındakileri mübârek kılmıştır. Lafız ve mana olarak onların biri nerede diğeri nerededir. Bir tanesi lazım iken diğeri müteaddidir. (Tebârake ve bâreke fiilinden bahsediyor) sen öğrendin ki tebârake lafzını bereket verdi, onun dışındakileri mübârek kıldı manası ile tefsir eden kimse onun manasında isabetli davranmamıştır. Eğer bu lazım fiillerden olsaydı o teala, mutebarik olurdu. Tebârake ise me-ced-de babından olurdu. el-mecedde ise; kemal, celal, fadl ve genişlik sıfatlarının çoğalmasındır. Barake ise e'ta ve en-a-me babındandır.

Bunda müteaddi olsa bile zıtlık olmaksızın lazım olması da gereklidir. Seleften lafzı müteaddi ile tefsir eden kimse iki mana üzere düzenleyip tefsir etti.

Dedi ki: Bereket (bolluk ve ihsan) onun hepsi Allah katından gelmektedir. Yahut da bereketin hepsi onun öncesindendir. İşte bu onun kendisinde bulunan yücelik üzerinde bir kısımdır. Sen Müslim'in sahihinde rivayet ettiği Sevban hadisinde ki Nebi'nin(sallallâhu aleyhi ve sellem) sözünü bir düşün! o namazı bitirdiğinde şöyle derdi:

"Ey Allah'ım! Sen esenliksin selamsın, esenlik senden gelir. Celal ve ikram sahibi sen ne yücesin."

Şimdi bu kerim lafzı bir incele! Nasıl da iki övgü çeşidini bir araya topladı. Yani tenzih ve tesbih övgüsünü ve sena yani övgü ise hamd ve ululama, yüceltmedir. Lafzı açıklayıp, onu özetledi ve onu mana yönünden tamamladı. Elbette o bize aslında şunu haber verdi.

O es-Selam olandır ve selam ondandır. Selam mülk ve vasıf yönünden ona aittir. Elbette ki bu açıklama bize Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) selam ile vasıflanmasını sundu. Elbette ki onun kemalinin sıfatları, isim, fiil ve celalinin sıfatlarının hepsi es-Selam'dır.

Aynı şekilde hamd ve onun tamamı onun mülkü ve vasfıdır. O zatında mahmud olan (Övülen) dır. Ve kullarından dilediği kimseyi de Mahud kılandır.

Aynı şekilde izzet ve onun tamamı da onun mülkü ve vasfıdır. O Aziz olandır ve ondan daha Aziz hiçbir şey yoktur. Kullarından izzetli olan kimseler ise onun aziz kıldıklarıdır.

Aynı şekilde rahmet de onun mülkü ve vasfıdır. Aynı şekilde bereket (ululuk) de aynıdır. O zatında el-Mutebarik olandır. Yarattıklarından dilediği kimseyi mübârek kılar ve oda böylece mübârek olur.

"Âlemlerin rabbi olan Allah'ın şanı yücedir." ⁴⁸⁷

"Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümrânlığı kendisine ait olan Allah yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız o'nun katındadır ve yalnızca ona döndürüleceksiniz." ⁴⁸⁸

Bu bir örtüdür. Ali'lerin bilgileri bu örtünün etrafı ada kenarının en başıdır. Ancak onun arkasındaki şeye gelince; yaratılanların en iyi bileni, onlardan Allah'a en yakın olanı ve makam yönünden onun katında en izzetli olanı şöyle demiştir:

"Allah'ım! Seni övmeye güç yetiremem sen kendi nefsini övdüğün gibisin."

Uzunca gelen şefaathadisinde ise şöyle demiştir:

"Rabbime secdeye kapanacağım. Sonra Allah Teâlâ daha önce kimseye öğretmediği en güzel hamd-u senâyı bana ilham edecek."

Hüzün ve keder duasında ise şöyle demiştir:

"Kendini isimlendirdiğin yahut kitabında indirdiğin yahut kullarından birisine öğrettiğin yahut katındaki gayb ilminde kendine has kıldığın, sana ait her ismin hakkıyla senden istiyorum."

İşte bu Allah'ın(Subhanehu ve Teâlâ) isim ve sıfatları üzerine delalet eder. Elbette ki o bunun bilgisini yarattıklarının haricinde kendine ayırmıştır. Ne bir melekil mukarrab ne gönderilmiş bir nebi bunu bilmez. Acziyet içinde yaptığınız bu ikrar bizim için yeterlidir. Biz bize bu konuda izin verilen yerde durur, onun içinde aşırıya gitmeyiz ve ondan yüzde çevirmeyiz.

⁴⁸⁷ Araf,54

⁴⁸⁸ Zuhuf,85

Şeyh Hamd b. Atik'in (rahimehullah) "Selef ve İbn Sebein ile kardeşleri olan mülhidlerin arasındaki farkı açıklayan risalesi.

Şeyh Hamd b. Atik Şöyle Dedi:

Kuluna yardım edip doğruya ileten Allah'a hamd olsun. Ben Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur, ben yine şehadet ederim ki O'nun bir ortağı yoktur.

Bu Şehadet, bütün müşriklere bir düşmanlık, İslam'dan gayri bütün dinleri ret ve geçersiz kılmaktadır. Salât ve selâm yaratılmışların en hayırlısı, kulların en faziletlisi, rabbinin dinine davet ve tevhidi açıklamak için gönderilen Kulu ve Rasûlü olan Muhammed'in(sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine olsun.

Bundan sonra; bizlere Ehl-i Kasım'dan olan kardeşlerimizin risalesi ulaştı. Bu risalede bazı mühlidlerin atmış olduğu şüpheden bahsetmiş.

İmam Ahmed, İmam Mâlik, İmam Şafi, İmam Ebû Hanife ve bunlar gibi diğer Alimlerin isim ve sıfatta aynı; İbn Arabî, İbn Fârid, İbn Sebein ve Tilmisânî gibi konuştuklarını beyan etmiş, ümmetin imamları isim ve sıfatta derine dalmışlar ve demişler ki: Semi, basar, kâfur, rahim, âlim, hâlim hakkındaki sözleri ile İbn Arabî ve arkadaşları söyledikleri ile aynı hiçbir farkın olmadığı bunların hepsi aynı görüşte olduğu iddia edilmiş.

Allah'a bu sıfatları ispat etmek yaratılmış olan kulun sıfatlarına teşbih (benzetmektedir) demişlerdir. Çünkü kul; semi, basar, halim, âlim diye bunlarla isimlendirilir. Onların hepsi aynı görüşte olduğunu söylediğiniz zaman peki hangi sebepten dolayı onları bid'atçı, sapık veya tekfir edilir. Allah kendini nasıl vafsettiyse onlarda o şekilde vafsetmediler mi? Yani İmam Ahmed ve İbn Arabî Müslümandır. Bunlar ve bu gibi kimselere tabi olmak gerekir diyen kimsenin hükmü nedir?

Ebû Hureyre'den (radiyallâhu anh) rivayet edilen hadis şöyledir: *"Allah bütün mahlûkatı yaratıp bitirdiği zaman sila-i rahîm ayağa kalkarak ey Allah'ım! Burası dostluk ve akrabalık bağını kesmekten kaygı duyanların makamı dedi"* Allah Âdemi kendi suretinde yarattı hadisi rıza olarak tefsir edilir mi? Böyle tefsir edildiğinde bir acayiplik veyahut şaşkınlık olur mu?

Ve bizler deriz ki: **"Seni tüm noksanlıklardan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bir ilmimiz yoktur. Şüphesiz ki sen, (her şeyi bilen) el-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) el-Hakîm'sin."** ⁴⁸⁹ Bu sorunun kaynağı insanların ahmaklarından olmasıdır. Onların en şiddetlisi aptallardır. Sanki O'nun hissettiği bir duygusu yoktur. Elbette ki sahabe, tâbiin, onlara tâbi olan dört imam ve onların kardeşlerinin üzerine olduğu

itikat ile İbn Arabî, İbn Fârid, İbn Sebein ve Tilmisânî gibi onların ve onlara tâbi olanların inandıkları itikat ile bir fark vardır. Kur'an okuyan kimsenin yanında emir ve işler açık ve nettir. İman bu kimsenin kalbine girmiştir. Bu kaynaktan (kelam ehli) olana gelince o otlayan yayılan hayvan cinsindendir. Yahut da İbn Arabî'nin tabilerinden ve O'nun kardeşleri vahdeti vücud ehliindendir. O yarasaya görme özelliğini (hakka batıl) elbisesini giydirmeyi istedi. İki tarifenin üzerinde bulundukları itikadın beyanı ve açıklaması gereklidir.

Bil ki sahabe, tâbiün, etbeu't-tâbiün, dört imam, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ve âsar ehlinin hepsi üzerinde olduğu şey şudur: Onlar Allah'ın isim ve sıfatları ve fiillerine dair Kitap ve Sünnet'in dalâlet ettiği haberlere iman ve itikat ediyorlardı. Ve Allah'ın celaline laik olan şeyleri de Allah'a ispat ediyorlardı. Onlar temsil, tekyif, tahrif ve tadil olmaksızın zahir üzere olan manayı ispat ediyorlardı. Ayrıca elbette ki Allah zatında sıfatında ve fiillerinde hiçbir şeye benzemez. Kim Allah'ı yarattıklarına benzetirse kâfir olur. Ve kimde Allah'ın kendi nefesine vasfettiği sıfatları inkâr ve tadil ederse kâfir olur. Allah'ın kendisini vasıflandırdığı şeylerde veyahut Rasûlünün onu vasfettiği sıfatlarda bir teşbih ve kusur yoktur.

Ayrıca onlar şöyle inanıyorlardı. Elbette ki Allah yarattıklarından ayrı olarak arşa istiva etmiştir. O'nun zatından bir şey mahlûkatın içinde yoktur, aynı şekilde o'nun zatında da mahlûkatından bir şey yoktur. Şüphesiz ki arş mahlûkatın hepsinin üzerindedir. Onlar kaza ve kadere Allah'ın dileyip taktir ettiği şeylerin bütününe iman ederler.

Elbette ki hayır ve şer olan şeylerin hepsi dilemesi ile yani taktir ettiği kaza ve kaderiyle olur. Allah kaza ve kadere iman ve Rasûlüne itaati emretmiştir. Allah iman, mü'minleri, muttakileri, sabredenleri ve bunun gibilerini sever. Küfür ve masiyeti kerih görür ondan nefret eder. Sevap ve ceza bunun üzerine tertip edilir. Bu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın üzerinde olduğu itikadıdır. Onlar fırka-i nâciye ve sırat-ı mustakîm ehlidir.

Onlara muhalefet edenlere gelince sapık ve bid'at ehli idiler. Onların farklı inanç ve çeşitli görüşleri vardır. Kendi aralarında bile parça parça dağınıktırlar. Bu kimseler hakkında rabbimiz şöyle buyurmuştur.

“İşte bu benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun. Onun dışındaki yollara uymayın. Yoksa sizi (Allah'ın dosdoğru olan) yolundan saptırırlar. Korkup sakınasınız diye bunu size emretti” ⁴⁹⁰

Şimdi İbn Arabî, İbn Fârid, İbn Sebein ve Tilmisânî gibi Vahdeti vücud Ehlin'den olan kimselerin üzerinde olduğu inanç ve itikatlarını açıklamaya geldi. Çünkü soru bunu kapsamaktadır.

Biz deriz ki: Bu melun taifenin mezhebi şudur: Elbette Rab teâlâ ve tekaddes (Allah onların söylediklerinden yüce mukaddestir) vücudun kaynağıdır. Kitaplarında şöyle açıklamışlardır: Elbette rabbin vücudu yani var olması semanın, yerin, dağların, denizlerin ve mevcudatın hepsinin vücudu var olması gibidir. Yani onların yanında bunların hepsi Allah'ın ta kendisidir. Onların yanında ne kul vardır ne rab ne yaratan vardır ne yaratılan, bunların hepsi onlar için birdir.

Aynı şekilde bugün Kur'an onların aleyhine bir hüccettir.

"Muğni'l-Lebib" kitabına bak, onların büyük büyük küfür ve şirkleri hakkında ne söylediklerini göreceksin.

Bu kimseler derler ki: Muhakkak ki "ilâh" yenilen, giyilen, koklanan, nikâhlanan, kurban edilen ve bunun gibi birtakım şeyleri zikrederler.

Rabbimiz Tebareke tela bunlardan yüce ve münezzektir. Eğer ki bu küfür hidayet olmuş olsaydı o zaman Mecusi'de hidayet üzere olurlardı. Çünkü onlar Allah'a ibadet ediyorlardı. Ancak buna rağmen bu kimseler dalâlet ve sapıklık içindeydiler. Çünkü Allah'a ibadet ettikleri gibi ibadetin bir kısmını da mahlûkatın bazısına tahsis ediyorlardı. Onların yanında ki "muvahhid" birçok şeye ibadet etmekte olur. Ve kimde birçok varlığa ibadet etmiyorsa Muvahhid olamazdı. Onların sözlerinden biride şudur: Gerçekten Firavun şu sözünde güvenilir. Dedi ki: **"Ben sizin en yüce rabbinizim!"**⁴⁹¹

Elbette ki Mûsâ onların buzağıya ibadet etmesini kerih gördü ve Harun'un onların bu yaptığına bir şey dememesini de kerih görüp reddetti. Ve Ayrıca onların ileri gelenleri şeytana secde ettikleri zaman. Bazıları onlara niçin secde ediyorsunuz? Diye sordular. Ve şöyle cevap verdiler. O ilâhın aynısı dediler. Ve kimde güneşe, putlara veya şeytana secde ederse Allah'a secde etmiş olurlar. Ve şöyle dediler: Varlıkların tümü Allah'ın kalamındandır. Türküler, şiirler ve sövme (kötü kelime) de Allah'ın kelâmı dediler.

Onlardan bazılarının söylediği gibi: İster düzenli olsun ister dağınık bizim yanımızda var olan tüm kelimeler onun (Allah'ın) sözleridir.

Ve şöyle dediler: Kur'an'ın hepsi şirk. Çünkü o Halûk ile Mahlûkun, Âbid ile Mâbudun arasını ayırmaktadır. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bu Kâfirlerin ve Zalimlerin söylediklerinden beri ve yücedir.

Bu açıklamadan sonra kimde bunların arasındaki farkı bilmez. Aynı şekilde bu kimselerin Celal ve izzet Sahibi olan Allah Teâlâ hakkında söyledikleri ile Allah Rasûlünün, ashabının ve tâbiünün bunlar hakkındaki

söylemiş olduğu sözlerin ayrımını yapamıyorsa bundan sonra onda ne bir hayır nede ona bir çare vardır.

Mulebbisin sözüne gelecek olursak, der ki: İbn Arabî ve tabileri Müslümandır, İmam Ahmed ve tabileri Müslümandır. Bunların mukallitleri de Müslüman, bunların mukallitleri de Müslüman. Vallahi O'nun söylemiş olduğu yalanların en büyüğü fücurun en şedididir.

İmam Ahmed ve tâbileri ile İbn Arabî ve tâbileri arasındaki fark, doğu ile batının arasındakinden daha uzaktır. Rabbimiz Tebareke tela şöyle buyurdu: **"İman edip salih amel işleyenleri, yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla bir tutar mıyız hiç? Ya da muttakileri facirlerle bir tutar mıyız?"** 492

"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç? ..... Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz?" 493

Rabbimiz Tebâreke Teâlâ şöyle buyurdu: **"Öyle ya, mü'min olan, yoldan çıkmış kimse gibi midir? Bunlar elbette bir olamazlar."** 494

"Körle gören, inanıp iyi amellerde bulunanla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz!" 495 Kur'an-ı Kerim'de bunun gibi birçok ayet vardır.

Zındığın dört imam hakkındaki sözlerine gelecek olursak, dediler ki: Dört imam Allah'ın isim ve sıfatlarına daldılar. Ama bu yalan ve iftiradır. Çünkü rabbimiz dalanları kınamış ve zem etmiştir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur: **"Ve onların dalıp gittikleri gibi daldınız."** 496 Ve küffar hakkında ki ayeti ise: **"(Batıla ve eğlenceye) dalıp gidenlerle beraber, biz de dalıp giderdik."** 497 "

Bırak onları (batıla) dalıp eğlensin (oyalansınlar)" 498

Ve diğer bir ayette ise: **"Ayetlerimize dalanları gördüğünde"** 499

Dört imam Allah'ın sıfatlarına dalmadılar (inceden inceye konuşup tartışma) bilakis onu Allah'a ispat ettiler. Kur'an ve hadiste nasıl geldiyse hiçbir te'vil, tekyif, teşbih ve tadil yapmadan Allah'ın şanına ve azametine

492 Sâd, 28

493 Kalem, 35-36

494 Secde, 18

495 Mü'min, 58

496 Tevbe, 69

497 Müddessir, 45

498 Meâric, 42

499 Nisa, 140 ve Tevbe, 65-66

layık nasların dalâlet ettiği manayı ispat edip itikad edindiler. Buna da "dalma" dediler; bu ise onlara karşı en büyük ve telbisliktir.

İftiracının dört imam hakkındaki iddia ettiği Söze gelecek olursak, dört imamın sözleri İbn Arabî'nin sözlerine benzediği hiçbir farkın olmadığı yalan! Bu apaçık bir yalan ve iftiradır. Yalan olduğunu her mü'min bilir ve bunda bir şüpheye düşmez.

Dalalet ehlinin atmış olduğu diğer bir şüpheye gelecek olursak, dediler ki: Onlar Allah'ın sıfatlarını kullarının sıfatlarına teşbih ettiler.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendi nefsini basar, semi, rahim, âlim ve halim olarak isimlendirdi. Yarattıklarının bazısı da bununla isimlendi. İşte bu iki yönden "TELBİSİN" en büyük olanıdır.

İlk olarak, bu selef ve Ehl-i hadise atılan iftira ve ta'ndır. Çünkü onlar Allah'ın isimleri mahlûkatın isimlerine benziyor dememişlerdir.

İkinci olarak; Allah'a semi, basir, âlim ve halim denildiğinde yarattıkları içinde bunun benzeri denilir. Böyle denildiği zaman Allah'ın isim ve sıfatlarında mahlûkatın isim ve sıfatlarına benzemesi anlamına gelmez.

Rahim gibi rahim, halim gibi halim, Semi gibi Semi yoktur. Aynı şekilde ilim gibi ilim, işitme gibi işitme, hilm gibi hilm, besar gibi besar yoktur. Allah'ın ilmi, hilmi, işitmesi, görmesi, kulun hilmi, işitmesi ve görmesi gibidir diyen kimse şüphe olmaksızın Azim olan Allah'ı inkâr edip kâfir olmuştur.

Bilakis Allah'ın ilmi, hilmi, işitmesi, görmesi ve sıfatlarının hepsi kâmilidir. Tüm eksik ve noksanlıkların hepsinden beridir ve bundan münezzehtir. Yarattıklarının nasıl olduğunu ondan başka kimse bilmez. Onun keyfiyyetinin bilinmesi yaratılanların hepsi tarafından imkânsızdır. Onu en iyi bilen dediği gibi: Allahım! Ben seni, övmeye güç yetiremem sen kendini övdüğün gibisin. Allah'ın sıfatlarının aksine yaratılanların sıfatlarında bir eksiklik, kusur ve noksanlık vardır.

Tesmiyede ki ittifak müsemma ve hakikatte ki ittifakı gerekli kılmaz. İşte bu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ile bid'at ve dalâlet ehlinin arasını ayıran Furkan'dır. Şüphesiz ki bid'at ehli mahlûkata layık görülen isim ve sıfatların haricinde Allah'ın isim ve sıfatlarını anlayıp fehim edemediler. Elbette ki onlar Allah'a işitme, görme, kudret ve hilm gibi sıfatları Allah'a ispat ettiklerinde bu sıfatlar hususunda yaratılan ile yaradan arasında bir benzetmenin gerekli olduğunu zannettiler. Bundan dolayı naslar hakkında te'vil ve tahtife gittiler.

Allah'a (Subhanehu ve Teâlâ) layık olan şeyleri ve onların üzerinde dalâlet ettiği şeyleri nefyettiler. Onların Mezhebinin başı teşbih ve temsil, sonu ise tahrif ve ta'dildir.

Ehlisünnet ve cemaate gelince, onlar şöyle dediler: Bizler Allah'ın kendi nefsi için ispat ettiği şeyleri ve onun elçisinin onun için ispat ettiği şeyleri Allah'a ispat ederiz. Ayrıca onların itikatları Allah'a ispat edilen şeyler yarattıklarına ispat edilen şeylere benzemez.

Selef mahlûkatın sıfatının keyfiyetini biliyorlardı. Ama Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) sıfatlarının keyfiyeti mahlûkatı tarafından bilinmesinin de imkânsız olduğunu da biliyorlardı. Azim olan Allah'ın sıfatlarının mahlûkat tarafından bilinmesinden yüce ve mukaddestir. Bundan dolayı İmam Mâlik şöyle demiştir: Mâlik b. Enes'in istivanın malum, keyfiyetinin meçhul, bu konuyu araştırmanın bid'at olduğunu ve Allah'ın gökte, ilminin ise her yerde bulunduğunu söyledi.

Bu kimselerin diğer iddialarına gelecek olursak, dediler ki: İmam Ahmed ve diğer Mezhep imamlarının söylemiş oldukları söz ile İbn Arabî ve benzerlerinin söylemiş olduğu söz aynıdır aralarında bir fark yoktur. Peki ama hangi sebepten dolayı onlara bid'atçı, dalalet ehli diyelim veya onları tekfir edelim?

Biz deriz ki: Bu iki fırkanın Ahmed ve tâbileri ile İbn Arabî ve tabilerinin aralarında bir fark yoktur, sözleri eşittir, aynı görüşte demekten Allah'a sığınırız. Bilakis bu iki fırka arasındaki fark yerle gök arasındaki mesafeden daha büyüktür.

Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın sözü ile İbn Arabî ve arkadaşlar, vahdet vücutçuların sözü gibi demiyor, ancak bu kimse; Mûsâ'nın (aleyhisselam) sözü ile ve lanetlenmiş Firavun'un sözü eşittir, Ebû cehil ve arkadaşları ile Allah Rasûlü ve arkadaşlarının üzerinde bulunduğu şey denktir diyor. Seni tenzih ederim! Bu apaçık bir sapıklıktır.

Onları niçin tekfir ediliyor ve Muhtedi deniyor sözüne gelecek olursak, biz deriz ki: Rabbimiz Tebareke tela şöyle buyurdu. **"Andolsun ki "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler kâfir oldular."**⁵⁰⁰

Rabbimiz şöyle buyurmuştur. **Andolsun ki "Allah üçün üçüncüsüdür." diyenler kâfir olmuşlardır."**⁵⁰¹

Rabbimiz başka ayetinde şöyle buyurmuştur. **"Ayrıca size melekleri ve nebileri rabler edinmenizi de emretmez. Siz müslüman olduktan**

⁵⁰⁰ Maide, 17

⁵⁰¹ Maide 73

sonra size hiç küfrü emreder mi?⁵⁰² Allah (Subhanehu ve Teâlâ), "Allah Meryem oğlu Mesih'tir." diyenleri ve Allah için üçüncüsü diyenleri ve melekleri ve nebileri rabler edinenleri tekfir etmiştir. Bizler nasıl olurda bütün varlıkları rab edinen (vahdeti vücud) tekfir etmeyelim?

Dediler ki: Bütün mahlûkat Allah'tır. Hatta Güneşe secde ettiler. Diyor ki: Müşrikler Allah'a ibadet diyor, aynı şekilde isimlerini zikretmekten hayâ ettiğim mahlûkatın Allah olduğunu söylüyor. Allah için bu şaşılacak bir şey mi? Selefin bu kimseler hakkında söylemiş olduğu sözün en güzeli, "Bunların küfrü Yahudi ve Hristiyanların küfründen daha şeditir."

Bahsetmiş olduğun hadise gelecek olursak: *"Allah bütün mahlûkatı yaratıp bitirdiği zaman sıla-i rahîm ayağa kalkarak; ey Allah'ım! Burası dostluk ve akrabalık bağını kesmekten kaygı duyanların makamı dedi"*

"Allah Âdemi kendi suretinde yarattı" hadisi Bu iki hadiste sabittir. Allah'a hamd olsun ki Ehlişünnetin yanında bu hadislerle alakalı bir işgal (sıkıntı ve problem) yoktur.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle buyurdu: **"O sana kitabı indirendir. Ondaki ayetlerin bir kısmı muhkemdir ki onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihlerdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onun te'vilini aramak için müteşabih olanlarına tabi olurlar."**⁵⁰³

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih hadiste, *"Kur'an'ın müteşabihlerine tâbi olanları gördüğünüz vakit, onlardan sakının. Onlar Allah'ın ad verdiği kimselerdir."* buyurdu. Selefin birçoğu da bu ve buna benzer konuları mevzu bahis etmeyi kerih görürlerdi.

Ve şöyle derlerdi: Biz Allah'a ve Allah'tan gelene Allah'ın murat ettiği gibi iman ettik

Rasûlüne, Rasûlünün getirdiğine ve Rasûlünün murat ettiği gibi iman ettik. İlimde derinleşenler derler ki: "Ona iman ettik. Hepsî rabbimizin katındandır."

Allah'ın celaline layık sıfatların ispatı ile ilgili nas ve metinler sarîh ve açıktır. Aynen Allah'ın arşa istiva etmesi gibi. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) mahlûkatından ayrı olarak arşa istiva etmiştir. Eksiklik ve ayıp olan şeyleri Allah'ın sıfatlarından nehiy ve reddederiz.

⁵⁰² Âl-i İmran, 80

⁵⁰³ Âl-i İmran, 7

Sihhati ve malûmatı sahih ve sabit olan ilmin bir bölümü bazı insanlara anlaşılması zor gelebilir. Bu kimselerin yapması gereken geldiği gibi iman etmesidir. Onun zahirine muhalefet etmez ve onu bozmaz. Hakkı talep edeni Eş'arı, Mu'tezile ve benzerleri gibi olan ehli bid'atin kitaplarından uyarmak gerekir. Çünkü onların içinde şüpheler, evhamlar ve insanlardan çoğunun yoldan çıkmasına sebep olan Kitap ve Sünnet'in naslarına muhalefet vardır. Başarısızlıktan Allah'a sığınırız.

Samimi ilim talebesini bid'at ehlinden uyar, Eş'ârîyye, Mu'tezile, Muattıla ve benzerlerinden bir şey dinleyip yazmasınlar. Çünkü onlarda Kur'an ve Sünnet'in naslarına ihlal eden vehim ve şüphe aramaktadırlar. Birçok insan ıda doğru yoldan saptırdılar. Bunlardan ve rezil rûsvay olmaktan Allah'a sığınırız.

Sizlerin üzerine bu şüpheyi atan kimseye gelince, sizlerin üzerine gereken şey Allah'ın kelâmından, Rasûlünün kavlinden veyahut bu dinin imamlarının sözleriyle ona hüccet getirip açıklama yapmaktır. Eğer o hakkı kabul eder bid'at ehli ve onun dışındakilerin batıllığını itiraf ederse, Allah'a hamd olsun, o istenileni yapmıştır.

Eğer bunu yapmazsa onu terk edip ondan uzaklaşılması gerekir. Eğer onun öldürülmesi kolay değilse onu çöplüğe atın. Bunu İslam ehline onun düşüncelerinin esintisi zarar vermesin diye yapın.

Onun hayret vericilik rıza ile tefsir edilir mi sözüne gelince; ona cevap olarak şöyle denilir: Rıza, hayret, gazap, öfke ve bunun benzeri şeyler, ayrıca onun dilemesi, iradesi ile alakalı olan şeyler Allah (Subhanehu ve Teâlâ) üzerine ıtlak edilir. Ayrıca Allah'a layık olan sıfatları temsil, teşbih, batıl tahrif ve ta'til olmaksızın sadece Allah'a ispat edilmesi gerekir.

Bid'at ehli isim ve Sıfatlarda yaptıkları gibi bunda da te'vile gittiler. Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'ın yanında ise bap tek bir baptır. Onlar tahrif, tesbih, ta'til ve uydurma yapmadılar. Senin üzerine gerekli olan onların yoluna uymandır. Çünkü o dosdoğru yol sırat-ı mustakîmdir. Öyle ki kim bu yola uyarsa mukim nimetleri elde eder. Kimde bu yoldan yüz çevirirse ateşin ashabından olur.

İşte bu, bana gelen meseleler hakkında ilmin azlığı, yardımsız oluşum ve meşguliyetin çokluğundan dolayı açıklayabildiğim bir kısımdır. Hacetin yoğunluğu, cehaletin ortaya çıkışı, sünnet ve onu bilen kimselerin garipliğini anlatmak için bir cilt veya daha çok yazı gereklidir. Vallahu Mustean.

Bil ki ona bakan kimse onun içinde birçok konu bulur. Ve denilir ki onun içinde tekrarın çeşitleri vardır. Ve onun üzerinde bulunup onu taşıyan kimsede hakkın gizliliği ve doğruya ulaşmanın eksikliği vardır. Allah'tan

sizleri ve bizleri başarıya ulaştırmasını isteriz. Salât ve selâm Muhammed'e onun âline ve ashabına olsun.

Şeyh Sad b. Hamd b. Atik'e (rahimehullah) Sefarani'nin Kavlınden Soruldu. Sefarani der ki: Bizim rabbimiz cevher, araz ve cisim değildir. O yüce ve büyüktür.

Cevap, "cevher, araz ve cisim" gibi lafızların nefy ya da ispat yönünden Allah'a atfedilmesi selefin ibarelerinden değildir. Çünkü rabbin (Subhanehu ve Teâlâ) isim ve sıfatları babında bunlar gibi cihet hayz ve bunun dışındaki mücmel olan hem hak hem batılı kapsayan lafızlar selefin tabirinden değildir.

Cihet, hayz ve buna benzer lafızların hepsi hem batıl hem de hak olma ihtimali vardır. Selef-i sâlihîn nede kendilerini sefefe nispet eden ve nede onlara benzeyen kimselerin sözlerinde böyle bir şey yoktur. Bu hatadır çünkü selef-i sâlihînin yolu bilinmektedir.

Onların yanında isim ve sıfat babı malumdur. Allah ve Rasûlü isim ve sıfat hakkında ne konuşmuş iseler onlarda onu konuşmuşlar bundan başka bir kelam etmemişlerdir.

İmam Ahmed'in(rahimehullah) dediği gibi: Allah kendi nefisini nasıl Vafsettiyse ancak öyle vafsedilir, Allah Rasûlü Allah'ı nasıl Vafsettiyse ancak öyle vafsedilir. Kur'an ve Sünnet'e karşı had aşılmaz.

Cevher, araz ve cisim lafızları Allah'ın zatı isimleri ve sıfatlarını "ispat ve nefy" ile alakalıdır. Ehli'sünnet ve selef-i sâlihînin yanındaki nas bellidir, bu ve buna benzer lafızların Allah'a ıtlak edilmesi sonradan çıkmış bir bid'attir. Bu lafızların; Allah'a karşı ispat veyahut nehy olarak Allah ile adlandırmak caiz değildir.

Bu konuyla alakalı Şeyhu'l İslam Muhammed b. Abdulvehhâb'ın risalesini Muhtasar olarak bu konu hakkında neyi Kast ettiğini anlatacağım.

Allah o'na rahmet etsin, der ki: Ne Allah'tan nede Rasûlünden isim ve sıfatları ispat ve nefy eden; cevher, araz, cisim, cihet gibi lafızlar yoktur. Kim bu ve benzeri lafızlar ile ispat ve nefy giderse! Selef, İmam Ahmed ve Ashabının yanında muhtedir (bid'attir). Bu çeşitten olan şeylerde vacip olan ise sükût etmek Rasûle ve ashabına tâbi olmaktır.

Ben bu meselede Hanbelîlerin sözlerini sana aktaracağım.

Şeyh Takıyyuddîn der ki: Allah ne cisimdir ne arazdır nede cevher değildir diyen kimselere vermiş olduğu reddiyede şöyle demektedir. Cevher, araz, hayz ve cisim gibi lafızlar ile Allah'ın isim ve sıfatları mutlak manada ne ispat edilir nede nefy edilir. Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye bununla alakalı der ki: Ümmetin imamı olan Ahmed ve benzerlerinin kastetmiş olduğu şey şudur! Bid'at ehli bu ve benzeri mücmel ve kapalı lafızları gündem edip söylediler. Bu tür lafızlar ile mutlak anlamda ispat ve mutlak manada nefy olduğu hakkında anlaşılmadı. Şeyh Takıyyuddîn'in sözü burada bitti. İşte

bu naklettiğimiz Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ın risalesinin sonudur. Ebû Vefa b. Âkıl ise şöyle dedi: Ebû Bekir ve Ömer vefat ettiğinde cevher ve araz gibi konular ve meseleler yoktu. İşte bu Allah'ın hidayetini isteyen kimse için yeterlidir.

Süleyman b. Sehmân'dan Şeyh Ali b. Abdullah b. İsa'ya. Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun. Bundan sonra, tuğyan ve küfrün imamı olan Dehlân üzerine reddiye için hazırladığım risaleye itiraz için yazılmış olan mektubun haberi bana ulaştı.

Süleyman b. Sehmân Rahimehullah dedi ki:

Süleyman b. Sehmân'dan Şeyh Ali b. Abdullah b. İsa'ya.

Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun.

Bundan sonra, tuğyan ve küfrün imamı olan Dehlân üzerine reddiye için hazırladığım risaleye itiraz için yazılmış olan mektubun haberi bana ulaştı. Benim ilk olarak sunacağım şey senin itirazındır.

Allah'ın kelâmına Allah'ın sıfatı sözü ve tabiri denmesine itiraz etmendir. Bende itirazına karşılık şunu soruyorum. İtirazın hangi yönden olduğu ve bununla beraber naslar Allah'ın kitabında Rasûlünün sünnetinde, selefin sözlerinde Âsar ehlinin kitaplarında mevcuttur. Sen bununla bana cevap verdin. Anladım ki sen benim ona karşı söylediğim sözümü iyi bir şekilde tasavvur edememişsin, bununla Allah ve Rasûlünün düşmanlarına karşı reddettiğim şeyle neyi kastettiğimi anlamışsın. Sen kelamın konusunu incelemeyen ve murad edileni sormadan önce itiraz etmeye kalkıştın. Bunun çözümü nedir ey Sad?

Cevaba gelince; **ilk olarak**; kelimadan murad edileni ve onun konusunu incele!

İkinci olarak; kardeşinin sözünde senin üzerine müşküle olan şeyleri ve onun sözüyle neyi kastettiğini sor. Eğer o hak ve doğru ise onun üzerinde bulunduğu şeyi öv. Eğer hatalı ise ona hakka irşat et ona delilleri göster. Elbette ki hak mü'minin hedefi ve amacıdır. Onu nerde bulursa alır. Adalet ve hakkı isteyen biri için hakka rücu etmek bir eksiklik değildir. İşte bu benim sözümün kanıtıdır. Bil ki sen benim muradımı anlamadın. Ben evliya, Enbiya ve onlar ile isteme hakkında onda varid olan şeyler için derim ki onun caizliği üzerine delil yol Ebû Said hadisidir. Onun sözü şöyledir: *"Ey Allah'ım! Şüphesiz ki ben senden, (senden) isteyenlerin senin üzerindeki hakkı ile istiyorum... Bu yürüyüşüm hakkıyla senden istiyorum."* Bu hadis sahih olsa bile, manası hasmın zihnine gelenden başkasıdır.

İsteyen kulların hakkıdır, dua ettiklerinde taşkınlık olmaksızın, azmederek ve çabalayarak bizim onlara icabet etmemizdir. Ve lütuf, rahmet

Cömertlik ve ihsandır. Nimet veren ve ihsan edenden yürüyenlerin hakkı ise, tava ederek rableri için onları ödüllendirmektir. Allah lütuf ve genişlik sahibidir.

Bu sahih olduğunda, tevessül Allah'ın sıfatlarından başkasıyla olmaz ey akıldan yoksun olan (doğruyu bulamayan).

Onlar rabbimizin kavli ve fiili, iki sıfatıdır.

O'nu noksan sıfatlardan tenzih ederim. Şerefli bir ve tek olanı.

Bu, senin dediğin gibi beşerle tevessül etmek kabilinden değildir.

Ey niyeti de görüşü de bozuk olan.

Subhan olana itaat etmek ve ondan istemek, bu ikisi kulun bunu elde etmesine sebeptir. İsteyenlere icabet etmesini ve boyun eğerek (Rabbi için) yürüyen akıl sahiplerini mükâfatlandırmasını. O halde kalmadı hadisin metninde bir delil, görüşü değersiz olanın sözünü ispatlayan.

Benim bu sözdeki muradım; enbiya ve evliyaların hakkı ile tevessül etmenin ve onlarla istememin caizliği üzerine delil getirilen şeyleri çürütmektir. O'nun içindeki kelamın konusu ve onun caizliği sıfatın ispatının karar kılınması veyahut fiili ve kavli şeylere onun taksim edilmesi değildir. O basar, semî, ilim ve hayat bunun gibi lazım Zat-ı sıfatlardan fiile mukabil olacak şeyleri zikretti. Kudret ve dilemeyle alakalı ihtiyari fillerin sıfatının açıklaması (tefsiri) yoktur. Elbette ki bunun hepsi kelamın konusundan değildir.

Onun içinde benim söylediklerimin haricinde veya bana kendisiyle düşmanlık edilmesini gerekli gösterecek şeylerin üzerine reddiye olacak bir şeyin dışında mülhidlerin bir sözü yoktur. Ayrıca Ehl-i Sünnet'e muhalif olan bid'at ve hevâ ehlinin, İttihadiyye, Kelabiyiye, Eş'ariyye, Kerrâmiyye ve onların dışındakilerin sözleri de yoktur. Eğer olsa bile bizim maksadımızın dışına çıkaracak bir durum ya da vuku bulan kelama zıtlıklar oluşturacak bir durum da olmayacaktır.

Ben sana söz konusu mevzunun haricinde itiraz ettiğin kalan şeyleride açıklayacağım.

Ben el- Bârin'in sıfatlarını kavli ve fiili olarak iki kısma ayırdım. Çünkü bu benim için gerekliydi. Kavli sıfatlar fiili sıfatlardan farklıdır. Onlar bir bölüm olsa da farklılıkları vardır. Benim kastettiğim şey Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye'nin Ebû Said hadisi ile ilgili zikrettiği şeyleri ve onun sözlerinden gerekli olacak şeyleri sana zikrettim ve sundum.

İşte bu O'nun sözlerinin nassıdır. Ben sana onu izah ederken Şeyhu'l İslam'ın sözleri ile çelişecek veya O'nun sözlerine muhalefet edecek kendimden hiçbir şey söylemedim. Allah ona rahmet etsin o şöyle dedi: Ebû Said hadisinde onun sözüne gelince, "Senden isteyenlerin hakkı ile isterim, bu yürüyüşümün hakkını ile isterim" bu hadisi Atiyye el Avfi rivayet etmiştir.

Onun içinde zayıflık vardır. Fakat bu bölümde onun şahitliği takdir edilmiştir. İsteyenlerin hakkı Allah'ın üzerinde onlara icabet etmesidir. İtaat edenlerin hakkı ise onlara ecirlerini vermesidir.

Ondan istemek, ona itaat etmek onun icabetinin ve ecrinin oluşması için sebeptir. O bununla tevessül etmiş, bununla yönelmiş ve bununla sebebini işlemiştir. Eğer bu bir kısım olsaydı onun sıfatlarından bir bölüm olurdu. Elbette onun icabeti, ecrini vermesi onun kavli ve fiili sıfatlarındandır. Bu Allah Rasûlünü sahih hadisindeki sözü gibidir: *"Allah'im! Gazabından rzana, cezandan affına senden sana sığınırım. Ben seni övmeye güç yetiremem, sen kendini övdüğün gibisin"*

Allah ona rahmet etsin onun sözü gibidir.

Allah sana rahmet etsin benim sözümü incele! Bu kavli ve fiili iki sıfat bizim rabbimize aittir. Bunun ve Şeyhülislam'ın "Eğer o bir bölüm olsaydı onun sıfatlarından bir bölüm olurdu. Onun icabeti, inabeti fiili ve kavli sıfatlarındandır" sözü arasında bir fark var mıdır?

Elbette ki bu iki sıfat fiili ve kavli sıfatlardan değildir. Bilakis bu tek bir sıfattır denilir. Bana onu açıkla! Eğer vav benim sözüm olsaydı o ikisi kavli ve fiili olan ve farklılığı gerektiren iki sıfat olurdu. Elbette onlar bununla farklılığı olan bir kısımdır. O zaman Şeyhu'l İslam'ın sözünün vechi nedir? Elbette o böyle dedi. Tıpkı onun dışında İslam imamlarının söylediği gibi.

Açıklığa kavuşmuştur ki; ben kendi nefsimden olan ve bana itiraz edilecek uydurma ya da sonradan olma bir söz söylemedim. Ben sadece onu iki kısma ayırdım. Bu açıklığa kavuştuğunda bilinmesi gereken ise bu konu benim söylediklerimin konusu değildir. Ancak bunun konusu evliya ve enbiyaların hakkı ile tevessül etme, onlar ile istemenin doğru olduğunu iddia eden kimsenin davasını iptal etme konusudur.

Şeyhu'l İslam zikretti ki o bunu kimin ileri sürdüğünü bilmez. Bizim nebimizden bir kişi ile tevessül caiz değildir. Ancak İzz b. Abdüsselam'dan zikredilen hadisin sahihliği ve sabitliği üzere olan şey hariç. Eğer bu kısım onun sıfatlarından olan bir şeyse bunda bir mahzur yoktur ve buna bir engelde yoktur. Bu nerede bahsedilen şey nerede? Eğer böyle bir algı olsaydı kelimadan murad edilen bu olur muydu?

Benim Allah ona rahmet etsin, İbn Kayyım'ın sözlerinden zikrettiklerime gelince, elbette imam Ahmed, kelâmı Allah'ın zatı ile kaim fiili sıfatlarından saydı. O içerisinde şüphe olmayan haktır. Fakat Allah'ın bu iki sıfatla vasıflanması bu durum ile çelişmez.

Ayrıca İbn Kayyım bundan sonra yaklaşık yirmi sekiz satırda bunu zikretti.

O şöyle dedi: Allah müşrikleri ayıplamıştır.

Çünkü onlar /şeytanı memnun etme uğruna taşlara ibadet ettiler.

Ve (ibadet ettikleri) yaratıcı olmadığından onları kınanmıştır. / onlar açık konuşur da değildir.

Ve bir de açıklamıştır (Allah) şüphesiz hareket etmek ve konuşmak /onların putlarında bulunmamaktadır.

Bu ikisi yitirildiğinde, kimden alınmışsa onlar/ hak ilâh değildir.

Bilakis o bâtıldır.

Allah'tır daima hak ilâh olan/ hiç bu iki özellik ondan alınmış mıdır?

Şu sözüne kadar: Ve O aynı şekilde daima mütekellimdir/ bilhassa dilediğini yapan ihsan sahibidir.

Süleyman b. Sehmân (rahimehullah) der ki:

Süleyman b. Sehmân'dan el-Alci'ye: Esselâmualeykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu. Bundan sonra; senin bana manzumede zikretmiş olduğum birkaç kelimeye zannın ve itirazın iddia ettiğin sözüm şudur: "Selâm Seyyid el-Mâsum ve Ailesine, ashabına, tâbiîne ve bunlara güzelce uyanlara.

Süleyman b. Sehmân'dan el-Alci'ye: Esselâmualeykum ve rahmetullahi ve berakâtuhu.

Bundan sonra; senin bana manzumede zikretmiş olduğum birkaç kelimeye zannın ve itirazın iddia ettiğin sözüm şudur: "Selâm Seyyid el-Mâsum ve Ailesine, ashabına, tâbiine ve bunlara güzelce uyanlara.

Sanırım sen bizlerin kim Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Seyyidina" derse o kimseye sert davranıp bunu inkâr ettiğimizi zannedip bu bizim yani Ehl-i Necd'in menheci olduğunu düşünüyorsun!

Vallahi bu bize atılan bir iftira ve yalandır. Biz bunu kabul etmiyoruz ve bu bizim ne Menhecimiz nede mezhebimizdir. Böyle bir şey bizden duyulmamış bilâkis senin mezhebinin imamı olan İmam Mâlik'ten(rahimehullah) rivayet edilmiştir. Eğer ki bu bir ayıp ve kusur olsaydı bizim değil imamınızın olurdu. Suçlama ve darbı misali de ona yapmanız gerekirdi.

Bize gelince, Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisini inkâr etmiyoruz. "*Ben âdemoğlunun seyyidiyim bunda bir övünme yoktur.*" Başka bir hadiste, Yemin olsun ki ben Ebû Bekre'den işittim. Şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberde hutbe okurken torunu Hasan içeriye girdi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*Şüphesiz bu benim oğlum bir seyyiddir. Umarım ki Allah bu oğlum sebebiyle Müslümanlardan iki büyük fırkanın arasını düzeltir*" buyurdu.⁵⁰⁴

Diğer bir hadisinde ise: "Kureyzalılar Sa'd'ın hükmünü kabul ederek kalelerinden indiler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sebeple ona haber gönderdi, o da geldi. Gelince Allah Rasûlü: "*Seyyidiniz için ayağa kalkınız.*" buyurdu."⁵⁰⁵

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Ey Benî Seleme! Seyyidiniz kimdir?* Dediler ki: O, Ced b. Kays'dır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise şöyle cevap verdi. *Bilakis sizin Seyyidiniz Amr bin Cemûh'dur,* dedi.

Bu rivayetlerden sonra inşallah anlamışsındır. Peki, o zaman "seyyidina Muhammed" diyen! Nerede azarlayıp ona sert müdahale etmişiz? Veya biz böyle diyeni nerede reddetmişiz veyahut nerede söylemişiz veya hangi kitap

⁵⁰⁴ Sahih Buhari Kitab-ı Fiten

⁵⁰⁵ Sahih Buhârî, Kitabu'l-İsti'zan

da bahsetmişiz. Bizler o kadar kitap, risale ve şiir yazdık ve bunların hepsinde zikrettik. Bu konuyu dikkatlice inceleyip tahkik ettiğin zaman bunun bir yanlış anlama, zihinsel sallantı, akıl tutulması ve bilgi ve mesnetsiz bir şey olduğunu göreceksin. Bil ki! Âlimler bu konu hakkında (peygambere seyyid denir mi denmez mi) meselesi hakkında ihtilaf etmişlerdir.

İbn Kayyım Bedâiu'l-Fevaid'de şöyle demektir. İnsanlar bir beşere "seyyid" ismi verilip verilmediği konusunda ihtilaf ettiler. Onlardan bir grup bunun beşere denilmesini men ederek imam Mâlik'ten şu hadisi aktardılar. "Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ey Seyyidimiz!" dedikleri zaman Rasûlullah da onlara, "Seyyid Allah'tır." dedi.

Seyyid denilmesini caiz görenler de şu hadisi delil getirdiler: "Seyyidiniz için ayağa kalkın." (Buhârî'deki Sa'd bin Muâz hadisi) Bu hadis birinci hadisten daha Sahihtir. Dediler ki: Seyyid bir tanedir oda Allah'a (Subhanehu ve Teâlâ)izafe olur. Allah'tan başka kimseye ister bir melik isterse bir kavim veyahut kavmin ileri geleni olsun insanların yani beşerin "Seyyidi" denmesi caiz değildir.

Dedi ki: Bunun üzerine bu ismin Allah'ın üzerine ıtlak edilmesi caiz değildir. Bu konu tahkik edildiğinde elbette ki "Seyyid" lafzı Allah üzerine ıtlak edildiği zaman yaratılanlar üzerine ıtlak edildiği mana değildir; O Mâlik, Mevla ve Râb konumunda olan Allah'a ait anlam ve manasındadır.

Bu meselede ki mübahase edilen konu bizim konumuz değildir. Bunu burada bahsetmemin sebebi ise; bize nispet edilen iddianın nefy edilmesi ve bizim yanımızda bu konunun hakikatini bilmeyenlere izah etmek içindir. Onların yanında zandan başka bir şey yoktur. Rabbimiz şöyle buyurmuştur: **"Oysa gerçekte zan, haktan yana hiçbir yarar sağlamaz."** 506

Sizler bu yalan haberi inkâr etmeniz gerekirken tamamen zıddını ve aksini yapıp bu utanç verici hayal ürünü yaydınız. Ve sizden birinizin söylemiş olduğu sözü hatırla. Bizler ve bizim mezhebimiz Allah'ın hangi sıfatlarını tafvid ettik. Sonrada bunlar hakkında konuşacağım.

İbn Teymiyye şöyle der: Kendilerini Ehlisünnete ve selefe tabi olduklarını zanneden tafvid ehlinin görüşü ilhad ve bid'at ehlinin en şerli ve en kötüsüdür.⁵⁰⁷ Çünkü onların mezhebinin lazımı Rasûlullah'ın cahilliğini kapsamaktadır. Onlar Rasûlün Allah'ın kendisine indirmiş olduğu vahiyde

⁵⁰⁶ Necm,28

⁵⁰⁷ Sıfatların manasının idrak edilemeyeceğini söyleyen, hatta istiva gibi şeyleri aslında sıfat olarak da kabul etmeyen Mufavvıda /Tefviz ehli kimseler; bu tür ibareleri zahirine bakarak "keyfiyetsiz" diye tercüme ederler ve de böylece istivanın keyfiyeti olmadığını ileri sürerler. Keyfiyeti olmayan şey ise yok hükmündedir diyerek sıfatları inkâr edene tafvid denir

"isim ve sıfatlarının ve celalinden haber verip zikrettiği şeylerin manasını bilmediğini iddia ederler. Aslında onların söylemiş oldukları şeylerin hakikati şudur: "Ey âbidler topluluğu! Sizler Allah'ın sıfatlarında nehiy ve ispat olarak Ona hak görülen şeylerin bilgisini Kur'an'dan, Sünnet'ten ve selefin asarlarından talep etmeyiniz! Fakat sizler sıfat olarak ona layık gördüğünüz şeyler ile onu ispat edin ve sıfatlayın.

Bu Kitap'ta ve Sünnet'te bulunsa da bulunmasa da aynıdır. Aklınıza uymayan ve aykırı gördüğünüz sıfatlar ile onu sıfatlamayın. Sonra bu kimseler iki guruba ayrılmıştır. Onların ekseriyeti şöyle demektedir: Aklınız ile ona "Allah'a" layık görmediğiniz sıfatları o'na ispat etmeyin.

Onlardan bazıları da şöyle dediler: Yeryüzündeki bundan kaynaklanan ihtilafların çoğunluğu nefy edin. Tartışma anında ona dönün. Elbette ki o kendisiyle kulluk ettiğiniz el-Haktır! Bu kıyasınız ile ihtilaf ettiğiniz şeyler ve akıllarınızın idrak edemediği varid olan şeyler Kur'an ve Sünnet ile haber verilen şeylerdir. Onların ekseriyeti bu yol üzereydi. Bilin ki! Sizler bu indirilen ile hidayet bulamayıp batılın derinliklerine daldınız.

Mütekellimlerin görüşü üzere bu işin gerçeği ise şudur. Onlar mârifetullah babında karışıklıkları, karmaşaları çoğaltınca mârifetullah bilgisi onların gözünde perde olup kalınlaştı. Ancak bilinen odur ki; elbette ki o selef imamlarından birinden ne Ahmet ne de onun dışındaki birinden nakledilmemiştir. Elbette ki o Allah'ın isim ve sıfatlarını yahut bunun bazısını müteşabihin içine dahil etmiştir ki onun te'vilini ancak Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bilir. Ya da onu müteşabih olduğuna itikat etmiştir ki onun te'vilinin bilgisini Allah (Subhanehu ve Teâlâ) kendisine ayırmıştır. Onlardan biri onun manasını birinin bilmesini nefyetmez. O'nun isim ve sıfatları acemlerin anlaşılmayan kelimelerinin menziline indirilmez. Onlar Allah bir kimsenin manasını anlayamayacağı bir söz indirmiştir de demezler. Ancak onlar kelimelerin kendisine ait gerçek bir manası olduğunu söylerler. Sıfat hadisleri hakkında ise; bu hadisler geldiği gibidir derler. Cehmiyye'nin teillerini ise nehyeder, onları reddeder ve geçersiz sayarlar. Öyle ki onların te'villerinin kapsamı, kelimelerin üzerine delalet ettikleri şeylerin naslarını ta'dil etmektir.

Ahmet ve ondan önceki imamların naslarına gelince; onların içinde bir beyyine vardır. Onlar Cehmiyye'nin te'villerini geçersiz sayıyor ve nasların üzerine dalâlet ettiği manayla ne kastedildiğini anlıyorlardı. Tıpkı vaad, va'id, fedâil ve bunun dışındaki hadislerde olduğu gibi. Ahmet sıfat hadisi dışındakiler için şöyle der: Vaid hadisleri geldiği gibidir. Tıpkı Allah Rasûlünün "Bizi aldatan bizden değildir" hadisinde olduğu gibi. Fedail hadisleri de aynıdır. Onların bundan kastettikleri mana şudur: şüphesiz ki

hadisteki kelimeler bulunduğu konumdan tahrif edilmez. Bunu yapan kimseler ise; yapmış oldukları bu tahrifi te'vil ve örf olarak isimlendirdiler.

Bunun üzerine tevfid mezhebi için geriye kalan şey, Allah'ın azametini ve celaline layık olan manalarda ancak nasları ta'til etmek kalmıştır. Çünkü bu onların yanında müteşabihtir ve Allah (Subhanehu ve Teâlâ) onun ilmini kendisine ayırmıştır. Bundan dolayı bu düşüncenin sahibine karşı çıkmak, ona mâni olmak ve onu hatasını âlemde yayıp anlatmak gerekir. Allah'a yemin olsun ki Allah hakkı söyler ve doğru yola hidayet eder. O bize yeter o ne güzel vekildir. Salât ve selam Muhammed'in, ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Tilmisâni gönderdiği beyitlere karşılık Şeyhülislam da ona bu beyitler ile karşılık vermiştir.

Ey benden cevap isteyen kişi /aldatıcı bir belaya uğramış hastayı iyileştirecek.

Bu sorunun cevabı yazılmıştı /ve belirlenmiştir. O sağlam bir cevaptır.

O doğru olandır. Açık ve kesin olarak tektir /suyu ne azdır ne de bozulmuştur.

Bunu bilgin, imam, âlim /tatlı su ile dolu engin deniz demiştir.

Ebû Abbas diye künyelenen Takıyyuddîn'i kastediyorum/ dinde müdahenesi olmayan.

Cevabı ayrıntılı olarak ondan al. /Onun cevabı ki hak onda ortaya çıkmıştır.

Ancak Allah'ın sıfatlarını nefyedenlerin sözü muhaliftir /hakka. Gerçekte o zayıf bir sözdür.

Mutlak olarak hakikat şudur ki; Subhan/ ayırdır tüm mahlûkatından Yüce olan Allah.

Yedi kat göğün üstüne, arşın üzerine yükselmiştir. / gerçek doğru budur.

O evveldir, O ahirdir, noksan sıfatlardan münezzehtir/ O zahirdir O batındır noksan sıfatlardan yücedir.

7 kat göğün Arşın üzerinde yoktur/ hak ilâhtan başka bir yaratıcı ey fitneci.

Yönlerin hepsi yokluktur/ Onun hakkında. Allah onlardan ayırdır.

Orada Allah'tan başkası yoktur. / yine O'ndan gayrı rab da yoktur. Yardımcı veya var olan da.

Ancak onun sıfatlarını ve "ulûv" unu nefyedenler /her batıl iş hakkında tartışmışlardır.

Ve Allah hakkında lazımlar takdir ettiler ki /bunların hepsini kimse söylememiştir yalancıdan başka.

Cisim, mekân ve yön gibi sıfatlar ki/ bunları nefyeder bu aldatici fırka.

Lafızları bid'at içeriklidir. Onlarla doğru mana kastedilir /Hâlbuki bu lafızlarda gizlidir.

Zira bize inandırmaya çalışırlar/ onların nefyetmekle kastı o'nun (Allah'ın) sakın olmadığıdır.

Ya da içine alamaz mahlûkatı yaratıcıyı/ Bilakis Allah mahlûkatına yerleşmiş olarak onu hiçbir şey kuşatamaz.

Asla O'nu (Allah'ı) içine alamaz. / insanlara tenzih olarak gösterdikleri fark budur.

Şeyh Süleyman b. Sehmân, Abdullah b. Abdulazîz el-Ankarî'ye yazdığı risale. **Bil ki bizim aramızda geçen konu İbn Kayyım'ın iki hicret yolu kitabındaki Allah Rasûlünün şu sözü üzerinedir:**

Şeyh Süleyman b. Sehmân, Abdullah b. Abdulazîz el-Ankarî'ye yazdı.

Bismillahirrahmanirrahim

Bil ki bizim aramızda geçen konu İbn Kayyım'ın iki hicret yolu kitabındaki Allah Rasûlünün şu sözü üzerinedir:

"Allah'ım! Sen Evvel'sin, senden önce olan yoktur; sen Âhir'sin, senden sonra da hiçbir şey yoktur. Sen Zâhir'sin, senden daha açık ve üstün olan yoktur; sen Bâtın'sın, senden daha gizli ve senden öte hiçbir şey yoktur..."

Allah Rasûlünün bu sözleri hakkında şöyle dedi: Zahir olan o ki; onun üstünde hiçbir şey yoktur. Batın olan o ki onun dışında birşey yoktur sözü kulluğa ve Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) âlemi ihata etmesi bilgisi ve onun azameti üzerine dalâlet eder. Elbette ki âlemin tamamı onun kazasındadır. Yedi yer ve yedi gök, tıpkı kulun elindeki bir hardal tanesi gibi Allah'ın elindedir. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle dedi:

"Sana, "Rabbin şüphesiz insanları kuşatmıştır" demiştik."⁵⁰⁸ "Oysa Allah, onları arkalarından kuşatmıştır."⁵⁰⁹

Bundan dolayı Allah bu iki ismin arasını birleştirmiş, birbirine bağlamıştır. Ulûv ismi onun Zahir olması ve onun üzerinde hiçbir şeyin olmamasına delalet eder. El-Azame ismi ise ihata ve onun dışında bir şeyin olmaması üzerine delalet eder. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) şu sözünde olduğu gibi:

"O, yücedir, büyüktür."⁵¹⁰

"Doğu da Allah'ındır, batı da. Her nereye dönerseniz Allah'ın yüzü orasıdır. Şüphesiz ki Allah, kuşatandır, bilendir."⁵¹¹

O Tebareke ve Teâlâ'dır. O yarattıkları üzerinde zatı ile el-Aliyy olan yani yüce olandır. Ve onun üstünde hiçbir şey yoktur. O zatı ile el-Bâtın olandır. Ve onun dışında hiçbir şey yoktur. O üzerinde olduğu her şeyin üstüne zuhur etmiştir. Kendisine en yakın olan şeylere bile gizli olmuştur. O her şeyi kuşatmıştır. Ve her şey onun kazasındadır. Kendisi ise kazada değildir. İşte bu ihataya açıklık getirmiştir.

Elbette ki sen bana anlattın, ben Şeyhin zikrettiği ve açıkladığı, hakikatini bildirdiği şeyleri birleştirip sana bunları anlattım. Ben onun

⁵⁰⁸ İsra, 60

⁵⁰⁹ Buruc, 20

⁵¹⁰ Sebe, 23

⁵¹¹ Bakara, 115

sözlerini inceledim ve onun ne kastettiği neyi murad ettiği bana açık oldu. Bu açıkladığı şeyleri Savâiku'l-Mursele kitabında gördüm. Ve bunları sana yazmakta benim hoşuma gitti.

Onun "ez-Zahir ki onun üstünde bir şey yoktur, el-Batın'dır ki onun dışında bir şey yoktur" sözü kulluğa, Allah'ın âlemi ihata etmesinin bilgisine, onun azametine dalâlet eder. Âlemin tamamı onun kazasındadır. Yedi yer ve yedi gök tıpkı kulun elindeki bir hardal tanesi gibi Allah'ın elindedir. İslam dininde ve akıl ile bilenen birşey vardır ki O her şeyden önce zatı ile evvel olandır. Ve her şeyden sonra zatı ile Ahir olandır. Her şeyin üstünde zatı ile Zahir olandır. Aynı şekilde her şeyin dışında zatı ile Batın olandır. Bizler zayıf anlayışımız, kıt görüşlerimizle onun isimleri arasında ayırım yapmayız.

Çünkü hadiste o her şeyin altında olan el-Batındır dememiştir. Çünkü bu onun o ez-Zahirdir onun üstünde bir şey yoktur sözüne zıttır. Bilakis o el-Batındır onun dışında birşey yoktur demiştir. Çünkü ne semadan bir sema ne yerden bir yer ona görünmeyecek değildir. Gizli ya da açık olan bir şey perdeli değildir. Gizli onun yanında açıktır. Gayb onun yanında bilinendir. Uzak olan ona yakın, gizli olan ona açıktır.

Allah ona rahmet etsin Şeyh el-Butun kelimesinin manasına şu sözü ile açıklık getirmiştir. Be-ta-ne kelimesi nefsi ile her şeye yakın olandır. O her şeyi kuşatır ama o'nun nefsinin bir şey kuşatamaz. Her şey onun kazasındadır ama kendi kazada değildir. İşte bu genel ihatayı açıklamıştır.

Allah ona rahmet etsin Rasûlün sözü olan "sen Batınsın senin dışında bir şey yoktur" sözünü şu sözü ile açıklamıştır. Batın her şeye yakın olandır. O her şeyi kuşatır ama onu kimse kuşatamaz. Her şey onun kazasındadır ama o kazada değildir. Bununla onun sözü açıklığa kavuşmuştur.

Âlemin hepsi onun kazasındadır. Yedi gök ve yedi yer tıpkı kulun elindeki hardal tanesi gibi Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) elindedir.

Allah onu muvaffak kılsın Şeyh Abdullah b. Abdulazîz el-Ankari şöyle dedi:

Şeyhu'l İslam Minhac kitabında Razi'ye yapmış olduğu reddiyede şöyle dedi ve Razi yağmur hakkında konuştuklarını zikretti: Onlar yağmuru yukarı doğru yükselen ve havada katılaştıran bir buhar olarak sayıyorlardı.

Şöyle diyen kimse de vardı. Elbette ki o yapanın sebepsizce seçip yaptığı ve ortaya çıkardığı bir şeydir. Elbette o gök cisimlerinden(felekten) inmektedir diyen kimselerde vardı. O tefsirinde bu görüşü tercih ederken başka bir yerde bunun bozuk bir görüş olduğuna karar vermiştir.

Bu sözü ne sahabeden ne tabiinden ne de müslümanların imamlarından hiçbiri söylememiştir.

Bilakis Müslümanlardan ilim ehlinin çoğu, selef ve halef elbette yağmur semadan iner demişlerdir.

Lügatte ve Kur'an'da sema lafzı ise yüksekte olan şeylerin hepsinin ismidir. O yüksekte olan için kullanılan cins isimdir. O kendisine izafe edilen şeylerin dışında başka bir şeye tahsis edilmez. Allah (Subhanehu ve Teâlâ) şöyle dedi:

"Allah'ın ona (peygambere) dünya da ve ahirette yardım etmeyeceğini sanan kimse hemen yukarıya bir ip uzatsın."⁵¹²

"Allah gökten su indirir."⁵¹³

"Gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden güvende misiniz?"⁵¹⁴

Ayetlerin hepsindeki murat Ulûv yani yüksekliktir. Sonra burada çatı, tavan ve bunun benzerleri ile belirlenmiştir. Bir yerde bulut, bir yerde âlemin üstündeki her şey olarak belirlenmiştir. Allah'ın "semadan indirildi" sözü belki bir cisme denk olmakla beraber yüksekte anlamındadır. Fakat başka bir yerde ise onun buluttan indirilmesi sarîh olmuştur. Allah'ın (Subhanehu ve Teâlâ) şu sözünde olduğu gibi: **"Söyleyin; içtiğiniz suyu buluttan indirenler sizler misiniz yoksa onu biz mi indiririz?"**⁵¹⁵ ayetteki Mezn kelimesi bulut anlamındadır.

"Bilmez misiniz ki Allah bulutları sürer, sonra onları bir araya getirir; üst üste yığar, sen de onların arasından yağmur yağdığını görürsün."⁵¹⁶

Ayetteki Vedg kelimesi ise yağmur anlamındadır.

Allah (Subhanehu ve Teâlâ) bulutların semada yayılıp açıldığını haber vermiştir. Buda burada semanın felek anlamında çevrilemeyeceğini belirleyen şeylerdendir. Elbette ki bulut feleğin içinde yayılmamıştır. Bilakis insanlar bulutların havadaki halini görürler. Mesela adam yüksek bir yerde olduğunda mesela bir dağın tepesinde ya da onun dışında (uçak gibi) bir yerde olduğunda bulut ondan daha aşağıda olabilir. Yağmur ondan iner. Güneş onun üzerindedir. Ayrıca yağmur hakkında selef ve halefin yanında bilinen odur ki Allah onu havadan yükselen buhardan yaratmıştır. Fakat

⁵¹² Hac, 15

⁵¹³ Ra'd, 17

⁵¹⁴ Mülk, 16

⁵¹⁵ Vakıa, 68-69

⁵¹⁶ Nur, 43

buharı da yağmur için yani yağmurun oluşması için yaratmıştır. İnsanı nutfeden yarattığı gibi, tohum ve çekirdekten ağaç ve ekinleri yarattığı gibi. İşte bu madde ve ondan yaratılanların bilgisidir.

Maddenin kendisine gelince onun bir şeyden yaratılması gerekli değildir. Bu akıllıların ittifakı ile böyledir. Bilakis onunla yaratılan şeyler için gereklidir. Buda Kadir, Muhtar, Hâkim olan Allah üzerine delildir.

“Görmediler mi ki biz yağmuru kupkuru yere gönderip onunla hayvanlarının ve kendilerinin yiyeceği ekinler çıkarırız. Hâlâ görmeyecekler mi?”⁵¹⁷

Bu ayet yaratanın ilmi, kudreti, meşiet-i ve hikmeti üzerine delildir. Maddenin ispatına gelince yağmur, ağaç, insan ve hayvan ondan yaratılmıştır. Bu da onun hikmetine dalâlet eden şeylerdendir. Bizler maddenin dışında yaratılacak bir şey bilmeyiz. Allah kitabında yaratma ile ilgili maddenin dışında bir şey zikretmemiştir. Onun sözü sona erdi.

Es-Savârık'ın sekizinci yönde şöyle dedi: Allah (Subhanehu ve Teâlâ) üç derece üzerine inzali zikretti. Birincisi mutlak inzaldır. Allah'ın şu sözünde olduğu gibi:

“Demiri biz indirdik.”⁵¹⁸ İnzali ıtlak etmiş ve onun başlangıcını zikretmemiştir.

“Sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir.”⁵¹⁹

İkincisi semadan olan inzaldır. Allah'ın şu sözünde olduğu gibi: **“gökten tertemiz bir su indiren O'dur.”⁵²⁰** Üçüncüsü Allah'tan (Subhanehu ve Teâlâ) olan inzaldır. Şu ayetinde olduğu gibi:

“Kitap'ın indirilmesi, güçlü ve Hâkim olan Allah katındandır.”⁵²¹

“De ki: “Kur'an'ı, Ruhul-Kudüs (Cebrail) rabbinin katından, inananların inançlarını pekiştirmek, Müslümanlara doğruluk rehberi ve müjde olmak üzere gerçeğe indirmiştir.”⁵²²

“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onun gerçekten rableri katından indirilmiş olduğunu bilirler.”⁵²³

⁵¹⁷ Secde, 27

⁵¹⁸ Hadid, 25

⁵¹⁹ Zümer, 6

⁵²⁰ Furkan, 48

⁵²¹ Zümer, 1

⁵²² Nahl, 102

⁵²³ En'am, 114

Allah şöyle haber vermiştir. Kur'an ondan indirilmiştir. Yağmur semadan indirilmiştir. Hadid (demir) ve enam (hayvanlar)mutlak olarak indirildi. Bununla Mu'tezile, Cehmiyye ve Muattıla'nın telbisine açıklık getirilmiştir. Onlar şöyle demiştir. Kur'an'ın indirilmiş olması su gibi, hadid ve hayvanlar gibi yaratılmış olmasına mâni değildir. Hatta onlardan bazıları aşırı gittiler. İndirilmiş olmasını yaratılmış olmasının üzerine delil gösterdiler. Ve inzal yaratılmış manasındadır dediler. Onun cevabı ise şöyledir: Allah kendisinden ve semadan inzalin arasını ayırmıştır. Kur'an'ı kendisinden indirilmiş kılarken yağmuru semadan indirilmiş kılmuştur. Ve onları bu bapta muzâf hükmünde kılmıştır.

Muzâfun ileyh ise Subhanehu ve Teâlâ'dır. Ve bu iki çeşittir. Birincisi kendi nefsi ile kaim olan kaynaklardır. Allah'ın evi, Allah'ın devesi, Allah'ın ruhu, Allah'ın kulu gibi. İşte bu yaratılmış olanın yaratanına izafe edilmesidir. Ve bu has kılma ve şeref izafesidir.

İkincisi ise; sıfatın sıfatlayana izafe edilmesidir. İşitmesi, görmesi, hayatı, ilmi, kudreti, kelamı, yüzü, eli vesaire gibi. Biz burada nakilleri uzattık ki bize zahir olan şeyleri sende anlayabilesin.

Biz anlıyoruz ki inzal ve yaratma işkâl olmaksızın fiili sıfatlardandır. Eğer Nevevi'nin maksadı fiili sıfatların te'vili ise onun geçersizliğinde bir şüphe yoktur. Eğer onun maksadı rabbin sıfatları için itirazda bulunmaksızın yağmurun yaratılmasını açıklamaksa bize bundaki engeli açıklamamıştır. Bizim sizin sözünüzden anladığımız muhakkak ki Nevevi fiili sıfatların te'vilinde itirazda bulunmasıdır. Ve bunun geçersizliğinde hiçbir şüphe yoktur.

Salat ve selam Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem), onun ailesi ve ashabına olsun.

Üçüncü kitap sona ermiştir. Dördüncü kitap ibadetler kitabı olarak gelecektir.